

ZIMOWA SZKOŁA LEŚNA
PRZY
INSTYTUCIE BADAWCZYM LEŚNICTWA

X Sesja

**Współczesne problemy
komunikacji społecznej
i edukacji w leśnictwie**

Organizatorzy

Sękocin Stary, 13–15 marca 2018 r.

Współczesne problemy komunikacji
społecznej i edukacji w leśnictwie

Current problems of public
communication and education in forestry

ZIMOWA SZKOŁA LEŚNA
PRZY
INSTYTUCIE BADAWCZYM LEŚNICTWA
X Sesja

Współczesne problemy komunikacji
społecznej i edukacji w leśnictwie

Current problems of public
communication and education in forestry

Sękocin Stary, 13–15 marca 2018 r.

Rada Programowa:

Przewodniczący:

prof. dr hab. Andrzej Klocek

Członkowie:

dr hab. Janusz Czerepko, prof. dr hab. Andrzej Grzywacz, prof. dr hab. Jacek Hilszczański,

dr inż. Krzysztof Janeczko, mgr inż. Jan Karwowski, dr Jacek Krawczyk,

mgr inż. Wiesław Krzewina, mgr inż. Marek Roman, prof. dr hab. Tomasz Zawila-Niedźwiecki.

Komitet Organizacyjny:

Przewodniczący:

dr inż. Joanna Szewczykiewicz

Członkowie:

mgr Małgorzata Brzozowska

dr inż. Adam Kaliszewski

dr inż. Emilia Wysocka-Fijorek

Recenzenci:

dr hab. Leszek Bolibok, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie,

prof. dr hab. Stanisław Zajęc, Instytut Badawczy Leśnictwa

Monografia pod redakcją:

dr inż. Wojciecha Gila,

dr inż. Joanny Szewczykiewicz

Opracowanie i korekta:

dr inż. Joanna Szewczykiewicz,

mgr inż. Magda Stasiak

Publikacja współfinansowana przez Dyрекcję Generalną Lasów Państwowych**Przygotowanie do składu i druku:**

mgr inż. Przemysław Szmit

© Copyright

Instytut Badawczy Leśnictwa, Sękocin Stary 2018

ISBN 978-83-62830-70-1

Instytut Badawczy Leśnictwa

Sękocin Stary, ul. Braci Leśnej 3, 05-090 Raszyn, Tel. +48 22 7150300, Fax +48 22 7200397

www.ibles.pl

Skład i łamanie:

Studio Grafpa, grafpa.pl

Druk i oprawa:

Proprint Usługi Poligraficzne

e-mail: biuro@proprint.biz.pl, Tel. 22 7119991

Spis treści

Wstęp	9
-------------	---

BLOK I WSPÓŁCZESNE WYZWANIA EDUKACJI LEŚNEJ

<i>Bastian Kaiser</i> Historia i przyszłość edukacji leśnej w Europie	13
--	----

<i>Magdalena Frączek</i> Kształcenie edukatorów leśnych	19
--	----

<i>Piotr Paschalis Jakubowicz</i> Edukacja i komunikacja w leśnictwie	31
--	----

<i>Anna Pikus, Aleksandra Piasecka, Grażyna Głuch, Artur Sawicki</i> Efektywność zajęć w obiektach edukacji leśnej – tematyka oraz sposoby realizacji	43
---	----

<i>Roman Wójcik, Katarzyna Zaczek</i> Możliwości i efekty finansowania edukacji leśnej	71
---	----

<i>Wiktor Naturski, Magdalena Stępińska</i> Współczesne treści i metody edukacji leśnej	77
--	----

<i>Ilona Mrowińska</i> Edukacja leśna a założenia nowej podstawy programowej	89
---	----

<i>Przemysław Płoskonka</i> Edukacja przyrodniczo-leśna w świetle koncepcji etyki środowiskowej Leave No Trace	95
--	----

BLOK II STAN I PERSPEKTYWY ROZWOJU NAUK I SZKOLNICTWA LEŚNEGO

Marko Lovrić

Potencjał badań leśnych w Europie 113

Marek Turčáni

Wyzwania stojące przed nauką i edukacją leśną. 141

Peter Balogh

Kształcenie zawodowe w sektorze leśnym na Słowacji 147

Jacek Krawczyk, Piotr Marciniak

Stan i perspektywy rozwoju średniego szkolnictwa leśnego 157

Arkadiusz Gruchała, Henryk Żybura

Sektor leśno-drzewny w świetle rozwoju szkolnictwa wyższego 167

Krzysztof Stereńczak, Jacek Hilszczański

Sektor leśno-drzewny w świetle rozwoju badań leśnych 181

Andrzej Grzywacz

Wkład Polskiej Akademii Nauk w rozwój nauk leśnych 189

Tomasz Borecki, Andrzej Kawalec, Jan Łukaszewicz

Rola stowarzyszeń w upowszechnianiu wiedzy leśnej. 197

BLOK III KOMUNIKACJA LEŚNIKÓW ZE SPOŁECZEŃSTWEM

Gerhard Oesten

Komunikacja w państwowych organizacjach leśnych 227

Pat Neville

Strategia komunikacji w leśnictwie 239

Salvatore Martire

Promocja leśnictwa: wyzwania i doświadczenia wynikające z kluczowych zmian w polityce Unii Europejskiej. 245

<i>Milan Sarvaš</i> Public relations w leśnictwie – najlepsze praktyki	253
<i>Stanisław Ormanty</i> Etyka i prawda w komunikacji społecznej	269
<i>Bogdan Balik, Diana Piotrowska</i> Współczesne postrzeganie łowiectwa	297
<i>Małgorzata Krokowska-Paluszak, Adrian Łukowski, Arkadiusz Gruchała, Maciej Skorupski</i> „Las i leśnicy w oczach społeczeństwa” – co wpływa na wizerunek Lasów Państwowych i leśników – badania sondażowe w województwie wielkopolskim.	323
<i>Joanna Szewczykiewicz, Artur Rutkowski, Urszula Zubert</i> Polskie czasopisma leśne – stan obecny i strategia rozwoju	345
Wnioski z X Sesji Zimowej Szkoły Leśnej przy IBL pt. „Współczesne problemy komunikacji społecznej i edukacji w leśnictwie”	361

Wstęp

Jednym z podstawowych pojęć we współczesnych naukach teoretycznych i stosowanych oraz w praktyce jest „informacja”. Pomimo że pojęcie to jest używane właściwie we wszystkich dziedzinach naszego życia, to jednak wciąż nie mamy powszechnie akceptowanej definicji informacji. W pierwotnym sensie termin ten oznaczał wiadomość w ogóle. Najbardziej znaną i powszechną definicją informacji jest powiedzenie, że informacja nie jest ani materią, ani energią.

Zgromadzona i przechowywana informacja jest często nazywana wiedzą, tak więc wiedza to zakumulowana informacja, zaś sama informacja to przyrost wiedzy. Tam gdzie nie ma przyrostu wiedzy, nie ma informacji. Nie każda jednak wiedza jest informacją, staje się nią dopiero wtedy, gdy informacja zmniejsza niedookreśloność, niewiedzę. Według wielu specjalistów wartość informacji można mierzyć przyrostem prawdopodobieństwa osiągnięcia celu przed i po otrzymaniu informacji. System informacyjny realizuje przynajmniej jedną z czterech funkcji obejmujących: gromadzenie, przechowywanie, przetwarzanie i przekazywanie informacji. Przesyłanie informacji odbywa się między nadawcą, który wysyła informację, a odbiorcą, który tę informację odbiera. Przekazywana treść informacji jest nazywana komunikatem. Informacja, podobnie jak materia i energia, ma swój ilościowy i jakościowy wymiar. Jako miarę ilości informacji przyjmuje się niepewność (entropię), która zostaje usunięta dzięki otrzymaniu informacji.

Dyskusja o naturze informacji trwa nadal i zapewne będzie kontynuowana w całym świecie cywilizowanym. Dotyczy ona przede wszystkim rosnącego znaczenia i pozycji informacji, która już obecnie wchodzi w rolę podstawowego zasobu, jakim jest kapitał. Nowe podejście do rozwoju gospodarczego uznaje, że to właśnie umiejętności, kompetencje, zdolności, a także przekazywanie informacji czyli także edukacja, stanowią o utrzymującej się przewadze przedsiębiorstw hołdujących tej wiedzy.

Dysponowanie wiedzą na temat lasu i gospodarki leśnej zobowiązuje leśników – naukowców i praktyków, nie tylko do jej pogłębiania, ale także do edukowania społeczeństwa i komunikowania się z nim, a także wewnątrz swojego środowiska, na różnych płaszczyznach.

W dniach 13–15 marca 2018 r. w Instytucie Badawczym Leśnictwa odbyła się kolejna, już X Sesja Zimowej Szkoły Leśnej, której tematem były „Współczesne problemy

komunikacji społecznej i edukacji w leśnictwie”. Współorganizatorem Sesji była Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych.

Merytoryczne aspekty X Sesji zostały przygotowane i opracowane przez Radę Programową Zimowej Szkoły Leśnej w składzie: dr hab. Janusz Czerepko, prof. dr hab. Andrzej Grzywacz, prof. dr hab. Jacek Hilszczański, dr inż. Krzysztof Janeczko, mgr inż. Jan Karwowski, prof. dr hab. Andrzej Klocek (przewodniczący), dr Jacek Krawczyk, mgr inż. Wiesław Krzewina, mgr inż. Marek Roman, prof. dr hab. Tomasz Zawila-Niedźwiecki.

Rada Programowa określiła nie tylko zakres problematyki X Sesji, ale także propozycje tematyczne referatów zamawianych oraz ich autorów.

W trakcie X Sesji referaty wygłosili również zaproszeni goście zagraniczni, reprezentujący Europejski Instytut Leśny, Uniwersytet Przyrodniczy w Pradze, Wyższą Szkołę Leśną w Rottenburgu, Narodowe Centrum Leśne w Zwoleniu, Uniwersytet we Fryburgu, Europejskie Stowarzyszenie Lasów Państwowych – EUSTAFOR, koncern Coillte z Irlandii.

W Sesji wzięło udział 260 uczestników reprezentujących: kierownictwo Lasów Państwowych oraz jednostki organizacyjne PGLLP, Ministerstwo Środowiska, Polską Akademię Nauk, Radę Główną Instytutów Badawczych, parki narodowe, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Polskie Towarzystwo Leśne, Polski Związek Zrzeszeń Leśnych, Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Leśnictwa i Drzewnictwa, Polski Związek Łowiecki. Najliczniejszą grupę słuchaczy Szkoły stanowili edukatorzy leśni zatrudnieni w nadleśnictwach, leśnych kompleksach promocyjnych i izbach edukacji leśnej. Liczne grono stanowili również przedstawiciele ośrodków naukowych oraz studentów polskich uczelni leśnych. Wszystkim uczestnikom Sesji Zimowej Szkoły Leśnej serdecznie dziękujemy.

Słowa podziękowania kierujemy również do wszystkich autorów z kraju i zagranicy, za ich aktywny udział w X Sesji, przygotowanie i wygłoszenie interesujących referatów i doniesień, a także za opracowanie tekstów wystąpień, które znajdują Państwo w niniejszych materiałach posesyjnych.

Za dotychczasowy wkład pracy na rzecz Zimowej Szkoły Leśnej oraz jej powodzenie merytoryczne i organizacyjne składamy wszystkim Członkom Rady Programowej oraz Komitetu Organizacyjnego wyrazy serdecznej wdzięczności.

Wszystkich zainteresowanych zachęcamy do odwiedzania strony internetowej Szkoły znajdującej się pod adresem <http://www.zsl.ibles.pl/> oraz profilu Facebook (<https://www.facebook.com/szkolazimowa>), gdzie znajdują Państwo wszystkie istotne informacje o dotychczasowych oraz przyszłych Sesjach.

Dyrektor
Instytutu Badawczego Leśnictwa

prof. dr hab. Jacek Hilszczański

Przewodniczący Rady Programowej
Zimowej Szkoły Leśnej

prof. dr hab. Andrzej Klocek

BLOK I

WSPÓŁCZESNE WYZWANIA EDUKACJI LEŚNEJ

Bastian Kaiser

Wyższa Szkoła Leśna w Rottenburgu, Niemcy

BKaiser@hs-rottenburg.de

Historia i przyszłość edukacji leśnej w Europie¹

WSTĘP

Jeśli edukacja ma umożliwiać uczącym się opanowanie przyszłych kompetencji, programy szkoleń i studiów zawsze muszą wyprzedzać swój czas. Jest to szczególne wyzwanie dla osób odpowiedzialnych za instytucje edukacyjne. W dziedzinie szkolnictwa wyższego – w odniesieniu do opracowywania i doskonalenia programów studiów – ten horyzont prognozy wynosi od trzech do dziesięciu lat. Po trzech lub czterech latach absolwenci wchodzi na rynek pracy i po około 10 pierwszych latach zatrudnienia oczekuje się, że będą pokoleniem na „aktualnym” poziomie wykształcenia. Dopiero później wchodzi zasada kształcenia ustawicznego, odgrywającego większą rolę w kontynuacji edukacji i szkoleń zawodowych (w czasie zatrudnienia).

Rektorzy, dziekani i profesorowie nie są jasnowidzami. Jak sami mają orientować się, co do zakresu i metodyki programów studiów? Jak zapewnić przydatną i nastawioną na przyszłość edukację bez stałego „wymyślenia na nowo” wszystkiego i przez to prawdopodobnie nadmiernego obciążania przyszłych pracodawców przy wyborze przyszłych pracowników?

Jak utrzymać studia leśne zorientowane na przyszłość i jednocześnie ważne dla praktyki? Jak je stale rozwijać bez odrzucenia ich istoty?

W większości krajów europejskich nie ma już pojedynczego silnego partnera do dyskusji na te tematy, jak ma to miejsce w Polsce w przypadku Lasów Państwowych i Instytutu Badawczego Leśnictwa. Prawie wszędzie wpływ takich centralnych instytucji na leśnictwo – a przez to na edukację leśną – zmaliał lub zmienił się w procesach reform. W Niemczech taki rozwój sytuacji jest uzasadniany federacyjnością państwa, dużym zróżnicowaniem form własności lasów i pewnymi kwestiami prawnymi.

¹ Tłumaczył: Adam Kaliszewski

SPOJRZENIE WSTECZ

Historia edukacji leśnej w Europie była zawsze blisko związana z rozwojem praktyki leśnej, a w szczególności ze zmianami w państwowych organizacjach leśnych. W większości krajów europejskich przez wiele lat edukacja leśna ściśle wiązała się z rozwojem niewielu wydziałów leśnych i podlegała wpływom ze strony tych wydziałów.

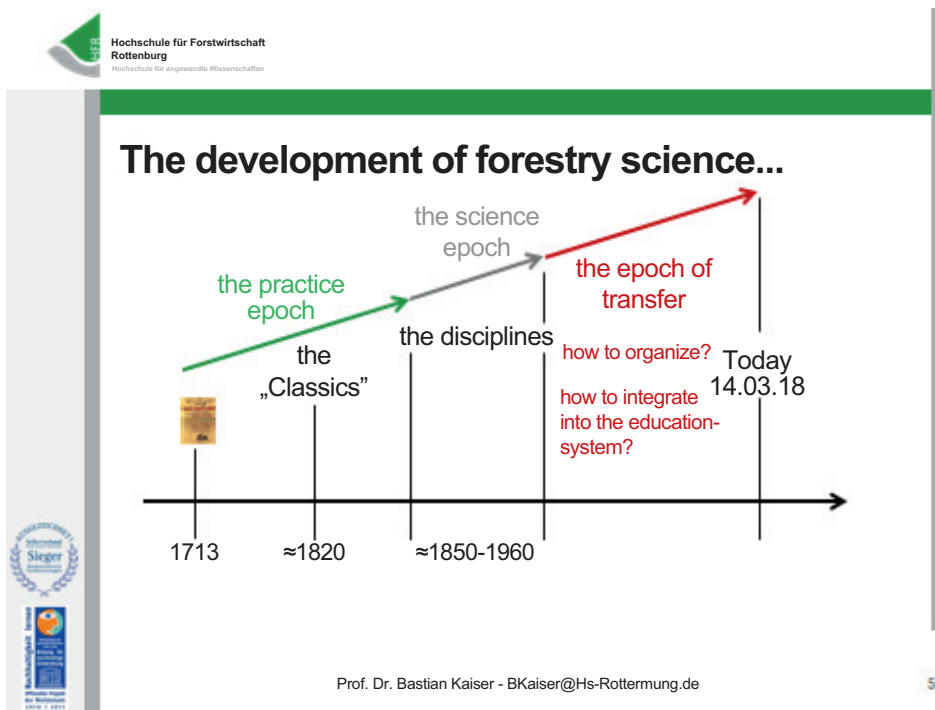
Początkowo – i być może w idealnym przypadku – państwowe organizacje leśne odpowiadały na wyniki badań prowadzonych na wydziałach leśnych i dawały wskazówki dotyczące rozwoju, wymiaru i dokładnej struktury przyszłych zadań w obszarze praktyki leśnej. Przynajmniej pośrednio wpływało to na politykę leśną państwa i wyznaczało ramy przygotowania przyszłych kadr w leśnictwie w zakresie szkoleń i programów studiów.

Już w 1713 r. Hans Carl von Carlowitz w swojej pracy zawarł pierwszą definicję trwałości, która miała bezpośredni wpływ na praktykę i szkolenie młodych leśników.

W kolejnych dekadach podobny praktyczny efekt wynikał z tak zwanej „kлары leśnej”, do której zalicza się np. Heinricha Cottę (1763–1844), Georga Ludwiga Hartiga (1764–1837), Friedricha Wilhelma Leopolda Pfeila (1783–1859), Carla Justusa Heyera (1797–1856), Johanna Christiana Hundeshagena (1783–1834) i Gottloba Königa (1779–1849). Wszyscy oni własnymi przemyśleniami i publikacjami w bardzo bezpośredni sposób kształtowali praktykę i edukację leśną. Byli jednocześnie dociekliwymi praktykami lub praktykującymi badaczami.

Do połowy XIX w. bezpośredni związek między teorią a zastosowaniem sprzyjał rozwojowi takich dyscyplin leśnych jak hodowla i zarządzanie lasu, ekonomika leśnictwa itp. W porównaniu z większością innych dyscyplin naukowych leśnictwo pozostało bardzo ukierunkowane na praktykę. O ile badania w innych dziedzinach stawały się coraz bardziej teoretyczne, otwarte i nieskupione na możliwych zastosowaniach, nawet krótkookresowych (badania podstawowe), nauki leśne przez długi czas interesowały się przenoszeniem pomysłów oraz spostrzeżeń bezpośrednio „w teren” i jedynie nauki medyczne miały podobnie duże znaczenie praktyczne. Inne dyscypliny odsunęły się od praktyki wcześniej i szybciej, a do rynku i wdrażania przybliżyły się dużo później. Był to niekierowany przez naukowców, ale czasem bardzo odważny proces innowacyjny w biznesie i przemyśle. Jednym z przykładów jest matematyka, która częściowo rozwinęła się w specjalną dyscyplinę nauk komputerowych. Jej rozważania teoretyczne stały się ważną podstawą dla całego przemysłu IT, stając się przez to istotne dla praktyki z pewnym „opóźnieniem”.

Przypuszczalnie z powodu pewnych ograniczeń i zasad w „społeczności naukowej” nauki leśne nadrobiły to i znacznie oddaliły się od (własnej) praktyki. Naukowcy leśni nie przychodzą już z praktyki, ale z sektora badań podstawowych na wysokim poziomie.

Rycina 1. Rozwój nauki leśnej

Epoka praktyki

„Klasycy”

Epoka nauki

Dyscypliny

Epoka transferu

Jak zorganizować?
Jak zintegrować
z systemem edukacji?

Dzień dzisiejszy
14.03.2018

PROBLEM

A zatem wcześniej dobrze funkcjonujący „mechanizm działania” między

- teorią a praktyką,
- uniwersytetem a leśnictwem,
- rozwojem a zastosowaniem

jest częściowo rozdzielony: systemy celowe praktyki leśnej i polityki personalnej nie są już zdominowane przez sprawy leśne, ale często przez politykę fiskalną, a wyniki badań (podstawowych) coraz rzadziej znajdują drogę do praktyki i szkoleń.

ROZWIĄZANIE

Równoległe z tym rozdzieleniem coraz silniejsze stają się interakcje między leśnictwem a otaczającymi obszarami (ochrona przyrody, przemysł drzewny, energia odnawialna itp.).

Oznacza to również, że nowe dokonania w sąsiadujących gałęziach przemysłu oraz podmiotach sąsiadujących w łańcuchu wartości, jak też postęp techniczny i inne innowacje, będą miały szybszy i bardziej znaczący wpływ na leśnictwo. Aby móc korzystać z tych efektów, leśnicy muszą zwracać większą uwagę na rozwój zachodzący wokół nich. Wymaga to z jednej strony większego polegania na sobie i niezależności ze strony nauk leśnych, a z drugiej strony włączania do działań i rozwoju klasycznego sektora leśnego podmiotów spoza jego obrębu. Leśnictwo musi i może znaleźć nowych partnerów strategicznych i zainteresować się obszarami w swoim otoczeniu.

To samo ma zastosowanie do uniwersytetów: w interesie dalszego rozwoju ich dyscyplin i programów studiów muszą współpracować z uczestnikami w sąsiednich obszarach praktyki – w badaniach i nauczaniu. Niemal zawsze tacy (nowi) partnerzy to przedsiębiorstwa komercyjne, nastawione na zysk.

TRANSFER

W wielu krajach europejskich, poza nauczaniem i klasycznymi badaniami, wielkie znaczenie przywiązuje się do tzw. transferu wiedzy. Na przykład w Niemczech poprawia się i ulepsza ramowe warunki współpracy między uniwersytetami a przedsiębiorstwami.

Usprawnieniu transferu wiedzy mogą służyć:

- bliższa i ukierunkowana współpraca z przedsiębiorstwami (w tym z innych sektorów) oraz z partnerami z innych krajów,
- zakończenie dyskusji nt. podziału na badania podstawowe i stosowane,
- ukierunkowane działania polityczne, takie jak ulgi podatkowe dla przedsiębiorstw współpracujących ze szkołami leśnymi,
- przekazywanie środków budżetowych na badania bezpośrednio do przedsiębiorstw wdrażających stosowane projekty badawcze wspólnie z uniwersytetami,
- specjalne granty ze środków publicznych, które mogą być wykorzystane przez uniwersytety na projekty wdrożeniowe do praktyki.

Dobrze zorganizowany transfer może pomóc w zainspirowaniu (w przyszłości) nauki (również) praktyką. Jest to także, a może szczególnie, prawdziwe w odniesieniu do leśnictwa, ponieważ praktyka leśna w ostatnich dekadach nie mogła sobie pozwolić na oczekiwanie na coraz rzadsze i zawsze teoretyczne impulsy z gospodarki leśnej. To uległo zmianie w warunkach globalizacji, zmian klimatu, postępującego procesu koncentracji w przemyśle tartacznym, na tle dynamicznego rozwoju technologii

komunikacyjnych i inżynierii mechanicznej i było zainspirowane postępami wśród partnerów, dostawców i klientów.

Do tego należy dodać nowe i rosnące wymagania społeczeństwa względem lasów. Jest to bardzo wyraźne w odniesieniu do ochrony przyrody i gatunków, a także do rekreacji.

Dlatego leśnictwo nie zatrzymało się w rozwoju i nie czekało na „swoich własnych naukowców”. W dużym stopniu samo sobie pomogło i nauczyło się wiele od innych gałęzi przemysłu. Oto przykłady:

- rozwój technologii pozyskania drewna od pilarki dwuosobowej, przez pilarkę jednoosobową do harwesterów,
- postęp technologiczny w tartaczniactwie,
- ostatnie postępy w zakresie energetycznego wykorzystania biomasy leśnej,
- wpływy ze strony „nowej ekonomii”, na przykład w kontekście rynku certyfikatów redukcji emisji CO₂.

W międzyczasie praktyczne leśnictwo może oddziaływać i dzielić się swoimi dokonaniem z naukami leśnymi. Podział ról między nauką a praktyką w ostatnich dekadach stopniowo się zatem odwraca.

WNIOSKI

Po długim okresie, w którym nauka i praktyka były rozwijane przez te same osoby, nastąpiła faza naukowej specjalizacji (rozwój dyscyplin), w wyniku czego doszło do rozdzielenia teorii i praktyki. W rezultacie w ostatnich dekadach ma miejsce znaczące zwiększenie wpływu innych sektorów na leśnictwo. Nastąpił ważny, horyzontalny transfer wiedzy – a praktyka leśna korzysta z tego pośrednio dzięki naukowym impulsom innych dyscyplin, z postępu importowanego.

Wydziały leśne i uniwersytety muszą również uczestniczyć w tym wzajemnym transferze, poszerzać swoje znaczenie praktyczne, kontynuować interpretowanie leśnictwa w bardziej nowoczesny sposób i dopasowywać swoje nauczanie i badania do wymogów praktyki. Obejmuje to ponowne przemyślenie własnych celów i zsynchronizowanie ich z oczekiwaniami innych interesariuszy w leśnictwie.

Zmiany klimatu, przemysłowe zmiany strukturalne, cyfryzacja, globalizacja i inne megatrendy nie pozostają bez wpływu na sektor leśny. Przeciwnie:

- nigdy wcześniej leśnictwo nie stało przed tak wielkimi i pilnymi wyzwaniami, jak obecnie;
- nigdy nie miały one tak międzynarodowego i globalnego charakteru, jak mają obecnie;
- prawdopodobnie nigdy nie wymagały tak wysokiej i interdyscyplinarnej wiedzy ekspertów leśnictwa oraz możliwie jak najbardziej intensywnej, efektywnej współpracy międzynarodowej.

Decydenci mogą i muszą towarzyszyć leśnictwu przy pomocy odpowiednich środków i wspierać je w przyspieszaniu praktycznego znaczenia oraz we wzajemnym transferze między nauką a praktyką.

SUMMARY

Bastian Kaiser

Rottenburg University of Applied Forest Sciences, Germany

BKaiser@hs-rottenburg.de

The history and the future of forest education in Europe

The history of forest education in Europe has always been closely related to the development of forestry practice – and in particular to the changes in state forestry organizations.

The lecture focuses on the development of forestry academic education. For a very long time in most European countries, this was closely linked to the development of the relatively few forestry faculties and to the influences coming from these faculties. Originally – and maybe ideally – the state forestry organizations integrated the results of the research of the forestry faculties in their daily work and strategy. These results from the universities gave hints for the development, the dimension and the exact design of future tasks in the field of forestry practice. At least indirectly, they influenced the target systems of state forest ownership and state forestry policy. The future forestry staff should have been prepared for the practical implementation of these targets and the application of them. For some years now, this “mechanism of effects” seems to be partially decoupled: the target systems and personnel policy are no longer dominated by technical and personnel considerations but are often determined by fiscal policy requirements. That means that the results of (basic) university research are finding their way into practice and education less and less often. In contrast, the importance of application-oriented research for the training and the practical forestry skills of graduates is steadily increasing. Using the example of forestry education in Germany, the lecture outlines the reasons, the “dangers” and the advantages of this development and dares to look into the future of forestry training in Europe.

Magdalena Frączek

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

magdalena.fraczek@urk.edu.pl

Kształcenie edukatorów leśnych

*Jeśli myślisz i żyjesz z dnia na dzień, sadzisz ryż.
Jeśli myślisz w kategoriach dekad, sadzisz drzewa.
Lecz jeśli myślisz kategoriami pokoleń, uczysz ludzi.
(stare chińskie przysłowie)*

1. WSTĘP

Jakże często dziś w naszej pracy, w naszym codziennym życiu, jesteśmy przymuszeni do sadzenia ryżu, do reagowania na bieżące problemy, do zapobiegania przeszkodom czy trudnościom, do natychmiastowego wypełniania zobowiązań, do podejmowania szybkich decyzji. Leśnicy spoglądając na swoją pracę często myślą w kategoriach dekad, w odniesieniu do powstania nowego pokolenia lasu, do zastępowania jednego pokolenia drzew kolejnym, do odnawiania kompleksów leśnych zniszczonych przez naturalne zaburzenia. Są jednak ludzie, którzy w swojej pracy myślą daleko w przód, kategoriami kolejnych pokoleń – to nauczyciele, a w odniesieniu do edukacji nieformalnej, pozaszkolnej, to edukatorzy.

Sama edukacja przyrodnicza, leśna czy też edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju powinny być rozumiane jako wielopokoleniowe kontinuum. Wyzwania, które im towarzyszą są wielowymiarowe i generują podobnie wielowymiarowe problemy. Edukacja, szczególnie ta związana z kreowaniem postaw wobec środowiska, jest koniecznością oczywistą dla wszystkich, którzy mimo zniechęcającego klimatu tworzonego przez ‘twardo stąpającą po ziemi’ większość wierzą, że można coś zmienić na lepsze (Kaczmarzyk 2012).

2. ZADANIA EDUKATORÓW LEŚNYCH

W kontekście edukacji leśnej należy mieć na uwadze przede wszystkim leśników, którzy podejmują się nowych, trudnych zadań, do których powinni zostać należycie przygotowani. Powinni również mieć poczucie znaczenia dobrowolnego zaangażowania.

Uczelnie leśne w Polsce kształcą kadry zarówno dla Lasów Państwowych, jak i dla parków narodowych, a także różnych innych instytucji i organizacji związanych ze środowiskiem przyrodniczym. Instytucje te, każda na swój sposób, podejmując działania edukacji nieformalnej, realizują uzgodnione na forum międzynarodowym cele polityki zrównoważonego rozwoju. W szczególności muszą one uwzględniać fakt, że nowe wyzwania cywilizacyjne i rozwojowe ujawniły skomplikowaną sieć wielostronnych powiązań ekonomii, ekologii i spraw społecznych. Sama definicja zrównoważonego rozwoju ulegała w ostatnich latach ewolucji i coraz bardziej koncentruje się na jakości życia człowieka (Pawłowski 2017). Dziś idea ta stanowi podstawę wszystkich strategii rozwojowych – od ustaleń globalnych, przez regionalne, po rozwiązania lokalne, a nawet dotyczące pojedynczych instytucji. Wszystkie te strategie podkreślają jednak wspólnie kluczowe znaczenie edukacji przygotowującej społeczeństwa do tego, aby było gotowe wprowadzać zasady rozwoju zrównoważonego w życie (Kalinowska 2017). Jednak pojawiające się wciąż nowe problemy oraz nierozwiązane stare zmuszają do aktualizacji strategii i wyznaczania nowych celów odpowiadających na te wyzwania. Po celach wyznaczonych w 1992 r. w Agendzie 21, w roku 2000 sformułowano Mileńne Cele Rozwoju. Z wyznaczonych 8 celów i 18 powiązanych z nimi zadań, mimo wielu wysiłków, większości nie udało się osiągnąć i Cele Milenijne wymagały rozszerzenia oraz wizji odpowiadającej nowej perspektywie czasowej. Tak więc Zgromadzenie Ogólne ONZ w roku 2015 przyjęło 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju do 2030 roku (Kalinowska 2017). W naszych, krajowych realiach edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju, zgodnie z Narodową Strategią Edukacji Ekologicznej realizuje w szczególności następujące cele:

- Kształtowanie świadomości i budzenie zainteresowania społeczeństwa wzajemnie powiązanymi kwestiami ekonomicznymi, społecznymi, politycznymi i ekologicznymi.
- Edukacja na rzecz poprawy stanu środowiska.
- Tworzenie nowych wzorców zachowań, kształtowanie postaw, wartości i przekonań uwzględniających troskę o jakość środowiska.

Cele te pokrywają się nie tylko z Celami Zrównoważonego Rozwoju do 2030 roku, ale także z założeniami edukacji prowadzonej przez Lasy Państwowe, która już od ponad 20 lat jest wpisana w ich statutową działalność. Leśnicy od dawna byli świadomi potrzeby doskonalenia zawodowego w zakresie ekologicznych podstaw gospodarki leśnej, zmieniającej się roli leśnictwa w gospodarce, jak i pozycji leśników w społeczeństwie (Grzywacz 1989). Dynamicznie i spontanicznie rozwijała się działalność edukacyjna, rozumiana jako edukacja leśna, która stała się integralną częścią edukacji ekologicznej społeczeństwa (Grzywacz 1996). Przełomowym momentem rozwoju edukacji leśnej w Polsce było powołanie przez dyrektora generalnego Lasów Państwowych w 1994 roku leśnych kompleksów promocyjnych. Jednym z celów tych jednostek było i jest nadal „prowadzenie szkoleń Służby Leśnej i edukacja ekologiczna społeczeństwa”

(Chrzanowski 2016). Kolejnym kamieniem milowym było wypracowanie „Wytycznych do tworzenia programu edukacji leśnej społeczeństwa w nadleśnictwie”, czyli załącznika do Zarządzenia nr 57 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z 2003 roku. Cele oparto głównie na treściach związanych z budową i funkcjonowaniem ekosystemów leśnych, ekologicznymi, produkcyjnymi i społecznymi funkcjami lasu, ochroną przyrody oraz zadaniami i pracą leśników. Nowe zadania związane z tym, jak propagować wśród społeczeństwa wiedzę o lesie, wielofunkcyjnym leśnictwie, ochronie różnorodności biologicznej i ludziach związanych z lasem, stały się zatem częścią codziennej pracy leśnika (Będkowski 2016).

3. ROZWÓJ DZIAŁALNOŚCI SAMOKSZTAŁCENIOWEJ EDUKATORÓW

Niemniej, mimo rozumienia znaczenia realizacji w Lasach Państwowych edukacji leśnej, absolwenci leśnictwa w toku studiów nie otrzymywali niezbędnego wykształcenia pedagogicznego. Z takiego punktu startowali leśnicy w chwili, gdy edukacja weszła w zakres ich obowiązków. Na własną rękę kończyli kursy pedagogiczne i na różne sposoby samodzielnie budowali własny warsztat pracy. Brali udział w pojedynczych szkoleniach, podpatrywali rozwiązania funkcjonujące w innych krajach europejskich zarówno w kwestiach infrastruktury, jak i metod pracy. W najkorzystniejszej sytuacji byli ci, którzy w trakcie swojej drogi zawodowej byli jednocześnie nauczycielami. Lasy Państwowe organizowały wprawdzie warsztaty dla liderów edukacji, a także szkolenia przeznaczone ściśle dla edukatorów. Odbywały się jednak one zbyt rzadko (raz w roku przez dwa, trzy dni) w stosunku do potrzeb. Głównie brali w nich udział leśnicy z leśnych kompleksów promocyjnych, stanowiący jedynie część kadry, która była w Lasach Państwowych angażowana do różnego rodzaju akcji edukacyjnych. Należy wyraźnie zaznaczyć, że standardowe kursy pedagogiczne nie są wystarczające, istnieje potrzeba do sięgnięcia głębiej i skorzystania z najnowszych osiągnięć nie tylko teorii dydaktyki, ale przede wszystkim praktycznych i nowoczesnych narzędzi pedagogicznych dotyczących edukacji przyrodniczej.

4. KSZTAŁCENIE NA POZIOMIE AKADEMICKIM

Wychodząc naprzeciw tym potrzebom, sukcesywnie na wydziałach leśnych w Krakowie, Poznaniu i Warszawie wprowadzono do programu studiów przedmiot „edukacja przyrodniczo-leśna”. Wcześniej studia leśne wyposażały absolwentów w bogatą wiedzę na temat środowiska przyrodniczego, fauny, flory, przyrody nieożywionej, zrównoważonej gospodarki leśnej, zagadnień technicznych i inżynierskich. Studenci nabywali rozległą wiedzę i umiejętności, ale na zajęciach z niewielu przedmiotów obligatoryjnych kształcili w odpowiednim stopniu niezbędne w edukacji tzw. miękkie umiejętności, czyli różnego rodzaju kompetencje społeczne. Zmiany były konieczne i dlatego

przedmiot ten, od wprowadzenia systemu studiów dwustopniowych, jest realizowany na wszystkich specjalnościach (na studiach dziennych i niestacjonarnych). Dominujące u akademików wykłady zostały wzbogacone w ćwiczenia projektowe i praktyczne zajęcia terenowe. Uczelnie powędrowały do przedszkoli i szkół, realizując tą drogą postulaty będące efektami najnowszych badań pedagogicznych. W ramach kursu wprowadzono przede wszystkim aktywizujące metody nauczania z dużym zaangażowaniem studentów, dzięki którym kreuje się umiejętności praktyczne, postawy i cechy personalne. Studenci na ćwiczeniach projektowych dowiadują się i mogą przećwiczyć w praktyce, jakie reguły działają w procesach grupowych, jak pracować z różnymi grupami odbiorców – od najmłodszych dzieci, przez młodzież, aż po osoby dorosłe, jak doskonalić wystąpienia publiczne, jak przygotować dobre merytorycznie i ciekawe pomoce dydaktyczne (Frączek 2016).

5. NOWOCZESNE TRENDY W KSZTAŁCENIU ŚRODOWISKOWYM

Należy mieć na uwadze, że w tym czasie na świecie dynamicznie zaczęło się zmieniać podejście do kwestii kształcenia środowiskowego. Trendy te wynikają przede wszystkim z rozwoju neuronauk, których najnowsze badania ukazują, jak pracuje i uczy się ludzki mózg (Żylińska 2013). Zastosowanie tej wiedzy w procesie nauczania i uczenia się pozwala uniknąć błędów i kreować nowe wyzwania stojące przed edukacją, m.in. związane z nadprodukcją informacji i powszechnym do niej dostępem oraz coraz większym deficytem kontaktu z naturą współczesnego społeczeństwa. W szczególności edukacja przyrodniczo-leśna nie powinna odbywać się w izolacji od natury i opierać się na metodach podających, na których wciąż jeszcze bazuje nauka szkolna.

Zarówno naukowcy, jak i praktycy potwierdzają, że najlepsze efekty uzyskuje się poprzez aktywne działanie. Takie podejście pokazuje rozwijająca się już od wielu lat i coraz bardziej popularna w USA, Wielkiej Brytanii oraz Niemczech, pedagogika przeżyć. Jako metoda pracy grupowej, oznacza ona przeżycie oraz doświadczenie, do których dochodzi podczas aktywności realizowanych w relacjach grupowych, mających miejsce w przestrzeni naturalnej. Takie działanie ma charakter holistyczny – podnosi przyrodniczą wrażliwość, zachęca do zainteresowania się naturą, naucza i wychowuje (Ryszka 2016).

Zmiany w podejściu do kształcenia doskonale odzwierciedlają „stopnie pedagogiczne w dojrzałości środowiskowej” sformułowane przez Björn Helge Bjornstad (2016), edukatora leśnego z Norwegii. Dla dzieci i dla ich przyszłego rozwoju oraz funkcjonowania niezbędne jest obcowanie ze światem przyrody. Tylko taki, bezpośredni kontakt, skłoni je do większej wrażliwości, współodpowiedzialności za otaczające środowisko przyrodnicze, pomoże dokonywać świadomych wyborów i rozumieć ich konsekwencje. Edukatorzy powinni traktować otaczającą przyrodę jako najdoskonalszą pomoc edukacyjną. Nauka cieszenia się obecnością w naturze, czyli wyprowadzenie nie tylko dzieci, ale osób w każdym wieku do lasu, na łąkę czy w szeroko pojęty teren, to

podstawa budowania pozytywnego stosunku do natury. Najważniejsze jest obudzenie emocji, poczucie bliskości natury i radości przebywania w niej, a nie przekazywanie wiedzy, które nie jest na tym etapie potrzebne, a nawet śmiało można stwierdzić, że może być szkodliwe, bo może zniechęcić. Ten pierwszy krok stanowi najważniejszy poziom dla rozpoczęcia zajęć na świeżym powietrzu i zdobycia ogólnej ciekawości natury oraz procesów przyrodniczych. Ważnym jest, aby ten czas stanowił pozytywne doświadczenie, bo tylko takie wrażenia mózg ludzki chce powtarzać.

Kolejnym stopniem jest doświadczanie i obserwowanie przyrody, w szczególności samodzielne, aktywne i angażujące wszystkie zmysły. Badania neurobiologów dowodzą, że mózgi dzieci bez udziału świadomości wyłapują z otoczenia wszystko to, co nowe, zaskakujące, intrygujące lub przydatne. Jeden krok dalej pojawia się rozumienie sieci i zależności ekologicznych, a w tym interpretacja zjawisk i dostrzeżenie zależności oraz mechanizmów działających w naturze. Ekosystem leśny jest tu doskonałym przykładem, jednocześnie najdoskonalszym modelem zrównoważonego rozwoju.

Rycina 1. Stopnie pedagogiczne w dojrzałości środowiskowej

Dopiero wtedy, gdy zrealizujemy w trakcie zajęć edukacyjnych trzy pierwsze kroki, możemy wprowadzać następne i odkrywać zależności pomiędzy człowiekiem i przyrodą, dopiero na tym etapie pojawiają się kwestie wzajemnych interakcji, a tym samym

potrzeb działań dla zrównoważonego rozwoju w gospodarce leśnej. Wszystko po to, aby w przyszłości świadomy obywatel – mały czy duży – mógł podejmować decyzje w kwestiach środowiskowych, mówiąc inaczej, prawdziwie czerpać doświadczenie z edukacji prowadzonej w tym zakresie. Warunkiem świadomego i aktywnego działania jest ostatni krok, czyli bycie odpowiedzialnym za przyszłość. Jeszcze raz warto podkreślić – bez zrealizowania trzech pierwszych stopni nie zrealizujemy trzech kolejnych. Nie można nauczać o zrównoważonej gospodarce leśnej i znaczeniu lasu dla życia człowieka kogoś, kto nigdy w lesie nie był, nie zna jego piękna, tajemnic czy zagrożeń. Taką zależność widać doskonale we wciąż obecnych w szkole sztywnych i encyklopedycznych programach nauczania, które powodują, że młody człowiek może mieć głębokie przekonanie o swojej wysokiej świadomości ekologicznej, może posiadać wiedzę na temat globalnych zagrożeń środowiska naturalnego i jednocześnie nie dostrzegać zjawisk i problemów w lesie, który jest opodal jego domu czy szkoły.

Zatem główne cechy współczesnego kształcenia środowiskowego można ująć inaczej w kilku punktach:

- W edukacji leśnej idzie o zmianę postaw, a dopiero potem o przekazywanie wiedzy czy umiejętności.
- Głównym środkiem dydaktycznym jest przyroda, czyli bezpośrednio doświadczanie świata przyrody. Zajęcia powinny odbywać się tylko w środowisku naturalnym. Niezbędny jest bezpośredni kontakt uczestnika z obiektami i zjawiskami środowiska przyrodniczego i społecznego, nie tylko ze względu na oczywistą pogłębienie, ale również ze względu na założone cele związane z budowaniem pozytywnego emocjonalnego stosunku do przyrody. Dlatego, o ile to możliwe, należy unikać metod pośrednich, chyba że pokazanie czegoś w naturze z różnych powodów nie jest możliwe.
- W toku edukacji leśnej należy angażować wszystkie zmysły i odwoływać się do uczuć, ponieważ wiele treści rozgrywa się w kategoriach uczuć, tj. holistyczne, wspólnotowe poczucie przynależności człowieka do świata przyrody czy też darzenie środowiska i istot żywych szacunkiem.
- W edukacji leśnej liczą się wszelkie formy aktywizujące: gry i zabawy, obserwacje spontaniczne i kierowane, doświadczenia i eksperymenty. Chodzi o zaangażowanie, „wkrcenie” uczestników w odbywane zajęcia, co umożliwia realizację celów edukacyjnych przy równoczesnym zaspokojeniu potrzeb uczestników. Uczenie przez działanie ma szczególne znaczenie przy rozwoju umiejętności.
- Edukator musi być wiarygodny i pełen entuzjazmu, a od słów ważniejsze są czyny i przykład osobisty, ponieważ tylko wtedy uda mu się dotrzeć do warstwy emocji i wywrzeć pośredni i bezpośredni wpływ na uczestników; ważne też jest, by szczególnie starannie zwracać uwagę na ekologiczną ekonomizację podczas zajęć: wykorzystanie użytkowych odpadów, oszczędzanie odnawialnych i nieodnawialnych zasobów przyrody.

6. DOSKONALENIE WARSZTATU EDUKATORÓW LEŚNYCH

Mając na uwadze wszystkie powyższe tendencje pedagogiczne i rozwój nauk powiązanych bezpośrednio z edukacją, podjęto próbę zbudowania nowej oferty kształcenia edukatorów na poziomie zaawansowanym. W 2014 roku na Wydziale Leśnym w Krakowie powstały Studia Podyplomowe „Edukacja Przyrodniczo-Leśna”, kształcące edukatorów przyrodniczych i leśnych z całej Polski. Program tych studiów odzwierciedla aktualny zakres potrzeb związanych z kształceniem edukatorów. Opiera się na trzech filarach: dążeniu do przekazywania aktualnej, nowoczesnej wiedzy, kreowaniu umiejętności i kompetencji społecznych poszukiwanych przez pracodawców oraz inwestowaniu w najwyższą jakość edukacji. Rozwinięte kompetencje społeczne, obok kwalifikacji zawodowych, są najbardziej pożądaną cechą przez przyszłych potencjalnych pracodawców (Budnikowski i in. 2012). Program wychodzi też naprzeciw założeniom opracowywanego w Lasach Państwowych profilu kompetencyjnego edukatora leśnego. Profil zakłada utworzenie kolejnych etapów w awansie zawodowym osób zajmujących się w Lasach Państwowych od ‘młodszego edukatora leśnego’ przez ‘samodzielnego edukatora leśnego’ po ‘lidera edukacji leśnej’. Każdy z tych szczebli wymaga specjalistycznego przygotowania, jednym z wymogów mogłoby być ukończenie studiów podyplomowych z zakresu edukacji przyrodniczo-leśnej.

Rycina 2. Kompetencje edukatora leśnego (wg opracowania Wszechnicy Uniwersytetu Jagiellońskiego 2015)

Dlatego głównym założeniem programu studiów jest kreowanie własnego warsztatu edukacyjnego, czyli zagadnienia związane m.in. z komunikacją interpersonalną, emisją głosu i doskonaleniem wystąpień publicznych. Ponadto słuchacze poznają optymalne i innowacyjne formy kształcenia i wychowania, uczą się, jak kształtować nowoczesną infrastrukturę edukacyjną. Szczególną wagę przykładają się do praktycznego poznania możliwości pracy z różnymi grupami odbiorców, radzenia sobie z sytuacjach trudnych wychowawczo oraz do odpowiedniego i bezpiecznego organizowania warsztatu pracy. Ważnym elementem programu jest wykorzystanie sprawdzonych i nowoczesnych metod oraz innowacyjnych narzędzi w edukacji przyrodniczej. W dziewięciu modułach tematycznych znajdują się zagadnienia, które w edukacji są nowatorskie, takie jak: grywalizacja, storryteling, pedagogika przeżyć, neurodydaktyka czy dynamika ekspozycji. To zagadnienia, które dotychczas funkcjonowały w innych dziedzinach, ale doskonale nadają się do wykorzystania w nowoczesnym procesie dydaktycznym w edukacji leśnej. Innowacją jest również tematyka pracy z osobami dorosłymi, starszymi i niepełnosprawnymi (wszystkie rodzaje niepełnosprawności) – w tym praktyczna analiza form i metod edukacji dla w/w grup odbiorców. W programie przewidziano również warsztaty terenowe oraz wycieczki do instytucji, które realizują edukację przyrodniczo-leśną w praktyce (ośrodki edukacji Lasów Państwowych i parków narodowych). Jako priorytet uznano naukę przez doświadczenie i wykorzystanie metod aktywizujących. Studenci zapoznają się również z problematyką edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju w Polsce i Europie oraz kierunkami rozwoju edukacji w kontekście globalnym i regionalnym. Atutem studiów jest nie tylko nowatorski program i bogactwo zajęć warsztatowych, ale także udział wykładowców posiadających różnorodne, bogate doświadczenie praktyczne. Wykłady i zajęcia praktyczne prowadzone są przez: pracowników naukowych wyższych uczelni (Uniwersytetu Rolniczego im. H. Kołłątaja w Krakowie, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Warszawskiego, Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie), edukatorów Stowarzyszenia Edukatorów Leśnych, specjalistów z Lasów Państwowych i parków narodowych oraz innych instytucji i organizacji pozarządowych związanych z działalnością edukacyjną. Tworzy to możliwość realnej wymiany doświadczeń edukatorów z różnych środowisk. Kluczowa jest praca na rzeczywistych przykładach z codziennej praktyki zawodowej zarówno słuchaczy, jak i wykładowców (studium przypadku, czyli tzw. case study). Zastosowano również innowacyjne dla studiów podyplomowych sposoby oceniania efektów kształcenia – m.in. elementy oceniania kształtującego, stawiającego na rozwój umiejętności i postaw słuchacza, a nie jedynie ocenę jego wiedzy teoretycznej. Sposób oceniania realizowany jest głównie poprzez demonstrację praktycznych umiejętności i zaangażowanie w dyskusję.

Studia dwukrotnie otrzymały znak jakości „Studia z Przyszłością” (2016, 2017) oraz zostały wyróżnione Certyfikatem Nadzwyczajnym „Laur Innowacji” (2017) (<http://www.studiazprzyszloscia.pl>). Certyfikat taki uzyskują kierunki studiów, które w opinii

ekspertów należą do grona akademickiej elity, najbardziej innowacyjnych i nowoczesnych kierunków studiów w Polsce, są realizowane według oryginalnych i wartościowych programów kształcenia, dobrze odpowiadają na potrzeby rynku pracy, zgodne z oczekiwaniami otoczenia społeczno-gospodarczego.

7. PODSUMOWANIE

Nowoczesna edukacja środowiskowa jest kluczem do kształtowania postaw i budowania odpowiedzialnego społeczeństwa. Jej cechą szczególną stanowi uruchamianie zmysłów i wyobraźni poprzez przeżywanie i doświadczanie świata przyrody. Dlatego też w realizacji edukacji leśnej należy inaczej rozłożyć akcenty i zacząć spoglądać szerzej, dając pierwszeństwo realizacji celów edukacji dla zrównoważonego rozwoju i ochrony bioróżnorodności przed zadaniami promowania przedsiębiorstwa i jego celów gospodarczych.

Spojrzenie od tej strony zapewnia dużo skuteczniejsze dotarcie do właściwego grona odbiorców i pozwala przedstawić działalność Lasów Państwowych jako element holistycznego spojrzenia na potrzeby ludzkości osadzonej w środowisku przyrodniczym. W kształceniu edukatorów potrzebne jest ujęcie systemowe, bo jak wykazano, nie wystarczy wiedza leśna, uzupełniona o podstawową wiedzę pedagogiczną. Wyzwania edukacyjne wymagają od edukatorów specyficznego przygotowania i szczególnego zaangażowania, a także możliwości sięgania po nowoczesne narzędzia z wielu dziedzin.

Wszystko to ma sprawić, aby leśnik-edukator stał się interesującym i wiarygodnym przewodnikiem po lesie, ponieważ to co ludzi najbardziej napędza i kształtuje, to nie fakty i dane, ale uczucia, historie i przede wszystkim inni ludzie (Spitzer 2007). Przez historie można łatwo poruszyć i obudzić emocje, a w efekcie wpłynąć na uczestników i pozostawić w ich świadomości trwałe ślady, zmieniający ich postawę względem środowiska. Taki sposób postępowania wymaga od edukatorów kreatywności i innowacyjnego myślenia, ale w istocie jest dużo prostszy niż mogłoby się wydawać. Należy się jedynie do tego zadania dobrze przygotować.

SUMMARY

Magdalena Frączek

University of Agriculture in Kraków

magdalena.fraczek@urk.edu.pl

Educating forest educators

Forestry faculties in Poland educate staff for both the State Forests (SF) and national parks, as well as for numerous institutions and organizations related to natural environment. When these institutions, each in their own way, undertake non-formal education activities and thus they also implement international goals of sustainable development policy.

For over 20 years forest education has been included in the statutory activity of the SF. However, forestry graduates were not getting necessary pedagogical education during their studies. That was a starting point for foresters when education became part of their duties. They were completing pedagogical courses on their own and they were independently improving their skills. Although there were workshops for education leaders as well as trainings for educators organized by the State Forests, they were insufficient in relation to needs. At the same time, the matter “forest and ecological education” was introduced to the study program at forestry faculties. At this time, the approach to environmental education has started to change dynamically in the world. It was recognized that the best results are obtained through active actions and that’s why regular lectures have been enriched with exercises and practical field activities. Recent pedagogical research results have been introduced and implemented in kindergartens and schools. The important step was establishment of the post-graduate studies in “Forest and Nature Education” at the Faculty of Forestry of the University of Agriculture in Krakow in 2014. The studies offer courses for forest educators from all over Poland. The program of these studies reflects the current needs in education of educators. It is based on three pillars: transferring current, modern knowledge, creating skills and social competences, sought by employers, and investing in education of the highest quality. The advantages of the studies include not only an innovative program, diversity of workshop classes and participation of lecturers with diverse, extensive practical experience, but also the opportunity to exchange experiences of educators from different backgrounds. The studies were twice awarded the “Studies with the Future” quality mark (2016, 2017) and they were awarded the “Innovation Laurel” Special Certificate.

Modern environmental education is the key to creating attitudes and building responsible society. Its special feature is to activate senses and imagination through experiencing the world of nature. Therefore, in the field of forest education, emphasis should be placed differently and the

perspective should be wider. The priority should be given to achieving goals of education for sustainable development and protection of biodiversity over promoting tasks of the enterprise and its economic goals. A look from this side provides much more effective access to appropriate groups of recipients and allows to present the State Forests activities as an element of a holistic view at the needs of humanity anchored in natural environment. Education of educators needs a systemic approach because, as it has been shown, forest knowledge together with basic pedagogical knowledge is not enough. Educational challenges require that educators are specifically prepared and specially committed as well as they are given a possibility to use modern tools from many fields. That all contribute to making a forester-educator an interesting and reliable guide in forest, because people are mostly fascinated and shaped not by facts and figures, but by stories and other people.

LITERATURA

- Będkowski K. 2016. Edukacja przyrodniczo-leśna przed dwudziestoma laty. Powstanie i pierwsze lata działalności Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie*, 18, 47(2): 19–45.
- Bjornstad B.H. 2016. Podstawy leśnej pedagogiki. Od edukacji leśnej do zrównoważonego rozwoju. Materiały konferencyjne Las-Drewno-Człowiek, Gdańsk.
- Budnikowski A., Dąbrowski D., Gąsior U., Macioł S. 2012. Pracodawcy o poszukiwanych kompetencjach i kwalifikacjach absolwentów uczelni – wyniki badania. *E-mentor*, 4(46).
- Chrzanowski T. 2016. Model edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie*, 18, 47(2): 47–57.
- Grzywacz A. 1989. Niektóre problemy edukacji leśnej w Polsce. *Sylwan*, 133(6): 1–13.
- Grzywacz A. 1996. Zadania edukacji leśnej jako części edukacji ekologicznej. [W:] *Współczesne zagadnienia edukacji leśnej społeczeństwa*. Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej i Fundacja „Rozwój SGGW”, Warszawa: 7–12.
- Frączek M. 2016. Pasja, wiedza, umiejętności i kompetencje społeczne, czyli o potencjale akademickiej edukacji przyrodniczo-leśnej. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie*, 18, 47(2): 75–82.
- Kaczmarzyk M. 2012. Zielony Mem. Śląski Ogród Botaniczny, Mikołów.
- Louv R. Ostatnie dziecko lasu. Jak uchronić nasze dzieci przed zespołem deficytu natury. Grupa Wydawnicza Relacja, Warszawa: 125–138.
- Kalinowska A. 2017. Dekada ONZ dla Bioróżnorodności 2011–2020 – recepty na zwiększenie świadomości społecznej znaczenia różnorodności biologicznej dla osiągnięcia Celów Zrównoważonego Rozwoju 2030. [W:] Red. R.F. Sadowski, Z. Łepko: *Theoria i praxis zrównoważonego rozwoju*. 30 lat od ogłoszenia Raportu Brundtland. Towarzystwo Naukowe Franciszka Salezego, Warszawa: 295–306.
- Pawłowski A. 2017. Rozwój zrównoważony – największe wyzwanie XXI wieku [W:] Red. R.F. Sadowski, Z. Łepko: *Theoria i praxis zrównoważonego rozwoju*. 30 lat

od ogłoszenia Raportu Brundtland. Towarzystwo Naukowe Franciszka Salezego, Warszawa: 53–64.

Ryszka R. 2016. Pedagogika przeżyć. O innej metodzie pracy grupowej. Wydawnictwo Impuls, Kraków.

Spitzer M. 2007. Jak uczy się mózg. PWN, Warszawa.

Żylińska M. 2013. Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.

<http://www.studiazprzyszloscia.pl>

Piotr Paschalis Jakubowicz

Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Leśnictwa i Drzewnictwa

sitlid@ibles.waw.pl

Edukacja i komunikacja w leśnictwie

WSTĘP

Ponadczasową definicję edukacji, a w szerszym rozumieniu także komunikacji, podał John Devey w drugiej połowie XIX wieku, pisząc, że podstawowym „zadaniem edukacji jest wskazać przyczyny kontrowersji, a następnie przedstawić plan działań, zaczynając od poziomu głębszego i bardziej całościowego niż poziom reprezentowany przez praktykę i idee ścierających się stron” (Tarrant i Thiele 2016). Rozwinięcie stosowanych pojęć i odniesień w edukacji i komunikacji w leśnictwie obejmuje zarówno niepewności, które towarzyszą przekazywanej wiedzy, jak też skuteczność wykorzystywanych form przekazu. Należy przy tym zwrócić uwagę na koszty i wysiłek ponoszony przez edukatorów i skuteczność ścieżek komunikacyjnych, którymi się posługują, z niewiadomą osiąganego rezultatu.

Jednocześnie musimy przyjąć za paradygmat obecnego rozwoju, że „jedyną skuteczną rządową strategią zwiększania tempa rozwoju są inwestycje w edukację” (Zeira 2017).

Punktem wyjścia do dalszych rozważań jest stwierdzenie, że prowadzenie edukacji i komunikacji w leśnictwie ma sens, jeżeli oparte jest, między innymi, na wiedzy i umiejętnościach rozumienia funkcjonowania ekosystemów leśnych. Towarzyszyć temu musi również przekaz wiedzy odnoszący się do wielu innych uwarunkowań prowadzenia leśnictwa. Dopiero spełnienie tych warunków umożliwia właściwe podejmowanie decyzji zarówno w zarządzaniu lasami, jak i w określeniu relacji między rolą i znaczeniem lasu a oczekiwaniami społeczeństwa. Obejmuje to zarówno programy edukacyjne w systemie gruntownej wiedzy, jak i w systemie szerokiej wiedzy.

Otrzymujemy w ten sposób obraz zachodzących relacji pomiędzy człowiekiem a lasem, który opisany przez J. Westoby’ego (1978): „Leśnictwo nie dotyczy drzew, dotyczy ludzi. I dotyczy drzew tylko wtedy, gdy drzewa mogą służyć potrzebom ludzi”, wyznacza pewien kierunek prowadzenia gospodarki leśnej, której właściwe rozumienie przez szerokie kręgi społeczeństwa jest błędne w znacznym zakresie.

Środowisko i wszystkie jego przyrodnicze aspekty są w kręgu zainteresowań i decyzji podejmowanych przez człowieka, nie zawsze właściwych i nie zawsze trafnych, jednak są podejmowane często na dużą skalę i mają w znacznej mierze uniwersalny charakter

odniesień. Jednocześnie ten zakres, obejmując wszystkie przyrodnicze aspekty będące w kręgu zainteresowań i decyzji podejmowanych przez leśnika, z ich implementacją, nie zawsze może się opierać na uniwersalnym zakresie stosowanych odniesień.

Cała wiedza zawarta w programach edukacyjnych i komunikacji wewnątrz grupy profesjonalnych leśników i zewnętrznych grup społeczeństwa powinna odnosić się do polityki zrównoważonego rozwoju, polityki leśnej, uwarunkowań zachowania zasobów przyrodniczych i krajobrazu oraz racjonalnej gospodarki leśnej, której zadaniem jest, między innymi, właściwe wykorzystywanie zasobów naturalnych.

Napotykałyśmy zatem konieczność znalezienia właściwej drogi komunikacyjnej ze społeczeństwem, przekazując odpowiednio przygotowany zakres wiedzy, który w wielu przypadkach będzie w sprzeczności z oczekiwaniami społecznymi, wywołując konflikty społeczne. Filozofia edukacji identyfikuje i opisuje ten rodzaj konfliktów społecznych w dziele J. Deweya zatytułowanym „Doświadczenie i edukacja”, opublikowanym w 1938 roku (Murzyn 2015, Stępkowski 2015). Stwierdza, że: „Wszystkie ruchy społeczne wiążą się z konfliktami, które odzwierciedlane są w naukowych sporach. Nie byłoby to dobrą oznaką, jeśliby tak ważny społecznie problem nie był obszarem starć teorii i praktyki. (...) Zatem zadaniem teorii edukacji jest wskazać przyczyny tych kontrowersji, (...) a następnie zamiast obstawać przy jednej ze stron, należy przedstawić plan działań, zaczynając od poziomu głębszego i bardziej całościowego niż poziom reprezentowany przez praktyki i idee ścierających się stron”.

W XXI wieku obserwujemy zatem zmieniającą się strukturę zarówno prowadzenia leśnictwa, jak i odbioru społecznego tych działań, a także – inne formy i technologie przekazu wiedzy i komunikowania się ze społeczeństwem. Wszystkie ścieżki dalszego rozwoju, we wszystkich obszarach działań człowieka są uzależnione od zakresu, głębi i sposobów realizacji edukacji.

EDUKACJA W LEŚNICTWIE

Jednym z wyróżników edukacji leśnej w skali globalnej jest stosunkowo duża zgodność co do zakresów wiedzy, którą odbiorca powinien posiadać. W większości programów nauczania myślą przewodnią jest, że konieczna jest próba holistycznego spojrzenia na edukację leśną, która powinna zawierać nie tylko globalne, ale może przede wszystkim – regionalne i lokalne odniesienia. Wynika to z odrębności i specyfiki leśnictwa jako samodzielnej dziedziny wiedzy. Od czasu powołania pierwszego uniwersytetu na świecie (Uniwersytet w Bolonii, Włochy) przez ponad 700 lat budziła wątpliwości celowość wyodrębnienia tej nauki jako samodzielnej dyscypliny edukacyjnej. Leśnictwo zostało uznane przez naukę zaledwie 300 lat temu i dopiero druga połowa XVIII wieku otwiera lasy dla badań naukowych.

Za „pioniera nauk leśnych” historia uznaje Heinricha von Cotta (1763–1844) i z jego inicjatywy powstaje pierwsza szkoła dla „mistrzów w leśnictwie” w Turynii

(Niemcy). W 1778 roku po raz pierwszy na Uniwersytecie w Giessen (Niemcy), w spisie wykładów znalazły się przedmioty z zakresu leśnictwa. Do końca XVIII wieku szkół kształcących adeptów leśnictwa na poziomie zawodowym średnim technicznym i magisterskim jest już kilka, przy czym za pełny, spełniający wszystkie warunki nowoczesnego uniwersytetu kształcącego studentów wydziału leśnego zostaje uznany Uniwersytet założony w Eberswalde (Niemcy) w 1787 lub 1789 roku oraz zaledwie o około rok starszy – Uniwersytet w Monachium (Niemcy).

W Rosji pierwszy uniwersytecki wydział leśny powstaje w 1798 roku w Moskwie. W pierwszej połowie wieku XIX powstają wydziały leśne na uniwersytetach w Austro-Węgrzech (1807), Tharandcie (Niemcy, 1811), Sztokholmie (Szwecja, 1811), w Szczególnej Szkole Leśnictwa utworzonej w 1816 roku w Warszawie, Nancy (Francja, 1824), Madrycie (Hiszpania, 1844) i Turynie (Włochy, 1848).

Pierwszy uniwersytet z wydziałem leśnym poza Europą powstał w Chile (1842), później w Australii (1853), Nowej Zelandii w 1873 roku i w Dehradun (Indie, 1878), Kyoto (Japonia, 1878) i w Biltmore (USA, 1898). Wiek XX otwiera leśne uniwersyteckie studia w Yale (USA, 1900), Shanxi (Chiny, 1902), Cape Town (Południowa Afryka, 1906) i Toronto (Kanada, 1907) oraz Los Banos (Filipiny, 1910).

Punktem wyjścia do zrozumienia problemów globalnego leśnictwa i roli lasów w XXI wieku jest konieczność pogodzenia wiedzy teoretycznej/akademickiej z wiedzą tradycyjną, przekazywaną przez pokolenia. Uwzględnić także należy różne koncepcje prowadzenia leśnictwa i praktyki leśnej, które podlegają zmianom związanym ze stosowanymi regułami politycznymi, nie zawsze zgodnymi zarówno z wiedzą teoretyczną, jak i tradycyjną. W historii zarówno nauk leśnych, jak i tradycji prowadzenia leśnictwa, mieliśmy wiele takich okresów, które wyraźnie wskazują na częste przypadki dominacji rozwiązań politycznych narzucających zasady prowadzenia leśnictwa wbrew uwarunkowaniom przyrodniczym, socjalnym, a także – ekonomicznym. (Z dziejów Lasów Państwowych i leśnictwa... 2006).

Należy także przyjąć, że edukacja leśna na poziomie uniwersyteckim powinna zapewnić realizowanie najistotniejszego programu w prowadzeniu leśnictwa: zachowania trwałej stabilności stanu lasu i powierzchni zajmowanej przez lasy, łącznie z zachowaniem bogactwa biologicznej różnorodności leśnej, aby móc je trwale chronić i użytkować. Niezbędnym elementem powodzenia realizacji tego programu jest umiejętność udowadniania konieczności i celowości uzyskiwanych efektów, aby były aprobowane przez społeczeństwo.

Napotykały tu na poważne trudności w formułowaniu treści przekazu kierowanego do społeczeństwa. Różnorodność uwarunkowań przyrodniczych, klimatycznych, geograficznych, z równoczesnym nakładaniem się oddziaływań kulturowych, społecznych i gospodarczych powoduje, że nie można stworzyć uniwersalnej propozycji edukacyjnej.

Poszukiwania teoretycznych rozwiązań w tym zakresie są stymulowane narastającym spadkiem poziomu zaufania wobec zarządzających środowiskiem naturalnym oraz

presją opinii publicznej, często ulegającej przedstawianym jej scenariuszom katastroficznych wizji końca świata.

Opinie społeczne, także w odniesieniu do leśnictwa, wyrażają zaniepokojenie stanem naszych lasów, ich przyszłością, brakiem należytej ochrony, błędami w ich zagospodarowaniu, rozmieszczeniu, strukturze wiekowej itd. Zwraca uwagę na to Skolimowski (1997), twierdząc, że powstawanie takich poglądów wynika również z braku holistycznych programów edukacyjnych, braku wiedzy z dziedziny etyki, nauk społecznych itd. Zgodzić się przy tym należy, że użytkowanie takich funkcji lasu jak: kulturowa, moralna, etyczna, religijna i wiele innych, nie zawsze jest kwantyfikowalne, wobec tego ich wycena, w tym ekonomiczna, może być bardzo trudna lub wręcz niemożliwa.

Przegląd programów edukacji leśnej oraz ich umiejscowienie w strukturach jednostek badawczych kilkudziesięciu wybranych uniwersytetów wskazuje na ich zróżnicowanie wynikające z jednego lub kilku czynników (Paschalis Jakubowicz 2012).

Należy też zwrócić uwagę, że w nazwach niektórych programów edukacyjnych i komunikacji ze społeczeństwem pojawiają się modne określenia (np. zrównoważony rozwój, bioróżnorodność, ekoturystyka, innowacyjność), które prawdopodobnie są stymulowane zmianami zachodzącymi w stosunku do lasów i leśnictwa w społeczeństwie danego kraju czy regionu. Problemy lasów i leśnictwa światowego są odbiciem sytuacji generowanej przez poziom rozwoju gospodarczego społeczeństw i ich poziomem wrażliwości środowiskowej z jednej strony, zaś z drugiej – nie mniejszą liczbą ludzi, dla których las stanowi jedno z dóbr, ważnych w ich budźcie.

Mamy tu do czynienia również z egoizmem i hipokryzją w traktowaniu lasów i leśnictwa przez grupy społeczne, także w krajach rozwiniętych.

Współczesne, wysoko rozwinięte społeczeństwa są coraz bardziej zainteresowane korzystaniem z zasobów przyrody, jej ochroną i zrównoważonym rozwojem. W niektórych z nich istnieją nawet silne trendy budowy programów „ochrony własnych zasobów leśnych”, polegających na ograniczeniu bezpośredniego użytkowania lasu, na przykład stosując zakazy lub istotne ograniczenie ilości pozyskiwanego surowca drzewnego. Towarzyszy temu również dynamiczne rozbudowywanie i obejmowanie coraz to nowych obszarów leśnych ustawową ochroną. Konieczne do podtrzymania ich obecnego poziomu i dalszego rozwoju kraju brakujące dobra leśne, w tym głównie surowiec drzewny, są uzupełniane importem.

Nadal jednak niezadowolający poziom edukacyjny społeczeństwa w szeroko pojętym obszarze nauk przyrodniczych jest bezpośrednią przyczyną braku zrozumienia, a więc i akceptacji dla stosowanych sposobów i metod prowadzenia leśnictwa. Ma to bardzo poważny wpływ na relacje pomiędzy profesjonalną grupą leśników a grupami społecznymi w odbiorze działań leśnych i okołoleśnych.

Jeśli przyjmujemy konieczność rozumienia spraw dotyczących leśnictwa w szerokim kontekście, edukacja leśna musi również obejmować wiedzę pozornie odległą od zagadnień leśnych: o mechanizmach działających w polityce, finansach, organizacjach

międzynarodowych i krajowych, zmianach preferencji społeczeństw, prawodawstwie, metodach rozwiązywania konfliktów itd. Potrzeba odkrywania nowych pól edukacyjnych wynika nie tylko z zagrożeń i pytań stawianych przez naszą cywilizację. Wynika również z naszej wiedzy, która została już zgromadzona i która powinna być spożytkowana.

Te uwarunkowania, towarzyszące zarówno edukacji w szerszym ujęciu, jak i edukacji leśnej oraz leśnictwu, nie mogą być rozwiązywane w wąskosektorowym widzeniu spraw, bowiem wpływ tych uwarunkowań rodzi się poza obszarem działań edukacyjnych, a tym samym, w dużej mierze – poza możliwościami oddziaływania na te zagrożenia. Te zjawiska są wyraźne, dynamicznie rosnące i wszystko wskazuje na to, że będą to zjawiska długotrwałe.

W edukacji społeczeństwa musimy uwzględniać te czynniki, które umożliwiają komunikację społeczną, przekaz rzetelnej informacji i wiedzy, unikając skomplikowanych, zawodowych definicji i niejednoznaczności, które, trafiając do odbiorcy, mogą wywoływać efekt przeciwny do zamierzonego.

Obraz świata, w tym i leśnictwa, staje się obrazem podawanym do oglądania i to zjawisko odciska swoje piętno na współczesnej kulturze. Zaczyna ona przybierać cechy kultury obrazkowej, z zanikaniem głębi intelektualnej. Prowadzenie edukacji leśnej napotyka na przeszkody w zrozumieniu i przekazywaniu treści głębszych, syntetyzujących wiedzę lub pokazujących nowe perspektywy.

Obecnie za jedno z ważniejszych kierunków rozwoju edukacji leśnej uważa się kształcenie w zakresie interakcji las–społeczeństwo–las, komunikację ze społeczeństwem w odniesieniu do celów, zadań i rezultatów prowadzenia leśnictwa, wpływu różnych form własności na zarządzanie leśnymi ekosystemami, interakcji zachodzących między użytkowaniem lasu a ekologicznymi wartościami środowiska ocenianymi w czasie i w przestrzeni oraz konsekwencji rozwoju technologii chroniących i rozwijających procesy różnorodności biologicznej oraz oceny wpływu prowadzonej leśnej gospodarki na leśne i inne ekosystemy.

Istniejące treści programowe leśnictwa powinny być poszerzone o pojęcia związane z pojmowaniem leśnictwa jako systemu interpretacji przyrody. To poszerzenie w treściach edukacyjnych powinno odnosić się do rozumienia lasu jako całości, widzianego łącznie z przestrzenią, jaką tworzy, czyli z krajobrazem naturalnym lub przekształconym, w tym także z przestrzenią miejską. Powstawanie nowych metropolii i powiększanie obszarów zurbanizowanych rodzi coraz pilniejszą potrzebę znalezienia właściwych metod prowadzenia leśnictwa na terenach zurbanizowanych (urban forestry).

Leśne programy edukacyjne muszą dotyczyć spraw wychodzących poza leśnictwo oraz takich, które mają czasami bardzo luźny związek z leśnictwem. Las jest bowiem pojęciem uniwersalnym, co jest cechą charakterystyczną również kapitału leśnego, a więc mieści w sobie zarówno aspekty środowiskowe, jak i socjalne, w tym i infrastrukturę socjalną: drogi, transport publiczny i źródła energii. Odnosi się to również do

pojęć związanych z humanizacją leśnictwa. Konieczne wydaje się wprowadzenie przedmiotów z zakresu etyki, estetyki, kulturoznawstwa i filozofii przyrody.

Znacznemu rozszerzeniu powinna podlegać wiedza przekazywana w przedmiotach z zakresu inżynierii leśnej, użytkowania zasobów leśnych, socjologii, komunikacji społecznej, geografii gospodarczej, prawa międzynarodowego w ochronie środowiska, polityki leśnej i gospodarki zasobami wodnymi i z wielu innych zakresów nauki. Wiadomości dotyczące dalszego przerobu i wykorzystania surowców, półproduktów i produktów pochodzących z wykorzystywania zasobów leśnych powinny być podbudowane danymi szczegółowymi, poszerzonymi wiedzą o korzyściach, jakie czerpiemy z lasu i obecności lasu w naszym życiu (Lee 2004).

Dysponujemy coraz większą znajomością leśnej wiedzy tradycyjnej, obecnej w programach nauczania. Nadal w wielu przypadkach trudno jest naukowo dowieść jej prawdziwości. Nie może być ona jednak pomijana zwłaszcza wtedy, kiedy tworzy silne związki powiązań kulturowych, moralnych, religijnych, estetycznych, a także użytkowych, z dowiedzioną wiedzą praktyczną, nawet wtedy, gdy nie towarzyszy temu weryfikacja naukowa.

Leśnictwu potrzebna jest wiedza o niepewnościach i zagrożeniach, wynikająca z uwarunkowań globalnych, nie tylko określanych jako niskie, ale także o konsekwencjach zagrożeń, które dotyczą między innymi: zmian klimatycznych i reakcji ekosystemów leśnych, migracji ludności, starzenia się społeczeństw, suszy i braku wody, zmieniających się preferencji społeczeństw w użytkowaniu zasobów naturalnych, i co oczywiste – z postępu wiedzy. Lista tych aktualnych i potencjalnych zagrożeń jest wystarczająco długa, aby prawdopodobieństwo ich wystąpienia było bardzo realne. Część badaczy sądzi, że nie jesteśmy na nie w pełni przygotowani, również pod względem edukacyjnym, ponieważ w ofercie programowej leśnictwa nie proponuje się nowych pól nauczania.

Stan i kierunki różnych koncepcji postrzegania lasów i leśnictwa powodują, że odchodząc od wąskosektorowego postrzegania leśnictwa w kierunku jego wielofunkcyjności, nadal utrzymujemy ramy, w których nasze działania podlegają ścisłemu ukierunkowaniu.

Analizując programy i treści przedmiotów z zakresu leśnictwa wykładanych na kilkudziesięciu wybranych uczelniach na świecie, można wyciągnąć następujące wnioski:

1. Stwierdza się istnienie usilnego poszukiwania nowych form i kierunków kształcenia, podkreślając przy tym, że obecny system edukacji uniwersyteckiej powinien podlegać daleko idącym zmianom. Zwraca się przy tym uwagę, że obecnie poprawa edukacji leśnej w większej mierze skupia się na technicznej stronie rozwiązywania problemów, a nie na rozumieniu ich środowiskowej złożoności. Towarzyszy temu także coraz powszechniejsze przenoszenie tradycyjnie uzasadnionych na wydziałach leśnych działów wiedzy leśnej na uczelnie realizujące inne działy edukacji uniwersyteckiej (UNU 2003).

2. Obserwuje się duży wpływ państwa na tworzenie programów i na treści nauczania, a także bardzo silną kontrolę nad realizacją całej edukacji uniwersyteckiej. Ma to również związek z uznanym powszechnie poglądem, że edukacja leśna na poziomie uniwersyteckim musi być bardzo silnie powiązana z badaniami naukowymi w celu uzyskania efektu ich synergii. Działania państwa w tym zakresie są stymulowane chęcią utrzymywania wzrostu produkcji leśnej (i również drzewnej) oraz koniecznością zapewnienia odpowiedniej liczby osób o określonych kwalifikacjach i specjalnościach. Czasami dzieje się to bez akcentowania głównej roli, jaką leśnictwo pełni gospodarując w otoczeniu przyrodniczym, poprzestając na specjalistycznym treningu w wąskiej, wybranej specjalności leśnej. Tego typu działanie, coraz powszechniejsze, prowadzi w rzeczywistości do przechwycenia edukacji leśnej na poziomie akademickim przez uczelnie posiadające wydziały specjalizujące się w zarządzaniu innymi ekosystemami lądowymi.
3. Skutki bezpośrednie i pośrednie postępującej globalizacji obserwujemy również w zmianach wprowadzonych do edukacji leśnej. Dotyczy to przede wszystkim finansowania zarówno edukacji leśnej, jak i – przede wszystkim – badań leśnych, na co uwagę zwraca Seppälä (2004). Podkreślić przy tym należy, że wzrastająca siła finansowa, przede wszystkim przemysłu drzewnego, nie zawsze przekłada się na zwiększenie finansowania nauki i badań leśnych, a w wielu krajach obserwuje się brak powiązania między dynamicznie rozwijającym się sektorem drzewnym a ilością środków przeznaczonych na edukację i badania.
4. Rozwój współpracy międzynarodowej powoduje, że znaczna część uniwersytetów prowadzi specjalne programy edukacyjne (na wszystkich poziomach nauczania) z zakresu leśnictwa, adresowane do studentów z różnych części świata. Oferowane zakresy i przedmioty nauczania stają się coraz bardziej międzynarodowe i uniwersalne, jeżeli chodzi o treści, jednakże coraz bardziej powierzchowne, jeżeli chodzi o ich głębię. Jest zrozumiałe, że prowadzenie edukacji leśnej bez naturalnego zaplecza, jakim jest ekosystem leśny, musi być w swej istocie poważnie ograniczone. Jednocześnie są odkrywane nowe i doskonalone stare techniki przekazywania wiedzy, wśród których – „technologie uczenia na odległość” (distance learning technology) zyskują na popularności.
5. Istnieje pilna potrzeba dokonania pewnej reorientacji w istniejących założeniach i podstawach programów edukacyjnych na uniwersytetach kształcących studentów wydziałów leśnych. Jest to spowodowane wieloma przesłankami, a przede wszystkim zbliżaniem się do opracowania nowego modelu prowadzenia leśnictwa, który będzie rozwiązywał podstawowy problem relacji „człowiek–las–leśnictwo–człowiek”.
6. Utrzymanie charakteru edukacji leśnej, której specyfika polega na łączeniu wiedzy teoretycznej z praktyką leśną, jako systemu edukacji uwzględniającej konieczność odbywania praktyki leśnej i ćwiczeń terenowych. Uzyskana w ten sposób wiedza

umożliwi realizację podstawowych celów leśnictwa – umiejętność gospodarowania zasobami naturalnymi i podjęcie odpowiedzialności za kierowanie gospodarką leśną.

KOMUNIKACJA W LEŚNICTWIE

Komunikacja w leśnictwie, a więc umiejętność przekazania wiedzy o środowisku, w tym o środowisku leśnym, innym grupom społecznym, jest równie ważna na poziomie uniwersyteckim, jak i na wszystkich innych poziomach edukacyjnych i w różnych grupach wiekowych społeczeństwa. To wynika z zasadniczych zmian, wywołanych przez czynniki dotyczące oczekiwań zainteresowanych stron i społeczeństwa. Jest to jednocześnie istotna różnica w porównaniu z czasem przeszłym, odpowiadająca na zachodzące zmiany w edukacji, polegające na przechodzeniu od nauczania do uczenia się.

Wiedza leśna jest podstawą do zrozumienia relacji między człowiekiem a lasami oraz zasadami prowadzenia gospodarki leśnej, niezależnie od różnic regionalnych. Jest to zarazem jedyna płaszczyzna zrozumienia lasu bez względu na jego wiek, strukturę gatunkową, miejsce występowania, naturalną i wywołaną sukcesję, pełnione przez las funkcje i usługi itd.

Konieczność poszukiwania nowych form przekazu wiedzy, dziedzin, programów i technik edukacji wynika nie tylko z obowiązku znalezienia odpowiedzi na pytania stawiane przez naszą cywilizację, ale także jest stymulowana sumą już uzyskanej wiedzy pochodzącej z badań i praktycznych osiągnięć leśnictwa, które powinny być odpowiednio wykorzystywane.

Dodatkowymi, jeszcze nie w pełni rozwiązanymi problemami w przekazywaniu wiedzy, zarówno akademickiej, jak i tradycyjnej, są istniejące, różniące się dalece między sobą – systemy komunikacji ze społeczeństwem. Albo ich całkowity brak.

W odpowiedzi na te wyzwania, komunikacja ze społeczeństwem w zakresie nauk leśnych powinna bardziej skupić się na metodycznych kompetencjach oraz umiejętności integracji wiedzy i komunikacji przekraczających granice ściśle zakrojonej, jednej dyscypliny. Umiejętności i kompetencja w interdyscyplinarnym integrowaniu i przekazywaniu wiedzy oraz analizowaniu istniejących interakcji umożliwiają rozumienie wprowadzanych nowych ujęć opisu przyrody, odnoszących się zarówno do innej skali zjawisk, jak i nowych zagadnień, które obejmują między innymi: zmiany klimatyczne, ochronę przyrody, zarządzanie adaptacyjne ekosystemem leśnym, systemy zarządzania środowiskiem, kwestie równości płci w społeczeństwach, zróżnicowaną rolę lasów, począwszy od źródła energii, przez rozwój obszarów wiejskich, ubóstwo, ocenę innych oddziaływań środowiskowych i społecznych, jak i piękno i harmonię przyrody.

Osiągnięcie odpowiedniego poziomu przygotowania do komunikacji w leśnictwie nie tylko ma na celu opracowanie dobrych i innowacyjnych programów nauczania. Równie ważne jest stosowanie odpowiednich narzędzi i technik w przekazywaniu wiedzy, jak i skuteczności, które powinny być mierzalne.

Zarówno zrównoważony rozwój, jak i wielofunkcyjność lasu nie istnieją jako wyizolowane z ludzkiej działalności sfery, a konieczność uwzględnienia wzrostu zainteresowań humanistycznym wymiarem i rolą lasu oraz konsekwencjami wykorzystywania funkcji pełnionych przez las wzrosła niepomrotnie.

Poszukiwania rozwiązań komunikacyjnych w tym zakresie powinny obejmować nie tylko obszary nowoczesnej, aktualnej wiedzy, zarówno leśnej, jak i z innych dziedzin nauki, ale także wiedzy tradycyjnej. To oznacza również pogodzenie się z myślą, że wiedza tradycyjna, nie zawsze poparta naukowym oglądem, jest jednym z narzędzi, które mogą być podstawą zrozumienia wielofunkcyjności lasu w kontekście zrównoważonego rozwoju. Towarzyszyć temu powinien odpowiedni przepływ informacji, który oznacza zarówno rozumienie zasad w międzynarodowym przepływie informacji i komunikacji, jak i rozumienie połączeń obecnego stanu środowiska z rosnącą antropopresją i zachodzącymi zmianami, na które leśnictwo ma bardzo ograniczony wpływ. Funkcjonowanie leśnych ekosystemów podlega zmianom, które opisywane są jako systemy probabilistyczne, a nie deterministyczne. Przypisywanie działaniom leśnym roli demiurga, który może dokonać zmian zgodnych z oczekiwaniami społecznymi w zachodzących procesach naturalnych jest w wielu przypadkach ograniczone, z ryzykiem popełnienia błędu w podejmowanych decyzjach zarówno wymagających ingerencji w ekosystem leśny, jak i ich zaniechania.

Rzeczywistego niebezpieczeństwa w prowadzeniu komunikacji między leśnictwem a społeczeństwem należy upatrywać w słabości stosowanej argumentacji oraz braku umiejętności przedstawienia rzeczywistych konsekwencji działań podejmowanych przez leśnictwo. Wpisuje się w to niepewność co do przyszłości zarządzania lasami, szczególnie w krajach Unii Europejskiej, w której na podstawie przeprowadzonych szeroko zakrojonych sondaży w społeczeństwach krajów unijnych wykazano, że z jednej strony – 94% Europejczyków uważa środowisko za ważne dla ochrony jakości życia, a jednocześnie – 75% uważa, że podejmowane działania w leśnictwie są niewystarczające.

Punktem wyjścia do dalszych rozważań o racjonalności i skuteczności komunikacji leśnej ze społeczeństwem jest konieczność wykorzystania założeń strategii komunikacyjnej Unii Europejskiej, która, właściwie zrozumiana, może stać się odpowiednim instrumentem zrozumienia działań leśnych.

Strategia komunikacyjna Unii Europejskiej prowadzi do zapalenia luki pomiędzy percepcją publiczną a faktami dotyczącymi lasów i zasad prowadzenia gospodarki leśnej w krajach unijnych. Prowadzi do osiągnięcia odpowiedniego poziomu rozumienia decyzji dotyczących kwestii związanych z lasami i leśnictwem, wykorzystując zarówno dotychczasowy dorobek wiedzy i osiągnąć w prowadzeniu leśnictwa, jak i przepływ informacji o leśnictwie państw unijnych.

Wymaga to działań i współpracy na różnych szczeblach i poziomach, z krajowymi, regionalnymi i lokalnymi działaczami, politykami, ministrami z różnych sektorów,

organizacjami pozarządowymi, osobami decyzyjnymi w branżach związanych z sektorem energetycznym, paliwowym, rolnictwem, odnawialnymi źródłami energii, budownictwem itd.

Oczywistym jest włączenie w budowę i realizację takiego projektu całego systemu edukacji, na wszystkich poziomach kształcenia, dotyczących zarówno nauczanych, jak i nauczających.

Warunkiem podstawowym jest dostęp społeczeństwa do informacji o lasach i leśnictwie oraz zasad, którymi kierują się zarządzający lasami.

Nakłada to na leśników prowadzących komunikację ze społeczeństwem konieczność nabycia odpowiednich umiejętności:

- kreatywnego myślenia pod presją czasu,
- umiejętności pracy w grupie,
- umiejętności prowadzenia dyskusji i zdawania sobie sprawy z wartości podejmowanych przez siebie decyzji.

Znajduję istotne braki w wielu powyższych zakresach, zarówno w edukacji, jak i komunikacji leśnej, mające negatywny wpływ na niektóre działania leśnictwa w naszym kraju.

Umiejętność połączenia edukacji z zakresu leśnictwa z komunikacją społeczną jest jedną z domen działalności Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Leśnictwa i Drzewnictwa, które od kilku lat, wykorzystując wiedzę i umiejętności zarówno pracowników różnych uczelni, jak i zarządzających leśnictwem na różnych szczeblach, prowadzi specjalistyczne szkolenia w powyższym zakresie. Wybrane zakresy tematyczne szkoleń, zrealizowane w ostatnich czterech latach obejmowały następujące zagadnienia:

- maszynowe technologie pozyskiwania drewna w LP i ich wpływ na środowiska leśne,
- uwarunkowania techniczne, społeczne, ekonomiczne oraz prawne i organizacyjne maszynowego pozyskiwania drewna,
- warunki i procedury wprowadzania zmian w opisach taksacyjnych w SILP,
- Natura 2000 w LP – podstawy dialogu: uwarunkowania społeczno-ekonomiczne, konflikty, komunikacja społeczna oraz sposoby ich rozwiązywania,
- pielęgnowanie drzewostanów (trzebieże), upraw młodszych i starszych oraz młodników w lesie wielofunkcyjnym.

Należy podkreślić, że są to szkolenia wykorzystujące opracowania najnowszych wyników, zarówno badawczych, jak i osiągnięć implementacyjnych rozwiązań zastosowanych zarówno w kraju, jak i za granicą. Program szkoleń uzupełnia specjalna seria wydawnicza SITLiD towarzysząca wykładom i ćwiczeniom terenowym.

Rozwinięcie powyżej przedstawionych zagadnień znajduje się w tryptyku Autora: *Polskie leśnictwo w Unii Europejskiej* (2004), *Uwarunkowania Strategii Lasów Państwowych* (2012), *Lasy i leśnictwo światowe* (2015), wydanym przez Centrum Informacyjne Lasów Państwowych.

SUMMARY

Piotr Paschalis Jakubowicz

Association of Foresters and Wood Technologists

sitlid@ibles.waw.pl

Education and communication in forestry

THE ROLE OF ASSOCIATIONS IN DISSEMINATING FOREST KNOWLEDGE

The paper presents scopes of selected educational programmes carried out or notified by the Association of Foresters and Wood Technologists and their reference to methods and rules of forest management in Poland and in selected European countries.

Education and communication in forestry make sense only if they are, among others, based on knowledge and abilities to understand forest ecosystems functioning. Only when these conditions are fulfilled it is possible to manage forests in appropriate way. At the same time, this scope covers all natural aspects of a forester's interests and decisions and their implementation cannot always be based on universal scope of reference being used. This means both references to sustainable development policy and forest policy, including natural resources and landscape conservation, to rational forest management, as well as to efficient use of natural resources.

This also means that it is necessary to consider the impact of new technologies, adequate flow of information, complicated problems in terms of international understanding of information flow and proper communication. It should be accompanied by real understanding of linkages between the current state of and the growing human impact on the environment, as well as ongoing changes, over which forestry have very limited influence (earthquakes, atmospheric phenomena, population ageing etc.).

How can we present our argumentation, so that its structure and a way to convey would be appropriate when 94% of EU inhabitants consider the environment as important in securing quality of life and, at the same time, 75% of them believe that measures taken in forestry are insufficient?

The presented thematic scope of forest education specifies the reasons of the conflict and shows action plans, starting from the general level and scope of forest functions and forest management rules, which significance is based on much deeper understanding of ecosystems functioning that the current level of ideas represented by conflicting parties. The paper presents references to the system of extensive and broad knowledge.

LITERATURA

- Dewey J. 2014. Doświadczenie i edukacja, przeł. E. Czujko-Moszyk. Warszawska Firma Wydawnicza, Warszawa.
- Lee D.K. 2004. Information networking for new partnerships in forestry. *Journal of Forest Research*, 4.
- Murzyn A. 2015. Współczesna filozofia edukacji. Kluczowe kwestie. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków, ss. 295.
- Paschalis Jakubowicz P. 2012. Uwarunkowania tworzenia programów uniwersyteckich studiów leśnych. *Sylwan*, 156(8): 572–580.
- Seppälä R. 2004. Better information for good governance of forests. *Forest research crossing borders. EFI Proceedings*, 50.
- Skolimowski H. 1997. Lasy, sanktuaria, etyka. Seminarium „Zasady trwałej, zrównoważonej gospodarki leśnej obowiązujące w hodowli, ochronie, zarządzaniu i użytkowaniu lasu”. IBL, Warszawa.
- Stępkowski D. 2015. Andrzej Murzyn, Współczesna filozofia edukacji. Kluczowe kwestie, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2015, ss. 295. *Terazniejszość – Człowiek – Edukacja*, 18, 2(70): 159–161.
- Tarrant S.P., Thiele L.P. 2016. Practice makes pedagogy – John Dewey and skills-based sustainability education. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 17(1): 54–67.
- UNU. 2003. Annual Report.
- Westoby J. 1978. ‘Forest industries for socio-economic development’. Paper presented at the Eighth World Forestry Congress, Jakarta, Indonesia Wiersum, 1986 World Bank 1978 Forestry Sector Policy Paper. Washington DC: World Bank.
- Z dziejów Lasów Państwowych i leśnictwa polskiego 1924–2004. 2006. CILP, Warszawa.
- Zeira P. 2017. Obserwator Finansowy. *Dziennik Gazeta Prawna*, 3.01.2017.

Anna Pikus¹, Aleksandra Piasecka², Grażyna Głuch³, Artur Sawicki³

¹ Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych

anna.pikus@lasy.gov.pl

² Centrum Informacyjne Lasów Państwowych

a.piasecka@ciip.lasy.gov.pl

³ Instytut Badawczy Leśnictwa

{G.Gluch, A.Sawicki}@ibles.waw.pl

Efektywność zajęć w obiektach edukacji leśnej - tematyka oraz sposoby realizacji

1. WSTĘP

Powstanie w 1994 roku leśnych kompleksów promocyjnych przyczyniło się do rozwoju działalności edukacyjnej w Lasach Państwowych (LP), początkowo jako formy zainteresowania i pasji leśników, a od 2004 roku obligatoryjnego działania w każdym nadleśnictwie. Przez ostatnie 20 lat znacznie wzrosła liczba i kwalifikacje osób zajmujących się edukacją, liczba obiektów edukacyjnych, kwoty przeznaczone na edukację, nastąpił rozwój tematyki spotkań i publikacji, a także form edukacji oraz sposobów jej realizacji. Poszerzyły się grupy społeczeństwa objęte edukacją oraz nawiązano współpracę z różnymi podmiotami. Przedstawione dane statystyczne z roku 2004 i 2016 odnoszą się zarówno do działalności LP, jak i Instytutu Badawczego Leśnictwa (IBL), który rozpoczął swoją działalność edukacyjną już w 1997 roku.

Kluczowe dla jakości edukacji są nie tylko treści i formy edukacji przyrodniczo-leśnej, ale również kompetencje edukatorów. „Profil Edukatora Leśnego” służy ukierunkowaniu rozwoju zawodowego osób zarówno już będących edukatorami, jak i zainteresowanych pełnieniem funkcji edukatora. Dotyczy trzech elementów: predyspozycji do roli edukatora leśnego, ścieżki rozwoju edukatora leśnego oraz profilu kompetencyjnego. Jednym z ciekawszych i przynoszących dobre efekty sposobów realizacji edukacji są zajęcia organizowane corocznie od 21 lat przez IBL w Sękocinie Starym i od trzech lat w Białowieży, w ramach Warszawskiego Festiwalu Nauki.

W referacie przedstawiono niektóre wyniki badań oraz doświadczenia edukatorów, dotyczące efektywności działań w obiektach edukacji leśnej. Dość istotne wydają się wyniki badań jakości edukacji ekologicznej przeprowadzonych w Polsce z użyciem narzędzia opracowanego przez dwie szwajcarskie fundacje – SUB i SILVIVA. Polską wersję narzędzia wykonało Stowarzyszenie Edukatorów Leśnych. Badaniami objęto

wybrane podmioty prowadzące edukację nieformalną: Lasy Państwowe, lasy miejskie, parki narodowe, park krajobrazowy oraz Izbę Edukacji Leśnej IBL. Analiza uzyskanych wyników pozwoliła, między innymi, odpowiedzieć na pytania „Czy w badanych organizacjach i instytucjach dostrzegana jest potrzeba poprawy jakości edukacji?” oraz „Czy i w jaki sposób mierzona jest efektywność działań edukacyjnych?”.

2. WPROWADZENIE

Do najważniejszych wydarzeń i dokumentów, które ukształtowały drogę i doprowadziły do rozwoju działalności edukacyjnej w Lasach Państwowych, należą: Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach, następnie powołanie przez Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych w grudniu 1994 r. leśnych kompleksów promocyjnych (LKP), których celem jest „prowadzenie szkoleń Służby Leśnej i edukacji ekologicznej społeczeństwa”, następnie Załącznik do Zarządzenia nr 30 DGLP z 1994 r., czyli „Ramowy wykaz zadań do realizacji w LKP na lata 1995–1997”, w którym zobowiązano leśników do zorganizowania obiektów edukacji ekologicznej społeczeństwa. Istotne są również: Porozumienie Ministrów Edukacji Narodowej oraz Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 19 kwietnia 1995 r. w sprawie opracowania i wdrożenia narodowej strategii edukacji przyrodniczej oraz założenia „Polityki leśnej państwa” (1997) odnośnie do zakresu i zadań edukacji leśnej społeczeństwa realizowanej na poziomie nadleśnictwa oraz wdrażania idei zrównoważonego rozwoju.

Powołanie w 2002 r. przez Dyrektora Generalnego LP Zespołu zadaniowego ds. wspomagania merytorycznego działalności w zakresie edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych (Zarządzenie nr 41 DGLP z 2002 r.) i praca zespołu przyczyniły się do powstania dokumentów wprowadzonych Zarządzeniem 57 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z 9 maja 2003 r. w sprawie wytycznych prowadzenia edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych, są to: Kierunki rozwoju edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych (załącznik nr 1 do Zarządzenia) oraz Wytyczne do tworzenia programu edukacji leśnej społeczeństwa w nadleśnictwie (załącznik nr 2 do Zarządzenia).

W latach 1995–2003 miał również miejsce, poza LKP, żywiołowy rozwój działalności edukacyjnej nadleśnictw. Od 2004 roku ważnym elementem modelu działalności prowadzonej przez jednostki LP stał się powszechny i uniwersalny charakter działalności edukacyjnej, z jasno określonymi celami i treściami edukacji oraz obowiązujący od 1 stycznia 2004 roku, jednolity, ramowy „Program edukacji leśnej społeczeństwa” w każdym nadleśnictwie. Przypisano zadania edukacyjne pracownikom we wszystkich nadleśnictwach w kraju, wyznaczono koordynatorów zadań edukacyjnych na szczeblu regionalnych dyrekcji LP. Wkrótce w nadleśnictwach na terenie całego kraju powstało wiele kolejnych ośrodków edukacyjnych, izb leśnych, a przede wszystkim setki leśnych ścieżek dydaktycznych. Ta nowa sfera aktywności zawodowej leśników trafiła w potrzeby społeczne i spotkała się z ogólnie życzliwym przyjęciem przede wszystkim

środowiska nauczycieli oraz głównych odbiorców edukacji leśnej – uczniów szkół podstawowych (Chrzanowski 2016).

W marcu 1997 roku rozpoczęła działalność Izba Edukacji Leśnej (IEL) w Sękoćcinie Starym. Izba dysponowała urządzonymi salami edukacyjno-wystawienniczymi o powierzchni 300 m² oraz ścieżką edukacyjną z kilkoma tablicami edukacyjnymi i tabliczkami gatunkowymi drzew oraz miejscem na ognisko z wiatą edukacyjną. Zapotrzebowanie na tego typu zajęcia było ogromne. Zapisy na zajęcia na cały rok szkolny kończyły się już w listopadzie z powodu braku wolnych terminów.

Dane statystyczne z lat 2004 i 2016 ukazują dynamikę rozwoju edukacji prowadzonej przez Lasy Państwowe i Izbę Edukacji Leśnej Instytutu Badawczego Leśnictwa. W opracowaniu wykorzystano dane z raportów działalności edukacyjnej Lasów Państwowych (Chrzanowski 2005, 2017), ze sprawozdań z działalności IBL (Sprawozdanie 2005, 2017) oraz dane archiwalne Izby Edukacji Leśnej (Gozdalik i Głuch 2018).

3. LICZBA I KWALIFIKACJE OSÓB ZAJMUJĄCYCH SIĘ EDUKACJĄ

Liczba pracowników Lasów Państwowych zaangażowanych w edukację leśną według danych z 2004 r. wynosiła 4409 osób, a w 2016 r. 9253. Nastąpiło zatem dwukrotne zwiększenie liczby osób zajmujących się edukacją. W podnoszeniu kwalifikacji zawodowych osób bez, jak i już po kursach i przygotowaniach pedagogicznych pomagały coroczne warsztaty dla koordynatorów i liderów edukacji leśnej. Dużą pomocą dla początkujących edukatorów było wydanie przez CILP „Poradnika Edukacji Leśnej” i „ABC edukacji leśnej”. W 2006 r. rozpoczęto system szkoleń kaskadowych dla liderów edukacji leśnej.

W ostatnich latach edukatorzy mogą podnosić swoje kwalifikacje zawodowe i poszerzać wiedzę na studiach podyplomowych „Edukacja Przyrodniczo-Leśna” na Uniwersytecie Rolniczym w Krakowie i „Turystyka i edukacja leśna na terenach niezurbanizowanych” w SGGW w Warszawie.

Wielu edukatorów należy do Stowarzyszenia Edukatorów Leśnych (SEL), które co roku organizuje warsztaty dla swoich członków. Misją Stowarzyszenia jest dbałość o osobisty rozwój edukatorów leśnych, umożliwienie wymiany poglądów, dobrych praktyk w zakresie edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju.

Z opracowania Ewy Referowskiej-Chodak (2017) wynika, że „Tylko część z ponad 9 tys. osób zajmujących się edukacją ma odbyte kursy i szkolenia z zakresu pedagogiki (Anderwald 2009, Stańczyk 2009, Greczuk 2014). W badaniach Żornaczuk (2007) i Greczuk (2014) nauczyciele przyrody (klasy 5–6 szkoły podstawowej) zwrócili uwagę na następujące błędy popełniane przez leśników w trakcie prowadzenia zajęć: używanie terminologii typowo leśnej, zbyt duża ilość specjalistycznej wiedzy i zbyt duża jej szczegółowość. Efektem tego jest mniejsza atrakcyjność i zrozumienie zajęć. W odniesieniu do samej postawy edukatora – niezależnie, czy będzie nim leśnik, czy nauczyciel, zaleca się, aby był wesoły, entuzjastycznie nastawiony do swojej pracy (realizował ją z pasją), taktowny,

kompetentny, nawiązywał przyjacielski kontakt ze wszystkimi uczniami oraz zwracał uwagę na potrzeby i zainteresowania uczniów (Cichy 2003, Kamiński 2005, Będkowska 2008). To od prowadzącego zajęcia i jego pasji/zaangażowania zależy, czy i w jakim stopniu będą stosowane autorskie, interaktywne metody przekazywania wiedzy, różnego typu zabawy, gry i eksperymenty, czyli takie formy edukacji, które spotykają się z dużą aprobatą uczestników, a jednocześnie dają dobre efekty we wzroście ich wiedzy i umiejętności.

W wielu opracowaniach pojawia się pozytywna ocena pracy edukacyjnej leśników. Organizacja zajęć, wiedza edukatora leśnego oraz jego przygotowanie do prowadzenia zajęć są, w ocenie osób korzystających z edukacji, bardzo dobre. Spotkania z leśnikami przyczyniają się do wzrostu wiedzy w różnych grupach wiekowych (Haładaj 2018).

3A. KWALIFIKACJE OSÓB ZAJMUJĄCYCH SIĘ EDUKACJĄ

Kluczowe dla jakości edukacji wydają się być nie tylko treści i formy edukacji przyrodniczo-leśnej, ale również kompetencje edukatorów, których jest w Lasach Państwowych prawie 10 tys. Niestety, panuje przekonanie, że do tego, aby „pooповідać dzieciom o lesie”, nadaje się każdy. Jednak, aby dobrze prowadzić zajęcia, trzeba wysokich kwalifikacji. Dlatego powstało narzędzie pn. „Profil Edukatora Leśnego”. Jest to pakiet informacji i wytycznych służących ukierunkowaniu rozwoju zawodowego osób pełniących rolę edukatora lub zainteresowanych jej podjęciem. Profil został opracowany przez grupę doświadczonych edukatorów z Lasów Państwowych, wspieranych przez konsultantów Wszechnicy Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Profil Edukatora Leśnego zawiera trzy elementy:

1. **Predyspozycje do roli edukatora leśnego** – lista kluczowych predyspozycji i wskaźników świadczących o ich obecności lub braku.

Rycina 1. Sześć kluczowych predyspozycji do roli edukatora leśnego

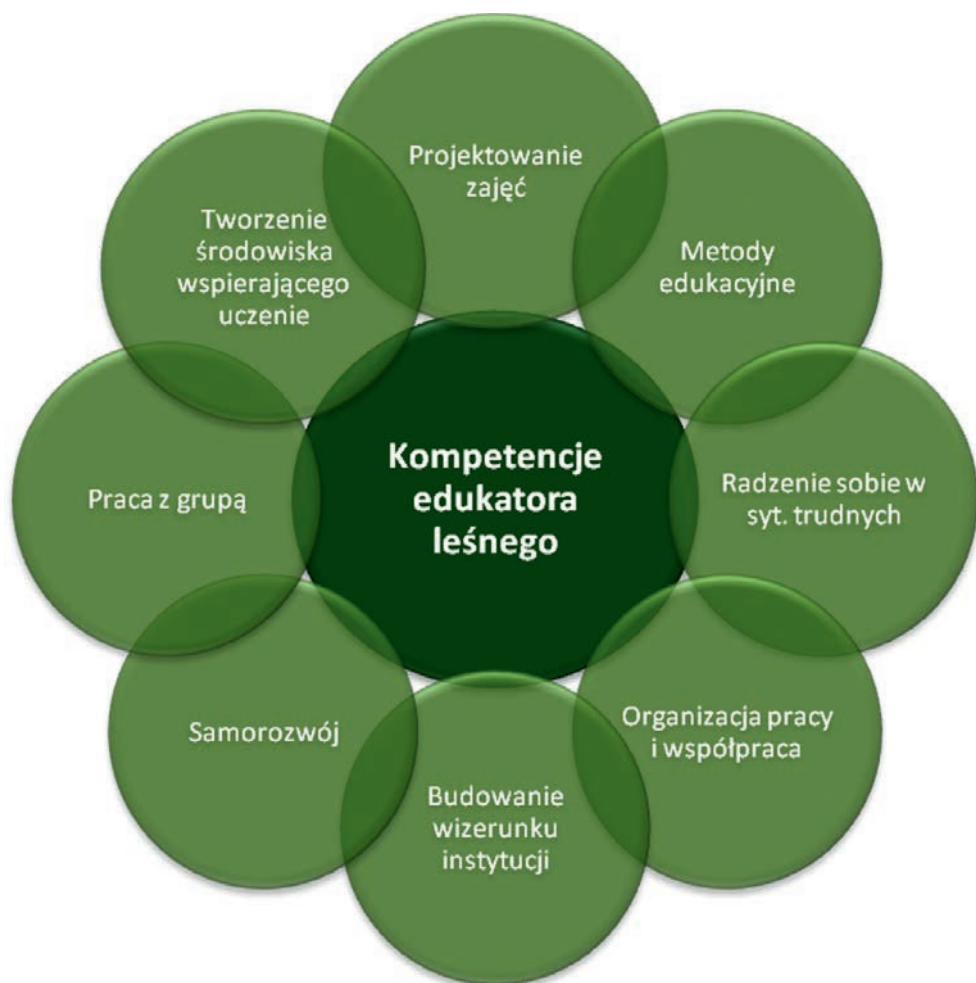
Każda z predyspozycji została opisana wskaźnikami obserwacyjnymi, na podstawie których można wnioskować o posiadaniu lub braku predyspozycji do roli edukatora. Na przykład osoba komunikatywna „mówi w sposób klarowny i obrazowy: potrafi wyjaśnić złożone zagadnienie, odwołując się do praktycznych przykładów i metafor. Dopasowuje styl wypowiedzi do kontekstu i potrzeb odbiorcy; upewnia się, że została zrozumiana. Posługuje się poprawną polszczyzną”. Natomiast osoba posiadająca słabą wiedzę „wykazuje poważne luki w wiedzy przyrodniczej, odpowiada na proste pytania w sposób niepełny lub zawierający znaczące błędy”.

Określone predyspozycje sprzyjają efektywności roli edukatora, ale jej nie gwarantują; nie są też jej koniecznym warunkiem. Brak którejkolwiek predyspozycji nie jest więc decydujący – powinien stanowić element całościowej oceny edukatora. Ponadto predyspozycje to istotne, lecz nie jedyne, charakterystyki edukatora, które należy brać pod uwagę. Należy również uwzględniać inne istotne informacje (np. wykształcenie, doświadczenie zawodowe, referencje, deklarowaną motywację do podjęcia się roli edukatora).

2. **Ścieżka rozwoju edukatora leśnego** – opis zadań i odpowiedzialności, jakie można powierzyć edukatorowi na każdym z modelowych etapów rozwoju zawodowego. Ścieżka wyodrębnia trzy kluczowe etapy: młodszy edukator leśny, samodzielny edukator leśny, lider edukacji leśnej. W miarę nabywania doświadczenia, edukatorzy leśni stają się gotowi do przyjmowania coraz większego zakresu odpowiedzialności i samodzielności oraz udziału w przedsięwzięciach o rosnącej skali. Rozwój ten obrazuje schematycznie ścieżka rozwoju edukatora leśnego – modelowe wyobrażenie zadań, do których podjęcia się przygotowani są edukatorzy na kolejnych etapach rozwoju.
3. **Profil kompetencyjny** – lista kluczowych kompetencji i wskaźników świadczących o ich opanowaniu na poziomie odpowiednim do różnych etapów rozwoju zawodowego.

Dla kompetencji również zostały opisane wskaźniki obserwacyjne, opisujące zachowania charakterystyczne dla osób, które opanowały daną kompetencję. Wskaźniki dopasowane są do ścieżki rozwoju zawodowego, sformułowano je odrębnie dla każdego z trzech składających się na nią etapów.

Profil mogą zastosować edukatorzy leśni jako narzędzie samooceny i planowania dalszego rozwoju zawodowego. Osoby zainteresowane pracą edukatorów mogą go wykorzystać jako materiał informacyjny – aby lepiej zapoznać się z wymaganiami roli zawodowej. Nadleśniczowie i inne osoby zarządzające pracą edukatorów leśnych mogą wykorzystywać Profil jako źródło kryteriów selekcji w procesach rekrutacyjnych, a także punkt odniesienia w prowadzeniu rozmów rozwojowych i delegowaniu zadań odpowiednich do kompetencji. Specjaliści odpowiedzialni za zarządzanie kadrami oraz osoby zarządzające pracą edukatorów

Rycina 2. Osiem kompetencji o kluczowym znaczeniu dla roli edukatora leśnego

leśnych mogą wykorzystywać Profil jako narzędzie badania potrzeb szkoleniowych edukatorów i punkt odniesienia w projektowaniu adresowanych do nich działań rozwojowych.

W Izbie Edukacji IBL początkowo była zatrudniona jedna osoba na pół etatu, w 2004 r. na 3/4 etatu, a następnie na cały etat. Od samego początku funkcjonowania ośrodka w zajęciach brali udział pracownicy Instytutu niezatrudnieni w Izbie Edukacji. Zajęcia przygotowało i przeprowadziło do 2018 roku około 50 osób z zakładów naukowych i laboratoriów IBL. Osoby te cechuje chęć do prowadzenia takich zajęć i duże zaangażowanie w ich przygotowanie, łatwość nawiązywania kontaktu z dziećmi

i młodzieżą, przekazywanie trudnych treści jasnym, rzeczowym i zrozumiałym językiem. Przygotowane przez nich warsztaty i eksperymenty stwarzają odbiorcom możliwość samodzielnego uczenia się dzięki stosowaniu różnych interaktywnych form i metod nauczania.

4. LICZBA UCZESTNIKÓW DZIAŁAŃ EDUKACYJNYCH

W różnych rodzajach działań edukacyjnych organizowanych przez leśników uczestniczyło w 2004 r. 1,5 mln osób, a w 2016 r. 3,7 mln (w tym podczas imprez 1625 tys.). Tylko w ciągu tych 12 lat liczba uczestników wyniosła **41 mln osób**.

Izba Edukacji Leśnej IBL zorganizowała zajęcia edukacyjne, w których uczestniczyło w 2004 roku 7086 osób, a w 2016 roku 2579 osób. Spadek ten spowodowany jest wzrostem liczby ośrodków edukacyjnych LP wokół Warszawy i w Warszawie (Lasy Miejskie), powstaniem Centrum Nauki Kopernik i innych nowych interaktywnych ośrodków edukacyjnych, w tym muzeów. Podczas 21-letniej działalności Izby do marca 2018 roku przyjęto **82 tys. osób**, a następane kilkadziesiąt tysięcy odwiedziło stoisko edukacyjne IBL podczas licznych imprez.

5. UCZESTNICY DZIAŁAŃ EDUKACYJNYCH

Na stronie internetowej LP czytamy: „Edukacja leśna społeczeństwa to jeden z priorytetów Lasów Państwowych. Oferta edukacyjna LP skierowana jest do dzieci, młodzieży, dorosłych, w tym także osób niepełnosprawnych. Wszystko po to, by upowszechniać wiedzę o środowisku leśnym i zrównoważonej gospodarce leśnej”. Następne grupy społeczeństwa objęte edukacją to: studenci uniwersytetów trzeciego wieku, ochotnicy straży pożarnych, myśliwi, więźniowie, mieszkańcy dużych miast, dziennikarze i samorządowcy.

W zajęciach edukacyjnych, wycieczkach, a także w piknikach organizowanych przez leśników bierze udział około 2,5 miliona uczestników rocznie. Największa grupa to dzieci w wieku 7–12 lat oraz dorośli, głównie z uniwersytetów trzeciego wieku. Leśnicy dostosowują oczywiście zajęcia edukacyjne do wieku i potrzeb ich użytkowników.

Institut proponuje również szeroką i atrakcyjną ofertę edukacyjną mieszkańcom Warszawy i powiatów podwarszawskich, która skierowana jest do wszystkich grup wiekowych. Tu również najczęściej goszczą dzieci z klas I–III szkoły podstawowej, następnie z klas IV–VI. Uczestnikami zajęć są również dzieci od lat 5, młodzież, studenci, nauczyciele, edukatorzy leśni, myśliwi.

W IEL w Sękocinie Starym od dawna gościły dzieci z niepełnosprawnością umysłową, natomiast nie mogły korzystać z jej oferty dzieci z innymi formami niepełnosprawności. Planowane jest powstanie nowych obiektów edukacyjnych przeznaczonych dla osób z dysfunkcją ruchu, wzroku i mowy.

6. KWOTY PRZEZNACZONE NA EDUKACJĘ

Dane dotyczące kwot przeznaczonych na edukację dotyczą tworzenia, utrzymania i wyposażenia obiektów edukacyjnych, następnie zakupu materiałów i środków dydaktycznych do prowadzenia edukacji leśnej (np. tablic, sprzętu do obserwacji przyrody, sprzętu audiowizualnego), organizacji wydarzeń, a także przygotowania i druku własnych wydawnictw edukacyjnych. Nie obejmują one kosztów wynagrodzeń edukatorów i niektórych inwestycji służących edukacji. I tak w 2004 r. kwota ta wynosiła 3172 tys. zł, a w 2016 r. wzrosła 10-krotnie i wynosiła 30 340 tys. zł. Na kwoty te składają się koszty własne nadleśnictw, fundusz leśny, budżet państwa, dotacje z WFOŚiGW, NFOŚiGW i inne środki zewnętrzne.

W podobny sposób zestawione i zsumowane koszty własne IBL przeznaczone na edukację wynoszą rocznie około 10 tys. zł, a na uczestnictwo w imprezach edukacyjnych zewnętrznych również przeznaczane jest około 10 tys. zł. Izba Edukacji Leśnej, w tym sale edukacyjne, ścieżki edukacyjne, wyposażone zostały dzięki dofinansowaniu z NFOŚiGW, WFOŚiGW w Warszawie i innym środkom zewnętrznym.

7. LICZBA I ATRAKCYJNOŚĆ OBIEKTÓW EDUKACYJNYCH

Nieraz wystarczy sam las i przewodnik, a niekiedy organizacja zajęć wymaga skorzystania z obiektu edukacyjnego.

Lasy Państwowe utworzyły około 7 tys. obiektów wykorzystywanych przez leśników do zajęć edukacyjnych. Instytut Badawczy Leśnictwa dysponuje obecnie 17 takimi obiektami (tab. 1).

Tabela 1. Obiekty edukacyjne Lasów Państwowych i Instytutu Badawczego Leśnictwa

2004		2016		LP - obiekty wykorzystywane do edukacji leśnej	IBL - obiekty wykorzystywane do edukacji leśnej
LP	IBL	LP	IBL		
27		66		ośrodki edukacji leśnej	
125	1	278	1	izby edukacji leśnej	Izba Edukacji Leśnej
133	1	595	2	wiaty edukacyjne (tzw. zielone klasy)	wiata edukacyjna przy ognisku konstrukcja „Pająk”
601	1	1037	3	ścieżki edukacyjne (dydaktyczne)	„Drzewa naszych lasów” przekształcona w ścieżkę „Na sosnowym szlaku” „Ruch w świecie zwierząt” „Pogromcy leśnych mitów”

374	2	1999	4	punkty edukacyjne (szkółka leśna, drzewostan, obiekt małej retencji, inne)	wieża przeciwpożarowa
					stacja meteorologiczna
					dąb papieski nr 6
					pomnik J.T. Hausbrandta
702	1	2947	7	inne obiekty (rezerwat przyrody, ogród, park dendrologiczny, obiekty kultury, inne)	Sala Historii IBL
					domek w lesie z ekspонатami
					oranżeria
					kolekcja „Flora Polski”
					miniarboretum
					wrzosowisko i oczka wodne
kolekcje roślin ozdobnych					
1962	6	6922	17		

Obiektami najchętniej odwiedzanymi są ścieżki edukacyjne, zwane też dydaktycznymi lub poznawczymi. Są to trasy o długości przeważnie 2–4 km, wiodące przez tereny leśne, z kilkoma, czasem kilkunastoma, przystankami tematycznymi, o bardzo różnorodnym zagospodarowaniu. Po 2004 roku ich liczba wzrosła dwukrotnie i na koniec 2016 r. funkcjonowało 1037 ścieżek edukacyjnych na terenie 430 nadleśnictw.

Na terenie Instytutu Badawczego Leśnictwa znajdują się trzy ścieżki edukacyjne, bardzo chętnie odwiedzane przez uczestników zajęć. Każda z nich jest inna, różnią się tematyką, długością i sposobem zdobywania wiedzy. Ścieżka „Na sosnowym szlaku” to miniszkoła leśna, z 8 przystankami edukacyjnymi, z urządzeniami interaktywnymi do rozwiązywania zadań edukacyjnych. Druga ścieżka „Ruch w świecie zwierząt” łączy elementy rekreacji z wiedzą o różnorodnych sposobach poruszania się zwierząt. Na nowej wirtualnej ścieżce „Pogromcy leśnych mitów” uczestnicy zajęć mają za zadanie odszukanie wirtualnych przystanków i rozwiązanie łącznie 32 quizów, dzięki pobraniu na smartfony aplikacji „Leśne Latarnie”. Wszystkie ścieżki łączy aktywny sposób użytkowania zarówno umysłowy, jak i fizyczny, edukacja w terenie z elementami sprawdzenia i utrwalenia zdobytej wiedzy oraz rywalizacja.

W salach Izby Edukacji Leśnej IBL największą popularnością cieszą się zajęcia warsztatowe z możliwością wykonywania różnych eksperymentów, prac plastyczno-technicznych, degustacją darów natury, możliwością bezpośredniego kontaktu z ekspонатami oraz konkursy wiedzy z podziałem na małe, kilkuosobowe grupy.

8. CELE I TREŚCI EDUKACJI. TEMATYKA SPOTKAŃ

Podstawowe cele i zakres treści edukacji leśnej reguluje Załącznik nr 2 do Zarządzenia nr 57 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z 2003 r. (Zarządzenie 2003). Zarządzenie to określa cele edukacji leśnej: 1) upowszechnianie w społeczeństwie

wiedzy o środowisku leśnym oraz o wielofunkcyjnej i zrównoważonej gospodarce leśnej, 2) podnoszenie świadomości społeczeństwa w zakresie racjonalnego i odpowiedzialnego korzystania z wszystkich funkcji lasu, 3) budowanie zaufania społecznego do działalności zawodowej leśników. Zakres treści obejmuje budowę i funkcjonowanie ekosystemów leśnych, znaczenie lasu (ekologiczne, produkcyjne i społeczne), zagrożenia i ochronę lasów, ochronę przyrody oraz zadania leśników i leśnictwa.

W edukacji leśnej konieczne jest przedstawianie zagadnień dotyczących ograniczania konfliktów społecznych wynikających z braku wiedzy i zrozumienia, na czym polega praca leśnika i jakie są jej konsekwencje. W praktyce są one rzadko poruszane. Z badań Wierzbickiej i Ortella (2016) wynika, że „Prawie 30% uczniów przed zajęciami uważała pracę leśników za niepotrzebną – była przekonana, że przyczyniają się oni do wylesiania kraju. Po zajęciach 94% badanych wyraziło pozytywną opinię o działaniach służb leśnych”. Z podsumowania badań prowadzonych w latach 2007–2016 (Referowska-Chodak 2017) na pytanie, czy lasów w Polsce ubywa, czy przybywa, wynika, że średnio niecałe 20% społeczeństwa odpowiada prawidłowo. Pytanie to zadawane na zajęciach w Izbie Edukacji Leśnej IBL lub w ramach konkursu edukacyjnego rozwiązywanego podczas przejścia ścieżki wirtualnej „Pogromcy leśnych mitów” również cechuje się niskim procentem prawidłowych odpowiedzi. Jest to spowodowane częstym informowaniem w mediach, że lasów na świecie stale ubywa, a zbyt rzadkim, że w Polsce i w Europie przybywa.

Większość nadleśnictw oferuje tematy edukacyjne związane z porą roku, specyfiką lub bogactwem naturalnym danego terenu.

Nauczyciele najczęściej wybierają tematykę zajęć zbieżną z podstawą programową lub z tematyką i zakresem materiału, w którym sami są słabo zorientowani. Zarówno w badaniach, jak i w wypowiedziach dzieci oraz dorosłych na zajęciach do ciekawych i preferowanych tematów należą te bezpośrednio dotyczące zwierząt i roślin. Pierwszy temat wzbudza większe emocje, drugi natomiast związany jest z brakiem wiedzy o gatunkach roślin.

Oferta edukacyjna Izby Edukacji Leśnej IBL stale się rozszerzała i w 2004 r. obejmowała 15 tematów edukacyjnych, a po 12 latach już 38 tematów. Tematy są adresowane do wszystkich grup wiekowych dzieci, młodzieży oraz dorosłych. Tematyka spotkań pozwala przekazać istotne zagadnienia związane z gospodarką leśną, sytuacją leśnictwa w Polsce, pracą leśnika i ochroną przyrody oraz szeroko rozumianą różnorodnością biologiczną naszych lasów. Zajęcia są często interdyscyplinarne, łączące wiedzę przyrodniczą z elementami matematyki, geografii, języka polskiego, zajęciami plastycznymi i rekreacją.

Aktualna oferta programowa Izby Edukacji IBL znajduje się na stronie internetowej www.ibles.pl i obejmuje ponad 40 tematów edukacyjnych. Do najczęściej wybieranych przez klasy I-III należą: Budowa warstwowa lasu, Wiosna w lesie – moje spotkanie z kwiatem, Jesień w lesie – moje spotkanie z drzewem, Zima w lesie – moje spotkanie ze snem zwierząt, Rozpoznawanie gatunków drzew. Na koniec III klasy – Rekreacja

w lesie. Do najczęściej wybieranych tematów przez klasy IV-VI należą: Ssaki naszych lasów, Krajobrazy Polski i świata, Drewno i jego właściwości, Woda w lesie. Klasy gimnazjalne i ponadgimnazjalne decydują się najczęściej na: Różnorodność biologiczna. Zrównoważony rozwój, Genetyka, Wpływ lasu na zdrowie człowieka, Matma w lesie. Przez wszystkie grupy wiekowe wybierane są często tematy związane z ptakami i owadami, kulturotwórczą rolą lasów oraz temat „Produkcja drewna. Papier czerpany – zrób sam”.

„Temat „Budowa warstwowa lasu”, który jest często preferowany przez nauczycieli, znajdujący się od wielu lat w podstawie programowej na dwóch poziomach nauczania, omawiany na lekcjach w szkołach, w badaniach Kacperka (2007) i Żornaczuk (2007) wykazuje około 70% poprawności wyników, jeżeli chodzi o uszeregowanie warstw lasu, znajomość roślin z danych warstw” (Referowska-Chodak 2017).

Na zajęciach w Izbie Edukacji Leśnej IBL temat „Budowa warstwowa lasu” prowadzony jest dla klas II, III szkoły podstawowej oraz dla klas IV-VI. Również grupy z gimnazjów pojawiają się na tych zajęciach. Nauczyciele, wiedząc, że materiał jest przerabiany w klasach młodszych, chcą jednak go powtórzyć i utrwalić wiedzę, wybierając zajęcia prowadzone przez specjalistów. Najslabiej znane są gatunki krzewów leśnych oraz często mylone są kwiaty ogrodowe z leśnymi. Przekazywaniu i utrwalaniu wiedzy o warstwach lasu oraz gatunkach roślin i zwierząt służą autorskie scenariusze zajęć, podczas których stosowane są metody interaktywne, rysunkowe oraz wykorzystywane plansze magnetyczne oraz terenowe urządzenia interaktywne, a zajęcia prowadzone są w formie warsztatów, konkursów, gier i zabaw terenowych oraz działań edukacyjnych w pobliskim lesie z bogatą kolekcją roślin. Na zajęciach nie są rozdawane i stosowane gotowe karty pracy.

8A. EDUKACJA DLA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

W obecnych realiach globalizacji las przestaje być celem, lecz staje się środkiem, za pomocą którego kształtujemy odpowiednie relacje zarówno z ludźmi, jak i z przyrodą. Celem kształcenia staje się więc dzisiaj stojący w centrum uwagi człowiek, myślący długofalowo i w sposób odpowiedzialny. Jest tym, na którym spoczywa odpowiedzialność, za jakość relacji człowiek–las, las–człowiek. Relacje te, aby były korzystne dla obu stron, muszą być oparte na zrozumieniu konsekwencji wyborów, które podejmuje współczesny człowiek. Dlatego dzisiaj mówimy o edukacji bardziej w duchu kształtowania postaw niż przekazywania wiedzy. Takie przesłanie jest podstawą edukacji dla zrównoważonego rozwoju, której treści coraz częściej są realizowane podczas zajęć prowadzonych przez edukatorów leśnych, zwłaszcza że od 2018 roku stały się również częścią podstawy programowej nauczania w szkołach.

„W badaniach Gizińskiej (2013), przeprowadzonych na starszych respondentach (szkoły ponadgimnazjalne i dorośli), tylko 20,1% osób zadeklarowało, że słyszało

o zasadach zrównoważonej gospodarki leśnej, nie jest jednak znany wśród nich udział osób, które skorzystały wcześniej z oferty edukacyjnej Lasów Państwowych” (Referowska-Chodak 2017).

Dorośli, edukatorzy, nauczyciele, mają obowiązek kształtować postawy i świadomość na temat tego, jak nasze wybory wpływają na środowisko. Las jest najlepszym przykładem, jaki znamy, dla zobrazowania tego mechanizmu. Jakich wyborów powinniśmy dokonywać, aby przyroda spełniała nasze potrzeby? Jak sprawić, by je zaspokoić i nie zniszczyć środowiska? Edukatorzy pokazują, jak codzienne wybory konsumenckie wpływają na las. Tłumaczą, że wycinane drzewa są bazą dla takich przedmiotów użytku codziennego jak papier toaletowy czy meble. Opowiadają, że pozyskanie surowca odbywa się w sposób zrównoważony, czyli tak, aby każdy mógł, kiedy zechce, wybrać się do lasu na spacer, korzystać z jego kojącego wpływu i jednocześnie korzystać z drewna i produktów z niego wykonanych. To uczciwy przekaz obrazujący pełnię procesów, które dzieją się w społeczeństwie i w ekonomii.

Ludzie od zarania dziejów oswajali las oraz przyrodę i mimo ogromnego rozwoju cywilizacyjnego jest w nas „człowiek pierwotny”, który wywodzi się z natury i świata realnego, a nie wirtualnego. Od niego zależy nasze zdrowie i poczucie spełnienia i to już od najmłodszych lat. Pisze o tym w swojej książce „Ostatnie dziecko lasu” amerykański dziennikarz Richard Louv, który bardzo intensywnie przygląda się zjawisku nazwanemu „syndromem utraty kontaktu z naturą” („nature-deficit-disorder”) (2016). Dotyka on młode pokolenie spędzające coraz więcej czasu w zamkniętych pomieszczeniach – domach, szkołach, centrach handlowych. A to właśnie przebywanie na łonie natury jest kluczowe dla zdrowia fizycznego i psychicznego dzieci i dorosłych. Istnieje bezpośrednia zależność między brakiem kontaktu z przyrodą a dolegliwościami, na jakie cierpi dzisiejsza cywilizacja – otyłość, depresja, zespół nadpobudliwości. W dobie pośpiechu, masowej produkcji i chorób cywilizacyjnych las jawi się jako najlepsza alternatywa dla szukających tego, co naturalne, pełne aromatu i przede wszystkim zdrowe. Przebywanie na łonie natury ma też ogromny wpływ na rozwój kompetencji społecznych – uczy empatii wobec ludzi i świata przyrody, poczucia odpowiedzialności, doceniania bogactwa przyrodniczego. Inwestycja w uwalnianie na przyrodę, w wychowanie obywateli świadomych i odpowiedzialnych jest tak naprawdę inwestycją w przyszłość świata.

Takie podejście do edukacji stawia niezwykle wyzwanie dla leśników, przyrodników i ekologów. Edukacja leśna przestaje bowiem mieścić się w wąskich ramach wyznaczonych przez programy szkolne. To, czym obecnie staje się edukacja leśna, to długotrwały proces kształtowania postaw obywateli świata – nie tylko w obszarze wiedzy o środowisku przyrodniczym. Jak to robić, by nasze działania były skuteczne? Stopniowo (ryc. 3).

Etapy zajęć w obiektach edukacji leśnej - tematyka oraz sposoby realizacji

Rycina 3. Opis rozwoju świadomości proekologicznej uczniów w postaci etapów (stopni)

Pierwszym etapem jest nauka czerpania przyjemności z przebywania na łonie natury. Sprowadza się ona do niczym nieskrępowanego przebywania na łonie przyrody. Dzięki dostarczaniu pozytywnych wrażeń z obcowania z przyrodą kształtowana jest wrażliwość na przyrodę, a w efekcie pozytywne nastawienia do niej. Jest to etap, który rozpoczyna zmianę nastawienia do zajęć na świeżym powietrzu. Rozbudza ogólne zaniepokojenie przyrodą, zachodzącymi w niej procesami oraz współżyciem człowieka z lasami.

Drugi etap to doświadczenie i obserwowanie przyrody. Działania w nim podjęte obejmują przede wszystkim edukację przyrodniczą, w tym naukę na temat ekologii, zależności panujących w przyrodzie oraz na temat poszczególnych gatunków fauny i flory. Na tym etapie zajęcia polegają na obserwowaniu natury, co zwiększa doświadczenie przyrody i wzmacnia osobisty stosunek do niej. Nabyta wiedza nie powoduje zmiany zachowań, jednak zapewnia lepsze podstawy do przemyśleń i przyjęcia pożądanych postaw.

Działania na trzecim etapie dążą do wykształcenia zrozumienia, jak działa sieć zależności w przyrodzie. Wiedza na ten temat pozwala zrozumieć wzajemne oddziaływanie i relacje zachodzące między poszczególnymi gatunkami w obrębie różnych ekosystemów. Prowadzi do lepszego zrozumienia procesów występujących w przyrodzie.

W etapie czwartym celem pracy z uczestnikami zajęć jest zrozumienie zależności między człowiekiem a przyrodą. Ma to zasadnicze znaczenie dla zrozumienia różnic między oczekiwaniami różnych grup społecznych wobec przyrody. Różnic, które mogą

być przyczyną konfliktów. Na tym etapie pokazujemy wszystkie funkcje, jakie spełnia las – w obszarze kulturowym, ekologicznym, gospodarczym i społecznym. Zrozumienie potrzeby równowagi między różnymi funkcjami ma kluczowe znaczenie przy zapobieganiu konfliktom.

Etap piąty to pomoc w podejmowaniu proekologicznych decyzji. Zrozumienie współzależności zachodzących między człowiekiem a przyrodą pomaga określić obszary występowania konfliktów interesów. Rozumiejąc, co leży u podstaw różnych punktów widzenia, można podejmować lepsze decyzje i szukać alternatywnych działań. Z kolei umiejętność zadawania właściwych pytań poszerza wiedzę, pomaga zdobyć rzetelne informacje i w ten sposób umożliwia podjęcie świadomej decyzji. Dysponując rozległą wiedzą obejmującą odmienne punkty widzenia, można w poważny sposób podejść do kwestii konfliktu interesów występującego pomiędzy zainteresowanymi stronami oraz wypracować własne zdanie w oparciu o rzetelne informacje.

Na ostatnim, szóstym etapie, pracujemy nad postawą, która pozwala świadomie ponosić odpowiedzialność za przyszłość. W celu zwiększenia tej świadomości bardzo ważne jest zrozumienie, czym w istocie jest zrównoważony rozwój i jak samemu można się do niego przyczynić. Każdy człowiek, czy to w grupie, czy indywidualnie, odpowiada za swoje działania. Dzięki kompleksowej wiedzy nowocześni obywatele mogą podejmować odpowiedzialne decyzje zmierzające do utrzymania i poprawy zrównoważonego stylu życia przy jednoczesnym zachowaniu zasobów przyrodniczych.

Niezwykle ważne jest zrozumienie, że nie ma szans na sukces edukacyjny na etapie szóstym, jeśli uczestnik zajęć nie pokona pięciu poprzednich. Bez traktowania lasu jako miejsca bezpiecznego i wartościowego dla zwierząt, roślin i ludzi nie może być mowy o tym, że poczuje się za niego odpowiedzialny i będzie tak kierował swoimi wyborami, aby nie ograniczać zasobów przyrody.

Nie jest przesadą stwierdzenie, że edukacja leśna i edukacja dla zrównoważonego rozwoju jak najbardziej rozwija kompetencje potrzebne do współpracy i do prowadzenia dialogu na rzecz przyrody. Zaś zajęcia w terenie rozwijają kreatywność, angażując wszystkie zmysły uczestników.

9. FORMY EDUKACJI ORAZ SPOSOBY JEJ REALIZACJI

Na efektywność edukacji leśnej wpływa wiele czynników. Do najważniejszych należą: miejsce, czas, częstotliwość, forma, wielkość grup, treść, prowadzący zajęcia oraz odbiorca zajęć (Referowska-Chodak 2017).

Edukacja leśna społeczeństwa przybiera różne formy zarówno czynne, jak i bierne. Najbardziej preferowane są aktywne formy edukacji. Są to zajęcia terenowe, które zazwyczaj odbywają się na trasie leśnej ścieżki dydaktycznej oraz zajęcia prowadzone w ośrodkach czy izbach leśnych funkcjonujących przy niektórych nadleśnictwach bądź lekcje prowadzone przez leśnika w szkole, do której jest zapraszany przez nauczyciela.

Można powiedzieć, że „leśnicy wracają do lasu”, aby zrekompensować dzieciom, młodzieży czy też dorosłym codzienny deficyt kontaktów z naturą. W efekcie braku tych kontaktów obserwujemy niestety coś w rodzaju biofobii, czyli strachu przed żyjącymi stworzeniami. Zauważalna jest zmniejszająca się różnica wiedzy o lesie i jego funkcjonowaniu wśród dzieci z miasta i ze wsi. Dzieci na wsiach również coraz więcej czasu spędzają przed telewizorami, komputerami, a coraz mniej czasu przebywają z rodziną w terenie.

W społeczeństwie istnieje przekonanie, że przebywanie w lesie przyczynia się do wzrostu wiedzy przyrodniczej oraz najlepiej pobudza zmysły, a zajęcia w lesie są bardzo atrakcyjne (Frąckowiak i Jagodziński 2005, Referowska-Chodak 2013, Wierzbicka i Ortell 2016). Do najbardziej atrakcyjnych form edukacji należą te, które umożliwiają aktywność edukowanego i naukę umiejętności praktycznych. Wynika to z badań i obserwacji edukatorów. Lekcje terenowe z przejściem ścieżką edukacyjną z przewodnikiem, obserwacje, eksperymenty i doświadczenia oraz bezpośrednie obcowanie z ekspozycjami należą do bardzo atrakcyjnych. Również wszelkie akcje angażujące uczestników, takie jak: sadzenie lasu, grabienie liści, zbieranie owoców drzew dla zwierząt, a także konkursy wiedzy, wykonywanie prac plastyczno-technicznych dopełniają te działania. Sprawdzają się również zajęcia prowadzone przez edukatorów w miejscach, gdzie są zagrody dla zwierząt, gdzie zwiedzający niechętnie czytają informacje zawarte na tablicach, a skuteczniej zapamiętują pogadanki (Wierzbicka i Ortell 2013). Wiedza respondentów wzrasta średnio o 60% bezpośrednio po zajęciach. Nie można określić, czy jest to wzrost długotrwały, gdyż zbyt mało jest badań powtarzanych i prowadzonych po dłuższej przerwie.

Na ogół zajęcia trwają 2–3 godziny, a grupy uczestniczą w nich jeden raz w roku, a niekiedy tylko jeden raz w okresie kształcenia szkolnego. Są to wycieczki jednodniowe, oceniane na drugim miejscu po „zielonych szkołach” jako zajęcia pozwalające najlepiej poznać przyrodę. Większe efekty przynoszą zajęcia cykliczne niż jednorazowe.

Ważne jest przygotowanie grupy przez nauczyciela do zajęć, poprzez uświadomienie uczestnikom, że są to zajęcia edukacyjne, służące poszerzeniu wiedzy, zdobyciu nowych umiejętności, edukacji poprzez gry i zabawy, a nie tylko bierny pobyt w lesie. Pomimo dużej liczby edukatorów nie jest możliwe przyjęcie wszystkich chętnych. Zarówno leśnicy, jak i pracownicy IBL prowadzący zajęcia w Izbie Edukacji Leśnej nastawieni są na edukowanie nauczycieli, którzy samodzielnie prowadziliby zajęcia w lasach. Niekorzystna jest mała ilość opiekunów lub ich małe zaangażowanie w aktywne uczestnictwo na zajęciach, w przebieg zajęć i utrzymanie dyscypliny.

Zarówno z badań, jak i doświadczeń edukatorów wynika, jak ważna jest wielkość grupy. Często są to grupy 40–50-osobowe, które przybywają na zajęcia autokarem. Obniża to koszt wycieczki, ale i efektywność zajęć.

Jedną z ciekawszych i przynoszących dobre efekty nauczania form edukacji jest organizacja zajęć i konkursów w ramach Festiwalu Nauki. Festiwal Nauki w Warszawie

jest coroczną imprezą popularyzującą wyniki badań wśród społeczeństwa, skierowaną do wszystkich grup wiekowych – od przedszkolaków po osoby starsze. Już od ponad dwudziestu lat ostatni tydzień września poświęcony jest popularyzacji, w formie lekcji i warsztatów, wyników najciekawszych badań prowadzonych przez placówki naukowe i wyższe uczelnie.

Głównym odbiorcą zajęć są uczniowie szkół podstawowych, młodzież gimnazjów oraz szkół ponadgimnazjalnych. Od początku festiwalom patronuje Uniwersytet Warszawski, a sam Festiwal Nauki jest członkiem Europejskiego Stowarzyszenia Spotkań z Nauką. Co roku liczba imprez oraz lokalnych organizatorów Festiwalu wzrasta, co świadczy o rosnącym zainteresowaniu tą formą popularyzacji nauki.

Instytut Badawczy Leśnictwa od początku Festiwalu Nauki aktywnie uczestniczy w popularyzacji wiedzy leśnej i odkrywaniu tajemnic przyrody. Prezentacja bogatej i różnorodnej problematyki, którą na co dzień zajmują się pracownicy naukowci IBL, wciąż cieszy się powodzeniem. Z satysfakcją należy stwierdzić, że młodzież wielu szkół należy do stałych bywalców zajęć festiwalowych, co roku zgłaszają się również kolejne szkoły. Tematyka przyrodniczo-leśna należy do pasjonujących, stąd też atrakcyjna i przystępna forma przekazu sprzyja praktycznemu zaangażowaniu uczniów w poznawanie praw natury w scenerii sękocińskiego lasu.

Co roku w Izbie Edukacji Leśnej i laboratoriach badawczych IBL w Sękocinie Starym odbywają się zajęcia festiwalowe – interaktywne warsztaty dla grup zorganizowanych ze szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, prowadzone przez pracowników naukowych oraz edukatorów. Rokrocznie bierze w nich udział 150–250 uczniów ze szkół z Warszawy i okolicznych powiatów.

Tematyka prowadzonych zajęć w ramach Festiwalu Nauki jest bardzo różnorodna i często wykracza poza programy szkolne:

- „Las – najcichsza fabryka świata”,
- „Oblicza lasu w dzień i w noc”,
- „Ptaki naszych lasów”,
- „Kto drukuje w lesie?”,
- „Policzyć niepoliczalne”,
- „Funkcje życiowe drzewa i lasu”,
- „Kłęski żywiołowe – zjawiska ekstremalne”,
- „Piętrowa budowa lasu”,
- „Biogeografia a lasy”,
- „Cyfrowy model lasu”,
- „Lasy i ochrona przyrody – debata oksfordzka”.

Każdorazowo na zakończenie tygodnia festiwalowego Instytut Badawczy Leśnictwa organizuje imprezę plenerową – Piknik Rodzinny „Las wokół nas”. Zwykle piknik składa się z dwóch części: edukacyjnej – przeprowadzanej w Izbie Edukacji Leśnej i sportowo-rekreacyjnej w plenerze. Podczas każdego pikniku wszystkim jego

uczestnikom wręczane są ankiety umożliwiające wyrażenie opinii o tej formie edukacji przyrodniczo-leśnej. Z uzyskanych wypowiedzi wynika, że jest ona dobrze oceniana przez uczniów. Napisałi oni m.in., że Piknik Rodzinny w lasach sękocińskich to:

- wspólnie spędzony czas w miłym towarzystwie,
- świetna zabawa i okazja do nauki w lesie,
- święto miłośników przyrody – wspaniały czas spędzony na łonie natury,
- wspaniała i pożyteczna nauka oraz zabawa dla każdej grupy wiekowej.

Podsumowanie Pikniku Rodzinnego „Las wokół nas” połączone jest z losowaniem nagród wśród tych osób, które wypełniły ankietę. Nagrodami są albumy o lesie oraz różnego rodzaju pomoce dydaktyczne (np. filmy przyrodnicze i płyty z głosami ptaków, wydawane przez Centrum Informacyjne Lasów Państwowych).

Od 2015 roku Festiwal Nauki w IBL inaugurowany jest w pierwszej połowie września w Białowieży konkursem „Dzień dla Szkół” pt. „Puszcza Białowieska – dziedzictwo ludzkości”. Konkurs jest organizowany w formie interdyscyplinarnych zajęć edukacyjnych prowadzonych w terenie, w formie marszu przełajowego. Co roku do organizacji białowieskiego „Dnia dla Szkół” przyłączają się kolejni współorganizatorzy. W pierwszej edycji prowadził je Instytut Badawczy Leśnictwa wspólnie z Technikum Leśnym w Białowieży, Białowieskim Parkiem Narodowym i Białowieską Stacją Geobotaniczną Uniwersytetu Warszawskiego, w 2016 r. do organizacji dołączył Instytut Biologii Ssaków Polskiej Akademii Nauk, a w 2017 r. – Zamiejscowy Wydział Leśny Politechniki Białostockiej w Hajnówce.

Rokrocznie w konkursie bierze udział 120–140 uczniów z sześciu szkół województwa podlaskiego – klas trzecich gimnazjalnych z Białowieży i Narewki oraz uczniowie klas pierwszych i drugich ze szkół ponadgimnazjalnych: Technikum Leśnego w Białowieży, Liceum Plastycznego w Łomży, Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Hajnówce oraz Liceum Ogólnokształcącego z Dodatkową Nauką Języka Białoruskiego w Hajnówce. W celu integracji międzyszkolnej i wyrównania szans w konkursie, 10–12-osobowe zespoły są mieszane i składają się z uczniów wszystkich szkół.

Konkurs każdorazowo rozpoczyna się częścią kameralną (wykładową), podczas której pracownicy naukowcy jednostek organizujących konkurs przekazują najistotniejsze informacje z zakresu badań leśnych i aktualnie realizowanych programów badawczych, a zwłaszcza związanych z ochroną Puszczy Białowieskiej, np. „Kompleksowy monitoring dynamiki drzewostanów Puszczy Białowieskiej z wykorzystaniem danych teledetekcyjnych”. Podczas pierwszej edycji „Dnia dla Szkół” w ramach XXI Festiwalu Nauki Instytut Badawczy Leśnictwa zrealizował projekt „W Kręgu Mistrza – prof. Jana Jerzego Karpińskiego”, popularyzując tym samym sylwetkę profesora w społeczeństwie.

Po zakończeniu części kameralnej uczniowie zostają podzieleni na dziesięć drużyn 10–12-osobowych. Każda z drużyn w określonym czasie musi przejść przez Park Dyrekcyjny w Białowieży przez 10 stanowisk, na których sędziowie prezentują różne

elementy przyrody Puszczy Białowieskiej oraz prowadzonych na jej terenie badań naukowych. W każdym takim punkcie uczniowie muszą odpowiedzieć na pytania dotyczące problematyki przypisanej danemu stanowisku bądź wykazać się umiejętnościami praktycznymi. Sędziami, którzy przygotowują stanowiska i zestawy pytań, są pracownicy Instytutu Badawczego Leśnictwa oraz pozostałych jednostek współorganizujących „Dzień dla Szkół”.

W III edycji konkursu „Dzień dla Szkół” przeprowadzono następujące konkurencje:

1. OWADY. Wiedza o owadach leśnych, pogrupowanie owadów wg kategorii ochrony, stadiów rozwojowych, rozpoznawanie gatunków owadów, budowa owadów; [organizator: Instytut Badawczy Leśnictwa].
2. SKARBY NATURY. Na podstawie fragmentów rośliny, jej formy w postaci preparatu leczniczego, kosmetyku bądź produktu spożywczego należało określić gatunek rośliny, zastosowanie w przemyśle farmaceutycznym lub spożywczym oraz podać nazwę części rośliny, z której powstaje dany produkt; rozpoznawanie gatunków i rodzajów miodów; [organizator: Instytut Badawczy Leśnictwa].
3. DREWNO. Określanie wieku drzew różnymi metodami; rozpoznanie próbek drewna rodzimych drzew gatunków iglastych i liściastych; [organizator: Instytut Badawczy Leśnictwa].
4. JAKI TO SSAK? Rozpoznawanie gatunków ssaków po czaszkach i wyglądzie zewnętrznym; [organizator: Instytut Biologii Ssaków PAN].
5. LIŚCIE, NASIONA, OWOCE. Polega na rozpoznaniu liści, owocostanów (owoców) i nasion oraz podaniu nazwy gatunku drzewa (tylko rodzime gatunki drzew występujących w Puszczy Białowieskiej); [organizator: Zamiejscowy Wydział Leśny Politechniki Białostockiej w Hajnówce].
6. SOKOLE OKO. Polega na sprawdzeniu celności oka każdego z uczestników drużyny w strzelaniu do tarczy (po 5 strzałów z broni pneumatycznej na strzelnicy znajdującej się w budynku Technikum Leśnego); [organizator: Technikum Leśne w Białowieży].
7. NIE TYLKO BOROWIKI. Rozpoznawanie grzybów o nietypowych barwach, kształtach i zapachach; prezentacja modeli par: grzyb jadalny – jego trujący sobowtór; [organizator: Białowiecki Park Narodowy].
8. GŁOSY ZWIERZĄT. Rozpoznanie gatunków zwierząt na podstawie wydawanych przez te zwierzęta odgłosów (zapis odtwarzany z magnetofonu); [organizator: Instytut Badawczy Leśnictwa].
9. OKIEM UKRYTEJ KAMERY. Rozpoznawanie zwierząt zarejestrowanych przez fotopułapki monitorujące Puszcze Białowieską; [organizator: Instytut Biologii Ssaków PAN w Białowieży].
10. ŻUBR. Sprawdzenie wiedzy o morfologii, anatomii, fizjologii i ekologii żubra; zadanie sprawnościowe – „Czy jesteś tak silny jak żubr?” [organizator: Białowiecki Park Narodowy].

Na podstawie ankiet ewaluacyjnych przeprowadzonych wśród uczniów i opinii zebranych wśród nauczycieli należy stwierdzić, że prowadzona w ten sposób edukacja z zakresu przyrody (biologii) jest bardzo efektywna – w ciągu kilku godzin młodzież szkolna otrzymuje bardzo szeroki zasób wiedzy przyrodniczej, często wykraczający poza program realizowany w szkołach.

Bezsprzecznie należy stwierdzić, że edukacja prowadzona przez IBL wspólnie z różnymi ośrodkami naukowymi, przy znacznym współdziałaniu jednostek Lasów Państwowych (DGLP, CILP, RDLP w Warszawie i Nadleśnictwo Chojnów oraz RDLP w Białymstoku i Nadleśnictwo Białowieża) jest dzięki tej współpracy znacznie bardziej różnorodna, atrakcyjna i efektywna.

10. WYDAWNICTWA I MEDIA SPOŁECZNOŚCIOWE

Wydawać by się mogło, że w XXI wieku urządzenia mobilne i dostęp do Internetu zdetrzonizuje tradycyjne papierowe wydawnictwa. Jednak wciąż cieszą się one ogromną popularnością zarówno wśród edukatorów, jak i uczestników zajęć. Służą one poszerzeniu wiedzy, utrwaleniu jej, co jest istotne, jeżeli chodzi o efektywność nauczania.

Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie czy Ośrodek Rozwojowo-Wdrożeniowy Lasów Państwowych w Bedoniu wydają pozycje książkowe, foldery, ulotki, jak również filmy edukacyjne. Wśród wydawnictw są publikacje przyrodnicze i turystyczne zachęcające do poznania rodzimej fauny i flory oraz najpiękniejszych zakątków kraju. Największą popularnością cieszą się publikacje przeznaczone dla dzieci i młodzieży oraz pomoce dla nauczycieli i edukatorów.

Rycina 4. „Z lasem przez cały rok – Wiosna, Lato, Jesień, Zima” - czteroczęściowa pozycja wydawnicza, efekt pracy edukatorów leśnych z całej Polski

Równoległe działania z pogranicza promocji i edukacji prowadzi się w mediach społecznościowych. Profil główny Lasów Państwowych na Facebooku, Instagramie i YouTube'ie zgromadził dziesiątki tysięcy fanów, którym leśnicy opowiadają o swojej pracy, tłumaczą zawile terminy i podpowiadają, jak korzystać z lasu w sposób

bezpieczny. Poszerzaniu i utrwalaniu wiedzy służą również programy telewizyjne, audycje radiowe i filmy edukacyjne. Swoje wydawnictwa posiada też wiele regionalnych dyrekcji LP.

Dla potrzeb Izby Edukacji IBL opracowano i wydano liczne foldery edukacyjne, plansze dydaktyczne i kalendarze edukacyjne dla szkół oraz edukacyjne plany lekcji, naklejki na zeszyty dla dzieci. Stanowią one pomoce dydaktyczne dla szkół i dzieci oraz umożliwiają dalszą edukację – już w domu. Pracownicy IBL są autorami licznych artykułów, zeszytów i książek edukacyjnych.

11. WSPÓŁPRACA Z RÓŻNYMI PODMIOTAMI

Kluczem do zwiększenia efektywności działań edukacyjnych jest współpraca z innymi podmiotami, którym leży na sercu dobro dziedzictwa przyrodniczego. W raportach LP czytamy, że szeroka współpraca ze szkołami, uczelniami wyższymi, ośrodkami edukacji ekologicznej, parkami narodowymi i krajobrazowymi, domami kultury, muzeami, kościołami, mediami, jednostkami samorządowymi itp. zaowocowała wysoką liczbą podmiotów współpracujących z jednostkami Lasów Państwowych. Po pierwszym okresie 10 lat osiągnęła liczbę 10 227, a w 2016 roku 12 080 podmiotów (Chrzanowski 2005, 2017). Jednostki Lasów Państwowych współpracowały w 2016 roku z 9,4 tys. szkół i przedszkoli i z około 1,1 tys. jednostek samorządowych.

W ostatnich latach bardzo dobrze rozwija się współpraca na poziomie lokalnym. Leśnicy współpracują ze stowarzyszeniami, np. zrzeszającymi rodziców i dzieci niepełnosprawne. Dzięki leśnikom i odpowiednio przygotowanej infrastrukturze, dzieci te wspaniale sobie radzą w lesie. Nawiązywana jest również współpraca z zakładami karnymi, których penitencjariusze oprócz tego, że sami uczestniczą w zajęciach, to pomagają w utrzymaniu ścieżek edukacyjnych czy tablic informacyjnych.

Również IBL współpracuje od wielu lat z innymi podmiotami. Szczególnie dobrze układa się współpraca z Nadleśnictwem Chojnów, która zaowocowała prowadzeniem zajęć edukacyjnych podczas Festiwalu Nauki w IBL, Dnia Ziemi w Chojnowie oraz podczas imprez biegowych. Podpisanie porozumienia między IBL a SGGW w Warszawie umożliwiło odbycie staży i praktyk studenckich w IBL, w tym w Izbie Edukacji Leśnej, oraz udział studentów z koła naukowego SGGW w prowadzeniu warsztatów podczas imprez masowych. Wspólne działanie edukacyjne konsorcjum 5 instytutów widoczne było podczas Dnia Ziemi na Polu Mokotowskim. Pracownicy IBL biorą udział również we wspomnianym powyżej Festiwalu Nauki i konkursie wiedzy organizowanym przez Nadleśnictwo Białowieża. Uniwersytet Śląski chętnie gości pracowników IBL, biorących udział w działaniach edukacyjnych w ramach Nocy Biologów. Dzięki współpracy z GOK w Lesznoli od kilku lat organizowane są na terenie IBL plenery malarskie „Blżej natury – bliżej sztuki”.

12. EFEKTYWNOŚĆ DZIAŁAŃ EDUKACYJNYCH

Wszystkie przedstawione powyżej zagadnienia mają istotny wpływ na efektywność edukacji. Z czasem zaczęto podejmować próby analizy naukowej efektywności działań edukacyjnych. W ostatnim dziesięcioleciu powstały pierwsze prace badawcze poświęcone temu zagadnieniu. Brakowało wzorców czy zasad ankietowania na potrzeby oceny efektów edukacji leśnej. Prace oparte były na różnych definicjach efektywności edukacji (Czołnik 2018, Sieradzki 2008, Referowska-Chodak 2017), nie obejmowały wielu zagadnień, były wyrywkowe, a wyniki badań trudne były do porównania. Kilka lat badań pozwoliło jednak na ocenę wyników, wyciągnięcie wniosków i dopracowanie zakresu pytań do badań ankietowych na potrzeby oceny efektów edukacji leśnej, co ułatwi ich wspólną analizę (Referowska-Chodak 2017, Piątkiewicz 2018, Czub 2018). Jest to krok naprzód w badaniach nad efektywnością, ale to nie koniec poszukiwań narzędzia, które umożliwi optymalizację nakładów rzeczowych i finansowych w celu osiągnięcia satysfakcjonującej efektywności edukacji leśnej.

12A. NARZĘDZIA DO BADANIA JAKOŚCI ORAZ EFEKTYWNOŚCI EDUKACJI EKOLOGICZNEJ

Jednym z nich jest narzędzie do badania jakości edukacji ekologicznej opracowane przez Szwajcarską Fundację na rzecz Edukacji Ekologicznej SUB oraz Fundację SILVIVA. Polską wersję opracowało Stowarzyszenie Edukatorów Leśnych, które podejmuje działania na rzecz poprawy efektywności i jakości pracy edukatorów leśnych. Narzędzie to pozwala na szczegółową samoocenę organizacji oraz prowadzonej przez nią edukacji ekologicznej i edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju. Dodatkowo umożliwia analizę jakościową, poprzez zaplanowanie działań naprawczych, które wyznaczają przyszłe kierunki rozwoju. Przedstawione narzędzie zostało szczegółowo omówione w pracy magisterskiej Aleksandry Piaseckiej (2017).

Narzędzie składa się z dwóch arkuszy programu Excel. Pierwszy z nich dotyczy „organizacji”, a drugi prowadzonej „edukacji”. Każdy z nich jest podzielony na kilka obszarów tematycznych. Przedstawione w narzędziu kryteria jakości obejmują aż 150 wskaźników.

Część I listy kontrolnej dotyczy całej organizacji i jest zatytułowana: „Organizacja edukacji ekologicznej: poprawa jakości”. Może to być ośrodek edukacyjny, uczelnia, park czy nadleśnictwo. Ta lista kontrolna składa się z następujących części: „Organizacja edukacji ekologicznej”, „Polityka edukacyjna”, „Oferta działań”, „Ocena działań i dalszy rozwój” oraz „Refleksja i świadomość jakości”.

Część II listy kontrolnej pt. „Wymogi współczesnej edukacji ekologicznej” poświęcona jest takim obszarom jakości jak: „Planowanie i wyznaczanie celów”, „Wybór i jakość treści nauczania”, „Dydaktyka/metodologia”, „Materiały uzupełniające”, „Przygotowanie oraz kontynuacja działań”, „Wdrożenie” oraz „Ewaluacja”.

Według autorów narzędzia powyższe obszary obejmują kluczowe aspekty działalności organizacji oraz pracy samych edukatorów, których celem jest edukacja ekologiczna na wysokim poziomie.

Samooceńca podzielona jest na kilka etapów. Pierwszy z nich to decyzja, czy dany wskaźnik jest istotny (ważny), czy nie – dla danej organizacji czy działań edukatora. Założeniem autorów było stworzenie kompleksowej listy pasującej do wielu rodzajów organizacji, instytucji, a nawet indywidualnej działalności edukatorów. Stąd też nie każdy wskaźnik będzie miał znaczenie w działalności konkretnej organizacji. Dlatego na tym etapie osoba dokonująca analizy sytuacji podejmuje decyzję, czy dany wskaźnik w ogóle odnosi się do specyfiki jej pracy i działalności organizacji. Drugi etap to decyzja, jak prezentuje się sytuacja bieżąca. Tutaj z kolei można ocenić sytuację jako bardzo dobrą (++), dobrą (+), słabą (–), niezadowolającą (– –).

Trzeci etap to ocena potrzeby interwencji: analizuje się, jak duża jest potrzeba zmiany obecnej sytuacji: duża, średnia czy mała.

Ostatni etap to działania naprawcze: zaplanowanie konkretnych działań, które mają poprawić obszary wymagające interwencji. Mogą to być krótkoterminowe, łatwe do zrealizowania czynności lub duże przedsięwzięcia wymagające większych nakładów. Wskazane działania można potraktować jako kierunki rozwoju organizacji oraz edukatorów. Przykładowe proponowane działania naprawcze to m.in.: stworzenie systemu motywacyjnego, stworzenie ścieżki rozwoju zawodowego, wprowadzenie systemu szkoleniowego, udział w konferencjach oraz projektach organizowanych przez inne jednostki.

Narzędzie posłużyło do przeprowadzenia badań, którymi objęto wybrane podmioty prowadzące edukację nieformalną: Lasy Państwowe, lasy miejskie, parki narodowe, park krajobrazowy oraz Izbę Edukacji Leśnej IBL. Wybór organizacji i instytucji odzwierciedla wskazywane w definicjach edukacji ekologicznej oraz aktach prawnych rodzaje podmiotów zajmujących się nieformalną edukacją ekologiczną. Dodatkowo wytypowano miejsca w różnych częściach Polski. Wskazane ośrodki posiadają zróżnicowane zaplecze infrastrukturalne, charakteryzują się odmiennymi: formami organizacyjnymi, środkami finansowania, programami nauczania. Wybrane ośrodki oferują szeroki wachlarz metod prowadzenia zajęć, w tym nie tylko metody podające (wykłady, oprowadzanie po ekspozycjach), ale także metody aktywizujące. Jednakże wymienione powyżej organizacje i instytucje mają wspólny cel – popularyzację wiedzy przyrodniczej, środowiskowej, a także zasad zrównoważonego rozwoju.

Analiza uzyskanych wyników pozwoliła, między innymi, odpowiedzieć na pytania: czy i w jakich obszarach organizacje i instytucje prowadzące edukację ekologiczną widzą potrzebę poprawy jakości, czy te obszary różnią się od siebie w znaczący sposób w poszczególnych kategoriach, jakie wskaźniki zostały uznane za ważne z punktu widzenia badanych podmiotów, oraz czy zauważono potrzebę interwencji i zaproponowano działania naprawcze.

12B. WNIOSKI Z BADAŃ I REKOMENDACJE

1. Przeprowadzone badanie pozwoliło wskazać najmocniejsze strony organizacji oraz prowadzonej edukacji, którymi okazały się kategorie dotyczące „wyboru i jakości treści nauczania” oraz „realizacja edukacji”. W tych obszarach potrzeba interwencji była najniższa.
2. Respondenci wskazali jednocześnie obszary wymagające największej interwencji: „refleksja oraz świadomość jakości” oraz „ewaluacja” (ocena sytuacji bieżącej w tych obszarach była też najniższa), a także „przepływ informacji w organizacji”.
3. Respondenci wyżej ocenili obszary związane z „edukacją” niż z „organizacją”, dlatego też obszarami wymagającymi większej interwencji były wskaźniki z listy kontrolnej dotyczącej „organizacji”.
4. Najwyżej oceniona z kolei w obszarze „organizacji” została „oferta działań”, która obejmowała: informacje o ofercie i usługach, orientację rynkową, wybór grup docelowych, omawiane treści, planowanie roczne i kwartalne. Być może wynika to z faktu, że obszar ten jest w znacznym stopniu sformalizowany i ujęty w ramy organizacyjne sprawnie działającego systemu planowania.
5. Respondenci najniżej ocenili w liście kontrolnej „organizacja”: „refleksję oraz świadomość jakości” oraz „ocenę ofert i usług oraz dalszy rozwój”. W obszarze „edukacja” najslabiej wypadł obszar „ewaluacja”, czyli obszar związany z oceną jakości, w tym przypadku w szczególności dotyczył regularnej ewaluacji zajęć. Można wnioskować, że kryterium jakości prowadzenia działalności edukacyjnej do tej pory nie było w sposób sformalizowany i systemowy wdrażane w większości organizacji.
6. Stosowane najczęściej metody ewaluacji zajęć – w badanych instytucjach i organizacjach – polegające na rozmowach kularowych, korespondencji mailowej czy obserwacji zaangażowania uczestników, w opinii respondentów – okazały się niewystarczające. Wskazuje to na potrzebę stworzenia systemów oceny oraz stosowania konkretnych narzędzi poprawy jakości w różnych ośrodkach zajmujących się edukacją ekologiczną.
7. Wyniki analizy częstości (150 wskaźników z obu list kontrolnych) wykazały, że potrzeba największej interwencji istnieje w obszarze „komunikacji wewnątrz zespołu”, a sferą wymagającą największej poprawy jest „przepływ informacji w organizacji”.
8. Ważną kwestią podnoszoną przez respondentów było zwiększenie możliwości udziału w szkoleniach i konferencjach branżowych oraz stworzenie ścieżki rozwoju osobistego edukatorów. Jednocześnie kwalifikacje edukatorów były ocenione wysoko. Można wnioskować, że jest to konsekwencja potrzeby stałego dokształcania się edukatorów, jak również świadomości, jak ważny jest czynnik ludzki w procesie edukacji. Opracowanie i wdrożenie systemu rozwoju osobistego pozwalającego

na udział w szkoleniach, konferencjach wraz z określoną ścieżką kariery mogłoby być odpowiedzią na zaspokojenie oczekiwań w tym obszarze oraz zwiększenie kompetencji, efektywności i satysfakcji z pracy.

Podsumowując, regularne stosowanie przez przedstawicieli organizacji list kontrolnych może usprawnić proces poprawy jakości poprzez wsparcie organizacji w dokonywaniu samooceny i wyznaczaniu kierunków rozwoju.

13. PODSUMOWANIE

Dorośli uczestnicy zajęć postrzegają leśników jako profesjonalistów, niezależnie od warunków robiących to, co trzeba. Dzięki edukacji widzą w nich leśnika, eksperta, kogoś, kto nie może ich okłamać. Nauczyciele mówią, że dzieci bardziej mobilizują się po zajęciach organizowanych przez ośrodki edukacyjne. Zajęcia w lesie pokazują to, co jest przekazywane w popularnych książkach i filmach. Intensyfikacja edukacji we współpracy z innymi podmiotami zmieniła niejednokrotnie zdanie o leśnikach i leśnictwie, a sami leśnicy zaczęli inaczej myśleć o sobie i o Lasach Państwowych. Wzmocnienie wiedzy zdobytej na lekcjach oraz poszerzenie jej na zajęciach prowadzonych przez ośrodki edukacyjne przynosi konkretne korzyści. Najlepszym przykładem są wypowiedzi osób biorących udział w zajęciach, warsztatach, konkursach czy festynach i lekcjach festiwalowych.

Edukacja pokazuje, że warto patrzeć razem z leśnikami w jednym kierunku. Warto działać w lesie i dla lasu, w ramach edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju. Edukatorzy leśni szukają ścieżek rozwoju, a w edukacji na co dzień pamiętają, że mogą zachwycić, zaintrygować zarówno swoją wiedzą, sposobami edukacji, jak i... miejscem swojej pracy. Działania interaktywne, poznawanie lasu przez zmysły, regularne spotkania, małe grupy uczestników zajęć, zaangażowani nauczyciele gwarantują efektywne nauczanie. Dbanie o obiekty edukacji już powstałe oraz wprowadzanie innowacyjnych pomysłów usprawnia i uatrakcyjnia zajęcia, ale powinno być tylko dodatkiem do edukacji w terenie. Nic nie zastąpi bezpośredniego kontaktu z przyrodą.

Profil kompetencyjny oraz rozszerzenie treści edukacji leśnej o treści edukacji dla zrównoważonego rozwoju mają szansę stać się częścią działalności edukatorów leśnych poprzez wprowadzenie ich do stosowania zarządzeniem dyrektora generalnego Lasów Państwowych.

Natomiast regularne stosowanie przez edukatorów leśnych czy ich przełożonych list kontrolnych może usprawnić proces poprawy jakości poprzez wsparcie ich w dokonywaniu samooceny i wyznaczaniu kierunków rozwoju.

SUMMARY

Anna Pikus¹, Aleksandra Piasecka², Grażyna Głuch³, Artur Sawicki³

¹ Directorate-General of the State Forests

anna.pikus@lasy.gov.pl

² State Forests Information Centre

a.piasecka@cilp.lasy.gov.pl

³ Forest Research Institute

{G.Gluch, A.Sawicki}@ibles.waw.pl

Efficiency of activities in forest educational facilities - subjects and implementation

Establishment of forest promotional complexes in 1994 contributed to the development of educational activities in the State Forests (SF). The number of educational facilities, the number and qualifications of persons involved in education as well as amounts of financial means increased. Also contents of educational events and publications as well as various forms of education and ways of its implementation were developed. Over time, attempts to analyze efficiency of educational activities were made. The paper presents some results of scientific research and experiences of educators employed forest districts and in the Forest Research Institute concerning efficiency of education-related activities and ways of their implementation.

The paper presents closer the results of research on the quality of ecological education conducted in Poland with use of a tool developed by two Swiss foundations (SUB and SILVIVA). The Polish version of the tool was developed by the Association of Forest Educators. The research covered selected organizational entities engaged in informal education: the State Forests, urban forests, national parks, one landscape park and the Forest Education Chamber at the Forest Research Institute. The analysis of the results gave answers for questions concerning the needs to improve quality in the studied institutions and the ways of measuring efficiency of educational activities.

The paper also presents activities organized annually for 21 years at the Forest Research Institute as a part of the Science Festival. The Institute promotes its wide and attractive educational offer to residents of Warsaw and its surroundings, which is addressed to all age groups. For three years, IBL has expanded its 'festival' offer and has organized educational events on "Day for Schools" and "Białowieża Forest – heritage of humanity" for junior high school and high school students in Białowieża.

Not only the content and forms of ecological and forest education, but also competences of educators seem to be crucial for its quality. Therefore, the paper also discusses the other tool – the “Forest Educator Profile” and its application. This is a package of information and guidelines aimed at directing professional development of people who act as educators or are interested in it. The forest educator’s profile was developed by a group of experienced educators from the SF, supported by consultants from the Jagiellonian University in Kraków. It contains three elements:

1. Predispositions for the role of a forest educator – a list of key predispositions and indicators, including passion, optimism or independence.

2. Forest educator’s development path – description of tasks and responsibilities that can be entrusted to an educator at each stage of professional development. The path includes three key stages: younger forest educator, independent forest educator, leader in forest education.

3. Competency profile – a list of key competences and indicators that prove that they are mastered at different stages of professional development of an educator. They include creating an environment that supports learning, organization of work and cooperation.

LITERATURA

- Anderwald D. 2009. Zielony pijar, czyli sztuka „uwodzenia” edukacją przyrodniczo-leśną. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie*, 20(1): 9–45.
- Będkowska H. 2008. Odnaleźć radość edukacji. *Las Polski*, 23: 20.
- Cichy D. 2003. Szkoła wobec wyzwań edukacji biologicznej i środowiskowej w XXI wieku. Wyd. Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.
- Chrzanowski T. 2005. Raport z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych w 2004. Wyd. Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych, Warszawa.
- Chrzanowski T. 2016. Model edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie*, 18(47)/2: 47–57.
- Chrzanowski T. 2017. Raport z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych w 2016. Wyd. Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych, Warszawa.
- Czołnik B. 2018: Formy edukacji leśnej. <http://slideplayer.pl/slide/409361/> prezentacja 1–53 [dostęp: 25.04.2018].
- Czub A. 2018. Wiedza o ochronie przyrody, lesie i leśnictwie wśród uczniów szkół podstawowych w gminie Stoczek Łukowski. SGGW Wydział Leśny, Warszawa. Praca magisterska.
- Frąckowiak E., Jagodziński A.M. 2005. Dlaczego o lesie w lesie? *Studia i Materiały CEPL w Rogowie*, 3(10): 53–67.
- Gizińska K. 2013. Edukacja leśna w Nadleśnictwie Wyszaków a poziom świadomości lokalnych mieszkańców – stan aktualny, oczekiwania i potrzeby. Praca magisterska.
- Gozdalik G., Głuch G. 2018: Niepublikowane dane archiwalne Izby Edukacji Leśnej IBL za lata 1997–2018.

- Greczuk M. 2014. Analiza programów i treści kształcenia o lasach i leśnictwie w szkołach podstawowych oraz w edukacji leśnej realizowanej w nadleśnictwach na przykładzie terenów Polesia Podlaskiego oraz propozycje wspólnych standardów programowych. Praca doktorska.
- Haładaj J. 2018. Edukacja dla Zrównoważonego Rozwoju – Stowarzyszenie Edukatorów Leśnych. www.facebook [dostęp: 18.04.2018].
- Kacperk P. 2007. Sposoby realizacji programu nauczania z zakresu ochrony przyrody i wiedzy o lesie wśród uczniów klas gimnazjalnych w Tomaszowie Mazowieckim. Praca inżynierska.
- Kamiński Z. 2005. Górą nasi, czyli rowerkiem przez las. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie*, 10(3): 87–95.
- Louv R. 2016. Ostatnie dziecko lasu. Wydawnictwo Mamania.
- Piasecka A. 2017. Nieformalna edukacja ekologiczna badanie jakości w wybranych organizacjach i instytucjach prowadzących działalność edukacyjną w Polsce. SGGW Wydział Leśny, Warszawa, Praca magisterska.
- Piątkiewicz P. 2018. Ocena efektywności edukacji leśnej w Nadleśnictwie Zaporowo. Praca inżynierska.
- Polityka leśna państwa. (Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, marzec 1997 r.).
- Porozumienie Ministrów Edukacji Narodowej oraz Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 19 kwietnia 1995 r. w sprawie opracowania i wdrożenia narodowej strategii edukacji przyrodniczej.
- Referowska-Chodak E. 2013. Znaczenie edukacji leśnej w plenerze. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie*, 15(34)/1:11–21.
- Referowska-Chodak E. 2017. Efektywność edukacji leśnej społeczeństwa. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie*, 19(50)/1: 51–65.
- Sieradzki W. 2008. Totalna jakość edukacji leśnej. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie*, 10(17)/2: 98–111.
- Sprawozdanie z działalności IBL w roku 2004; 2005, IBL, Warszawa.
- Sprawozdanie z działalności IBL w roku 2016; 2017, IBL, Sękocin Stary.
- Stańczyk R. 2009. Edukacja leśna społeczeństwa w aspekcie formalnym – treści edukacyjne i możliwości ich wdrażania. Praca inżynierska.
- Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (z późniejszymi zmianami).
- Wierzbička A., Ortell P. 2016. Badanie efektywności nauczania przedmiotu przyroda na wybranych zajęciach edukacyjnych w Ośrodku Kultury Leśnej w Gołuchowie. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie*, 18(47)/2: 91–98.
- Wierzbička A., Ortell P. 2013. Efektywność różnych metod edukacji przyrodniczo-leśnej w Pokazowej Zagrodzie Zwierząt w Gołuchowie. *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Wydział Nauk Rolniczych i Leśnych*, 105: 103–111.

Zarządzenie 2003. Zarządzenie nr 57 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 9 maja 2003 roku w sprawie wytycznych prowadzenia edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych.

Zarządzenie nr 30 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 19 grudnia 1994 r. w sprawie leśnych kompleksów promocyjnych (LKP).

Zarządzenie nr 41 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z 22 maja 2002 r. w sprawie powołania Zespołu zadaniowego ds. wspomaganie merytorycznego działania w zakresie edukacji leśnej w Lasach Państwowych.

Żornaczuk A. 2007. Analiza realizacji i wytyczanie perspektyw rozwojowych edukacji przyrodniczo-leśnej w PGL Lasy Państwowe. Praca doktorska wykonana w Katedrze Ochrony Lasu i Ekologii SGGW w Warszawie.

Roman Wójcik, Katarzyna Zaczek

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

{roman.wojcik, katarzyna.zaczek}@nfosigw.gov.pl

Możliwości i efekty finansowania edukacji leśnej

Ministerstwo Środowiska, które nadzoruje gospodarkę leśną, podejmuje oraz wspiera szereg działań z zakresu edukacji ekologicznej, stosując zróżnicowane metody oraz wykorzystując wiele źródeł finansowania. Edukacja ekologiczna jest ważnym elementem dodatkowego kształcenia pozaszkolnego, zmierzającego do rozwijania społeczeństwa świadomego zasad korzystania z zasobów przyrodniczych, w tym i zasobów leśnych.

Edukacja leśna, pokazująca pracę administracji leśnej oraz walory i zagrożenia ekosystemów leśnych, jest finansowana głównie przez Lasy Państwowe. Zrównoważone wykorzystanie zasobów leśnych oraz działania związane z ochroną przyrody są finansowane przez szereg instytucji, głównie przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej.

W zależności od źródła finansowania oraz rodzaju beneficjenta, a także rangi problemu dla państwa, są przygotowywane różne programy i działania w zakresie edukacji. Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej wykorzystuje do wspierania edukacji zarówno środki krajowe, jak i zagraniczne poprzez różne instrumenty finansowe i programy wspierające działania z zakresu edukacji ekologicznej – w tym leśnej.

W ramach środków krajowych realizowane są następujące programy:

• Program priorytetowy: Edukacja ekologiczna na lata 2015–2020.

Celem programu jest podnoszenie poziomu świadomości ekologicznej i kształtowanie postaw ekologicznych społeczeństwa poprzez promowanie zasad zrównoważonego rozwoju. Zobowiązania (podpisywanie umów) przewidziane jest do 2020 r. lub do wyczerpania puli środków. Wydatkowanie (wyplata środków finansowych) – do 2023 r. Budżet programu wynosi 138,2 mln zł – dotacje i 10 mln zł – pożyczki, pozostało do wykorzystania 98 mln zł.

Tryb naboru wniosków jest zróżnicowany:

- konkursowy – dla wniosków o dofinansowanie w formie dotacji, co najmniej raz w roku,

- ciągi – dla wniosków o dofinansowanie w formie dotacji, w formie pożyczki i dla państwowych jednostek budżetowych (PJB).

Beneficjentami mogą być następujące instytucje: organizacje pozarządowe (fundacje, stowarzyszenia), parki narodowe, uczelnie wyższe, instytuty badawcze, jednostki samorządu terytorialnego, jednostki organizacyjne PGL Lasy Państwowe, PJB i inne.

Rodzaje przedsięwzięć, które wchodzą w zakres edukacji ekologicznej są następujące:

- kształtowanie postaw społeczeństwa z wykorzystaniem mediów tradycyjnych i Internetu (kampanie cross-mediowe, filmy, cykliczne programy telewizyjne i radiowe, prasa, wydawnictwa naukowe);
- aktywizacja społeczeństwa dla zrównoważonego rozwoju (kompleksowe projekty – programy edukacyjne, imprezy, konkursy);
- kształcenie i wymiana najnowszej wiedzy oraz wsparcie systemu edukacji w obszarze ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju (m.in. konferencje, szkolenia i warsztaty, studia podyplomowe, interaktywne pomoce dydaktyczne);
- budowa, rozbudowa, remont, adaptacja, wyposażenie i doposażenie obiektów infrastruktury służącej edukacji ekologicznej.

Nabory zrealizowane w 2017 r. obejmowały następujące działania:

- dofinansowanie wydawnictw prasowych,
- przedsięwzięcia o szczególnym znaczeniu dla realizacji polityki ministra właściwego ds. środowiska,
- wyposażenie i doposażenie oraz adaptacja, remont i rozbudowa obiektów infrastruktury służącej edukacji ekologicznej,
- utrzymanie bogactwa różnorodności biologicznej – programy aktywnej edukacji dla młodzieży szkolnej,
- konferencje.

Stopień realizacji celu programu mierzony jest za pomocą wskaźnika osiągnięcia celu pn. zasięg zrealizowanych przedsięwzięć edukacyjno-promocyjnych oraz informacyjnych (liczba osób). Planowana wartość wskaźnika osiągnięcia celu dla bezzwrotnych i zwrotnych form dofinansowania wynosi co najmniej 454 mln osób. Efekt jest liczony jako liczba kontaktów, przy czym kontakt może być wielokrotny. Efekty osiągnięte w kolejnych latach są następujące:

2015 podpisane umowy – 96 mln osób, zamknięte umowy – 265 mln osób;

2016 podpisane umowy – 38 mln osób, zamknięte umowy – 269 mln osób;

2017 podpisane umowy – 5 mln osób, zamknięte umowy – 136 mln osób.

• **Program priorytetowy: Gospodarka o obiegu zamkniętym** – jest to program pilotażowy, którego celem jest wypracowanie wzorców postępowania na poziomie gminy i przeniesienie oraz upowszechnienie doświadczeń we wdrażaniu gospodarki odpadami w obiegu zamkniętym na cały kraj.

Przykładowo mogą to być przedsięwzięcia inwestycyjne dotyczące:

- a) systemów selektywnego zbierania i zapobiegania powstawaniu odpadów komunalnych;
- b) lokalnych instalacji recyklingu odpadów;
- c) rozwoju infrastruktury wspierającej zapobieganie powstawania odpadów;
- d) transportu przyjaznego środowisku, ze szczególnym uwzględnieniem publicznego transportu zbiorowego;
- e) energooszczędności, z uwzględnieniem energii cieplnej lub elektrycznej;
- f) gospodarki o obiegu zamkniętym w gospodarstwie domowym;
- g) gospodarki o obiegu zamkniętym w rolnictwie lub przetwórstwie produktów rolnych;
- h) oszczędności wody jako zasobu w gospodarstwie domowym, gospodarki komunalnej i przedsiębiorczości;
- i) zasobooszczędnej gospodarki w lokalnej przedsiębiorczości;
- j) racjonalnego gospodarowania powierzchnią ziemi poprzez przywrócenie lub nadanie nowych funkcji terenom zdegradowanym działalnością człowieka.

• Współfinansowanie projektów dofinansowanych ze środków zagranicznych.

W ramach środków zagranicznych najważniejsze działania są następujące:

• Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014–2020, w tym Projekt Doradztwa Energetycznego.

Najważniejsze w tym programie jest działanie 2.4. Ochrona przyrody i edukacja ekologiczna. W ramach tego działania prowadzone są następujące podtypy projektów:

- 5a Edukacja w obszarze zrównoważonego rozwoju (2 projekty GIOŚ i MŚ),
- 5b Budowanie potencjału i integracja (12 projektów),
- 5c Edukacja społeczności obszarów chronionych (11 projektów),
- 6a Rozwój bazy ośrodków prowadzących działalność w zakresie edukacji, podlegających parkom narodowym (17 projektów).

Na te działania edukacyjne przeznaczono 120,416 mln zł, ale wszystkie nabory wniosków zostały zakończone i nie przewiduje się nowych naborów w 2018 r.

NFOŚiGW realizuje współfinansowanie ww. podtypów przedsięwzięć ze środków krajowych.

W ramach działania 2.1. Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu realizowane są 2 projekty edukacyjne Instytutu Ochrony Środowiska i Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej na kwotę 25 mln zł.

W powyższych działaniach planowano wskaźnik rezultatu bezpośredniego jako zasięg zrealizowanych przedsięwzięć edukacyjno-promocyjnych oraz informacyjnych dla 10 mln osób. Wskaźniki produktu to liczba parków narodowych, w których wsparto ośrodki edukacji ekologicznej – 10, liczba przeprowadzonych kampanii

informacyjno-edukacyjnych związanych z edukacją ekologiczną – 20. Zgodnie z zapisami dotyczącymi zawartych umów o dofinansowanie, powyższe wskaźniki zostaną znacznie przekroczone.

- Program LIFE 2014–2020 – współfinansowanie wkładu własnego beneficjentów.

- Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego są to środki z krajów EFTA (Europejskiego Stowarzyszenie Wolnego Handlu).

Bezzwrotna pomoc finansowa dla Polski w postaci dwóch instrumentów pod nazwą: Mechanizm Finansowy EOG oraz Norweski Mechanizm Finansowy (potocznie znanych jako fundusze norweskie) pochodzi z trzech krajów EFTA, będących zarazem członkami EOG (Europejskiego Obszaru Gospodarczego), tj. Norwegii, Islandii i Liechtensteinu. W ramach Programu Operacyjnego zrealizowano projekt nieinwestycyjny „Różnorodność biologiczna i działania na rzecz ekosystemów – ogólnopolska kampania informacyjna podnosząca świadomość nt. różnorodności biologicznej”.

Zaprezentowano najważniejsze działania finansowania edukacji ekologicznej, w tym dotyczącej również przestrzeni leśnej, prowadzone przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. W kolejnych latach podlegają one modyfikacji zgodnie z potrzebami społecznymi i kierunkami zmian świadomości i wiedzy ekologicznej.

Edukacja ekologiczna wymaga z jednej strony udziału szerokiego grona interesariuszy, a z drugiej strony musi trafiać do właściwych grup odbiorców, aby osiągnąć oczekiwane efekty. W przypadku lasów edukacja prowadzona jest wielowątkowo, ponieważ ekosystemy leśne są bardzo bogatymi i ważnymi układami przyrodniczymi, dodatkowo powiązanymi z gospodarką wodną, łowiecką czy turystyczną.

Efekty edukacji leśnej są trudne do zmierzenia. Miernikami mogą być: liczba osób poddanych edukacji, osiągnięte efekty (mniejsza ilość śmieci w lasach, mniej pożarów itp.) lub akceptacja prowadzonych przez leśników działań (pozytywna ocena pracy w badaniach opinii publicznej). Wydatkowanie środków finansowych na edukację leśną, tak jak w przypadku wszelkich działań edukacyjnych, musi być racjonalne i efektywne. Należy prowadzić działania edukacyjne, które najmniejszym nakładem środków i sił pozwolą w sposób trwały i skuteczny trafić do społeczeństwa.

Niestety, pomimo dużego nakładu wydatkowanych środków finansowych, potrzeby w zakresie edukacji ekologicznej wciąż są ogromne. Szczególnie jest to widoczne w obszarach, gdzie splatają się różne oczekiwania i grupy interesariuszy, a takim obszarem jest również las.

SUMMARY

Roman Wójcik, Katarzyna Zaczek

National Fund for Environmental Protection and Water Management

{roman.wojcik, katarzyna.zaczek}@nfosigw.gov.pl

Possibilities and effects of financial support for forest education

The Ministry of the Environment, which supervises forest management, undertakes and supports a number of activities in the field of environmental education, using various methods and many sources of financing. Ecological education is an important element of additional non-school education, aimed at developing the society's awareness of the rules of utilizing natural resources, including forest resources.

The sources of environmental education financing are both domestic and foreign funds. Educational programs and activities are prepared depending on a source of financing and a type of a beneficiary, as well as importance of a problem for the state. Forest education, which aims at showing work of forestry administration and the values and threats of forest ecosystems is mainly financed by the State Forests. Sustainable use of forest resources and activities related to nature conservation are financed by a number of institutions, mainly by the National Fund for Environmental Protection and Water Management and regional funds for environmental protection and water management.

Ecological education needs, on one hand, a wide group of stakeholders to participate, and on the other hand, it must reach the right groups of beneficiaries in order to achieve the expected results. In case of forests, education is carried out on a multifaceted basis, because forest ecosystems are very comprehensive and important natural systems, additionally linked to water management, hunting or tourism. Forest education tasks are as multifunctional as forest management is.

The effects of forest education are difficult to measure. Measures may include: number of people educated, effects achieved (less rubbish in forests, fewer forest fires, etc.) or acceptance of activities carried out by foresters (positive evaluation of work in public opinion surveys). Spending financial resources on forest education, as with all educational activities, must be rational and effective. There is a need to carry out educational activities, which may reach the society in a sustainable and effective manner at relatively lowest expenditures.

Wiktor Naturski¹, Magdalena Stępińska²

¹ Stowarzyszenie Edukatorów Leśnych, Nadleśnictwo Ustroń
w.naturski@gmail.com; wiktor.naturski@katowice.lasy.gov.pl

² Centrum Informacyjne Lasów Państwowych
magdalena.stepinska@cilp.lasy.gov.pl

Współczesne treści i metody edukacji leśnej

CZĘŚĆ I

WSTĘP

Tempo zmian współczesnego świata, w tym: globalizacja, rozwój technologii, zmiany klimatu, deforestacja – zagadnienia związane ze środowiskiem naturalnym, jest coraz bardziej zauważane i szeroko komentowane przez społeczeństwo. To moment, w którym leśnicy powinni gruntownie przemyśleć kierunek prowadzonej działalności edukacyjnej.

Czy edukacja leśna nadąży za tymi zmianami i czy spełnia swoją edukacyjną rolę? Czy odpowiednio interpretuje współczesny świat w kontekście lasów i leśnictwa?

W jakim kierunku powinna podążać współczesna edukacja leśna, jaki cel realizować, jakie treści omawiać i jakimi metodami się posługiwać? Czy edukacja leśna nie powinna być bliższa założeniom Edukacji na rzecz Zrównoważonego Rozwoju (dalej EZR), która porusza treści bliskie ludziom i interpretuje zjawiska przyrodnicze w kontekście wpływu człowieka na środowisko, społeczeństwo i gospodarkę (Ministerstwo Środowiska 2008)? Silnym sygnałem do zastanowienia się nad celem i metodami edukacji leśnej są także zmiany, jakie zachodzą w społeczeństwie. Coraz częściej obserwowana niechęć do obcowania z przyrodą, wynikająca z syndromu utraty kontaktu z naturą opisanego szeroko w książce Richarda Louva (2016) i związane z nią coraz bardziej powszechne dysfunkcje uwidaczniające się w społeczeństwie, takie jak ADHD, deficyt uwagi, kryzys empatii itd., stanowią nowe wyzwanie dla edukacji leśnej. Idea zbliżenia edukacji leśnej realizowanej przez leśników do EZR jest dosyć powszechna w krajach zachodniej Europy i znalazła swoje odbicie w przygotowanej przez grupę roboczą

European Network Forest Pedagogics FCN-Subgroup-Forest Pedagogics¹ koncepcji wspólnej europejskiej strategii edukacji leśnej².

CEL, TREŚCI I METODY WSPÓŁCZESNEJ EDUKACJI LEŚNEJ

Według Wincentego Okonia uczenie się jest procesem, w toku którego na podstawie doświadczenia, poznania i ćwiczenia powstają nowe formy zachowania się i działania lub następuje zmiana wcześniejszych zachowań (Okoń 1987). Żeby w sposób celowy kreować zmianę postępowania, musimy w odpowiedni sposób dobrać treści kształcenia. Współczesnym treściom kształcenia stawianych jest wiele wymagań, które dotyczą: społeczeństwa, kultury, nauki, psychologii, dydaktyki czy koncepcji programowych. (Kupisiewicz 1984). Dobór treści kształcenia zależy od wielu czynników, ale niewątpliwie najistotniejszym z nich jest cel edukacyjny, jaki nam przyświeca. Klasyczna edukacja leśna, realizowana w Lasach Państwowych, zdefiniowała swoje cele w Zarządzeniu 57 DGLP z 2003 roku. Załącznik nr 1 do tego zarządzenia zawiera „Kierunki rozwoju edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych”. W bardzo dokładny sposób określono w nich dziewięć obszarów działania edukacji leśnej, każdemu z nich przypisując dodatkowo: kierunek działania, cele i zadania. Analiza tego dokumentu pozwala sprecyzować wiele spójnych z EZR celów, środków realizacji celów i założeń, opisanych w zarządzeniu głównie jako „kierunki działania”, rzadziej jako „cel”. Chcielibyśmy zwrócić szczególną uwagę na następujące zapisy „Kierunków rozwoju edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych”:

- dążenie do pełnego wykorzystania środków masowego przekazu dla realizacji celów poznawczych, kształcących i wychowawczych, mogących podnieść powszechną świadomość społeczną i zrozumienie zasad zrównoważonego rozwoju w leśnictwie oraz roli leśników w polityce ekorozwoju;
- w oparciu o rozpoznanie potrzeb Lasów Państwowych i oczekiwań społecznych kształtowanie wiedzy, umiejętności i systemu wartości społeczności lokalnych, regionu i kraju, odnoszących się do znajomości środowiska przyrodniczego, jego funkcji i zagrożeń, ze szczególnym uwzględnieniem lasów i prowadzonej w nich gospodarki leśnej;
- zachęcanie do czynnego udziału ogółu społeczeństwa w rozwiązywaniu współczesnych problemów ochrony środowiska leśnego;
- budowanie pozytywnego wizerunku leśnika poprzez prezentowanie zadań, jakie wykonuje oraz problemów, z jakimi się spotyka w realizacji wielofunkcyjnej roli lasów;

¹ Grupa robocza European Network Forest Pedagogics FCN-Subgroup-Forest Pedagogics <http://www.unece.org/forests/information/fcn.html>

² Opis wspólnej europejskiej strategii edukacji leśnej dostępny na stronie www.forestpedagogics.eu/portal/2018/01/15/subgroup-is-getting-action-plan-into-motion/

- wychowanie społeczeństwa obywatelskiego, świadomego praw i obowiązków obejmujących kulturę obcowania z lasem oraz potrzeby wynikające z zasad trwałego i zrównoważonego rozwoju;
- kształcenie kadry leśnej w zakresie edukacji i komunikacji społecznej; nadawanie programom szkoleń wymiaru etycznego, opartego na holistycznym rozumieniu kultury jako fundamentalnej idei edukacji ekologicznej;
- integracja wiedzy z zakresu edukacji i komunikacji społecznej z kształceniem zawodowym obejmującym problematykę wdrażania zrównoważonego rozwoju w leśnictwie;
- popularyzacja wiedzy naukowej i praktycznej z zakresu poprawy stanu środowiska leśnego, ochrony przyrody oraz nowych, przyjaznych lasom technologii;
- doskonalenie wiedzy i umiejętności praktycznych z zakresu gospodarki leśnej opartej na zasadzie zrównoważonego rozwoju;
- tworzenie programów rozwijających interdyscyplinarne podejście do środowiska leśnego i gospodarki w lasach, łączące wiedzę oraz umiejętności z wielu dziedzin nauki i praktyki;
- kształtowanie i włączanie do programów nauczania pozytywnych zwyczajów kulturowych w środowiskach lokalnych, dotyczących relacji człowiek–las;
- wdrażanie projektów edukacyjnych, służących rozwijaniu i wzmacnianiu zamiłowania do lasu oraz rozbudzaniu i utrwalaniu poczucia odpowiedzialności za trwałe jego istnienie;
- rozbudzanie zaufania do leśników prowadzących gospodarkę w lasach, w oparciu o sukcesy zawodowe związane z ekologizacją i trwałym rozwojem leśnictwa oraz praktyczną ochroną przyrody.

Zapisy „Kierunków rozwoju edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych” powstałe w 2003 roku, są więc jak najbardziej nowoczesne i spójne z ideą EZR. Znajdziemy tutaj zapisy mówiące o zasadach i podstawach zrównoważonego rozwoju, kształtowaniu systemu wartości w społeczeństwie, kreowaniu społeczeństwa obywatelskiego, podkreśleniu wymiaru etycznego, popularyzacji praktycznych umiejętności i nowych technologii, interdyscyplinarnym edukowaniu, uszanowaniu wartości kulturowych czy kształtowaniu odpowiedzialności za przyszłość i trwałość lasów.

W nieco inny sposób cele edukacji leśnej społeczeństwa zostały podane w drugim załączniku do Zarządzenia Nr 57 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 9 maja 2003 roku w sprawie wytycznych prowadzenia edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych. Załącznik nr 2 zawiera „Wytyczne do tworzenia programu edukacji leśnej społeczeństwa w nadleśnictwie”, które określają cele edukacji leśnej następująco:

- upowszechnianie w społeczeństwie wiedzy o środowisku leśnym oraz o wielofunkcyjnej i zrównoważonej gospodarce leśnej,
- podnoszenie świadomości społeczeństwa w zakresie racjonalnego i odpowiedzialnego korzystania ze wszystkich funkcji lasu,

– budowanie zaufania społecznego do działalności zawodowej leśników.

Mamy tutaj skonkretyzowanie celów edukacji leśnej do upowszechnienia wiedzy, podnoszenia świadomości w stosunkowo wąskim zakresie i postawienie za cel działalności edukacyjnej budowania zaufania społecznego do leśników.

Wydaje się jednak, że są to bardzo dobrze określone środki do osiągnięcia celu, a nie cele same w sobie. Na pewno upowszechnianie wiedzy i podnoszenie świadomości w zakresie racjonalnego i odpowiedzialnego korzystania ze wszystkich funkcji lasu będzie nas prowadziło do pewnej zmiany, której kierunek został określony w pierwszym załączniku i zmiana ta jawi się jako cel edukacji leśnej. Zmiana ta będzie trwała, jeżeli będzie wynikiem własnego doświadczenia i rozwoju własnej świadomości oraz umiejętności samodzielnego analizowania informacji, czyli dokona się na podstawie krytycznego myślenia. Wydaje się, że cel edukacji leśnej mógłby zostać określony jako ‘kształtowanie krytycznego myślenia i świadomości w celu podejmowania odpowiedzialnych decyzji związanych ze środowiskiem’. Tak postawiony cel edukacji leśnej zawiera w sobie postulaty zawarte w „Kierunkach rozwoju edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych” i daje możliwość realizacji postulatów EZR.

Jakie treści powinna nieść ze sobą edukacja leśna, aby sprostała postawionemu celowi? Czy treści opisane w Załączniku nr 2 do Zarządzenia 57 z 2003 roku, czyli: budowa i funkcjonowanie ekosystemów leśnych; znaczenie lasu: ekologiczne, produkcyjne i społeczne; zagrożenia i ochrona lasów; ochrona przyrody; zadania leśników i leśnictwa są katalogiem zamkniętym i pełnym? Czy jesteśmy w stanie osiągnąć efekty założone w „Kierunkach rozwoju edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych”, trzymając się sztywno tylko tych tematów? Podane powyżej treści wydają się być pewną bazą, na podstawie której można zbudować większość dobrej jakości zajęć edukacyjnych.

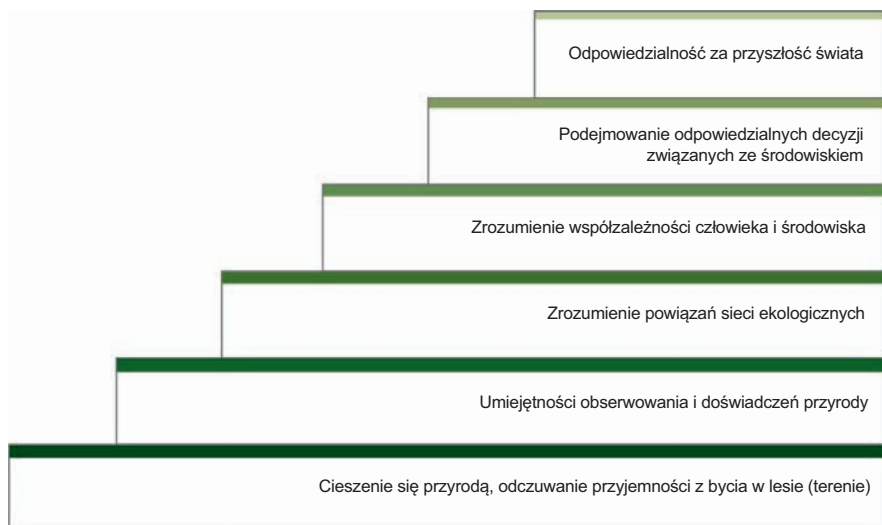
Istnieją jednak takie zagadnienia, które pojawiają się w praktyce edukacji leśnej bardzo rzadko, a stanowią ważne tematy społeczne. Mamy na myśli głównie aspekty globalne – globalizacji, deforestacji, zmian klimatu, zagrożeń bioróżnorodności. A jak pisze profesor Paschalis Jakubowicz (2015): „Jako ludzkość jesteśmy na takim etapie rozwoju cywilizacyjnego, w którym traktowanie dóbr naturalnych, z których korzystamy od zawsze, przeważnie bez umiaru i ograniczeń, wymaga globalnego zrozumienia i globalnego współdziałania”. Dla edukatora leśnego przedstawienie leśnictwa i sytuacji lasów w aspekcie globalnym jest szansą na pokazanie niezwykłości polskiego modelu leśnictwa – jego prawdziwych walorów na tle lasów Europy i świata. Dopiero wskazanie problemów w skali globalnej umożliwi zrozumienie przez społeczeństwo poczucia dumy polskich leśników z powodu tego, że „u nas lasów przybywa”. Natomiast zrozumienie przyczyn deforestacji na świecie pozwala na korzystanie z papieru toaletowego bez wyrzutów sumienia. Szczególnie istotną cechą edukacji leśnej jest także poruszanie wprost tematyki użytkowania i zarządzania przyrodą, która dla wielu ludzi rozpatrywana jest w kategoriach działalności związanej z etyką. Naruszeniem pewnego sacrum

lasu. Powinniśmy zauważyć, że użytkowanie lasu i ścinanie drzew budzi w ludziach głębokie, negatywne uczucia pełne niezgody i obawy o sensowność takich działań. Raczej nie powinniśmy wymagać od społeczeństwa, aby w sposób naturalny i bezrefleksyjny przyjmowało punkt widzenia leśników, dotyczący potrzeby użytkowania lasów. Aby przekonać ludzi do istoty naszej pracy (polskich leśników) oraz do zrozumienia tego, że jest to działanie zrównoważone, stosunkowo nieszkodliwe dla środowiska przyrodniczego i niezbędne ludziom, musimy pozwolić im na samodzielne odkrycie zależności, którymi są powiązani z lasami na całym świecie. Musimy pozwolić uczestnikom edukacji na posiadanie wątpliwości i na ich samodzielne rozwiewanie, na podstawie dostarczonych przez edukatorów faktów i ich odpowiedzialnej interpretacji. Niezbędne wydaje się w takim przypadku rozszerzenie treści edukacji leśnej o tematy związane ze świadomą konsumpcją, globalizacją, sprawiedliwością społeczną i innymi wątkami typowymi dla EZR, opisanymi m.in. w Strategii Edukacji na rzecz Zrównoważonego Rozwoju (Ministerstwo Środowiska 2008) oraz zdefiniowanych przez 17 celów zrównoważonego rozwoju Agendy 2030 ONZ³, szczególnie że są one wszystkie bezpośrednio bądź pośrednio związane z lasami i leśnictwem. EZR poszerza pojęcie edukacji leśnej, a także środowiskowej (ekologicznej), która musi się odnieść do coraz szerszego zakresu dziedzin związanych z rozwojem świata i społeczeństw, zapewniając zintegrowane, holistyczne i interdyscyplinarne podejście do procesu kształcenia.

Aby to zapewnić, również metody kształcenia powinny być dobrane w odpowiedni sposób. Metody podające, charakterystyczne dla klasycznej edukacji leśnej, takie jak: wykład, pogadanka czy prezentacja są najbardziej rozpowszechnioną formą prowadzenia zajęć w ośrodkach edukacyjnych, podczas zajęć w szkołach i na ścieżkach edukacyjnych. Nie są to jednak skuteczne formy przekazywania wiedzy i informacji. Badania profesora Johna Hattie z Auckland University, określające, jakie czynniki mają największy wpływ na polepszenie efektów nauczania, pokazują jasno, że istotny wpływ mają przede wszystkim samoocena i dobre relacje pomiędzy edukatorem i uczniem (Wejner-Jaworska 2014).

Dlatego skuteczna edukacja leśna wymaga zastosowania metod poszukujących i eksplorujących, które aktywnie angażują uczestników edukacji w proces poznawczy. Pozwalają na samodzielne odkrywanie wiedzy, co związane jest z poprawą samooceny oraz nastawione są na kreowanie dobrych relacji interpersonalnych. Las jest doskonałym miejscem do organizowania takich aktywnych zajęć i warsztatów, które oczywiście muszą być dopasowane do wieku i poziomu uczestników. Pewną pomocą w tym zakresie może być schemat sześciu stopni dojrzałości ekologicznej, opracowany przez członka European Network Forest Pedagogics FCN-Subgroup-Forest Pedagogics, Bjørna Helge Bjørnstada z norweskiego Forestry Extension Institute, który został rekomendowany do wdrożenia w koncepcji wspólnej europejskiej strategii edukacji leśnej.

³ Agenda 2030 ONZ <http://www.un.org.pl/agenda-2030-rezolucja>

Rycina 1. Sześć stopni dojrzałości ekologicznej (za: Bjørn Helge Bjørnstad, Forestry Extension Institute in Norway)

Na samym początku procesu staramy się oswoić z przyrodą, nauczyć odczuwać przyjemności z bycia w lesie (terenie). Istotne jest tutaj także przełamanie strachu przed przebywaniem w środowisku naturalnym, strachu przed opuszczeniem ścieżki czy położeniem się w lesie na trawie. Ważne jest samo bycie w lesie i dobre samopoczucie z tym związane. Ten stopień dojrzałości ekologicznej dla osób bez dysfunkcji przypada na okres przedszkolny. Typowymi aktywnościami będą tutaj zabawy ruchowe: bieganie, turlanie się, kolekcjonowanie leśnych skarbów.

Drugi etap to nauka umiejętności obserwowania i doświadczenia przyrody i uwielbianie przez nauczycieli: piętra lasu, gatunki lasotwórcze i większość tak zwanej edukacji przyrodniczej. Dobrze zorganizowane warsztaty edukacji leśnej pozwalają na tym etapie na zdobycie wiedzy o gatunkach występujących w lasach. Możemy sporządzać zielniki, uczyć się rozpoznawać drzewa leśne przy pomocy prostych kluczy, poszukiwać owadów i badać różnorodność biologiczną, wykonując zdjęcia fitosocjologiczne. Ten etap przypada na okres szkoły podstawowej.

Trzeci stopień dojrzałości ekologicznej to zrozumienie powiązań sieci ekologicznych. Zrozumienie wzajemnego oddziaływania różnych elementów w ekosystemach na siebie jest kluczem do poznania funkcjonowania świata. Bardzo istotne jest na tym etapie poznanie złożoności nie tylko wewnątrz ekosystemu lasu, ale także wiedza na temat innych ekosystemów i ich wzajemnych powiązań. Tematy te są omawiane w szkole podstawowej, ale warto je również poruszać w późniejszych etapach edukacji. Zastosować tutaj można różne karty pracy, gry i zabawy symulacyjne czy odgrywanie ról.

Czwarty stopień dojrzałości ekologicznej rozpoczyna etap edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju i kształtowanie postaw, czyli zrozumienie współzależności

człowieka i środowiska. Tworzy się świadomość rozumienia własnego udziału w korzystaniu ze środowiska naturalnego. Pokazujemy tutaj, jak różne potrzeby zaspokaja las i jak wiele linii konfliktu może powstać przy różnych potrzebach i ograniczonych zasobach. Doskonale sprawdzają się tutaj aktywne metody rozwiązywania problemów jak stoliki eksperckie, odgrywanie ról czy gry symulacyjne.

Kolejnym stopniem na drodze do dojrzałości ekologicznej jest nauka podejmowania odpowiedzialnych decyzji związanych ze środowiskiem. Wiedząc już, w jaki sposób jestem związany ze środowiskiem naturalnym i jaki mogę mieć na niego wpływ, muszę nauczyć się podejmować odpowiedzialne decyzje. Nie jest to wbrew pozorom prosty etap, ponieważ nie wszystkie powiązania są oczywiste i widoczne od razu. Aby lepiej opanować trudną sztukę odpowiedzialnej konsumpcji i świadomych wyborów można się posłużyć grami symulacyjnymi, analizą pochodzenia produktów itp.

Ostatni, szósty stopień dojrzałości ekologicznej to zrozumienie tego, że moje decyzje związane ze środowiskiem mają realny wpływ na przyszłość świata oraz na jakość życia przyszłych pokoleń. Jest to ważny etap, ponieważ tylko takie przeświadczenie może w trwały sposób zmienić postawę i wpłynąć na realne działania prośrodowiskowe.

Koncepcja sześciu stopni dojrzałości ekologicznej zakłada następujące po sobie etapy procesu poznawczego, który realizowany jest w całości od początku do końca z założeniem końcowego efektu zmiany postaw i wzięcia odpowiedzialności za przyszłość świata. Zdobywanie kolejnych stopni musi następować po sobie w procesie edukacyjnym, opierać się na aktywnym uczestnictwie i samodzielnym odkrywaniu wiedzy.

PODSUMOWANIE

Zmieniający się w bardzo szybkim tempie świat, pełen wzajemnych powiązań i zależności na poziomie: lokalnym, regionalnym i globalnym, szybko rozwijająca się, oparta o światowy internet komunikacja – wywołują poczucie chaosu informacyjnego, zagubienia i utrudniają podejmowanie świadomych decyzji związanych ze środowiskiem. Edukacja leśna, prowadzona w oparciu o jasno określony cel, realizowany zgodnie z zasadą stopni dojrzałości ekologicznej i z zastosowaniem nowoczesnych metod, daje możliwość odpowiedzialnej interpretacji przyrody i zmiany postaw.

CZĘŚĆ II

JEŚLI EDUKACJA NIE W TERENIE, TO GDZIE?

Za sprawą nowych technologii świat zmienia się z dnia na dzień, a wraz z nim formy komunikacji, w tym także edukacji przyrodniczo-leśnej.

Z badań opinii społecznej przeprowadzanych przez PBS wynika, że każdego roku liczba osób regularnie odwiedzających polskie lasy maleje. W 2017 r. jedynie 19 proc.

ankietowanych odwiedziło las przynajmniej raz w miesiącu, w tym 7 proc. raz w tygodniu, a zaledwie 2 proc. – codziennie.

Zwiększa się natomiast liczba osób, które nie odwiedzają lasu wcale. Aż 35 proc. ankietowanych przyznało, że w ogóle nie jeździ do lasu, chociaż w 2012 r. takich osób było zaledwie 28 proc. Pozostałe 46 proc. Polaków odwiedza lasy okazjonalnie. Przepaść pomiędzy światem przyrody a społeczeństwem staje się coraz większa. Jak zainteresować przeciętnego Polaka naturą i lasem? Jak przeprowadzić zajęcia przyrodniczo-leśne, jeśli ludzie nie pojawiają się w terenie? Jak do nich dotrzeć, skoro nie można ich spotkać na leśnej ścieżce?

Odpowiedzią są media społecznościowe. W czasach łatwego dostępu do Internetu to właśnie one stały się najczęściej używanym narzędziem do komunikacji oraz najszybszym źródłem informacji. To także miejsce do prowadzenia dyskusji, badania opinii społeczeństwa, jego potrzeb i aktualnych trendów.

Na czym polega fenomen mediów społecznościowych? Komunikacja dwukierunkowa w czasie rzeczywistym jest magnesem przyciągającym użytkowników. Możliwość rozmowy i wymiany informacji przez całą dobę ze wszystkimi użytkownikami jednocześnie bądź indywidualnie z wybranym rozmówcą. To nie tylko szansa na sprawne przekazanie informacji, ale i uzyskanie odpowiedzi zwrotnej niemalże od ręki. Mimo wirtualnego kontaktu z użytkownikami, media społecznościowe dają możliwość nawiązania bliskiej relacji nawet między osobami oddalonymi od siebie o setki kilometrów. Z powodzeniem można stworzyć dobrą atmosferę do opowiadania o lesie i po części osiągnąć to, czego doświadczają uczestnicy zajęć edukacyjnych z leśnikiem przeprowadzanych w rzeczywistości.

LEŚNICY NA FACEBOOKU

Największym spośród wszystkich portali społecznościowych jest Facebook, którego liczba użytkowników zarówno na całym świecie, jak i w Polsce z roku na rok rośnie. Lasy Państwowe są na nim obecne od 2009 r. W ślad za pionierem – Nadleśnictwem Gdańsk, które jako pierwsze założyło stronę na Facebooku – podążyły kolejne nadleśnictwa. Obecnie (2018 r.) swoje konta ma już ponad 200 jednostek. Od kilku lat leśnicy działają również na Twitterze, YouTube i Instagramie. Ta internetowa działalność to przede wszystkim oddolna inicjatywa pracowników, a znakomite efekty prowadzonej przez nich komunikacji wynikają z pasji i naturalności, a nie z marketingowych zabiegów. Właśnie ten zapał i autentyczność są największymi atutami leśnych profili w ocenie specjalistów zawodowo zajmujących się wizerunkiem i mediami społecznościowymi. Indywidualne zaangażowanie leśnych administratorów i swoboda w komunikacji są także doceniane przez naszych odbiorców, co pozytywnie wpływa na wizerunek całych Lasów Państwowych. Właśnie dlatego prowadzenie profilu powinno być powierzone leśnikom zgłaszającym się na ochotnika, a nie pracownikom

wyznaczanym odgórnie albo, co gorsza, agencji reklamowej czy osobie niebędącej pracownikiem Lasów Państwowych.

Leśnicy pełniący funkcję administratora profilu nadleśnictwa pracują na różnych stanowiskach. Są i leśniczowie, i osoby z działu gospodarki leśnej czy administracji. Zakres obowiązków w żaden sposób nie wpływa na jakość publikowanych treści. Decydują o tym wyłącznie pasja i zaangażowanie danego pracownika.

Centrum Informacyjne Lasów Państwowych jest jednostką, która wspiera i koordynuje tę działalność oraz pomaga w wymianie wiedzy i doświadczeń pomiędzy jednostkami. Regularnie organizuje szkolenia z tego zakresu, gdzie trenerami są najbardziej doświadczeni pracownicy Lasów Państwowych.

JAK TO ROBIĆ DOBRZE?

Podstawą każdej komunikacji jest zrozumiały język. Zasada ta obowiązuje zarówno na tradycyjnych zajęciach edukacyjnych w terenie, jak i w komunikacji w internecie. Warto pamiętać, że nie piszemy wyłącznie do leśników, ale przede wszystkim do znacznie szerszego grona zwykłych odbiorców.

Specyfiką leśnictwa, podobnie jak innych technicznych profesji, jest fachowa nomenklatura. Jednak dla osób spoza leśnej branży jest ona niejasna. Jeśli dodamy do tego urzędowy, formalny charakter, którym posługujemy się na co dzień w pracy, stajemy się zupełnie niezrozumiali dla zwykłych odbiorców. Wyjaśnianie zasad pozyskania drewna za pomocą jedynie nazw rodzajów rębni i poszczególnych sortymentów powoduje więcej szkód niż korzyści. Może to wręcz zniechęcić odbiorców do leśnej tematyki. Dlatego nawet kiedy opowiadamy o przyrodzie czy gospodarce leśnej, powinniśmy używać potocznych zwrotów i powszechnie znanych określeń.

Administratorzy danych jednostek są odpowiedzialni za funkcjonowanie profilu, wybór i samodzielne przygotowanie treści, moderowanie dyskusji oraz korespondencję z internautami. I to nie w godz. 7:00–15:00 od poniedziałku do piątku, ale przez całą dobę i także w weekendy, gdyż tak działa Facebook i wtedy są aktywni internauci. Internet nigdy nie śpi, a sam administrator dostosowuje się do aktywności internautów, nie odwrotnie.

Na leśnych profilach można znaleźć posty na temat szeroko pojętego leśnictwa, lasu, korzystania z niego, drewna i samej pracy leśników. Znajdziemy tu bogatą ofertę turystyczną, prowadzone przez leśników zajęcia, w których można aktywnie uczestniczyć, prowadzone projekty, współpracę z innymi służbami i wiele innych informacji. Nie brak też trudnych tematów, które obecnie wzbudzają najwięcej emocji, nad którymi może jednak zapanować administrator aktywnie uczestniczący w dyskusjach pod postami.

Warto podkreślić, że taka rola administratora jest analogiczna do roli rzecznika nadleśnictwa. Szczególnie że nigdy nie wiadomo, na jaki tor zejdzie dyskusja i na jakie pytania administrator będzie musiał odpowiadać.

DLACZEGO WARTO BYĆ W MEDIACH SPOŁECZNOŚCIOWYCH?

Możliwości docierania z własnymi treściami do odbiorców za pomocą mediów społecznościowych są olbrzymie. Właśnie dlatego z mediów społecznościowych korzystają firmy, korporacje, media, stowarzyszenia, celebryci, urzędy, instytucje, a nawet organizacje rządowe czy głowy państw.

Średni dzienny zasięg strony głównej www.lasy.gov.pl (to największa strona internetowa prowadzona przez Lasy Państwowe) wynosi ok. 7 tys. osób. Tymczasem główny profil Lasów Państwowych na Facebooku ma średni zasięg 48 tys. użytkowników dziennie, a miesięcznie publikowane tam treści docierają do ponad 400 tys. osób. Zaledwie jeden post na profilu głównym LP o huraganie w Borach Tucholskich, nakręcony przez leśniczego Zdobka z Nadleśnictwa Kościerzyna, osiągnął zasięg ponad 500 tys. osób! Jeśli zliczymy wszystkie strony na Facebooku, które prowadzą leśnicy, okaże się, że w ciągu miesiąca nasz komunikat dociera do ponad 4,5 mln osób. To naprawdę imponujący wynik, którego może pozazdrościć niejedna agencja reklamowa, a szczególnie kiedy sobie uświadomimy, że nadleśnictwa nie korzystają ze sponsorowanych postów ani nie kupują reklam na Facebooku.

Oprócz szalenie ważnych informacji zwrotnych, jakie otrzymujemy od internautów na temat ich potrzeb związanych z lasem, oczekiwań, oceny naszych działań, nawiązujemy z naszymi fanami relację i tworzymy tym samym społeczność wokół naszej organizacji. Zainteresowanie przyrodą, зараżenie pasją jej odkrywania, a także zrozumienie naszej roli i wszystkich funkcji lasu to tylko wybrane cele, które możemy osiągnąć rzetelną i staranną komunikacją. Ale to nie wszystko. Dzięki obecności w Internecie mamy także możliwość poinformowania o naszych planowanych działaniach i zamierzeniach, a także wyjaśniania na bieżąco wszelkich wątpliwości, gasząc w ten sposób zarzewia potencjalnych sytuacji kryzysowych.

Podsumowując, obecność w mediach społecznościowych daje nam:

- realny wpływ na wizerunek leśników i Lasów Państwowych,
- możliwość reagowania na potrzeby społeczeństwa,
- możliwość gaszenia potencjalnych konfliktów, oczywiście, jeśli odpowiedź z naszej strony padnie szybko, jest napisana prostym językiem i rozwiewa wszelkie wątpliwości,
- możliwość docierania z informacją o naszych planach przed podjęciem działań, a także w razie potrzeby bieżące wytłumaczenie naszych poszczególnych rozwiązań i ich zasadności.

SUMMARY

Wiktor Naturski¹, Magdalena Stępińska²

¹ Association of Forest Educators

w.naturski@gmail.com; wiktornaturski@katowice.lasy.gov.pl

² State Forests Information Centre

magdalena.stepinska@cilp.lasy.gov.pl

Current contents and methods of forest education

The content of education can be defined as a set of facts, concepts, information, regularities or attitudes, that we want to convey to participants of the education process by means of specific methods. There are many requirements placed on contemporary educational contents and they concern the society, culture, science, psychology, didactics or program concepts. The choice of education content depends on many factors, but undoubtedly the most important is the educational goal of the educational institution. The objectives of classical forest education carried out in the State Forests (SF) have been defined in the Order No. 57 of the General Director of the SF in 2003. They are the part of the Education for Sustainable Development goals (ESD). The education content of ESD is much broader and covers topics related to responsible consumption, globalization, social justice and many other issues included in the UNECE Strategy for Education for Sustainable Development and defined by 17 goals of the United Nations 2030 Agenda for Sustainable Development. The ESD extends the concept of forest and environmental (ecological) education, which must refer to an increasingly broad range of fields related to the development of the world and societies, providing an integrated, holistic and interdisciplinary approach to the educational process. In order to ensure this also the methods of education should be selected in an appropriate manner. It is good to replace expository teaching, which is characteristic for classical forest education (lectures, talks, presentations), with activating methods of work to practically involve participants in the teaching process.

Due to new technologies the world is changing day by day. Forms of communication, its efficiency and, above all, quality have dramatically changed in recent years. All this is because of social media, which are currently the fastest and most easily available source of information. The increasing number of these media users shows that their role is still growing, which makes them an excellent tool for providing information, communication and education.

The paper discusses the use of social media by the State Forests, which currently communicate on Facebook, YouTube, Instagram and Twitter. The nature and forms of communication will be presented on specific examples.

It also outlines the goals of the SF activities in social media, opportunities in this area, and the effects that have been achieved so far. Moreover, the issue of preparing employees for this form of communication and methods for developing this activity in the future will be addressed.

LITERATURA

Kupisiewicz Cz. 1984. Podstawy dydaktyki ogólnej. PWN, Warszawa.

Louv R. 2016. Ostatnie dziecko lasu. Mamina, Warszawa.

Ministerstwo Środowiska 2008. Strategia Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju. Warszawa.

Okoń W. 1987. Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej, PWN, Warszawa.

Paschalis Jakubowicz P. 2015. Lasy i leśnictwo świata. Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Warszawa.

Wejner Jaworska T. 2014. Diagnozy edukacyjne. Dorobek i nowe zadania, XX Konferencja Diagnostyki Edukacyjnej, Gdańsk.

Ilona Mrowińska

Ośrodek Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Jeziorach Wysokich

ilona.mrowinska@zielonagora.lasy.gov.pl

Edukacja leśna a założenia nowej podstawy programowej

ZNACZENIE PODSTAWY PROGRAMOWEJ W PRACY SZKOŁY

W roku szkolnym 2017/2018 został wprowadzony nowy system szkolny, w tym – nowe podstawy programowe. Podstawa programowa kształcenia ogólnego to ważny dokument z zakresu prawa oświatowego, w którym jasno i konkretnie określone są cele i treści edukacji szkolnej, a także warunki i sposób ich realizacji.

Od 1 września 2017 r. nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego obowiązuje w klasach pierwszych, czwartych i siódmych szkoły podstawowej, w pierwszej klasie szkół branżowych oraz w pierwszym semestrze szkoły policealnej. W zakresie przedmiotów przyrodniczych, w klasie czwartej szkoły podstawowej uczniowie uczą się przyrody, natomiast w klasie siódmej: biologii, chemii, fizyki i geografii. Pozostali uczniowie realizują dotychczasową podstawę programową.

Nowa podstawa programowa dla szkół ponadpodstawowych obowiązywać będzie dopiero od roku szkolnego 2019/2020 w klasie pierwszej: 4-letniego liceum ogólnokształcącego, 5-letniego technikum, 3-letniej branżowej szkoły II stopnia, do której od roku szkolnego 2019/2020 uczęszczać będą pierwsi absolwenci 8-letniej szkoły podstawowej.

Pod względem prawnym podstawa programowa to rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej, które określa, czego szkoła jest zobowiązana nauczyć ucznia o przeciętnych uzdolnieniach na każdym etapie kształcenia.

Podstawa programowa jest taka sama dla wszystkich szkół w Polsce. Ważne jest to, że szkoła jest zobowiązana do bezwzględnej realizacji jej zapisów. W podstawie programowej są określone:

- 1) cele ogólne kształcenia dla każdego etapu edukacyjnego,
- 2) zadania placówki oświatowej,
- 3) cele oraz treści nauczania dla każdego przedmiotu,
- 4) warunki i sposoby realizacji podstawy programowej.

Podstawa programowa jest wyjściowym dokumentem, na bazie którego nauczyciel tworzy program nauczania danego przedmiotu wraz z obudową merytoryczną, czyli

opisami sposobów osiągnięcia celów i realizacji treści (rozkład nauczania zawierający kolejne tematy lekcji oraz nauczone treści; plan wynikowy zawierający cele kształcenia; scenariusze/konспекty zajęć do każdej lekcji). Nauczyciel może także wybrać program nauczania oferowany przez liczne wydawnictwa (np. OPERON, WSiP, Nowa Era i in.), jednak powinien go zmodyfikować i dostosować do specyfiki środowiska edukacyjnego, a przede wszystkim sprawdzić zgodność programu z podstawą programową.

Należy podkreślić, że program nauczania i podręcznik to narzędzia do realizacji podstawy programowej, a nauczyciel ma prawo uczyć więcej, niż jest zapisane w podstawie, jednak nie kosztem tego, co jest w niej ujęte. Jeśli nauczyciel uważa, że jakiś temat jest ważny i jego uczniowie są w stanie go opanować (oprócz tego, co jest wymagane), to może włączyć ten temat do swego programu nauczania, pomimo że nie ma go w podstawie.

ODNIESIENIA NOWEJ PODSTAWY PROGRAMOWEJ DO EDUKACJI LEŚNEJ

W nowych podstawach programowych dla przedmiotów szkolnych można znaleźć wiele zapisów odnoszących się bezpośrednio lub pośrednio do celów i treści edukacji leśnej, a także edukacji dla zrównoważonego rozwoju. W preambule podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej czytamy m.in.: „Szkoła (...) kształtuje postawę szacunku dla środowiska przyrodniczego, w tym upowszechnia wiedzę o zasadach zrównoważonego rozwoju (...)”. To nowość i postęp w porównaniu do poprzedniej podstawy programowej kształcenia ogólnego, w której zapisy odnoszące się do zasad zrównoważonego rozwoju można znaleźć dopiero w podstawie programowej dla szkoły ponadgimnazjalnej.

W zapisach podstawy programowej wychowania przedszkolnego nie znajdziemy wyrazu ‘las’ czy wyrazu ‘leśnik’. Jednak niektóre sformułowania zapisów odnoszą się pośrednio do treści edukacji leśnej czy możliwości jej prowadzenia właśnie w lesie i/lub z leśnikiem. Natomiast w zapisach podstawy programowej edukacji wczesnoszkolnej znajdziemy zarówno pośrednie, jak i bezpośrednie odniesienia do treści edukacji leśnej, w tym poznawanie lasu (także gospodarczego; jego przyrody, zjawisk i procesów), a także zapoznanie się z zawodem leśnika, a nawet z jego miejscem pracy.

Z zapisów podstawy programowej dla przedmiotu przyroda wynika, że koncentrują się one wokół trzech obszarów tematycznych: najbliższego środowiska, w którym uczeń funkcjonuje (rodzina, miejscowość, szkoła, najbliższy region), zdrowia i bezpieczeństwa.

Warto podkreślić fakt wprowadzenia – po raz pierwszy w podstawie programowej – zapisów odnoszących się bezpośrednio do edukacji leśnej prowadzonej przez Lasy Państwowe, zachęcających do korzystania przez nauczycieli przyrody z infrastruktury oraz oferty edukacyjnej LP: „Zajęcia terenowe można przeprowadzić w oparciu o obiekty edukacyjne (izby/sale edukacyjne lub ośrodki edukacji leśnej) Lasów Państwowych. Mogą to być także zajęcia terenowe na leśnej ścieżce dydaktycznej lub zajęcia terenowe w lesie z leśnikiem”.

Zapisy te (oraz kilka innych, w tym dla przedmiotu geografia dla szkół ponadpodstawowych) są efektem pracy zespołu edukatorów leśnych pracujących pod kierunkiem naczelnik Wydziału Społecznych Funkcji Lasu z DGLP Anny Pikus.

Warto zwrócić uwagę na treści podstawy programowej dla przedmiotu technika (obecne zarówno w „starej”, jak i „nowej” podstawie programowej). Znajdziemy tam zagadnienia dotyczące drewna i materiałów drewnopochodnych. Daje to edukatorom leśnym szansę na podkreślenie zalet drewna (w porównaniu do innych materiałów) jako odnawialnego, przyjaznego dla środowiska i zdrowia człowieka surowca, stosowanego powszechnie w wielu dziedzinach życia człowieka.

Nowością, w porównaniu do „starej” podstawy programowej, jest wprowadzenie zapisu dla przedmiotu biologia na temat gospodarczego użytkowania ekosystemów w dziale dotyczącym różnorodności biologicznej. Daje to możliwość podania praktycznego przykładu prowadzenia zrównoważonego użytkowania ekosystemów leśnych przez Lasy Państwowe.

Jednak najwięcej punktów zbieżnych dla edukacji leśnej oraz edukacji dla zrównoważonego rozwoju z treściami podstawy programowej dają zapisy dla przedmiotu geografia. Znaleźć tam można wiele treści związanych z ideą i zasadami zrównoważonego rozwoju, relacji człowiek–przyroda i przyroda–człowiek: „(...) szczególnie zajęcia prowadzone w terenie, powinny przyczyniać się do zrozumienia sensu i warunków realizacji zasady zrównoważonego rozwoju, m.in. poprzez poznawanie przykładów racjonalnego gospodarowania, oceny zamieszkiwanego środowiska, poczucie odpowiedzialności za tworzenie ładu i piękna w miejscach swego życia (...)”.

Nowa podstawa programowa dla przedmiotu geografia (zakres podstawowy) na poziomie liceum i technikum wprowadza, jako obowiązkowe, treści na temat zrównoważonej gospodarki leśnej i funkcji lasów: „Uczeń: (...) wyjaśnia zróżnicowanie przestrzenne wskaźnika lesistości na świecie i w Polsce, przedstawia wielorakie wartości lasu oraz uzasadnia konieczność racjonalnego gospodarowania zasobami leśnymi zgodnie z zasadami zrównoważonej gospodarki leśnej i ochrony przyrody; (...) wykazuje znaczenie przyrodnicze, społeczne i gospodarcze lasów”.

Mając powyższe na uwadze, sądzę że warto poszerzyć krąg nauczycieli, z którymi edukatorzy LP współpracują (głównie to nauczyciele biologii i przyrody) o nauczycieli innych przedmiotów przyrodniczych i technicznych.

Praktycznym przykładem połączenia założeń edukacji leśnej i zapisów podstawy programowej może być gra dydaktyczna ‘Super surowiec’, wydana w roku 2017 przez Nadleśnictwo Lubsko we współpracy z Centrum Informacyjnym Lasów Państwowych, która pozwala na:

- 1) porównanie drewna z wybranymi surowcami wykorzystywanymi przez człowieka,
- 2) ocenę drewna jako surowca przyjaznego dla środowiska naturalnego i zdrowia człowieka,

- 3) przedstawienie walorów drewna jako surowca uniwersalnego, powszechnie wykorzystywanego przez człowieka w wielu dziedzinach życia, mającego wielorakie zastosowanie.

Elementy gry wraz z obudową merytoryczną umożliwiają zastosowanie zalecanych we współczesnej dydaktyce aktywnych metod i technik podczas edukacyjnych zajęć z dziećmi, młodzieżą szkolną i osobami dorosłymi, a cele i treści gry znajdują odniesienie do celów i treści aktualnej podstawy programowej kształcenia ogólnego.

PODSUMOWANIE

W nowej podstawie programowej, którą przyniosła reforma szkolnictwa z 2017 r., znajdziemy wiele pośrednich i bezpośrednich odniesień do edukacji leśnej, w tym zapisy na temat zrównoważonego rozwoju, w stopniu dotąd niespotykanym w polskim systemie szkolnictwa. Jednak dla leśników, którzy w swoich obowiązkach mają prowadzenie edukacji leśnej społeczeństwa, przede wszystkim ważny jest fakt wprowadzenia – po raz pierwszy w podstawie programowej kształcenia ogólnego – zapisów odnoszących się bezpośrednio do edukacji leśnej prowadzonej przez Lasy Państwowe. Zmiany w nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego niosą solidniejsze i bardziej spójne podwaliny współpracy edukatorów leśnych z nauczycielami.

AKTY PRAWNE

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej.

SUMMARY

Iłona Mrowińska

Forest and Nature Education Centre, Jeziory Wysockie

ilona.mrowinska@zielonagora.lasy.gov.pl

Forest education in the new core curriculum assumptions

In the school year 2017/2018, a new school system was introduced, including new core curricula for primary schools, high schools, technical secondary schools and business schools. The core curriculum for general education is an important document in the field of education law, which clearly and specifically defines objectives and content of school education as well as conditions and methods of their implementation.

In the new core curriculum, which was introduced by the 2017 school reform, we find many indirect and direct references to forest education, including provisions on sustainable development, to a degree which has never been present in the Polish education system.

It is worth to emphasize the introduction – for the first time in the core curriculum – of provisions that refer directly to forest education realized by the State Forests and encourage environmental sciences teachers to take advantage of infrastructure (educational centers, gardens, forest educational paths) and educational offer of the State Forests. These provisions result from work of the team of forest educators working under the direction of Mrs. Anna Pikus, the Head of the Department of Education and Access to Forest at the Directorate-General of the State Forests.

The changes in the new core curriculum for general education give more solid and more coherent foundation for cooperation between forest educators and teachers. It depends on both sides whether they will take advantage of this opportunity.

STRONY WWW

<https://bip.men.gov.pl/pl/akty-prawne/projekty-aktow-prawnych>

<https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//501/12300604/12446870/12446873/dokument304771.pdf>

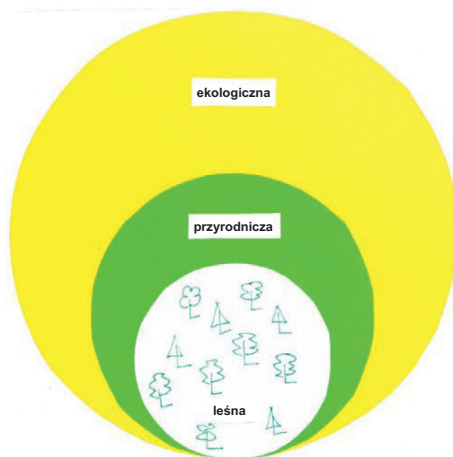
<https://men.gov.pl/zycie-szkoly/ksztalcenie-ogolne/podstawa-programowa/podstawa-programowa-materialy-dla-nauczycieli.html>

<http://www.lubsko.zielonagora.lasy.gov.pl/super-surowiec>

Edukacja przyrodniczo-leśna w świetle koncepcji etyki środowiskowej Leave No Trace

WSTĘP

Podejmowane od lat 90. działania na rzecz rozwoju edukacji ekologicznej (ryc. 1) to nie przejściowa „moda”, lecz ustawiczne dążenie do kształcenia społeczeństwa. Wynika to z przeświadczenia, że właściwa i skuteczna ochrona środowiska uzależniona jest od poziomu wiedzy społeczeństwa i preferowanych stylów życia. Zarówno wiedza, jak i styl życia podlegają ciągłym zmianom, głównie dzięki edukacji. Poprzez postawę proekologiczną rozumie się konkretne działania na rzecz ochrony środowiska, co jest efektem nabycia wiedzy i wrażliwości ekologicznej człowieka (por. Pietrzak 2010).

Rycina 1. Edukacja ekologiczna (źródło: <https://lasy.gov.pl>)

Współczesny zwrot w stronę edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju ma zachęcać do zaangażowania się w proces poszukiwania rozwiązań dotyczących problemów środowiska i rozwoju. Nowoczesna edukacja ekologiczna ma kształtować świadomość, że wszystkie elementy środowiska przyrodniczego oraz elementy będące

wytworem człowieka są od siebie zależne – każdy człowiek swoim zachowaniem wpływa na środowisko i każdy jest odpowiedzialny za obecny i przyszły jego stan oraz jakość życia następnych pokoleń. Jak zauważają Żabówka i Kutajczyk (1996), jako podstawowe założenia należy przyjąć, że ilość przekazanej wiedzy nie może dominować nad ukształtowaniem właściwych postaw wobec problemów ludzkich i środowiska przyrodniczego. W celu osiągnięcia tego zamierzenia edukacja powinna obejmować nie tylko środowisko fizyczne i biologiczne, lecz także zagadnienia środowiska społeczno-gospodarczego oraz rozwój człowieka. Ułatwi to zrozumienie i zaakceptowanie celów ochrony zasobów przyrody, respektowanie zasad oszczędnej produkcji i konsumpcji oraz podejmowanie racjonalnych działań dotyczących zdrowia i rozwoju człowieka. Jest to jednocześnie klucz do poprawy jakości życia zarówno w wymiarze jednostki, jak i całego społeczeństwa.

OD PRZEKAZYWANIA INFORMACJI DO EDUKACJI PRZYRODNICZO-LEŚNEJ

W ostatnich latach wzrasta zapotrzebowanie na edukację społeczeństwa opartą na rzetelnej wiedzy przyrodniczej, która pozwoli zrozumieć sens ochrony przyrody, zaczynając od problemów lokalnych po globalne. Wzrost zainteresowania terenami leśnymi stanowi wyzwanie dla współczesnej edukacji przyrodniczo-leśnej. Istotne stają się działania służące podnoszeniu świadomości społeczeństwa w zakresie racjonalnego i odpowiedzialnego korzystania z lasu, minimalizowania wpływu człowieka na środowisko naturalne oraz przeciwdziałania konsumpcyjnemu nastawieniu do przyrody. Najistotniejsze i najtrudniejsze w edukacji jest ukazanie człowiekowi zarówno horyzontów jego możliwości kreacyjnych, jak i możliwości samozniszczenia. Prof. Suchodolski zaznacza, iż edukacja przyrodniczo-leśna uzmysławia, że o ile zawsze w jakimś stopniu dziedziczymy jakieś wartości i tradycje kulturowe, cywilizacyjne itp., to świadomość i postawy moralne każdy musi wytworzyć sam. Taka edukacja wiąże ludzi niezależnie od ich wiedzy i specjalizacji, gdyż opiera się na myśleniu i czuciu zarówno w perspektywie globalnej, jak i własnej każdego z nas (za Ohme 1990). Natomiast Kulik i Kukowska (2010) podkreślają, że człowiek jest odbiciem własnych doświadczeń, dlatego, żyjąc z dala od przyrody, jesteśmy kształtowani przez wytwory współczesności: plastik, metal, szkło, zaś codzienny sposób życia, postawy i nawyki związane są ściśle z cywilizacją (post)industrialną. Dla mieszkańców miast, przemieszczających się samochodami i spędzających większość czasu w zamkniętych pomieszczeniach, edukacja przyrodnicza staje się pewnego rodzaju egzotycznym folklorem. Jak zauważa Kulik (2009), interesujące jest pojechać na takie zajęcia, przeżyć przygodę „w dziczy”, a później wrócić do swojego świata, ewentualnie popowiaadać znajomym, jak to było, i żyć dalej własnym życiem. Ci najbardziej zdeterminowani mogą po takim doświadczeniu zakręcać wodę przy myciu zębów, czy nawet wykupić swoje drzewo w organizacji ekologicznej, ale czy to coś rzeczywiście zmienia? Żeby taka edukacja miała sens, tego typu działania muszą mieć charakter

permanentny. Mało tego, muszą być przede wszystkim w miarę spójne z życiem, jakie prowadzi się codziennie. Muszą być spójne ze światem, z kulturą, jaka nas otacza. Tym bardziej, kontynuuje autor, że coraz częściej edukacja opiera się przede wszystkim na przekazywaniu informacji, a nie na zdobywaniu wiedzy. A im mniej prawdziwej wiedzy, tym jeszcze mniej mądrości. Ta bowiem wyrasta z głębi zrozumienia tego, co znane i świadomości wzajemnych powiązań. Informacja to nie jest coś, co może zmienić człowieka. W podobnym tonie wypowiada się Kowalczyk (2008), podkreślając, że wszystkie zachowania – również te związane z przyrodą – uwarunkowane są kulturowo, dlatego przyczyn problemów należy upatrywać nie w złej woli, ale w zwyczajnej nieświadomości skutków własnego zachowania, najczęściej wynikającego z braku wiedzy.

W takim razie efektem edukacji przyrodniczo-leśnej powinny być zmiany poziomu wiedzy odbiorców, ich umiejętności oraz ukształtowanie postaw względem leśnej przyrody i leśnictwa (Referowska-Chodak 2017). Z założenia efekt ten powinien być pozytywny, a zatem powinien przynieść wzrost poziomu wiedzy, jak również wykształcić pozytywne nastawienie do przedstawianych tematów i obiektów. Niestety, niektórzy ograniczają edukację przyrodniczo-leśną wyłącznie do relacji na temat pogarszającego się stanu środowiska i katastrof ekologicznych oraz pesymistycznych prognoz co do przyszłości Ziemi, tworząc wrażenie, że o środowisko należy troszczyć się dopiero wtedy, gdy jest zagrożone (por. Żabówka i Kutajczyk 1996). Edukację należy oprzeć na rzetelnej wiedzy przyrodniczej, która pozwoli zrozumieć sens ochrony przyrody w sytuacji istniejących zagrożeń, ale również możliwości racjonalnego godzenia potrzeb ochrony przyrody z rozwojem gospodarczym i społecznym kraju¹ w ramach zrównoważonego rozwoju. Edukacja przyrodniczo-leśna wszystkich społeczeństw powinna przebiegać nie tylko w oparciu o właściwy stosunek człowieka do przyrody, ale również do innych ludzi, do ich kultury i do samego siebie (za Żabówka i Kutajczyk 1996). Autorzy wymieniają niektóre zasady edukacji przyrodniczej:

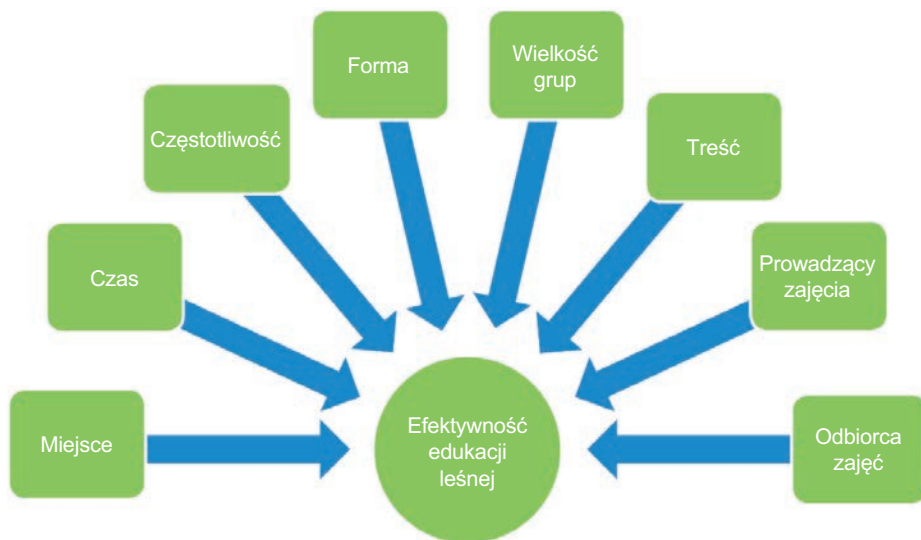
- budować i pobudzać wrażliwość na problemy środowiska przyrodniczego,
- kształcić w kierunku właściwego ujmowania zjawisk i procesów przyrodniczych oraz społecznych, tworzących zintegrowany obraz rzeczywistości,
- prowadzić czynną edukację w bezpośrednim kontakcie z przyrodą oraz pobudzać do aktywności społecznej i konkretnych działań,
- kształtować postawy etyczne i właściwy (ekologiczny) styl życia.

W ostatnich dziesięcioleciach w nauczaniu przyrodniczo-leśnym kluczową rolę odgrywają Lasy Państwowe. Mimo że elementy edukacji przyrodniczo-leśnej społeczeństwa w działalności leśników są tak stare jak leśna profesja, dopiero powołanie w 1994 r. leśnych kompleksów promocyjnych (LKP) wiązało się z formalnym przypisaniem Służbie Leśnej Lasów Państwowych nowych zadań w tym zakresie. W latach 1995–2003 miał miejsce żywiołowy rozwój działalności edukacyjnej nadleśnictw,

¹ www.tpl.org.pl [dostęp: 25.03.2018]

zakończony wprowadzeniem w tym samym roku powszechnego „Programu edukacji leśnej społeczeństwa w nadleśnictwach” (Chrzanowski 2016). Za cel przyjęto upowszechnianie w społeczeństwie wiedzy o środowisku leśnym, wielofunkcyjnej i zrównoważonej gospodarce leśnej, budowanie zaufania społecznego do leśników. Bardzo ważne stało się podnoszenie świadomości społeczeństwa w zakresie racjonalnego i odpowiedzialnego korzystania ze wszystkich funkcji lasu. Edukacja prowadzona przez leśników skierowana jest głównie do dzieci i młodzieży, dorośli stanowili jedynie 22% odbiorców edukacji leśnej (Wierzbicka i in. 2014). Truizmem jest więc stwierdzenie, że zasadniczym celem edukacji leśnej jest podnoszenie świadomości ekologicznej wśród dzieci i młodzieży. Poznawanie lasu w naturalnym środowisku jest konieczne, budzi w odbiorcy pozytywne emocje, opiekuńcze uczucia w stosunku do przyrody, w tym chęć niesienia jej pomocy. Efektywniej kształtuje niekonsumpcyjny model życia, zgodny z zasadami zrównoważonego rozwoju (Referowska-Chodak 2013).

Powstaje pytanie o efektywność i skuteczność tych działań. Czy miarą edukacji przyrodniczo-leśnej jest zasób przyswojonych informacji, domyślnie poziom wiedzy o środowisku, czy trwałość właściwie ukształtowanych postaw wobec przyrody? Na to pytanie próbuje odpowiedzieć m.in. Referowska-Chodak (2017), analizując elementy wpływające na efektywność edukacji leśnej (ryc. 2).

Rycina 2. Elementy wpływające na efektywność edukacji leśnej (za Referowska-Chodak 2017)

Autorka zauważa, że trudno jednoznacznie i obiektywnie odpowiedzieć na pytanie o efektywność edukacji leśnej ze względu na brak długotrwałych badań. W konkluzji podkreśla jednak, że w odniesieniu do ponoszonych nakładów osobowych i rzeczowych

należy szukać rozwiązań, które zwiększą efektywność edukacji i odciążą leśników z części zadań. Warto także zadbać o przedłużenie efektów zajęć prowadzonych przez leśników, poprzez własną świadomą aktywność. Jednak, jak odnotowuje Węśławski (2015), wielkim dylematem edukacji na rzecz przyrody jest to, że z jednej strony chcemy do jej wartości i piękna przekonać jak najszerszą rzeszę obywateli, a z drugiej strony ograniczamy do niej dostęp, żeby uniknąć zagrożeń. Jeżeli leśniczy wie, gdzie można zobaczyć gniazdo bielika czy borsuczą norę, nie będzie w to miejsce prowadził szkolnych wycieczek, bo oczywiście zwierzęta tego nie lubią.

Reasumując rozważania, edukacja przyrodniczo-leśna powinna skupiać się na podnoszeniu świadomości współzależności, przyczyn i konsekwencji zachowań oraz kształtowaniu postaw i norm etycznych, sprzyjających odpowiedzialnemu korzystaniu z zasobów przyrodniczych. Jedną z interesujących koncepcji wpisujących się w powyższe założenia jest idea etyki środowiskowej (outdoorowej) – *Leave No Trace*, czyli „nie pozostaw żadnego śladu”. Program jest realizowany od ponad 20 lat, zaś jego celem jest promowanie odpowiedzialnych zachowań, sprzyjających minimalizowaniu wpływu na środowisko naturalne podczas działalności plenerowej (turystyczno-rekreacyjnej).

LEAVE NO TRACE – GENEZA I UWARUNKOWANIA

Zachodzące w II połowie XX wieku przemiany społeczne i gospodarcze w Stanach Zjednoczonych spowodowały wzrost zainteresowania rekreacją na świeżym powietrzu. Ucieczka na łono przyrody – poza granice rozrastających się aglomeracji – stała się antidotum na bolączki miejskiego życia, zaś rozwój infrastruktury drogowej umożliwił dotarcie do najdzikszych zakątków kraju. Równocześnie na forum publicznym ścierały się dwie koncepcje udostępnienia dzikich terenów – liberalna, wywodząca się z tradycji puszcząskich i skautowych, postulująca swobodny dostęp do tych terenów oraz konserwatywna, domagająca się biernej ochrony przyrody i rygorystycznych ograniczeń (Turner 2002). W 1964 roku, po licznych poprawkach i zmianach zatwierdzono Ustawę o dzikiej przyrodzie², stanowiącą do dnia dzisiejszego najważniejszy akt regulujący zasady ochrony i korzystania z przyrodniczo cennych terenów Stanów Zjednoczonych. Ustawa wprowadziła formalne pojęcie dziczy (wilderness) jako obszaru, który w przeciwieństwie do terenów, na których człowiek oraz jego działalność mają dominujące znaczenie, jest autonomiczny i umożliwia nieskrępowany rozwój przyrodzie, zaś sam człowiek jest tam jedynie gościem³. Utworzony narodowy system ochrony dzikiej przyrody (National Wilderness Preservation System) objął swym zasięgiem wybrane tereny, które zachowały naturalny czy wręcz pierwotny charakter (znikomy wpływ działalności ludzkiej) oraz posiadały wartości edukacyjne, naukowe lub historyczne. Na obszarach

² <https://en.wikipedia.org> – Wilderness Act, Public Law 88–577, 1964. [dostęp: 25.03.2018]

³ tamże

podlegających regulacjom, mimo obostrzeń dotyczących m.in. infrastruktury i transportu mechanicznego, dozwolona była nieograniczona turystyka i rekreacja.

Istotne zmiany nastąpiły na przełomie lat 70. i 80. i były związane z dynamicznie rozwijającym się ruchem kempingowym. Biwakowanie w plenerze połączone z piezszymi wędrówkami i backpackingiem⁴ stało się popularną formą spędzania czasu wolnego. Jak zauważają Simon i Alagona (2009), nastąpiła również zmiana w postawach odwiedzających, dla których wzorce poszanowania natury i etyka oparta na starej szkole woodcraft⁵ (puszczaństwo) stały się obce. Ekspansja przemysłu outdoorowego wsparta rozwojem technologii (odzież Gore-tex, podeszwy Vibram, nylonowe namioty, przenośne kuchenki i ręczne urządzenia do oczyszczania wody) rozbudziła nowe potrzeby konsumpcyjne i przyczyniła się do uformowania pokolenia turystów high-tech, dla których sprzęt stał się niezbędnym łącznikiem umożliwiającym zbliżenie do natury. Atrakcyjność turystyczna obszarów przyrodniczo cennych spowodowała lawinowy wzrost liczby odwiedzających i wpłynęła na zwiększenie presji na te tereny. Konsumpcyjne nastawienie do przyrody i brak świadomości negatywnych oddziaływań przyczynił się do degradacji popularnych miejsc kempingowych i szlaków turystycznych (Turner 2002). Zjawisko to zapoczątkowało proces poszukiwania kompromisowych rozwiązań, które z jednej strony nie ograniczą dostępu do terenów przyrodniczo cennych, a z drugiej pozwolą zachować przyrodę w niezmiennym stanie dla potomnych.

Początkowe działania opierały się na podejściu regulacyjnym i przejawiały się m.in. wprowadzaniem limitów i ograniczeń dla odwiedzających parki narodowe i pozostałe obszary podlegające ochronie. Liczne publikacje z tego okresu promowały jednak edukacyjne, a nie regulacyjne podejście do zarządzania rekreacją na obszarach przyrodniczo cennych i zwracały uwagę, że edukacja jest działaniem prewencyjnym, uczącym ludzi, jak zachować się na łonie przyrody bez jej niszczenia. Wszystkie inne metody jedynie naprawiają wyrządzone szkody. Efektywniejsza edukacja zmniejszy potrzebę regulacji prawnych i przyczyni się do świadomego korzystania z przyrody (Marion i Reid 2001). Jak zauważył pod koniec lat 70. Bradley (1979), podejście czysto regulacyjne było niewłaściwe, gdyż przepisy jedynie antagonizowały społeczeństwo, a nie zdobywały jego poparcie, zaś większość negatywnych oddziaływań nie była zamierzona, a wynikała z niewiedzy. Ponadto możliwości egzekwowania prawa na rozległych i odludnych terenach lasów i parków narodowych były mocno ograniczone.

⁴ Backpacking (z ang. podróż z plecakiem) – forma aktywności, polegająca na podróżowaniu pieszo z plecakiem, najczęściej w bliskim kontakcie z naturą. Może być powiązana z biwakowaniem w plenerze, cały niezbędny sprzęt (odzież, żywność, sprzęt biwakowy i kuchenny, inny) jest przenoszony „na plecach”, czas trwania wynosi co najmniej jeden dzień. Źródło: [https://en.wikipedia.org/wiki/Backpacking_\(wilderness\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Backpacking_(wilderness)) [dostęp: 25.03.2018]

⁵ Woodcraft (puszczaństwo) – idea postulująca wychowanie człowieka poprzez rekreację na łonie przyrody. Filozoficzna i etyczna koncepcja akcentująca łączność człowieka ze światem przyrody. Źródło: <http://etsetoninstitute.org> [dostęp: 25.03.2018]

Przesłankami zmian były podjęte przez agencje federalne – odpowiedzialne za lasy (US Forest Service), parki narodowe (National Park Service) i gospodarowanie ziemią (Bureau of Land Management) – działania edukacyjne, przejawiające się wydawaniem broszur informacyjnych na temat etyki outdoorowej, sposobów zachowania w plenerze oraz ograniczenia wpływu kempingowania na przyrodę (Wilderness Ethics, Minimum Impact Camping, No-Trace Camping). Na początku lat 80. Służba Leśna przeprowadziła pilotażowy program “No Trace” – etyka dzikiej przyrody i zrównoważone praktyki podróży oraz biwakowania. Sukces projektu – kontynuowanego później pod nazwą “Leave No Trace Land Ethics” – przyczynił się do skoordynowania działań pozostałych agencji federalnych i powszechnego dystrybuowania broszur i periodyków z założeniami etyki outdoorowej. W połowie lat 80. wpływowy magazyn podróżniczy “Outside” odnotował rosnącą liczbę świadomych obozowiczów, którzy starali się ograniczyć swój wpływ na otoczenie czy wręcz nie pozostawić żadnego śladu po swojej bytności. Z podziwem opisywał też przypadki fanatyków, którzy na powrót układali trawę w miejscu biwaku czy zrezygnowali z papieru toaletowego, aby nie kopać dołków w ziemi (Turner 2002).

Zdobyte doświadczenie zostało wykorzystane na początku lat 90. do stworzenia ogólnokrajowego programu etyki outdoorowej, zaś słowa byłego dyrektora Służby Leśnej Maxa Petersona, że sposób wykorzystania dzikich terenów wynika w 80–90% z edukacji, a w 10% z regulacji prawnych, potwierdzały zasadność kontynuowania podjętych inicjatyw edukacyjnych (Marion i Reid 2001). W 1990 r. Służba Leśna nawiązała współpracę z National Outdoor Leadership School (NOLS), czołową szkołą z ponad 25-letnim doświadczeniem w kształceniu liderów edukacji plenerowej, etyki środowiskowej i umiejętności bytowania w dzicy. W kolejnym roku partnerstwo zostało sformalizowane i zaowocowało stworzeniem programu edukacji outdoorowej pod nazwą Leave No Trace (LNT). NOLS, wykorzystując wieloletnie doświadczenie, przygotowała merytoryczne treści programu oraz opracowała system szkoleń i kursów. W kolejnych latach do projektu dołączyły pozostałe agencje federalne, odpowiedzialne za ochronę obszarów przyrodniczo cennych. Podjęta współpraca doprowadziła do podpisania memorandum pomiędzy zaangażowanymi stronami oraz zobowiązania wszystkich partnerów do wdrożenia programu na poziomie federalnym, wspólnej dystrybucji materiałów szkoleniowych oraz wzajemnego wsparcia w dalszym rozwoju modelu edukacyjnego LNT. Dzięki tym działaniom program LNT zyskał ogólnokrajowy zasięg, zaś wsparcie m.in. Boy Scouts of America, American Camp Association, ośrodków akademickich czy firm outdoorowych pozwoliło dotrzeć do szerokiego grona odbiorców, stając się oficjalną doktryną świadomych i odpowiedzialnych turystów.

Aktualnie projekt LNT (ryc. 3) jest prowadzony i koordynowany przez organizację non-profit Leave No Trace Center for Outdoor Ethics (LNTOE), w stałym partnerstwie z pozostałymi partycypantami. Misją LNTOE jest nauczenie ludzi odpowiedzialnego korzystania z przyrody poprzez edukację, badania, wolontariat i partnerstwo. Zasięg programu już dawno wykroczył poza granice Stanów Zjednoczonych, zyskując na

całym świecie uznanie oraz liczne grono współpracowników. Na terenie Polski oficjalnym partnerem (Active Partner) LNTOE jest Stowarzyszenie Polska Szkoła Surwiwału.

Rycina 3. Oficjalne logo Leave No Trace Center for Outdoor Ethics.

Źródło: <https://lnt.org>

LEAVE NO TRACE - PODSTAWY PROGRAMOWE

Edukacyjny model LNTOE kładzie nacisk na rozwój oraz upowszechnianie wiedzy, umiejętności i postaw w ramach etyki outdoorowej. Zasób wiadomości wykorzystywany w modelu edukacji LNTOE pochodzi z różnych źródeł – zaangażowanych agencji federalnych, badań naukowych, przemysłu outdoorowego i edukatorów terenowych. Jednym z najważniejszych działań było określenie wpływu człowieka na środowisko przyrodnicze w trakcie aktywności rekreacyjnej w plenerze. Wyróżniono sześć głównych obszarów oddziaływań⁶:

- Oddziaływanie na dziką przyrodę: zmiana zachowań zwierząt, problemy ze zdrowiem, zaburzona reprodukcja zwierząt.
- Wpływ na roślinność: utrata roślinności, wprowadzenie gatunków inwazyjnych oraz uszkodzenia drzew i roślin.
- Wpływ na stosunki (zasoby) wodne: zamulenie, sedymentacja, odpady środków myjących, fekaliów.
- Oddziaływanie na glebę: utrata warstwy organicznej, zagęszczenie gleby lub erozja gleby.
- Wpływ na dziedzictwo kulturowe: uszkodzanie i niszczenie dziedzictwa kulturowego.
- Skutki społeczne: przekroczona chłonność turystyczna (tłum), konflikty między różnymi grupami użytkowników, ograniczone doświadczenie w kontakcie z przyrodą.

Na podstawie powyższych oddziaływań opracowano rdzeń koncepcji, czyli siedem uniwersalnych zasad, których celem jest minimalizacja wpływu człowieka na środowisko przyrodnicze, w którym przebywa (Marion 2014, Płoskonka 2018):

1. Zaplanuj i przygotuj się, zanim wyruszysz.

⁶ www.lnt.org [dostęp: 25.03.2018]

Myśl z wyprzedzeniem i przygotuj się – poświęć czas na poznanie miejsca, do którego wyruszasz, lokalnych przepisów i miejscowych zwyczajów. Zaplanuj trasę, sposób żywienia, sprawdź pogodę, dobierz odzież oraz ekwipunek. Staraj się podróżować w małej grupie.

2. Trzymaj się szlaków i biwakuj w odpowiedni sposób.
Staraj się nie schodzić z wyznaczonego szlaku, unikaj skrótów (łamanie gałęzi), biwakuj w rozsądnej odległości od źródeł wody, wyłącznie w miejscach do tego przeznaczonych. Ogranicz zasięg biwaku do niezbędnego minimum.
3. Zadbaj o odpady i śmieci.
Nie pozostawiaj po sobie śmieci, postaraj się, aby wszystkie odpady szczelnie zapakować w worki – tak, aby nie dostały się do nich zwierzęta i wynieś (ewentualnie wyrzuć) do przygotowanych pojemników. Odchody zakopuj w przygotowanym dołku, zachowując rozsądną odległość od źródeł wody. Mycie naczyń i ciała powinno odbywać się z dala od źródeł wody i wyłącznie z zastosowaniem środków biodegradowalnych.
4. Zastaną przyrodę pozostaw w stanie nienaruszonym.
Oglądaj, rób zdjęcia, ale nie zabieraj nic na pamiątkę. Pozostaw rośliny, kamienie, inne naturalne przedmioty w miejscu, gdzie je zastałeś. Unikaj przenoszenia gatunków roślin i zwierząt poza naturalne tereny bytowania. Staraj się nie budować trwałych konstrukcji w terenie i nie naruszaj gleby, kopiąc rowy, głębokie dziury itp.
5. Minimalizuj skutki używania ognia.
Ogień jest jednym z największych sprzymierzeńców człowieka, jednak używaj go rozsądnie, staraj się ograniczać otwarty ogień, w miarę możliwości nie rozpalaj ognia bezpośrednio na glebie, rób małe ogniska. Po skończeniu nie pozostawiaj niedopałków, spal wszystko na popiół i zimny rozsyp po okolicy. Jeśli warunki są korzystne, używaj kuchenki do przygotowania posiłku.
6. Respektuj życie dzikich zwierząt.
Obserwuj dziką przyrodę z rozsądnej odległości, nie śledź zwierząt ani ich nie płosz. Nie karm zwierząt, przechowuj szczelnie zamkniętą żywność i odpadki. Bądź mądry i pamiętaj, że zwierzęta nie posiadają cech filmowej Bambi.
7. Szanuj innych użytkowników terenu i szlaku.
Nie zakłócaj spokoju innych turystów, pozwól im również delektować się przyrodą. Unikaj miejsc koncentracji turystów, pamiętaj o obowiązujących przepisach, zarządzeniach i prawach własności.

Każda z powyższych zasad posiada oddzielny szczegółowy opis w literaturze oraz praktyczne wskazówki zastosowania. Zasady te mają uniwersalny charakter, mimo że ich rodowód wywodzi się z ochrony dzikich i odludnych terenów – tzw. backcountry (wilderness), z czasem zaczęto je adaptować do innych popularnych obszarów koncentracji turystyczno-rekreacyjnej – tzw. frontcountry (tereny rekreacyjne), a także różnych form aktywności – wędkarstwo, rowery górskie, myślistwo, inne.

Oddzielny program prowadzony jest dla dzieci i młodzieży – Leave No Trace for Every Kid. Wykorzystuje on nowoczesne formy edukacji (edukację przez doświadczenie) oraz holistyczne podejście do kształcenia, zaś głównym celem jest nawiązanie i budowanie relacji z przyrodą. Działania edukacyjne skoncentrowane są na rozwinięciu i zrozumieniu możliwości oddziaływania na środowisko naturalne, umiejętności przygotowania się na bezpieczne przebywanie w plenerze, sensie minimalizacji wpływu na przyrodę oraz podejmowania odpowiedzialnych i świadomych decyzji. Symbolem edukacji dla dzieci i młodzieży jest postać Wielkiej Stopy (Bigfoot), promująca zachowania sprzyjające naturze.

Upowszechnianie wiedzy uzależnione jest od docelowej grupy odbiorców oraz pożądanego zakresu wiadomości. Bierny przekaz odbywa się z wykorzystaniem broszur (ryc. 4), książek, tablic informacyjnych oraz z zastosowaniem Internetu. Najcenniejszy jest jednak przekaz bezpośredni, odbywający się na trzech poziomach zaawansowania (Marion i Reid 2001):

- Warsztaty środowiskowe – (pogadanka) mające na celu zapoznanie z ideą i zasadami LNTOE. Najczęściej odbywają się w formie prezentacji lub krótkich zajęć w terenie. Są prowadzone przez trenera LNTOE.
- Kurs trenerski – (2-dniowe szkolenie) wprowadzający (skrócona wersja kursu Master Educator), pozwalający zrozumieć praktyczne implikacje programu LNTOE, etykę środowiskową oraz nabyć podstawowe umiejętności w terenie, prowadzony przez Master Educatora LNTOE.
- Kurs Master Educator (ME) – (pełny 5-dniowy kurs) dla osób zajmujących się szkoleniem z zakresu edukacji plenerowej (outdooru). Osoby po ukończeniu kursu nabywają kompetencje do samodzielnego prowadzenia szkoleń LNTOE.

Rycina 4. Karta referencyjna z zasadami Leave No Trace (źródło: www.surwiwal.edu.pl)

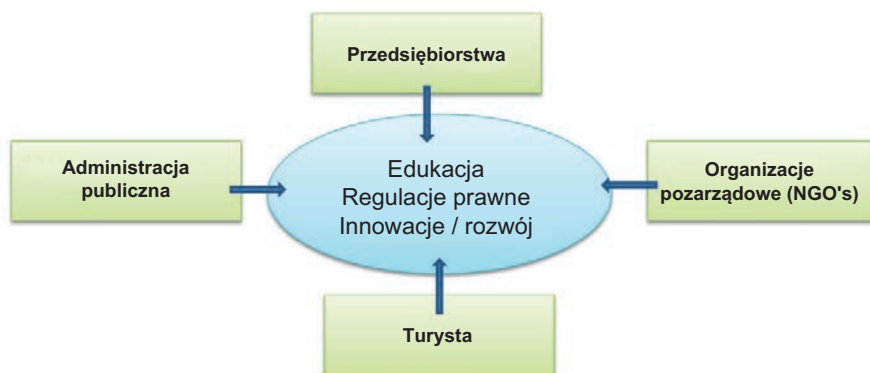
Mocną stroną projektu są również podstawy naukowe – głównie wywodzące się z ekologii i ekoetyki, gdyż wypracowane zasady opierają się nie tylko na szacunku dla przyrody i innych odwiedzających, lecz również na danych empirycznych pozyskanych z badań naukowych, statystyk i innych udokumentowanych źródeł. Są one udostępnione na stronach projektu LNTOE, prezentowane podczas bezpośrednich spotkań i szkoleń oraz służą do dalszego rozwoju programu.

Niewątpliwy sukces, jaki osiągnął program LNTOE, nie uchronił go od rodzących się w ostatnich latach wątpliwości i krytyki – szczególnie ze strony środowiska akademickiego, a wynikających z nowych wyzwań związanych ze zrównoważonym rozwojem. Turner (2002) zauważa, że model LNTOE skupia się na ochronie dzikich terenów jako krajobrazu rekreacyjnego, pomija jednak szerszy – a wręcz globalny kontekst konsumpcyjnego nastawienia do zasobów naturalnych. W relacjach człowieka z otaczającą go naturą zwraca się bardziej uwagę na estetyczny wymiar przyrody niż praktyczną wiedzę o zrównoważonym wykorzystaniu zasobów przyrodniczych. Tworzy się uproszczony obraz, że wystarczy nie pozostawić śladu w dziczy, aby ochronić przyrodę, redukując w ten sposób wpływ etyki na codzienne zachowania środowiskowe. Ponadto, jak zauważają Simon i Alagona (2009), w aktualnym hierarchicznym modelu LNTOE (ryc. 5) indywidualni turyści stają się pasywnymi odbiorcami etyki środowiskowej, swoistymi etycznymi konsumentami. Przestrzegają przepisów, biorą udział w programach edukacyjnych i użytkują przeznaczone dla nich produkty outdoorowe. Nie przyczynia się to jednak do tworzenia efektywniejszej polityki rządowej, upowszechniania wiedzy lub udoskonalania nowych produktów. Zwrócono również uwagę na coraz silniejsze powiązania ze środowiskiem biznesu, prowadzące do stworzenia swoistej marki LNTOE. Zaangażowani partnerzy sprzedają m.in. sprzęt i wyposażenie outdoorowe opatrzone logo projektu, tworząc złudne wrażenie, że jest on bardziej przyjazny dla środowiska.

Rycina 5. Hierarchiczny model Leave No Trace (Simon i Alagona 2009)

Simon i Alagona (2009) zaproponowali nowy, demokratyczny model, który nazwali Beyond Leave No Trace (BLNT) (ryc. 6). Jego istotą jest stworzenie wspólnej przestrzeni współpracy wszystkich partycypantów (w tym turystów) w tworzeniu nowych regulacji prawnych, udoskonalaniu programów edukacyjnych i wyznaczaniu nowych kierunków rozwoju sprzętu outdoorowego. Model odrzuca pasywność turysty na rzecz współodpowiedzialności i świadomości. Model ma być propozycją dalszych zmian i kierunkiem rozwoju LNTOE w przyszłości, wychodząc poza etykę środowiskową na rzecz świadomych zachowań konsumenckich. Jest to również odpowiedź na wyzwania edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju. Do najważniejszych założeń należą: kształcić siebie i innych na temat miejsc, które zamierza się odwiedzić; kupować tylko niezbędny i potrzebny sprzęt oraz odzież; dbać i konserwować, a tym samym przedłużać żywotność posiadanego sprzętu oraz odzieży; dokonywać świadomych wyborów żywności, sprzętu i odzieży; minimalizować produkcję odpadów i śmieci; starać się zmniejszać zużycie energii oraz zaangażować się w ochronę odwiedzanych miejsc.

Rycina 6. Demokratyczny model Beyond Leave No Trace (Simon i Alagona 2009)

PODSUMOWANIE

Edukacja przyrodniczo-leśna, realizowana w Polsce od dwudziestu lat, obejmuje większość zagadnień związanych z prowadzeniem gospodarki leśnej. Dzięki staraniom leśników (głównie pracowników nadleśnictw) oraz pracowników parków narodowych i krajobrazowych informacje te docierają do wielu grup społecznych. Tematyka prowadzonych zajęć edukacyjnych i warsztatów jest ciągle zmieniana i dostosowywana do konkretnych grup odbiorców (Mandziuk 2016). Las jest szczególnym środowiskiem dla edukacji – jego wyjątkowa złożoność, możliwość bezpośredniego kontaktu z „dziką” przyrodą wywołują określone emocje u odbiorców i sprzyjają osiągnięciu efektu w postaci pozytywnego nastawienia do przyrody, z którą – dzięki zajęciom w leśnym plenerze – mają bezpośredni kontakt. Może to być punktem wyjścia do osiągnięcia dalszych, bardziej złożonych celów.

Jak zauważa Chrzanowski (2016), doświadczenia ostatnich lat wskazują na potrzebę przygotowania i wdrożenia do praktyki nowego, zaktualizowanego aktu wykonawczego (zarządzenia dyrektora generalnego LP), uwzględniającego stan obecny i możliwe do przewidzenia kierunki rozwoju modelu działalności edukacyjnej w Lasach Państwowych. Wydaje się, że istnieje potrzeba mocniejszego zaakcentowania zagadnień związanych ze zrównoważonym rozwojem, a służących podnoszeniu świadomości społeczeństwa w zakresie racjonalnego i odpowiedzialnego korzystania z lasu, minimalizowania wpływu człowieka na środowisko naturalne oraz przeciwdziałania konsumpcyjnemu nastawieniu do przyrody.

W celu skutecznej implementacji zasad zrównoważonego rozwoju potrzebny jest wspólny wysiłek edukacyjny i związane z nim zmodyfikowanie dotychczas dominującego systemu wartości. Prowadzenie edukacji przyrodniczo-leśnej na rzecz zrównoważonego rozwoju powinno mieć na celu przestawienie myślenia z pozycji „zdobywcy” na pozycję „partnera” środowiska naturalnego. Wymaga to również odwrócenia popularnego powiedzenia sformułowanego przez René Dubosa⁷ – „myśl globalnie, działaj lokalnie”, na rzecz „działaj globalnie, myśl lokalnie”. Przykładem takiego działania jest bez wątpienia projekt LNTOE. Jak wskazują wieloletnie doświadczenia programu:

- edukacja wpływa na zwiększenie świadomości społecznej i wzrost poparcia dla etycznych postaw wobec przyrody,
- edukacja przyrodnicza, pomijająca informacje o wpływie człowieka na środowisko nie redukuje samego wpływu,
- istotna jest interpretacja wpływu na środowisko przyrodnicze, a tym samym kluczowa staje się rola edukatora leśnego,
- istotnie różne są postawy deklaratywne, od tych rzeczywistych – decydująca jest rola przekonania i wartości (Buckley i Littlefair 2007).

Dotychczasowe realizacje związane z LNTOE na terenie naszego kraju nie pozwalają na wyciągnięcie podobnych wniosków, gdyż ograniczają się bądź do obszaru geograficznego parku narodowego – projekt edukacyjny Akademii Górskiej i Tatrzańskiego Parku Narodowego, bądź do stosunkowo wąskiej grupy osób – instruktorów ZHP, w ramach kursów etyki środowiskowej ZHP. Najnowszą inicjatywą związaną z LNTOE jest projekt Stowarzyszenia Polska Szkoła Surwiwału – etyki outdoorowej na terenach leśnych. Jego celem jest propagowanie odpowiedzialnych postaw i przekazywanie wiedzy oraz umiejętności dotyczących minimalizowania wpływu na środowisko naturalne, ze szczególnym uwzględnieniem lasów jako najbardziej naturalnej i powszechnej formacji przyrodniczej w naszym kraju.

Jeśli edukacja przyrodniczo-leśna na rzecz zrównoważonego rozwoju ma prowadzić nie tylko do ukształtowania pewnego systemu wiedzy, ale także wartości i postaw, którymi ludzie będą się kierować w kontaktach z naturą, kluczowe jest zaangażowanie

⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Think_globally,_act_locally [dostęp: 25.03.2018]

wszystkich partycypantów (państwo – Lasy Państwowe – NGO-sy – korzystający z lasów/odwiedzający) i stworzenie wspólnej przestrzeni współpracy i wymiany doświadczeń. Przykładem może być działalność Forum Leśnego jako platformy wymiany informacji, a także przekazywania treści edukacyjnych pomiędzy leśnikami a przedstawicielami różnych organizacji pozarządowych.

Adaptując rozwiązania LNTOE czy też tworząc własne programy, należy pamiętać, że wyłącznie podejście edukacyjne jest w stanie zdobyć poparcie społeczeństwa, zaś regulacyjne ograniczenia jedynie antagonizują zaangażowane strony.

SUMMARY

Przemysław Płoskonka

Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw
przemyslawploskonka@gmail.com

Education for environmental ethics in forest areas - the idea of Leave No Trace

Ongoing changes in the contemporary society lead to the increase in interest in forest areas and are challenging for modern natural science education. Public awareness measures for rational and responsible use of forests, minimizing human impact on the natural environment and addressing consumption-oriented attitudes towards nature are becoming important.

The aim of the report is to present the assumptions of the Leave No Trace program in forest areas, implemented by the official project partner in Poland – the Polish Survival School Association. The Leave No Trace concept is a popular educational program around the world that promotes ethics of outdoor activities (outdoor ethics). Initially, it was directed mainly to the environments associated with mountains – guides, climbers, mountain tourists, as a response to devastation and littering of those areas. Currently, the program has been extended to other natural areas, including forest environment.

The activities undertaken by the Association aim at promoting responsible attitudes (increasing public awareness) and transferring knowledge and skills regarding minimizing the impact on the natural environment, with particular emphasis on forests as the most natural and universal natural formation in our country.

LITERATURA

- Bradley J.A. 1979. A human approach to reducing wildland impacts. [W:] Ittner R., Potter Agee D.J.K., Anschell S. (red.) *Proceedings. Recreational Impact on Wildlands*. US Forest Service Pacific Northwest Region, Portland: 222–226.
- Buckley R., Littlefair C. 2007. Minimal-impact education can reduce actual impacts of park visitors. *Journal of Sustainable Tourism*, 15(3): 324–325.
- Chrzanowski T. 2016. Model edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie*, 18(47/2): 47–57.
- Kowalczyk A. 2008. Współczesna turystyka kulturowa – między tradycją a nowoczesnością. [W:] Kowalczyk A. (red.) *Turystyka kulturowa. Spojrzenie geograficzne*. Wydawnictwa UW, Warszawa: 9–57.
- Kulik R. 2009. Czy edukacja rozwiąże nasze problemy? *Dzikie Życie*, 9(183).
- Kulik R., Kukowska I. 2010. Zrozumieć siebie na nowo. 10 zasad, jak uczyć o przyrodzie, by poszerzyć swoje małe Ja. *Zeszyty Ekologiczne*, 2.
- Mandziuk A. 2016. Wartość lasu w edukacji przyrodniczo-leśnej. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie*, 18(47/2): 202–208.
- Marion J.L. 2014. *Leave No Trace in the Outdoors*. Stackpole Books.
- Marion J.L., Reid S.E. 2001. Development of the US Leave No Trace Program: An Historical Perspective. [W:] *Enjoyment and Understanding of the National Heritage*. Scottish Natural Heritage & the Stationery Office, Edinburgh: 81–92.
- Ohme J. 1990. Uwarunkowania skuteczności dydaktyki ochrony środowiska. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, Studia Przyrodnicze*, 9: 71–75.
- Pietrzak J. 2010. Kształtowanie postaw ekologicznych w tradycji nauczania przyrody w Polsce. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie*, 12(1/24): 72–79.
- Płoskonka P. 2018. Edukacja na rzecz odpowiedzialnej turystyki na terenach przyrodniczo-leśnych – idea Leave No Trace. *Studia i Materiały CEPL* 20(55/1):94–103.
- Referowska-Chodak E. 2013. Znaczenie edukacji leśnej w plenerze. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie*, 15(34/1): 11–21.
- Referowska-Chodak E. 2017. Efektywność edukacji leśnej społeczeństwa. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie*, 19(50/1): 51–65.
- Simon G., Alagona P. 2009. Beyond Leave No Trace. *Ethics, Place & Environment*, 12(1): 17–34.
- Turner J.M. 2002. From Woodcraft to ‘Leave No Trace’: Wilderness, Consumerism, and Environmentalism in Twentieth-Century America. *Environmental History*, 7(3): 462–484.
- Węślawski J.K. 2015. Tylko przez szybkę. *Dzikie Życie*, 7/8(253/254).
- Wierzbicka A., Flies M., Jagiełło-Słonimska K. 2014. Oczekiwania osób dorosłych wobec edukacji leśnej. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie*, 16(38/1): 200–205.

Żabówka R., Kutajczyk T. 1996. Edukacja środowiskowa – chwilowa moda czy potrzeba i konieczność? *Dziki Życie*, 9(28).

PRZYPISY

https://en.wikipedia.org/wiki/Think_globally,_act_locally [dostęp: 25.03.2018]

<https://en.wikipedia.org/wiki/Backpacking> [dostęp: 25.03.2018]

www.lnt.org [dostęp: 25.03.2018]

<http://etsetoninstitute.org> [dostęp: 25.03.2018]

www.tpl.org.pl [dostęp: 25.03.2018]

BLOK II

STAN I PERSPEKTYWY ROZWOJU NAUK I SZKOLNICTWA LEŚNEGO

Marko Lovrić

Europejski Instytut Leśny, Joensuu, Finlandia

marko.lovric@efi.int

Potencjał badań leśnych w Europie¹

WSTĘP

Unia Europejska dokonała strategicznego zwrotu w kierunku biogospodarki (Strategia Europa 2020), co wpłynęło także na kierunek badań i rozwoju oraz zwiększenie nacisku na badania i działania związane z biogospodarką (Strategia dotycząca biogospodarki UE 2012). Choć koncepcja ta może być zdefiniowana na wiele sposobów (Pfau i in. 2014, Pülzl i in. 2014, Vandermeulen i in. 2012), kluczową cechą jest silna zależność od odnawialnej biomasy (Ollikainen 2014, Pfau i in. 2014, Johnson i Altman 2014). Europejski sektor leśny może istotnie przyczynić się do tych zmian strukturalnych. Jednak wymagać to będzie badań i innowacji na wszystkich poziomach. Stąd ważne jest rozwijanie potencjału i infrastruktury badawczej tak, aby możliwe było znajdowanie odpowiedzi na kwestie istotne w nowym układzie politycznym.

Choć na poziomie UE przeprowadzono kilka prób rozpoznania leśnego potencjału badawczego, nie jest jasne, w jakim stopniu obejmowały one kwestie związane z biogospodarką. W niniejszym opracowaniu za biogospodarkę leśną uznaje się leśnictwo i działania związane z jego łańcuchem dostaw w ramach pierwotnego i wtórnego przetworu produktów leśnych. Dla całej Europy brakuje zatem ogólnej, aktualnej syntezy informacji o badaniach dotyczących biogospodarki, obejmującej pełne systemy związane z lasami. Synteza taka mogłaby służyć następującym celom: 1) stanowiłaby ważną podstawę przyszłego doradztwa strategicznego w zakresie wzmocnienia koordynacji badań i innowacji między UE, państwami członkowskimi i zainteresowanymi stronami; 2) byłaby bardzo użyteczna w procesie projektowania i tworzenia ram europejskich i krajowych konkursów na projekty badawcze w tym obszarze oraz 3) stanowiłaby ważny dokument strategiczny w odniesieniu do opracowania ogólnej europejskiej strategii w zakresie biogospodarki. Studium to przyczynia się do poprawy współdziałania i spójności potrzeb badawczych w biogospodarce leśnej przez (1) mapowanie potencjału badawczego i problematyki, gdzie już są podejmowane działania na poziomie regionalnym/krajowym, ponadnarodowym i europejskim z wykorzystaniem istniejących

¹ Tłumaczył: Adam Kaliszewski

danych oraz (2) analizę luk i sformułowanie wniosków dotyczących pokrywających się i brakujących działań, a także trendów i zmian w prowadzonych badaniach.

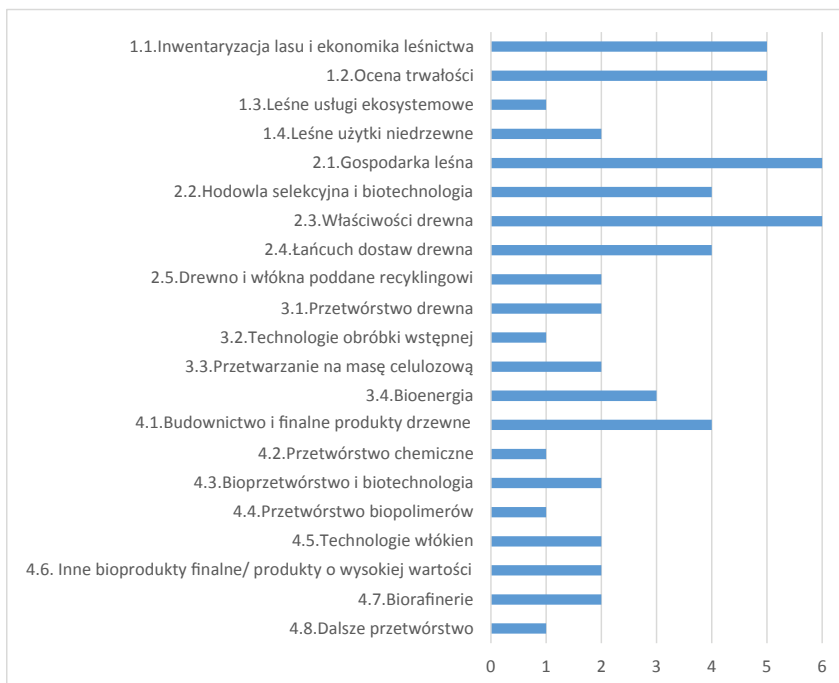
MATERIAŁY I METODY

Pierwszym krokiem w mapowaniu potencjału badawczego było nakreślenie tematycznego zakresu studium. Dla potrzeb niniejszych badań leśnictwo zdefiniowano jako (Helms 2002) „dziedzinę obejmującą naukę, sztukę i praktykę tworzenia, zarządzania, użytkowania i ochrony lasów oraz związanych z nimi zasobów, dla korzyści ludzi i w sposób trwały, dla osiągnięcia pożądaných celów, zaspokojenia potrzeb i użyczenia wartości – należy zauważyć, że szeroki obszar leśnictwa obejmuje nauki biologiczne, ilościowe, związane z zarządzaniem oraz nauki społeczne, mające zastosowanie do zagospodarowania i ochrony lasów. Obejmuje ono wyspecjalizowane obszary, jak agroleśnictwo, leśnictwo miejskie, leśnictwo przemysłowe i nieprzemysłowe, ochronę obszarów dzikiej przyrody i zapewnienie rekreacji”. Według „Strategii dotyczącej biogospodarki UE”, „biogospodarka obejmuje produkcję odnawialnych zasobów biologicznych i ich przetwarzanie na żywność, paszę, bioprodukty oraz bioenergię. Obejmuje ona rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo, produkcję żywności, masy celulozowej i papieru oraz części przemysłu chemicznego, przemysłu biotechnologicznego oraz energetyki”. Leśnictwo jako takie i jego łańcuch dostaw (tj. biogospodarka leśna, biogospodarka związana z lasami) jest podzbiorem szerszej koncepcji biogospodarki. W niniejszym opracowaniu przyjęto analityczną definicję biogospodarki leśnej, gdzie pierwszym krokiem było zestawienie wszystkich zagadnień opisujących leśnictwo i jego szersze powiązania ze wszystkimi innymi sektorami dotyczącymi biogospodarki. Te 151 zagadnień zebrano na podstawie wyników następujących projektów mających na celu mapowanie potencjału badawczego: projektu ERIFORE (<http://erifore.eu/>) i opracowanego w jego ramach studium bibliometrycznego (zob. sprawozdanie 1.2), mapowanie w projektach ERA-NET: WOODWISDOM (<http://www.woodwisdom.net/>), FORESTERRA (<http://www.foresterra.eu/>), INNOVAWOOD (<http://www.innovawood.com/>) oraz SUMFOREST (<https://www.sumforest.org/>). Następnie pięciu doświadczonych badaczy z tej dziedziny wspólnie określiło, które zagadnienia są objęte koncepcją biogospodarki leśnej. Do analitycznej definicji tej koncepcji włączono 106 zagadnień. W celu ich pogrupowania opracowano klasyfikację opartą na łańcuchu dostaw, obejmującą 4 kategorie i 21 zagadnień (tabela 1), która w znacznym stopniu oparta jest na klasyfikacji łańcucha dostaw projektu ERIFORE.

Tabela 1. Klasyfikacja leśnictwa i jego łańcucha dostaw (tj. biogospodarki leśnej)

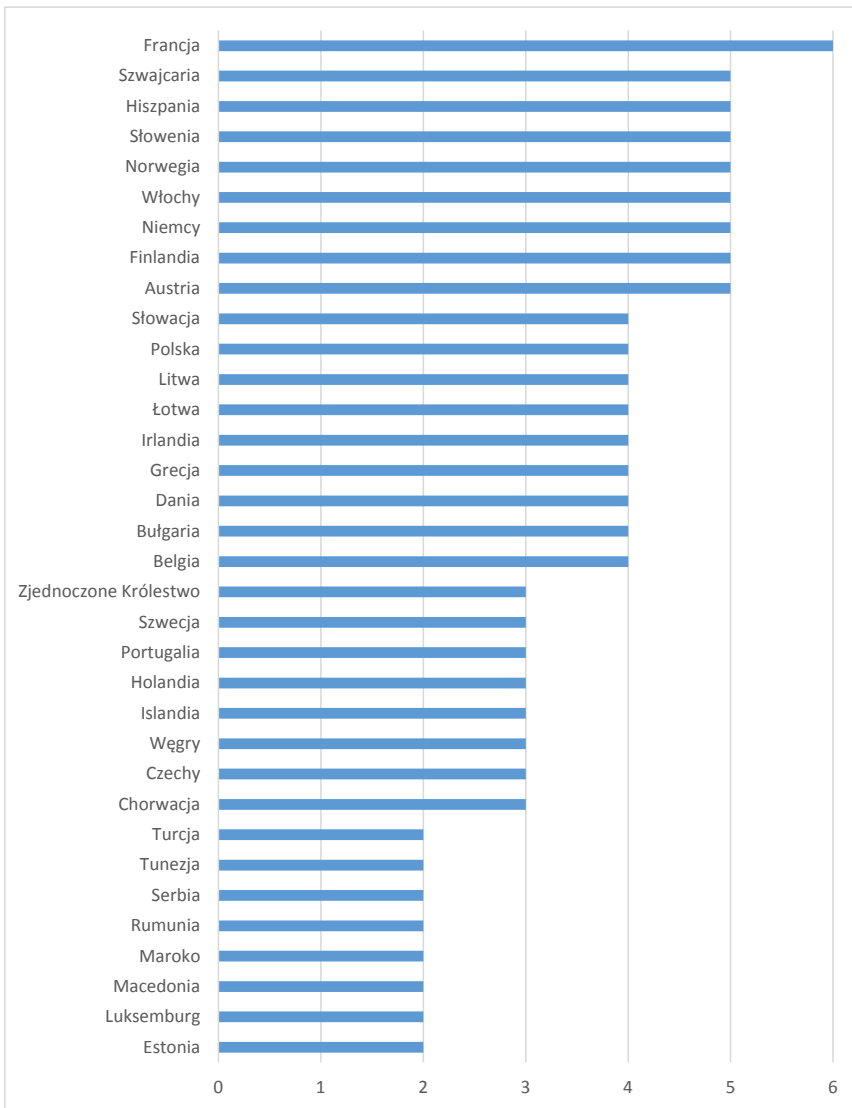
KATEGORIA	ZAGADNIENIE
1. SYSTEMY LEŚNE	1.1. Inwentaryzacja lasu i ekonomika leśnictwa
	1.2. Ocena trwałości
	1.3. Leśne usługi ekosystemowe
	1.4. Leśne użytki nieдрzewne
2. BIOMASA I SUROWCE LEŚNE	2.1. Gospodarka leśna
	2.2. Hodowla selekcyjna i biotechnologia leśna
	2.3. Właściwości drewna
	2.4. Łańcuch dostaw drewna
	2.5. Drewno i włókna poddane recyklingowi
3. PRZERÓB PIERWOTNY	3.1. Przetwórstwo drewna
	3.2. Technologie obróbki wstępnej
	3.3. Przetwarzanie na masę celulozową
	3.4. Bioenergia
4. PRZERÓB WTÓRNY	4.1. Budownictwo i finalne produkty drzewne
	4.2. Przetwórstwo chemiczne
	4.3. Bioprzetwórstwo i biotechnologia
	4.4. Przetwórstwo biopolimerów
	4.5. Technologie włókien
	4.6. Inne bioprodukty finalne/produkty o wysokiej wartości
	4.7. Biorafinerie
	4.8. Dalsze przetwórstwo

Po stworzeniu klasyfikacji przeanalizowano wszystkie raporty z wymienionych powyżej projektów. Posiadanie przez daną organizację potencjału w odniesieniu do danego zagadnienia oznaczano cyfrą 1. Początkowy zamysł był taki, aby po prostu zsumować potencjał organizacyjny dla danego zagadnienia dla wszystkich takich organizacji w danym kraju, otrzymując w rezultacie potencjał krajowy dla danego zagadnienia. Szybko stało się oczywiste, że procedura ta nie jest adekwatna, ponieważ nie wszystkie zagadnienia i kraje zostały omówione we wszystkich dotychczasowych mapowaniach. Na rycinach 1 i 2 przedstawiono częstość występowania zagadnień i krajów w analizowanych opracowaniach.

Rycina 1. Częstość występowania zagadnień

W celu oceny potencjału badawczego w zakresie biogospodarki leśnej dokonano normalizacji w układzie zagadnień i krajów. Wynik dla danego zagadnienia w pojedynczej organizacji zawiera się w przedziale od 0 do 1 i przedstawia udział projektów, do których został przypisany potencjał w zakresie danego zagadnienia, w stosunku do liczby opracowań, w których dane zagadnienie i kraj były obecne. Na przykład dla francuskiego Krajowego Instytutu Badań Rolniczych (INRA) potencjał w zakresie zagadnienia 1.1 (Inwentaryzacja lasu i ekonomika leśnictwa) przypisano w czterech różnych opracowaniach. Francja była obecna we wszystkich sześciu opracowaniach, natomiast zagadnienie 1.1 w pięciu z nich. W rezultacie o odniesieniu do zagadnienia 1.1 INRA uzyskała wynik 0,8 punktu, tj. 4/5. W przypadku Chorwackiego Instytutu Badawczego Leśnictwa (CFRI) potencjał związany z zagadnieniem 2.1 (Gospodarka leśna) został przypisany w dwóch różnych opracowaniach. Chorwacja była obecna w trzech opracowaniach i wszystkie z nich zawierały zagadnienie 2.1. W wyniku tego CFRI uzyskał 0,67 pkt., tj. 2/3. Krajowy potencjał w zakresie danego zagadnienia został określony przez zsumowanie punktów, jakie dla danego zagadnienia uzyskały wszystkie instytucje w tym kraju. W projekcie FORESTERRA (sprawozdanie 2.4) krajowe projekty badawcze były przedstawiane w ujęciu procentowym, a baza danych dotyczących potencjału

Rycina 2. Częstość występowania krajów

badawczego FORESTERRA (<http://www.foresterra.eu/tablas/investigacion.php>) wymienia różne parametry organizacji objętych mapowaniem, takie jak ogólny budżet, liczba stałych pracowników, liczba publikacji i projektów w ciągu roku. W celu przypisania potencjału w zakresie danego zagadnienia udział procentowy krajowego potencjału badawczego został pomnożony przez liczbę organizacji badawczych w danym kraju. Potencjał związany z danym zagadnieniem przydzielono organizacjom, począwszy od tej z największą liczbą stałych pracowników w zakresie leśnictwa. Wszystkie wyniki

mniejsze niż 1 są traktowane jako potencjał badawczy w zakresie danego zagadnienia jednej organizacji (tj. tej z największą liczbą stałych pracowników). Nie brano pod uwagę potencjału badawczego organizacji z innych kontynentów.

Źródło danych do mapowania potencjału badawczego stanowiły raporty 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 4.1 i 4.2 projektu ERIFORE (<http://erifore.eu/>), raport nr 02/2006 projektu WoodWisdom (<http://www.woodwisdom.net/>), raport 2.4 oraz baza danych dotyczących potencjału badawczego projektu FORESTERRA (<http://www.foresterra.eu/>) (<http://www.foresterra.eu/tablas/investigacion.php>), wyszukiwarka instytucji badawczych projektu INNOVAWOOD (<http://www.innovawood.com/>, <http://77.74.50.56/ssa/default.aspx> i <http://www.innovawood-ssa.net/>) oraz raporty 2.1 i 2.2 projektu SUMFOREST (<https://www.sumforest.org/>).

Działalność badawcza w zakresie biogospodarki leśnej została określona w przybliżeniu w oparciu o działalność badawczą w programach ramowych Komisji Europejskiej (7. PR, H2020 i ERA-NET). Dane z bazy CODRIS zostały przejrane w dniu 24 maja 2017 r. Główne opisy projektów mają od jednego do kilku akapitów podsumowujących cele, niepowtarzalne kody identyfikacyjne projektów i organizacji, listę organizacji w konsorcjach i ich rodzaj, całkowitą kwotę finansowania oraz wkład finansowy Komisji Europejskiej według partnerów projektu.

Ponieważ próba była zbyt duża do przeglądania ręcznego (25 607 projektów w 7. PR i 11 070 projektów w H2020), opracowano półautomatyczną procedurę pobierania próbek, zgodnie z którą każdy opis projektu został porównany z „podstawowym” opisem biogospodarki leśnej. Pierwszą część „podstawowego” opisu stanowi 12-stronicowy spis wszystkich zagadnień objętych klasyfikacją opracowaną w celu przeprowadzenia mapowania działalności badawczej. Tekst ten jest w dużym stopniu oparty na opisie zagadnień opracowanym w ramach projektu ERIFORE (zob. sprawozdania 1.2, 2.2, 3.2 i 4.2). Drugą część „podstawowej” charakterystyki biogospodarki leśnej stanowi 42-stronicowa kompilacja wszystkich abstraktów projektów, pobranych z bazy danych Platformy Technologicznej Sektora Leśno-Drzewnego (<http://db.forestplatform.org>), realizowanych w ramach 7. PR i H2020. Ten połączony „podstawowy” opis biogospodarki leśnej razem z celami wszystkich projektów 7. PR i H2020 został przeniesiony do środowiska programowania R i porównany przy pomocy pakietu do analizy tekstu. „Podstawowy” opis został ‘oczyszczony’ z przyimków, spójników i innych słów ‘wypełniających’ tekst (np. ‘the’, ‘and’, ‘will’, ‘for’, ‘from’, ‘this’, ‘are’, ‘that’), a następnie poddany lematyzacji [tj. sprowadzeniu formy fleksyjnej wyrazu do postaci słownikowej – przyp. tłum.], tj. ‘słów kluczowych’ (tylko rzeczowników i czasowników). Analizę przeprowadzono dla wszystkich ciągów znaków występujących 20 i więcej razy (w sumie 244). Porównanie między opisami projektów opiera się na częstości występowania wspólnych ciągów znaków (np. jeśli tylko jeden ciąg pojawia się tylko raz w dwóch projektach, wówczas ich podobieństwo wynosi 1). Podobieństwo między „podstawowym” opisem biogospodarki leśnej a danym projektem jest ustalane przez pomnożenie

częstości wspólnych ciągów znaków z częstotliwością tego ciągu w „podstawowym” opisie. Przykład: ciąg ‘forest’ jest wymieniony w „podstawowym” 54-stronicowym opisie 315 razy. Częstość słowa ‘forest’ w opisie projektu FORGER (*Towards the Sustainable Management of Forest Genetic Resources in Europe*) wynosi 9. Wynik podobieństwa dla ciągu znaków ‘forest’ wynosi 2835 (tj. 315 x 9). Ta sama procedura została zastosowana do wszystkich 244 ciągów znaków. Różne wskaźniki podobieństwa są uzyskiwane przez dodanie wyników podobieństwa poszczególnych ciągów znaków. Do porównania „podstawowego” opisu biogospodarki leśnej i wszystkich innych projektów wykorzystano wyniki podobieństwa dla ciągów znaków ‘forest’, ‘wood’, głównych 10, 50, 100 ciągów i wszystkich 244 ciągów znaków. Następnie uszeregowano wszystkie projekty w ramach 7. PR i H2020 od najbardziej do najmniej podobnych według tych wskaźników, w porządku, w jakim były one napisane. Następnie przeczytano opisy projektów i wybrano te pasujące do wzorca. Przegląd opisów projektów przerwano, gdy kolejnych 100 projektów nie pasowało do wzorca. Wszystkie projekty 7. PR i H2020 zostały następnie ponownie uporządkowane według wartości wskaźnika, od wyniku najwyższego do najniższego, z wyłączeniem tych, które zostały pobrane wcześniej. Ta sama procedura przeglądu projektów została powtórzona dla wszystkich indeksów. Do zestawu danych włączono projekty realizowane w ramach inicjatywy *Bio-Based Industries Joint Undertaking*. Nie zostały natomiast włączone pasujące do wzorca projekty ERA-NET, jednak wszystkie projekty finansowane w ramach projektów ERA-NET zostały poddane indywidualnemu przeglądowi i jeśli pasowały do problematyki biogospodarki, uwzględniono je na liście projektów. W wyniku zastosowanej procedury zidentyfikowano 387 projektów.

Opisy wyłonionych projektów zostały następnie porównane z opisami poszczególnych zagadnień i stosownie do tego sklasyfikowane. W zestawie danych CORDIS nazwy partnerów projektowych były w różnych projektach stosowane niekonsekwentnie – nazwy podawano w różnych językach, nieznacznie się różniły, umieszczano je na różnych poziomach w strukturze organizacyjnej (np. instytuty w ramach jednego wydziału lub uczelni). Wszystkie organizacje wymienione w zestawie danych zostały sprawdzone pod kątem zgodności nazw organizacji stosowanych w różnych projektach, a gdzie było to wskazane, organizacje zostały włączane do jednostek wyższego szczebla. Przykład: Towarzystwo Fraunhofera, które wcześniej pojawiało się jako Instytut Inżynierii Międzyfazowej i Biotechnologii, Instytut Badań Drewna, Instytut Technologii Środowiskowych, Bezpieczeństwa i Energii, Centrum Procesów Chemicznych i Biotechnologicznych oraz Instytut Technologii Chemicznych. Połączono oddziały i wydziały regionalne większych organizacji – np. Regionalne Biuro Środkowoeuropejskie EFI oraz Obserwatorium Lasów Europejskich EFI przypisano do EFI. Organizacje, które zmieniły nazwy i/lub połączyły się, zostały przemianowane zgodnie z obecną nazwą – na przykład METLA (Metsäntutkimuslaitos – Fiński Instytut Badawczy Leśnictwa) został przemianowany na LUKE (Luonnonvarakeskus – Fiński Instytut Zasobów Naturalnych),

a nazwy Uniwersytetów Joensuu i Kuopio zmieniono na Uniwersytet Wschodniej Finlandii (utworzony przez połączenie obu jednostek). Przedsiębiorstwa i spółki zależne od większych organizacji zostały przemianowane zgodnie z nazwami ich organizacji macierzystych. Przykłady: Centrum Technologii Biopaliw zostało przemianowane na Szwedzki Uniwersytet Nauk Rolniczych; Laboratoire d'Études et de Recherche sur le Matériau Bois na Uniwersytet Lorraine. Wszystkie przedsiębiorstwa, niezależnie od formy prawnej, zostały oznaczone dodatkową zmienną. Było to już obecne w bazie danych CORDIS dla większości partnerów projektów 7. PR i H2020, ale nie dla partnerów projektów ERA-NET. Baza danych CORDIS zawiera informacje o całkowitym finansowaniu projektu i dofinansowaniu ze strony Komisji Europejskiej w układzie partnerów projektu. W projektach ERA-NET przyjęto całkowite finansowanie według partnerów projektu i zsumowano z dofinansowaniem przez KE w innych projektach w celu połączenia kwot finansowania na poziomie krajowym. Wszystkie wartości dotyczące całkowitego finansowania i finansowania przez KE zostały wyrażone w stałych wartościach dla 2017 r., obliczonych w oparciu o stopę inflacji strefy euro. Dla trzeciego konkursu w ramach WOODWISDOM (2011–2014) dostępne są tylko informacje o ogólnym budżecie (18,5 mln €) i ta kwota została przydzielona po równo poszczególnym projektom i ich uczestnikom. Finansowanie przez KE nie zostało również wyszczególnione dla 34 projektów ujętych w zestawie danych CODRIS; dostępne były jedynie ogólne kwoty finansowania projektów. Dla tych projektów przyjęto średni udział dofinansowania przez KE ze wszystkich rozpatrywanych projektów, a następnie całkowite dofinansowanie z Komisji Europejskiej rozdystrybuowano po równo między partnerów projektów.

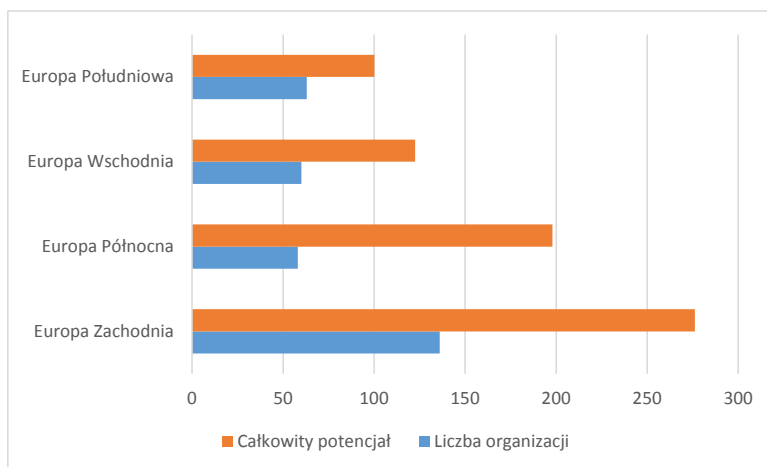
Przeprowadzono opisową analizę danych zarówno w odniesieniu do potencjału badawczego, jak i działalności badawczej, przejawiającej się udziałem w projektach badawczych. Przedstawiono tu tylko niewielki segment możliwych tabel przekrojowych między analizowanymi zmiennymi; zostały one wybrane do przedstawienia ważnych cech danych. Porównanie między potencjałem badawczym i działalnością badawczą służy jako analiza luk, tj. ujawnia ewentualne obszary niedopasowania potencjału i działalności badawczej w zakresie tematycznym i ujęciu geograficznym. Ten sam rodzaj opisowej analizy danych został przeprowadzony dla dwóch typów danych (potencjału i działalności badawczej) w celu umożliwienia porównania między nimi. Przeprowadzono dodatkową opisową analizę współpracy w działalności badawczej, która opiera się na obliczeniu wspólnego udziału w projektach poszczególnych organizacji i krajów.

WYNIKI

Mapowanie potencjału badawczego

Ogólnie rzecz biorąc, potencjał w zakresie biogospodarki leśnej wzrasta wzdłuż łańcucha dostaw, od Systemów leśnych (122,50 – tj. suma wszystkich znormalizowanych potencjałów organizacyjnych w tej kategorii), przez Biomasa i surowce leśne

(120,23), po Przerób pierwotny (210,43) i wtórny (204,60). Jak przedstawiono na rycinie 3, łączny potencjał badawczy wzrasta od Europy Południowej, przez Wschodnią i Północną do Zachodniej.

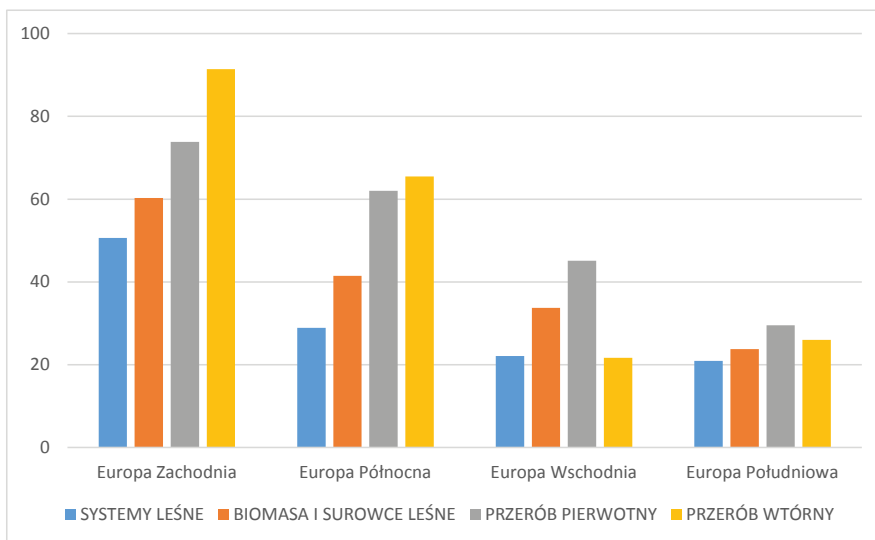
Rycina 3. Liczba organizacji i potencjał badawczy w układzie regionalnym

Rycina 3 przedstawia ogólne rozmieszczenie organizacji i potencjału. Jest oczywiste, że w Europie Zachodniej jest największa liczba organizacji, a zatem nie jest zaskakujące, że ma największy potencjał. Z drugiej strony reszta regionów ma podobną liczbę organizacji, ale bardziej zróżnicowany potencjał. Na przykład liczba organizacji w Europie Północnej jest niewiele mniejsza niż w Europie Wschodniej (60) i Południowej (63), ale ich ogólny potencjał jest znacznie wyższy. Stosunek między możliwościami a liczbą organizacji w Europie Północnej wynosi 3,4, w porównaniu do 2,0 (Europa Wschodnia) i 1,6 (Europa Południowa).

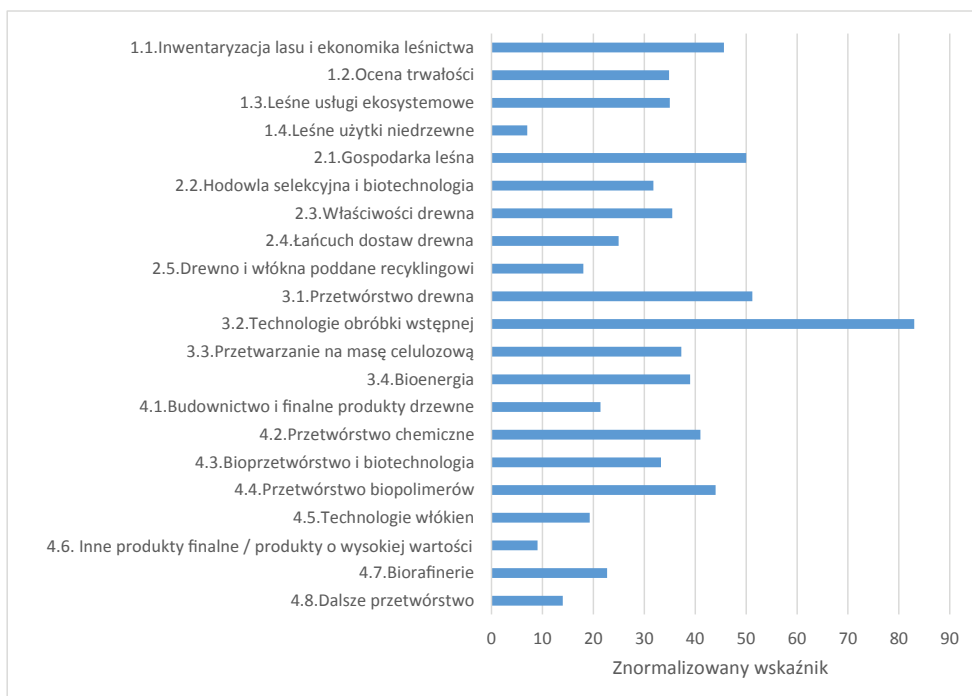
Kiedy potencjał w ujęciu regionalnym zostanie podzielony na cztery kategorie łańcucha dostaw (ryc. 4), można zauważyć, że każdy europejski region ma spore możliwości w każdej z tych kategorii.

Rycina 4 pokazuje również, że zarówno Europa Wschodnia, jak i Południowa mają najwyższy potencjał w zakresie przerobu pierwotnego, podczas gdy Europa Zachodnia i Północna mają największe możliwości w zakresie przerobu wtórnego. Chociaż całkowity potencjał wzrasta wraz z kategoriami łańcucha dostaw (ryc. 3), przedstawienie potencjału w obrębie poszczególnych zagadnień w ramach tych kategorii (ryc. 5) ukazuje jego znaczne zróżnicowanie, najbardziej wyraźne w Technologiach obróbki wstępnej (punkt 3.2), następnie w Inwentaryzacji lasu i ekonomice leśnictwa (1.1), Gospodarce leśnej (2.1), Przetwórstwie drewna (3.1) i Przetwórstwie biopolimerów (4.4).

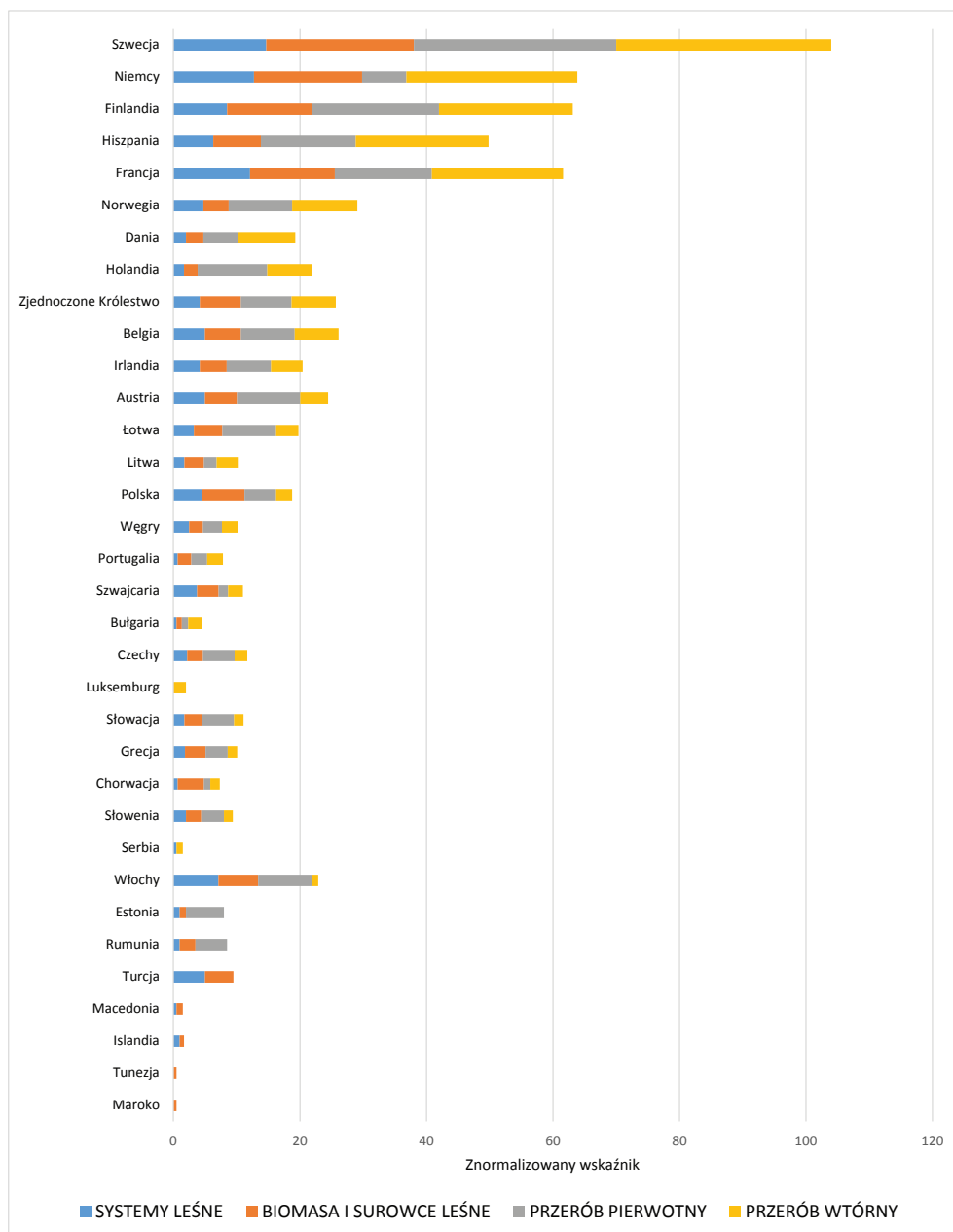
Przeoglądając potencjał badawczy na poziomie krajowym (ryc. 6), można zauważyć, że jego rozkład jest wysoce nierównomierny. Szwecja, Niemcy, Finlandia, Francja i Hiszpania posiadają łącznie 49% zidentyfikowanego potencjału. Chociaż, ogólnie

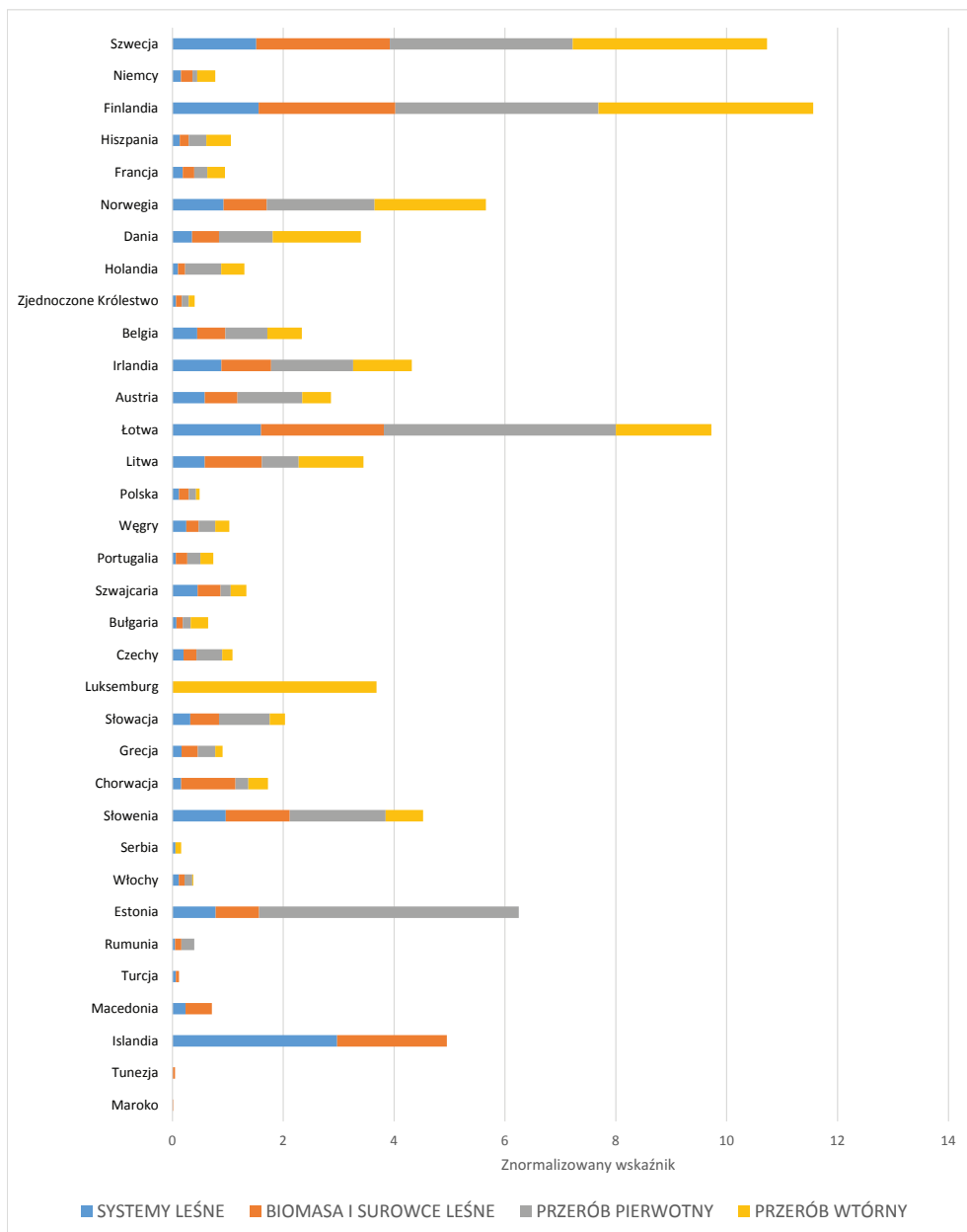
Rycina 4. Regionalny potencjał badawczy w układzie kategorii łańcucha dostaw

Rycina 5. Całkowity potencjał według zagadnień

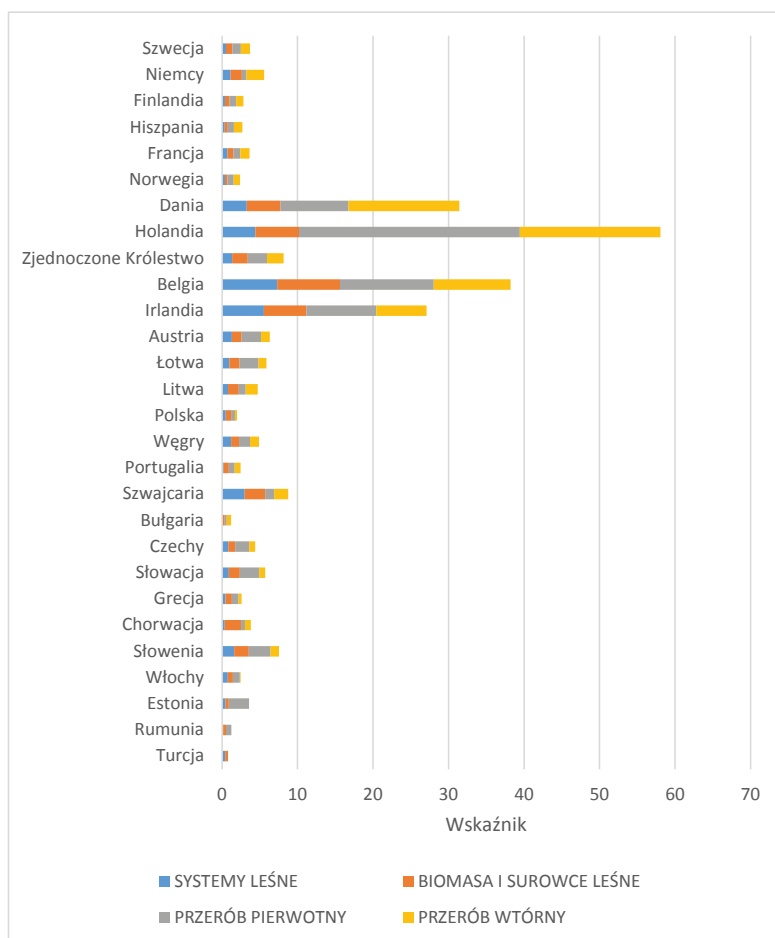
Rycina 6. Potencjał krajowy według kategorii

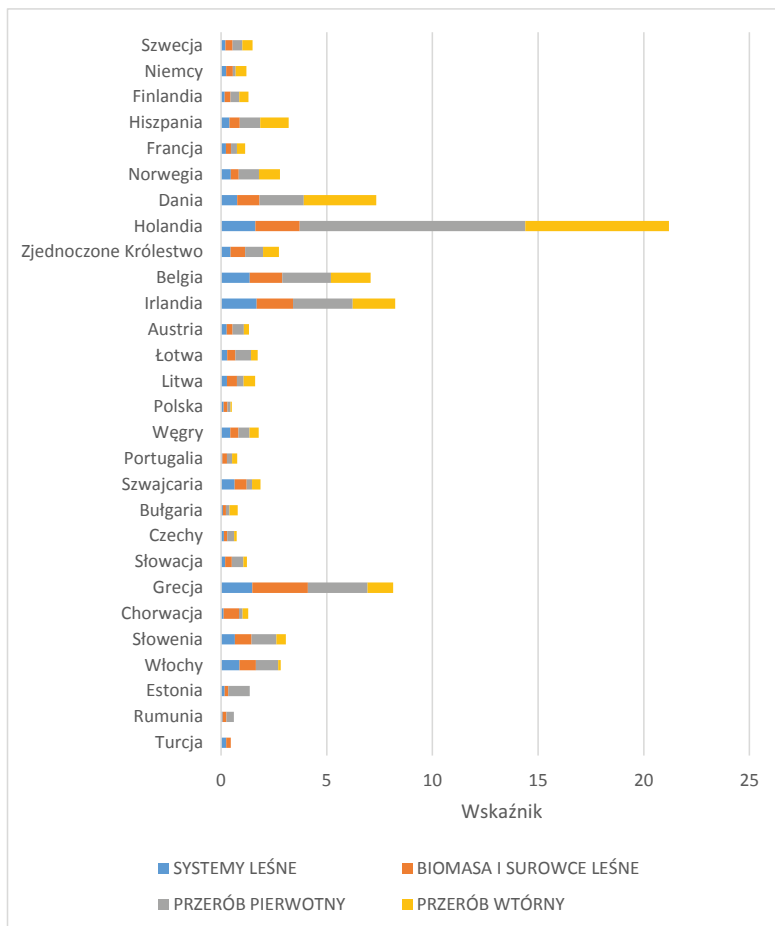
Rycina 7. Potencjał wg liczby ludności i kategorii

rzecz biorąc, kraje dysponują potencjałem we wszystkich kategoriach łańcucha dostaw, z wiodących krajów Niemcy mają stosunkowo niewielkie możliwości w zakresie przetworu pierwotnego, a Włochy mają stosunkowo niski potencjał w odniesieniu do przetworu wtórnego.

Porównanie możliwości badawczych w zakresie biogospodarki leśnej w poszczególnych krajach powinno być robione z pewną rezerwą, ponieważ nie uwzględnia ono różnic w charakterystyce (np. wielkość populacji, znaczenie sektora leśnego) poszczególnych krajów. Na przykład dzieląc łączny potencjał przez liczbę ludności danego kraju (w mln, ryc. 7), całkowitą powierzchnię lasów (w mln ha, ryc. 8), a także pozyskanie drewna (w mln m³, ryc. 9; wszystkie dane na podstawie *State of Europe's Forests 2015*), uzyskujemy zupełnie inny obraz.

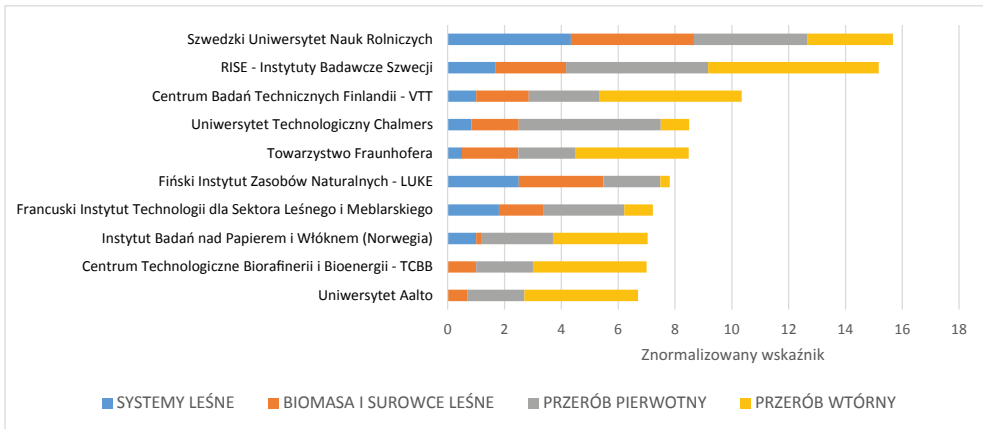

Rycina 8. Potencjał krajowy w przeliczeniu na powierzchnię lasów

Rycina 9. Potencjał krajowy w przeliczeniu na wielkość pozyskania drewna

Gdy całkowity potencjał zostanie znormalizowany według wielkości populacji (tj. podzielony przez populację w mln), można zauważyć, że kilka krajów o niskiej gęstości zaludnienia (Szwecja, Finlandia, Norwegia i Łotwa) osiąga największe wartości, podczas gdy kraje o dużej gęstości populacji (Niemcy, Francja i Hiszpania) uzyskują wartości najniższe. Porównanie między krajami wydaje się być odmienne, gdy potencjał zostanie znormalizowany według powierzchni lasów (ryc. 8) i wielkości pozyskania drewna (ryc. 9); wówczas dominują kraje o niskiej lesistości, takie jak Holandia, Belgia, Dania i Irlandia. Z pierwszej dziesiątki organizacji o najwyższym łącznym potencjale badawczym w dziedzinie biogospodarki leśnej (ryc. 10) siedem znajduje się w krajach skandynawskich.

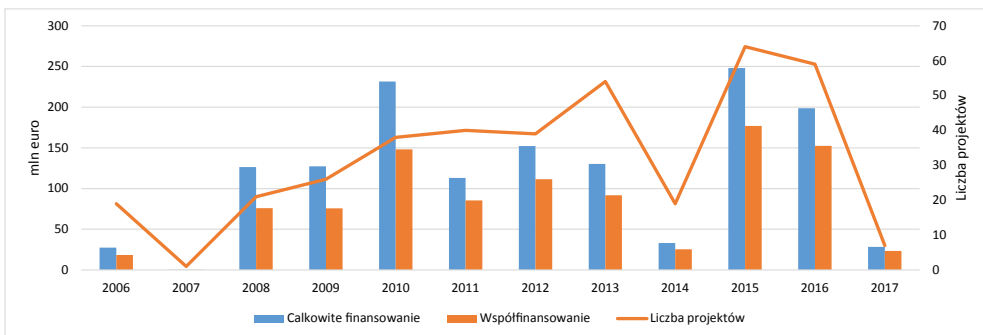

Rycina 10. Całkowity potencjał czołowych 10 organizacji

Większość z czołowych organizacji dysponuje potencjałem we wszystkich kategoriach łańcucha dostaw. Z wyjątkiem SLU (Szwedzkiego Uniwersytetu Nauk Rolniczych) i LUKE (Fińskiego Instytutu Zasobów Naturalnych) wszystkie pozostałe wiodące organizacje mają większy potencjał w zakresie przerobu pierwotnego i wtórnego niż w dwóch pierwszych kategoriach klasyfikacji łańcucha dostaw.

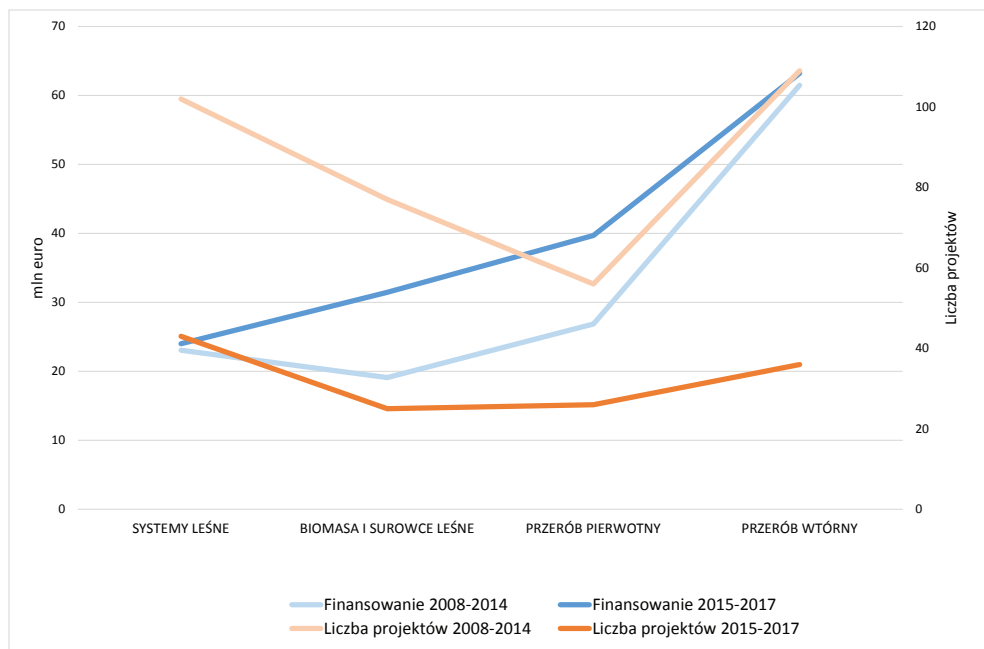
Mapowanie działalności badawczej w zakresie biogospodarki leśnej

Łącznie jako „badania biogospodarki leśnej” zostało zidentyfikowanych 387 projektów z 1978 uczestnikami z 66 krajów, o ogólnej wartości 1,4 mld euro. Rycina 11 przedstawia rozwój finansowania i liczbę projektów. W 2006 r. zapoczątkowano jedynie projekty ERA-NET (tj. WOODWISDOM), podczas gdy projekty w ramach 7. PR rozpoczęły się w latach 2007–2015, a projekty w ramach H2020 w latach 2014–2017. Trzy projekty 7. PR rozpoczęły się w 2015 r., a dwa w H2020 w 2014 r.

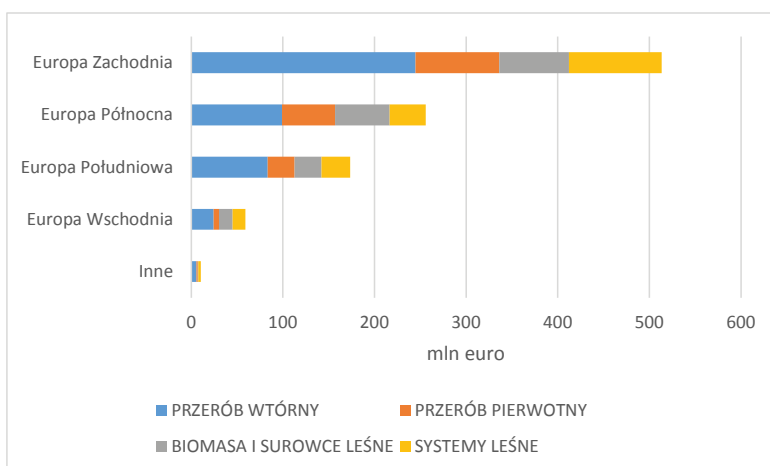
Rycina 11. Finansowanie badań w poszczególnych latach

Można zaobserwować ogólny trend wzrostu rocznego finansowania, natomiast początkowe i końcowe lata programu ramowego charakteryzują się mniejszą liczbą rozpoczętych projektów. Średnia wysokość finansowania Komisji Europejskiej (tj. udział współfinansowania KE) wzrosła od okresu 2008–2014 (67,1%) do okresu 2015–2017 (74,2%), podczas gdy w całym obserwowanym okresie udział ten wyniósł 69,8%.

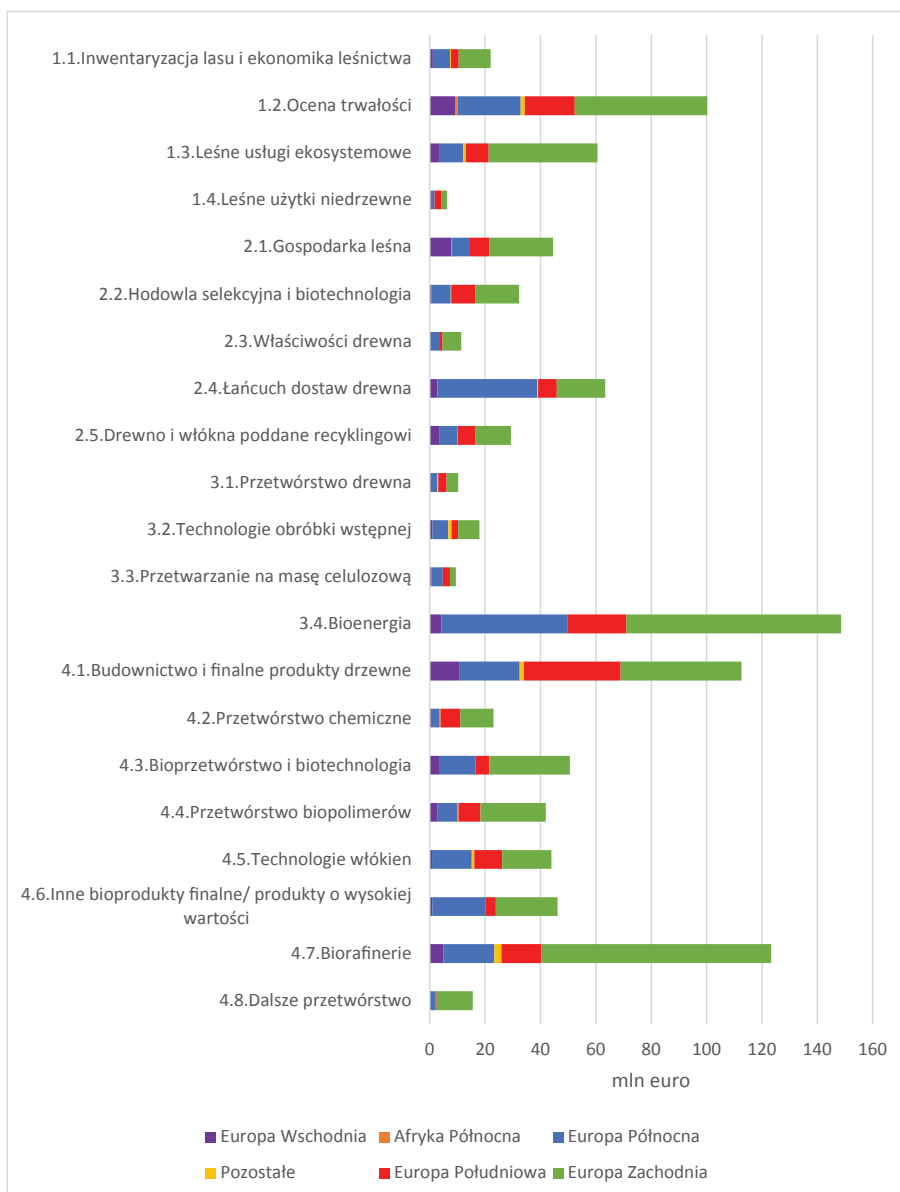
Rycina 12. Całkowite finansowanie i liczba projektów w ujęciu rocznym w różnych okresach

Podobnie jak w przypadku wzrostu potencjału wzdłuż całego łańcucha dostaw, również łączne roczne finansowanie zwiększało się w kolejnych kategoriach tego łańcucha, przy czym największy wzrost odnotowano w dwóch środkowych kategoriach (ryc. 12). Liczba projektów w zakresie przerobu pierwotnego w 7. PR była mniejsza niż w innych kategoriach, natomiast w H2020 liczba projektów we wszystkich kategoriach jest bardzo podobna. Porównując finansowanie i liczbę projektów można stwierdzić, że średnio finansowanie projektów rośnie wzdłuż całego łańcucha dostaw.

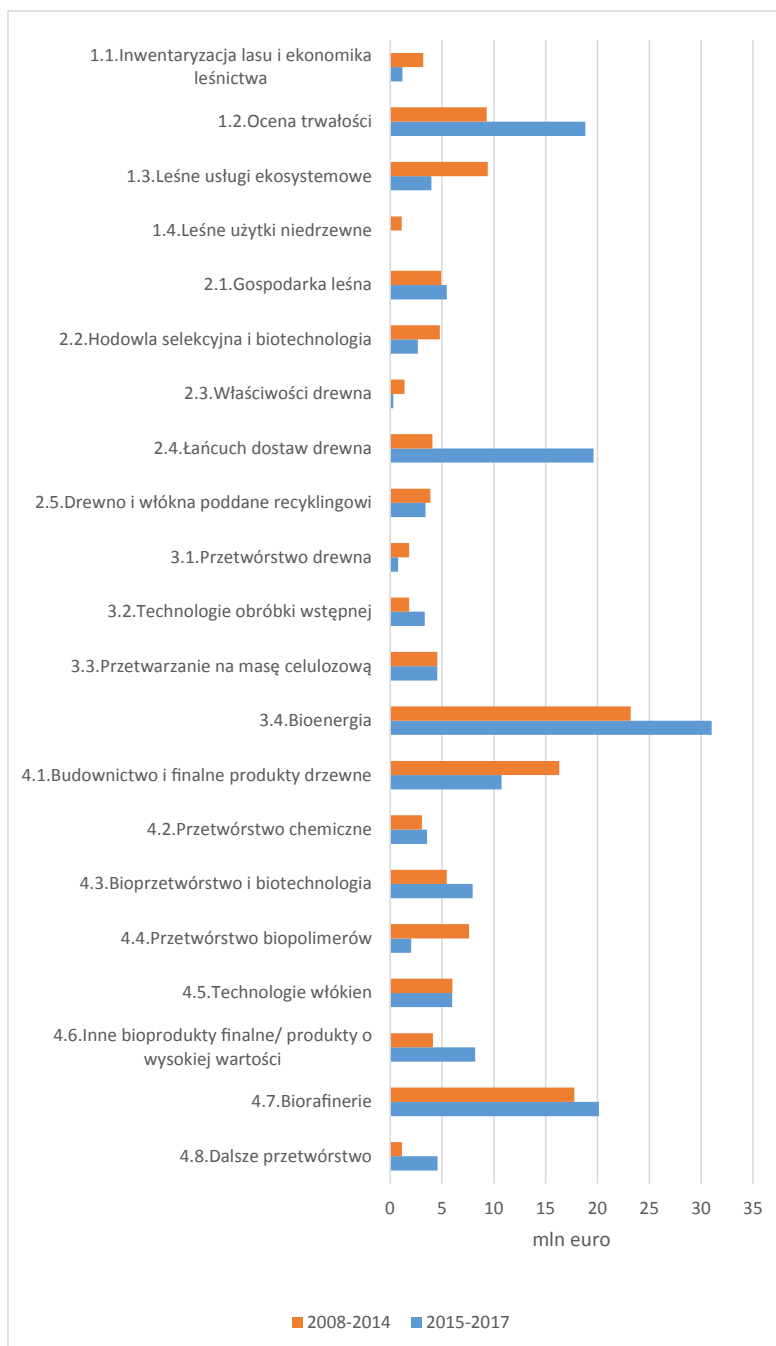
Rycina 13. Finansowanie przez Komisję Europejską według regionów i kategorii

Poziom finansowania przez Komisję Europejską zmniejsza się, począwszy od Europy Zachodniej, przez Północną i Południową, do Europy Wschodniej (ryc. 13). Podobnie jak w przypadku regionalnego rozłożenia potencjału, każdy region dysponuje możliwościami w każdej kategorii łańcucha dostaw, a kategorią o najwyższym finansowaniu przez KE jest przerób wtórny.

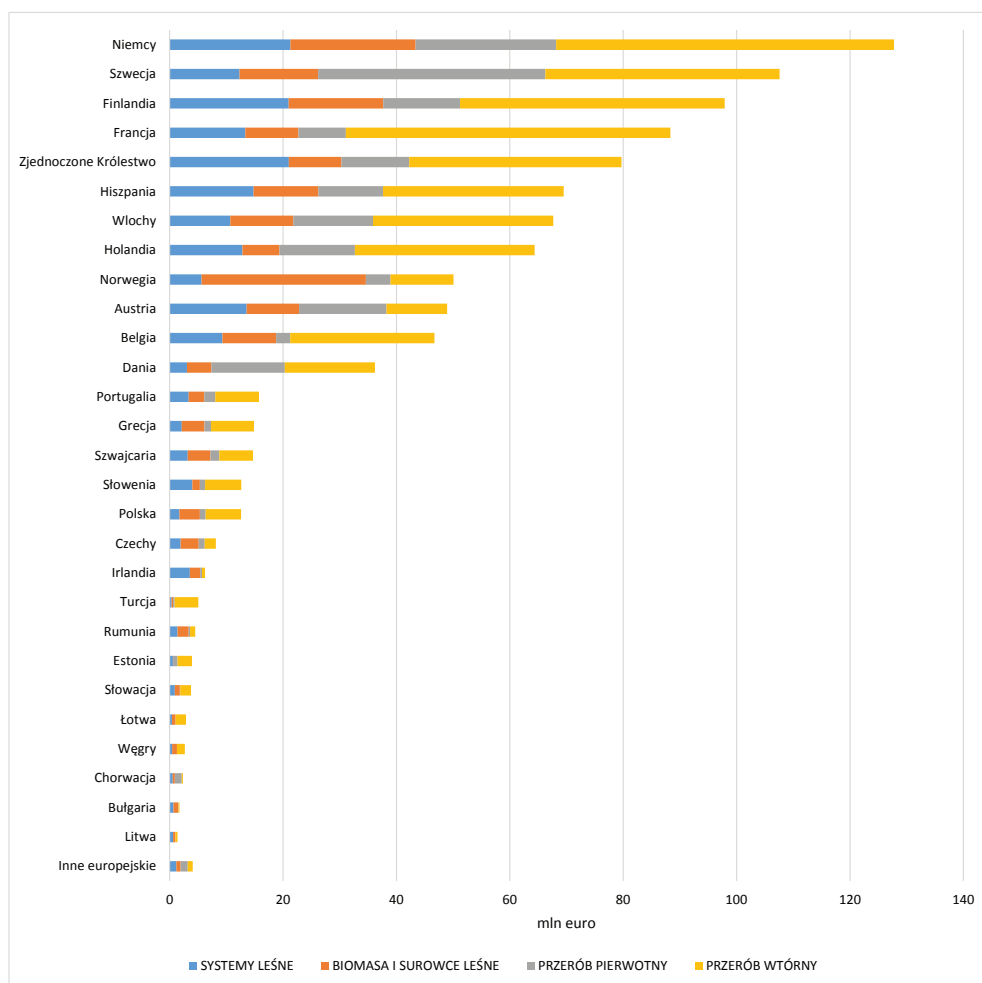
Rycina 14. Finansowanie przez Komisję Europejską według regionów i zagadnień

Rozkład finansowania przez KE według zagadnień (ryc. 14) jest bardzo nierównomierny. Bioenergia (3.4), Biorafinerie (4.7), Budownictwo i finalne produkty drzewne (4.1) oraz Ocena trwałości (1.2) otrzymały po ponad sto mln euro. Można również zauważyć, że średnio udział finansowania przez KE tych zagadnień w krajach Europy Zachodniej jest wyższy niż pozostałych.

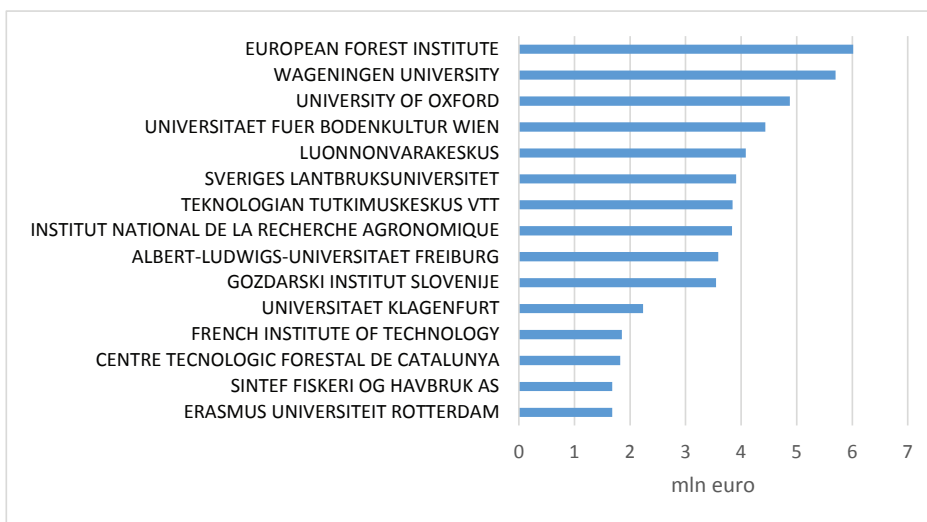
Rycina 15. Zmiana w przeciętnym całkowitym finansowaniu rocznym w poszczególnych okresach

Po podzieleniu średniego rocznego finansowania projektów na okresy odpowiadające 7. PR (2008–2014) i H2020 (2015–2017) można zauważyć (ryc. 15), że w przypadku większości zagadnień w obserwowanym okresie finansowanie nie było stabilne. Zagadnienia, dla których finansowanie znacznie wzrosło w H2020, to Ocena trwałości (1.2), Łączuch dostaw drewna (2.4) i Dalsze przetwórstwo (4.8), natomiast zagadnienia, w przypadku których finansowanie znacznie się zmniejszyło się w H2020, to Inwentaryzacja lasów i ekonomika leśnictwa (1.1), Leśne usługi ekosystemowe (1.3), Leśne użytki nieдрzewne (1.4) oraz Właściwości drewna (2.3).

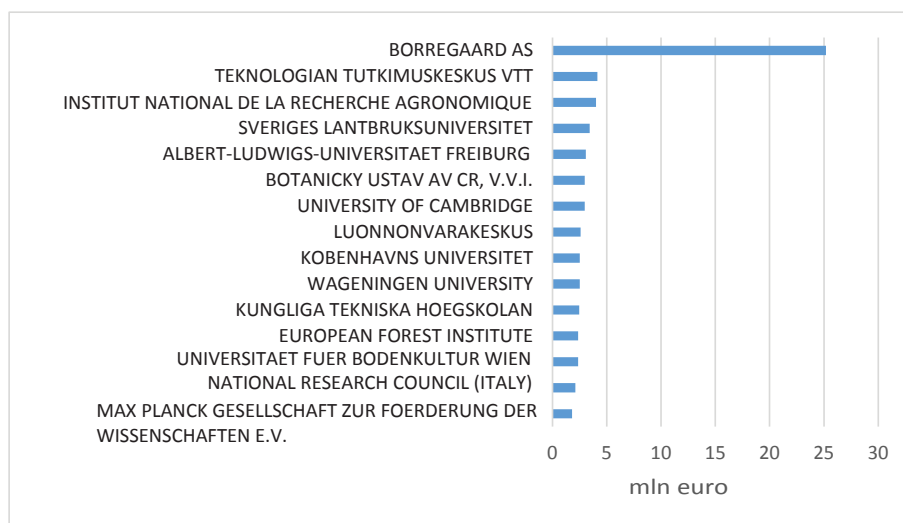

Rycina 16. Finansowanie przez Komisję Europejską według krajów i kategorii

Po zagregowaniu finansowania przez KE na poziomie krajowym (ryc. 16) na pierwszym miejscu znajdują się Niemcy (128 mln €), następnie Szwecja (108 mln €), Finlandia (98 mln €) i Francja (88 mln €).

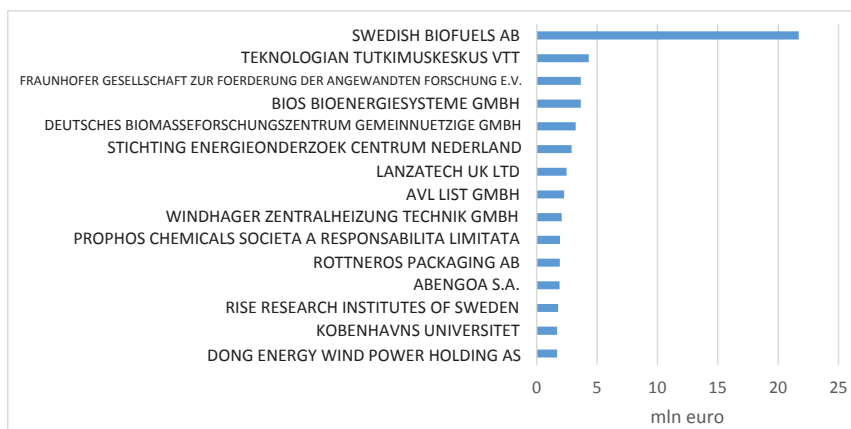
Rycina 17. Finansowanie przez KE kategorii Systemy leśne

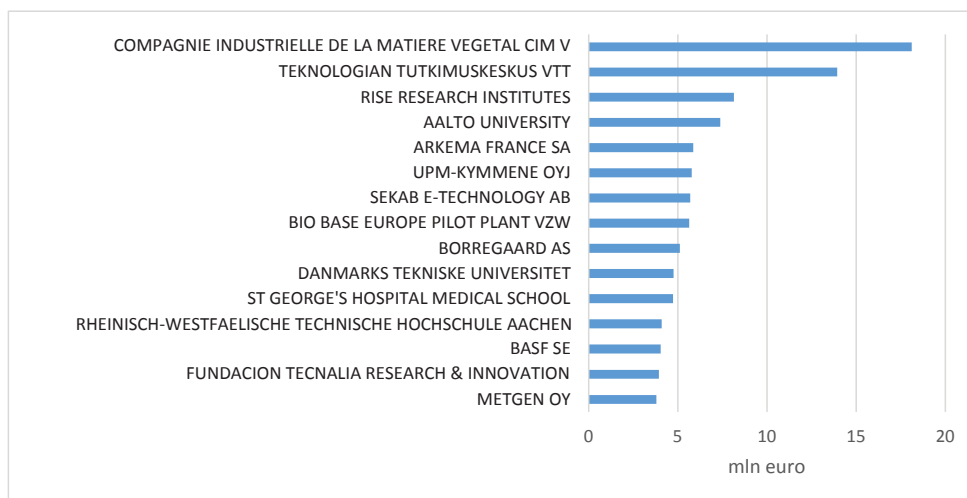
Rycina 18. Finansowanie przez KE kategorii Biomasa i surowce leśne

Podział finansowania przez KE według 15 największych organizacji w każdej z czterech kategorii przedstawiono na rycinach 17–20. W kategorii systemów leśnych 15 czołowych organizacji należy do sektora publicznego. Choć kilka organizacji uzyskało wyższy poziom finansowania przez KE (np. Europejski Instytut Leśny, Uniwersytet w Wageningen), podział jest raczej wyrównany. Podobne rozdystrybuowanie można zaobserwować na drugim etapie łańcucha dostaw (ryc. 18 – Biomasa i surowce leśne), ale z jednym istotnym wyjątkiem – Borregaard, norweska firma, która znajduje się na szczycie (25,2 mln dofinansowania przez KE). Wiąże się to głównie z koordynacją

projektu EXILVA (projekt dotyczący zakładu zintegrowanego pod kątem podaży na wielką skalę celulozy mikrofibrylowanej i oceny rynkowej).

Rycina 19. Finansowanie przez KE kategorii Przerób pierwotny

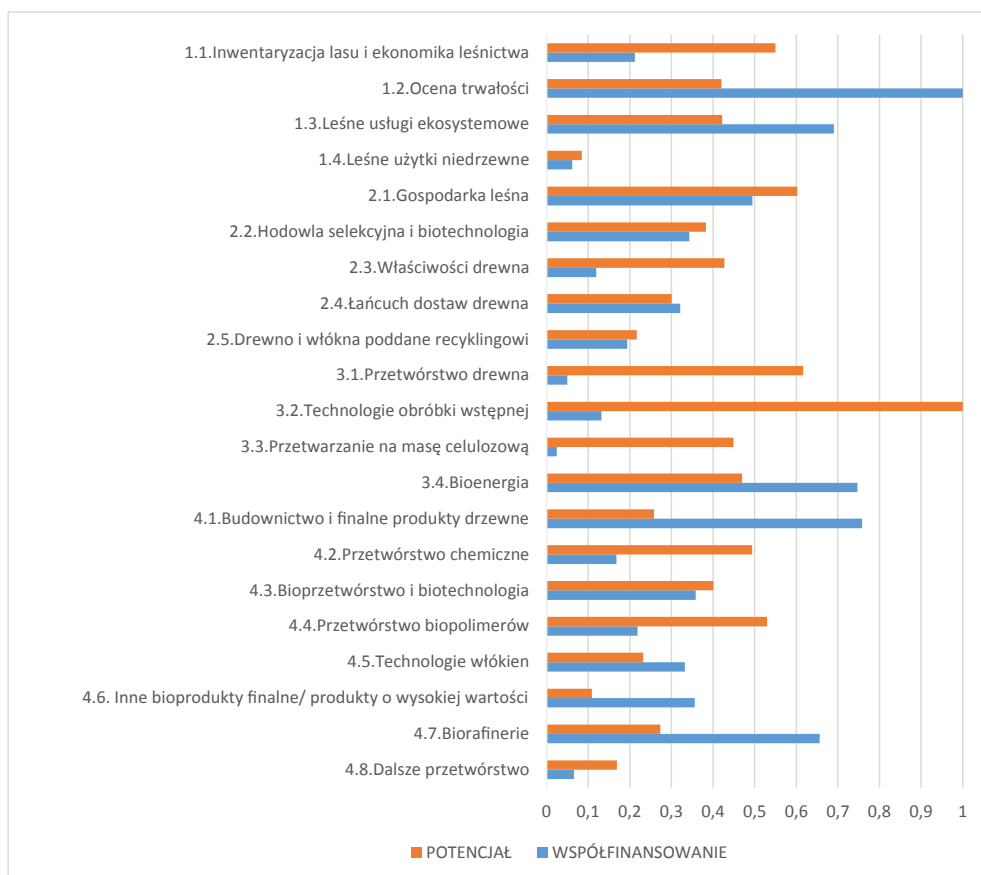
Rycina 20. Finansowanie przez KE kategorii Przerób wtórny

Dominacja pojedynczej prywatnej firmy na szczycie raczej jednolitej dystrybucji funduszy jest widoczna również w przerobie pierwotnym i wtórnym (ryc. 19 i 20). Łączny udział środków KE przyznanych przedsiębiorstwom prywatnym jest najwyższy w przerobie pierwotnym (85%), gdzie Swedish Biofuels AB otrzymały najwyższy poziom finansowania (21,7 mln €), a następnie Fińskie Centrum Badań Technicznych (VTT – 4,3 mln €) oraz Towarzystwo Fraunhofera (3,6 mln €). Współfinansowanie w przerobie wtórnym jest bardziej zrównoważone, a firmy prywatne otrzymują 35% ogółu środków. CVIM (Compagnie Industrielle de la Matière Végétale) uzyskał najwyższy poziom

finansowania przez KE (18,1 mln €), głównie ze względu na rolę koordynatorów 2G BIOPIIC (zrównoważonej produkcji bioetanolu drugiej generacji w oparciu o proces Organosolv w warunkach atmosferycznych), skupiającym się na demonstracyjnej instalacji do produkcji bioetanolu z pozostałości rolniczych i drewna drugiej generacji.

Porównanie potencjału badawczego i działalności badawczej

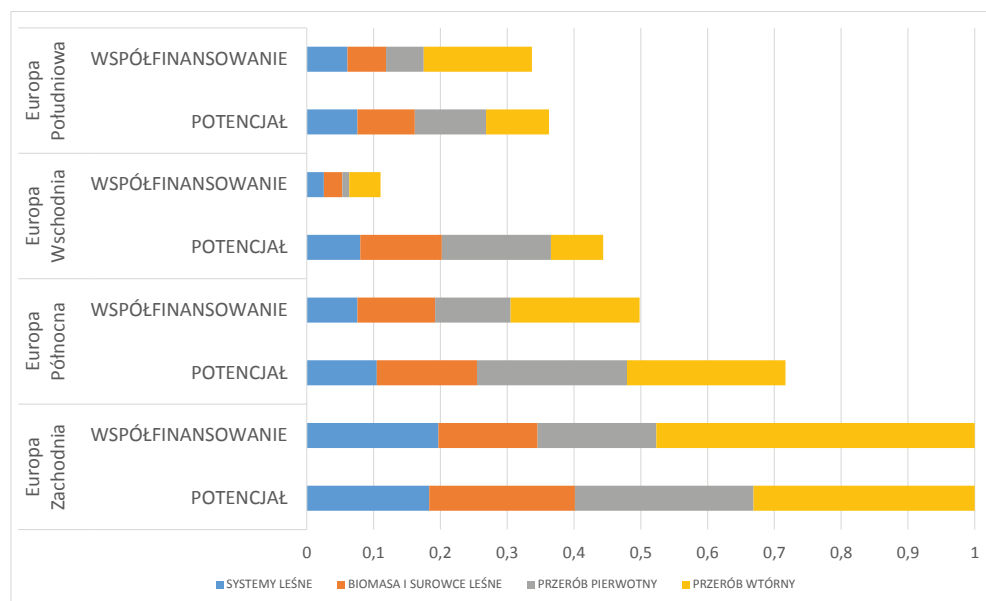
Ostatnim etapem analizy jest porównanie potencjału i działalności badawczej w programach ramowych KE. Porównania tematyczne między tymi dwoma zagadnieniami przedstawiono na ryc. 21, gdzie zarówno potencjał, jak i badania finansowane przez KE zostały przedstawione w zakresie od 0 do 1 (potencjał według zagadnień został podzielony przez maksymalny potencjał przypisany do pojedynczego zagadnienia, a finansowanie według zagadnień zostało podzielone przez maksymalne finansowanie przydzielone do pojedynczego zagadnienia). Fundusze i potencjał firm prywatnych nie zostały uwzględnione w analizie.

Rycina 21. Porównanie potencjału badawczego i finansowania przez KE według zagadnień

Widać, że zarówno dystrybucja potencjału badawczego, jak i finansowanie przez KE są bardzo nierównomierne i to samo można powiedzieć o stosunku między nimi dla poszczególnych zagadnień. Najwyższe ogólne finansowanie przez KE danego zagadnienia w całym obserwowanym okresie zostało przydzielone do Oceny trwałości (1.2), natomiast najwyższy potencjał badawczy jest ulokowany w Technologiach obróbki wstępnej (3.2). Zagadnienia, które charakteryzuje znacznie większe finansowanie niż potencjał badawczy, to: Ocena trwałości (1.2), Leśne usługi ekosystemowe (1.3), Bioenergia (3.4), Budownictwo i finalne produkty drzewne (4.1), Inne bioprodukty finalne/produkty o wysokiej wartości (4.6) i Biorafinerie (4.7). Tematy, które otrzymują znacznie mniejsze finansowanie niż posiadany potencjał badawczy, to: Inwentaryzacja lasów i ekonomika leśnictwa (1.1), Właściwości drewna (2.3), Przetwórstwo drewna (3.1), Technologie obróbki wstępnej (3.2), Przetwarzanie na masę celulozową (3.3), Przetwórstwo chemiczne (4.2), Przetwórstwo biopolimerów (4.4) i Dalsze przetwórstwo (4.8).

Porównanie potencjału badawczego i finansowania przez KE według regionów przedstawiono na ryc. 22.

Rycina 22. Porównanie potencjału badawczego i finansowania przez KE według regionów

Europa Południowa i Zachodnia mają zbilansowany potencjał badawczy i finansowanie. Europa Północna ma 'nadwyżkę' potencjału. Ze względu na dostępny potencjał uderzający jest bardzo niski poziom finansowania przez KE w krajach Europy Wschodniej. Stosunek potencjału do finansowania przez KE w poszczególnych kategoriach łańcucha dostaw jest w pewnym stopniu zrównoważony, z wyjątkami niskiego

dofinansowania przerobu wstępnego w krajach Europy Południowej i niskiego dofinansowania w zakresie biomasy i surowców leśnych oraz przerobu wstępnego w krajach Europy Wschodniej.

DYSKUSJA I WNIOSKI

Niniejszy artykuł koncentruje się na mapowaniu i analizowaniu potencjału i działalności badawczej w dziedzinie biogospodarki leśnej w Europie. Chociaż każda część Europy ma znaczne możliwości w poszczególnych segmentach łańcucha dostaw, ogólny potencjał zwiększa się od Europy Południowej przez Wschodnią i Północną do Europy Zachodniej. Na poziomie indywidualnym kraje i organizacje z Europy Północnej dysponują ogólnie największym potencjałem w tej dziedzinie. Z mapowania potencjału badawczego wynika, że wzrasta on wzdłuż łańcucha dostaw; to samo można powiedzieć o finansowaniu badań. Chociaż ogólne finansowanie zwiększyło się w H2020 względem 7. PR, wzrost jest prawie wyłącznie ograniczony do pośrednich etapów łańcucha dostaw. Jednakże biorąc pod uwagę wysoki udział środków KE przeznaczonych dla przedsiębiorstw prywatnych w zakresie przerobu pierwotnego i wtórnego, organizacje badawcze uzyskują w przybliżeniu wyrównane finansowanie w całym łańcuchu dostaw. Patrząc na finansowanie przez Komisję Europejską klasycznych zagadnień związanych z leśnictwem, największy wzrost finansowania nastąpił w przypadku Oceny trwałości, a największy spadek dotyczył Inwentaryzacji lasu i ekonomiki leśnictwa. Ze wszystkich indywidualnych zagadnień największe finansowanie ogólne i finansowanie przez KE zostało przeznaczone na Bioenergię.

Definicja biogospodarki leśnej opiera się na wcześniejszych projektach dotyczących mapowania oraz opiniach pięciu doświadczonych badaczy. Jedynie zagadnienia wymienione w dwóch zadaniach projektu ERIFORE zawierały szczegółowe (tekstowe) wyjaśnienia, podczas gdy w innych posługiwano się tylko tytułami zagadnień lub kilkoma słowami kluczowymi. Jedynie przegląd bibliometryczny ERIFORE zawierał opis procedury pobierania próby, podczas gdy w żadnym innym projekcie tego nie było. Nie wszystkie tematy i kraje były objęte wszystkimi projektami dotyczącymi mapowania; oznacza to, że wyniki koncentrujące się na częściej wymienianych zagadnieniach i krajach są bardziej istotne niż te opisujące potencjał w zakresie zagadnień w krajach, które zostały wymienione tylko w nielicznych projektach. Procedura wyodrębniania potencjału organizacji w zakresie poszczególnych zagadnień w projekcie FORESTERRA pozwoliła na pozytywną dyskryminację w stosunku do potencjału większych organizacji. Ocenę wyników na poziomie regionalnym należy przeprowadzać z uwzględnieniem tego, które kraje zaliczane są do danego regionu; na przykład kraje bałtyckie są zaliczane do Europy Wschodniej, a Francja do Europy Zachodniej, chociaż w ramach projektu FORESTERRA została zaliczona do obszaru Morza Śródziemnego.

Działalność badawcza była wspierana finansowaniem otrzymanym w ramach 7. PR, H2020 i kilku projektów w systemach ERA-NET. Autorzy przyznają, że takie ramy nie odzwierciedlają ogólnej działalności badawczej w Europie, gdzie może istnieć wiele krajowych i innych międzynarodowych źródeł finansowania badań. Otrzymywane finansowanie prowadzi również do rozbieżności w całej Europie; na przykład pewna kwota finansowania, która może przez miesiąc wspierać naukowca w Finlandii, pozwala na utrzymanie przez 3 miesiące badacza na tym samym szczeblu w Chorwacji. Pobranie próby i procedurę kategoryzacji zagadnień przeprowadziło niezależnie dwóch badaczy, którzy następnie porównali swoje wyniki. Nakładanie się w celu określenia ogólnej próby wyniosło 97%, natomiast pokrywanie się przypisywania zagadnień poszczególnych projektów sięgało 91%. Określenie ogólnej próby nie stanowiło problemu, jednak trudności sprawiło przypisywanie projektów do zagadnień. Wiele projektów zawiera elementy obejmujące wiele zagadnień, a ich opisy były czasami niewystarczające do podjęcia właściwej decyzji (około 30% projektów zweryfikowano, przeglądając również ich strony internetowe). Poniższe przykłady pokazują problemy napotymane podczas analizy i kategoryzacji próby. Projekt BIOFOAMBARK (dotyczący waloryzacji kory dla potrzeb pianek izolacyjnych i bioenergii, zaliczony do zagadnienia 4.4. Przetwórstwo biopolimerów) dotyczy problematyki bioenergii, oceny trwałości i analizy łańcucha dostaw, jednak główny nacisk został położony na wykorzystanie polimerów jako materiału pianotwórczego i substytutu dla tworzyw opartych na ropie naftowej, a następnie końcowe przekształcenie w gaz syntezowy. Innym przykładem jest projekt ReWoBioRef (Mobilizacja i wykorzystanie drewna z recyklingu do procesów biorafinacji lignocelulozowej, zaliczony do zagadnienia 2.5. Drewno i włókna poddane recyklingowi, które jest również silnie powiązane z zagadnieniem Biorafinerii (3.7). Wcześniej wspomniany projekt GEM-TRAIT koncentruje się na lasach tropikalnych, ale ponieważ badania prowadzone są przez Uniwersytet w Oksfordzie i Uniwersytet w Leeds, został on włączony do próby. Podobny dylemat dotyczył projektu 2G BIOPIC, który dotyczy produkcji bioetanolu z pozostałości rolnych i drewna. Został on włączony do próby, chociaż należy w równym stopniu do obszaru rolnictwa, jak i leśnictwa.

Duże zbiory danych uzyskane w tym badaniu pozwalają na przeprowadzenie wielu analiz przekrojowych, a niektóre z nich zostały przedstawione w części dotyczącej wyników. Dobór wyników miał na celu przedstawienie ogólnego opisu działalności badawczej i potencjału w zakresie biogospodarki leśnej w Europie i nie zawiera szczegółów dla poszczególnych krajów i zagadnień, ani pogłębionej analizy uzyskanych wyników. Najbardziej uderzającą dysproporcją w finansowaniu projektów jest niski poziom dofinansowania przez KE działań w Europie Wschodniej w porównaniu do wysokiego potencjału. Oznacza to, że kraje tego regionu nie są odpowiednio zintegrowane z międzynarodową społecznością naukową w tej dziedzinie. Pomóc im w tej kwestii powinny czołowe organizacje z Europy Północnej i Zachodniej. Specyficzne dla poszczególnych kategorii powiązania między organizacjami z różnych regionów Europy można

znaleźć w części poświęconej analizie współpracy. Z punktu widzenia strategicznego planowania badań, najważniejszym wynikiem przeprowadzonych badań jest to, że biogospodarka leśna nie jest w rzeczywistości dziedziną samą w sobie (zawartą w kategoryzacji zagadnień w łańcuchu dostaw). Niemal zupełnie różne organizacje działają w różnych segmentach łańcucha, przechodząc od organizacji bardziej nakierowanych na leśnictwo, takich jak EFI i BOKU na początku, do bardziej nastawionych na technologię, jak VTT i FCBA. Należy spodziewać się znacznej nieciągłości we współpracy w ramach poszczególnych zagadnień, biorąc pod uwagę fakt, że złożoność łańcucha dostaw znacznie wzrasta na każdym kolejnym jego etapie, a zajmowanie się problematyką zlokalizowaną na samym początku i końcu wymaga bardzo odmiennej wiedzy specjalistycznej. Niski poziom współpracy pomiędzy podmiotami w różnych kategoriach zagadnień hamuje możliwość innowacyjnego, opartego na badaniach reagowania na pojawiające się wyzwania, wymagające mobilizacji całych łańcuchów i systemów leśnictwa (od surowców do końca cyklu życia produktów finalnych).

Analiza przedstawiona w niniejszym referacie pozwala na sformułowanie dwóch zaleceń odnoszących się do planowania badań i innowacji na poziomie UE:

- Wspieranie szerszego włączenia się organizacji badawczych z krajów Europy Wschodniej w międzynarodowe środowisko naukowe w dziedzinie biogospodarki leśnej przez położenie nacisku na kryterium zasięgu geograficznego w przyszłym planowaniu badań i innowacji.
- Potrzeba projektów badawczych i innowacyjnych, które tematycznie obejmują wiele kategorii biogospodarczych w leśnictwie.

SUMMARY

Marko Lovrić

European Forest Institute, Joensuu, Finland

marko.lovric@efi.int

Forest research capacities in Europe

The EU has taken a strategic turn towards bioeconomy (EU 2020 Strategy), which has also influenced the EU research and development orientation, by putting more emphasis on bioeconomy related research and activities (EU Bioeconomy strategy). To remain relevant and competitive the European forest research should be responsive to address these structural changes.

This means that it should develop capacities and research infrastructures which will be able to address questions relevant in the new policy setting. Although a number of forest research capacity mapping exercises have been conducted at EU level it remains unclear how far the bioeconomy research is addressed in these mapping exercises. An overall synthesis based on updated information on forest bio-economy research and innovation covering the complete forest-based systems is thus missing for Europe. Such a synthesis would serve several important purposes: 1) It would be an important baseline for future strategic advice strengthen coordination in research and innovation work between the EU, member states and stakeholders; 2) it would be of great use for alignment and for reference in the design and framing of European and national calls within the area, and 3) it would constitute an important strategic document in relation to the developing overall European bioeconomy strategy.

A typology of forestry and its supply-chain topics in the context of bioeconomy is developed from input of five senior experts. Data on research capacities and research activity connected to it is drawn from six previous mapping exercises in the field and from CORDIS data set of all projects that have been supported through EC's Framework Programmes. Results show that research capacities increase both along the forestry supply-chain and from South-East to North-West of Europe; however, each region has capacities in each segment of the supply chain. Actors from the Easter Europe are very scarcely connected to actors from Western and Northern Europe within the context of EC's framework programmes. Financing of forestry research increases with the passage of time and along the supply chain. There are more capacities than financing in the beginning of the supply chain, and there are less capacities than financing towards its end. Share of industrial actors receiving funds for forestry research projects greatly increases in topics related to primary and secondary processing.

LITERATURA

- Helms J.A. 2002. Forest, forestry, forester: What do these terms mean? *Journal of Forestry*, 100(8): 15–19.
- Johnson T.G., Altman I. 2014. Rural development opportunities in the bioeconomy. *Biomass and Bioenergy*, 63: 341–344.
- Ollikainen M. 2014. Forestry in bioeconomy – smart green growth for the humankind. *Scandinavian Journal of Forest Research*, 29(4): 360–366.
- Pfau S.F., Hagens J.E., Dankbaar B., Smits A.J. 2014. Visions of sustainability in bioeconomy research. *Sustainability*, 6(3): 1222–1249.
- Pülzl H., Kleinschmit D., Arts B. 2014. Bioeconomy – an emerging meta-discourse affecting forest discourses? *Scandinavian Journal of Forest Research*, 29(4): 386–393.
- Vandermeulen V., Van der Steen M., Stevens C.V., Van Huylbroeck G. 2012. Industry expectations regarding the transition toward a biobased economy. *Biofuels, Bioproducts and Biorefining*, 6(4): 453–464.

Marek Turčáni

Uniwersytet Przyrodniczy w Pradze, Czechy

turcani@fld.czu.cz

Wyzwania stojące przed nauką i edukacją leśną¹

Niniejszy referat ma na celu przybliżenie wyzwań stojących przed nauką i edukacją leśną oraz działań podejmowanych przez Wydział Leśnictwa i Drzewnictwa Uniwersytetu Przyrodniczego w Pradze. Na początku przywołajmy zdanie przypisywane Cycleronowi: „Czasy się zmieniają, a my zmieniamy się z nimi”. Jest to dzisiaj bardzo ważne stwierdzenie, bo doświadczamy globalnych zmian, również leśnictwo zmienia się bardzo dynamicznie.

Z uwagi na bardzo szerokie pierwotne sformułowanie tytułu referatu, dokonano pewnego jego doprecyzowania. W niniejszym opracowaniu skupiono się na omówieniu potencjalnej roli instytucji akademickich we wspieraniu komunikowania się leśników ze społeczeństwem. W dalszej części zarysowano najistotniejsze problemy związane z tą komunikacją oraz zaproponowano potencjalne rozwiązania.

Środowisko leśników spotyka się obecnie z negatywną oceną ich profesji. Na przykładzie Czech można powiedzieć, że na płaszczyźnie komunikacji leśnicy niestety robią niewiele, aby tę sytuację zmienić. Jednocześnie sektor leśny zmaga się z następstwami dynamicznie zachodzących zmian globalnych, w tym przede wszystkim zmian klimatu. Samo środowisko leśników jest natomiast bardzo konserwatywne, co jest i zaletą, i wadą. W tym przypadku konserwatyzm pociąga za sobą próbę wyeliminowania wszystkich krytyków spoza naszego grona. W czeskim leśnictwie do tej pory nie wypracowano kompleksowej polityki komunikacyjnej.

Leśnicy nie mają uznania i nie budzą zaufania w społeczeństwie. Stąd niezbędne wydaje się przyjęcie pewnego biznesplanu, służącego zwiększeniu międzynarodowego i krajowego uznania leśnych instytucji akademickich, stanowiących „wizytówkę leśnictwa”.

Przyjrzyjmy się pierwszemu z zarysowanych na wstępie problemów. Negatywny odbiór leśnictwa przez społeczeństwo w znacznej mierze wynika z braku odpowiednich kadr, co wiąże się z nie najlepszą reputacją, systemem edukacji oraz istnieniem wielu innych możliwości kariery zawodowej młodych ludzi. Społeczeństwo nie jest również dobrze informowane o sprawach leśnictwa.

¹ Tłumaczył i opracował: Adam Kaliszewski

Można w tej sytuacji skorzystać z dwóch narzędzi: marketingu oraz przybliżania wyników badań szerszym grupom społecznym.

Niezbędne jest podjęcie komunikacji, przede wszystkim z młodymi ludźmi. Służyć temu może edukacja leśna oraz inne formy przekazywania wiedzy i kontaktu: różnego rodzaju konkursy, wystawy itp. Bardzo ważnym obszarem są również media zarówno tradycyjne (prasa, radio, telewizja), jak i nowe (media społecznościowe). Niezależnie od drogi dotarcia do odbiorców, nie wiemy, jakie faktycznie oddziaływanie mają działania podejmowane przez leśników w tym zakresie. Należy podejmować próby skoordynowania działań i przedstawiania spójnego obrazu w różnych mediach.

Komunikacja za pośrednictwem gazet, radia i TV w pozytywnych kampaniach

The image shows a screenshot of the Czech TV website 'Fokus VM'. The page has a navigation bar at the top with links for 'Zpravodajství', 'Sport', 'Kultura', 'TV program', 'Přehled A-Z', 'Přihlásit', and 'Vše o ČT'. The main content area features a large video player with the title 'Fokus VM' and a man in a suit speaking. Below the video player, there is a section titled 'V lese' and a video player showing a man speaking. The video player has a '20:05' timestamp and a subtitle 'BRAZILSKÁ POLICIE PROVĚŘUJE MOŽNOU KORUPCI PŘI VOLBĚ RIA DÉJÍŠTĚM OH.'. The footer of the page is green and contains the text 'Czech University of Life Sciences Prague Faculty of Forestry and Wood Sciences Wyzwania stojące przed nauką i edukacją leśną Marek Turčáni'.

Bardzo ważny jest również bezpośredni kontakt ludzi nauki z politykami i decydentami. Pozwala on na przedstawianie strategii, przybliżanie spraw leśnictwa ludziom, którzy na co dzień nie zajmują się tą problematyką, a których decyzje są dla nas ważne.

Dużego znaczenia nabierają kampanie prowadzone w Internecie. Kampanie internetowe można bardzo dokładnie analizować i oceniać zakres ich oddziaływania, a na tej podstawie formułować strategię komunikacyjną, pozwalającą na dotarcie do młodych ludzi.

Innym istotnym obszarem działań na Wydziale Leśnictwa i Drzewnictwa jest współpraca międzynarodowa. Prowadzimy współpracę z Międzynarodową Unią Leśnych Organizacji Badawczych (IUFRO), Europejskim Instytutem Leśnym (EFI) oraz Środkowo- i Południowo-Wschodnim Biurem Regionalnym EFI

(EFICEEC-EFISEE), Euroleague for Life Sciences, a także współpracę w ramach porozumień dwustronnych.

O skuteczności marketingu prowadzonego na Wydziale świadczy liczba kandydatów na studia, liczba osób, które zdały egzamin i dostały się na studia. Pomimo niżu demograficznego w latach 90. XX w. (osoby urodzone w tym okresie obecnie podejmują studia), liczba kandydatów nie maleje. To efekt podejmowanych przez nas długofalowych działań marketingowych. Takiej strategii marketingowej brakuje jednak dla całego sektora leśnego. Stworzenie jej wymaga jednak prowadzenia wysokiej jakości badań socjologicznych i wykorzystania ich wyników w praktyce.

Coraz więcej środków finansowych jest kierowanych na prowadzenie badań. W 2018 r. budżet projektów badawczych na Wydziale Leśnictwa i Drzewnictwa sięga blisko 20 mln PLN i jest ponad dwukrotnie większy niż w 2016 r. Na Wydziale realizowane są dwa duże projekty: EXTEMIT, dotyczący stworzenia grupy naukowej i jej zaplecza technicznego, skupionej na badaniach nad łagodzeniem wpływu zmian klimatu na lasy od poziomu genów do krajobrazu, dysponujący łącznym budżetem 41 mln PLN, oraz EVA 4.0, poświęcony zaawansowanym badaniom wspierającym adaptację sektora leśno-drzewnego do zmian globalnych i czwartej rewolucji przemysłowej, z budżetem 59 mln PLN.

Strategia Wydziału Leśnictwa i Drzewnictwa przynosi dobre rezultaty. Rośnie liczba corocznie publikowanych artykułów naukowych. W 2017 r. pracownicy Wydziału opublikowali w czasopiśmie z listy Web of Science ok. 200 artykułów; dla porównania w roku 2012 było ich ponad 60, a w 2014 r. około 120. Następuje też coroczny wzrost liczby cytowań, rosną wskaźniki Hirscha pracowników, coraz więcej wyników badań publikują także doktoranci. Ponadto co roku publikujemy 20–30 artykułów przybliżających wyniki naszych badań praktykom, popularyzujemy również efekty naszej pracy przez liczne publikacje popularne w czasopiśmie branżowych dla leśników, pracowników przemysłu drzewnego i myśliwych, a także krótkie doniesienia napisane przystępnym językiem dla szerszych grup odbiorców.

Efekty przyjętej przez Wydział strategii widać również w porównaniach z innymi jednostkami naukowymi w Czechach i na Słowacji. Pod względem liczby artykułów indeksowanych w Web of Science w ostatnich latach Wydział Leśnictwa i Drzewnictwa Uniwersytetu Przyrodniczego w Pradze wyprzedził Wydział Leśnictwa i Technologii Drewna Uniwersytetu Mendla w Brnie i słowackie Narodowe Centrum Leśne w Zwoleniu.

Pod względem liczby publikacji Wydział jest na 8. miejscu w rankingu rolniczych instytucji naukowo-badawczych na świecie.

Aby jednak sytuacja ulegała dalszej poprawie, musimy dokładać wszelkich starań, by przyciągać do nauki najlepszych specjalistów. Będzie to możliwe, gdy zapewnimy im płace na satysfakcjonującym poziomie.

Mimo poprawy sytuacji wciąż brakuje nam pewnych elementów, m.in. ważnych partnerów międzynarodowych i międzynarodowego uznania, nowych projektów

w zakresie współpracy w praktyce czy nowego Horyzontu 2020 i 9. Programu Ramowego w leśnictwie.

Kolejnym zagadnieniem jest sprawa problemów środowiskowych związanych ze zmianami globalnymi i zmianami klimatu. Zmiany klimatu już teraz są znaczące, jednak prognozy wskazują, że w przyszłości będą jeszcze większe.

W warunkach postępujących zmian klimatu i ich konsekwencji wciąż brakuje nam strategii komunikacyjnej, a także współpracy z przedsiębiorstwami komercyjnymi i władzami leśnymi. Jest to dla leśnictwa bardzo niebezpieczna sytuacja.

Jak wspomniano we wstępie, leśnictwo jest bardzo tradycyjną (konserwatywną) dziedziną. W obliczu zachodzących zmian leśnicy zachowują się tak, jakby byli w oblężonej twierdzy. Aby to zmienić, musimy przyciągnąć dobrze wykształconych ludzi. Umożliwi to otwarcie się i dopuszczenie do krytycznych dyskusji w obrębie samego leśnictwa.

Jako jednostka naukowa wciąż staramy się docierać do leśników praktyków, choć rezultaty wydają się raczej nikłe. Nasze działania obejmują publikacje popularne w czasopismach branżowych, organizowanie studiów podyplomowych i realizowanie wspólnych projektów. Poza tym docieramy do praktyków za pośrednictwem Czeskiego Towarzystwa Leśnego, przygotowując różnorodne prezentacje i referaty.

Wciąż jednak brakuje nam bardziej krytycznego spojrzenia na sprawy leśnictwa w obrębie naszego środowiska. Czeskie leśnictwo nie wypracowało dotychczas kompleksowej strategii marketingowej (jako cały sektor). Istotnym problemem jest także brak wystarczających środków finansowych. Potrzebujemy ciągłych dyskusji, pozwalających wypracować spójne stanowisko wobec otoczenia, w tym organizacji ekologicznych.

Podsumowując: w sytuacji negatywnego nastawienia społeczeństwa do leśnictwa, a także zachodzących zmian globalnych, należy dążyć do stworzenia „wizytówki leśnictwa”. Rolę tę powinny pełnić dobrze przygotowane i wyposażone instytucje akademickie, zatrudniające najwyższej klasy specjalistów. Leśne instytucje akademickie powinny przygotowywać i wdrażać własne biznesplany. Realizowane badania i ich wyniki muszą być przekazywane praktykom, co wymaga podjęcia i ciągłej poprawy komunikowania się. Środowisko leśników powinno skoordynować swoje działania i wykorzystać wszystkie możliwe narzędzia marketingowe, aby poinformować społeczeństwo o własnym istnieniu i potrzebie podejmowanych przez leśników działań. Należy zwracać większą uwagę na niedrzewne usługi leśne oraz podejmować próby poprawy systemu finansowania leśnictwa.

Tworzenie „wizytówki leśnictwa” wymaga inwestycji w wyposażenie. Potrzebne są duże środki finansowe, niewielkie kwoty nie wystarczą. Ukończony w 2015 r. nowy budynek Wydziału Leśnictwa i Drzewnictwa kosztował w przeliczeniu 46 mln PLN, z czego na budowę Pawilonu Hi-Tech przeznaczono 33 mln PLN, a na przebudowę laboratoriów kolejne 7 mln PLN.

Stworzenie „wizytówki leśnictwa” zajmuje przynajmniej kilka (5–8) lat i wymaga znacznych nakładów finansowych (kilkuset mln PLN). Niezbędne jest przygotowanie i prowadzenie dobrej polityki personalnej i zastosowanie nowoczesnych narzędzi marketingowych. Podejmowane działania muszą być promowane i lobbowane, w zakresie badań konieczne jest również nawiązanie i utrzymywanie aktywnej współpracy międzynarodowej. Uzyskiwane wyniki badań powinny być w jak najszerszym zakresie przenoszone do praktyki.

SUMMARY

Marek Turčáni

Faculty of Forestry and Wood Sciences, Czech University of Life Sciences, Prague
turcani@fld.czu.cz

Challenges for forest science and education

We, usually conservative foresters, are living in the period of extremely fast changes, generally called the “Global change”. Some people reduce the “Global change=GC” to the “Climate change=CC”. CC is only a part of GC and it is extremely important to accept the concept of “GC” in forestry and also in forest science and education as a cardinal concept, which we must bring to real life. Who is “WE”? We: all foresters in research and science, foresters in education and of course practical foresters.

At the first, we should define problems, which make our life more and more complicated:

A) Frequent non-positive acceptance of forestry by society. The public frequently waits from forestry not only timber, but also other products (recreation, rest, nature beauty). Large part of society does not expect the timber from forests. In addition, large part of society does not want to cut the trees. Foresters are considered “bad guys”, which are killing also poor animals by their rifles. This results in low interest of young people to be a forester.

B) Environmental problems connected to CC/GC. CC induces many un-wanted situations. Large-scale insect outbreaks, drought periods, transfer of invasive pests/diseases. Those situations often initiate question: What are doing those “foresters” in their uniforms? When they are not able to keep forests healthy and suitable for us, public? We also do not accept the concept of the “GC”: however, thinking of people, their behaviour and expectations are rapidly changing. They usually want more from forest, and/or they want non-wood products. The only problem is that they do not want to pay for it.

C) Traditional/conservative forestry. We are proud to say, “We (foresters) are here for more than 200 years and we know everything”. Why some environmentalists tell us, what we should do? We only know what we should do in our forests. This is big mistake, and our big problem.

Challenges – and how to solve the problems stated above:

We really need make huge investment to a marketing and improve communication. Both ones must be professional, focused to correct public groups and, again, huge and permanent. We need repeatedly say what we are doing, for who we are doing these things, and what would happen, if we do not do anything. The public auditory must realise, that they not only need foresters, but also must consider them as important for society. Important part of marketing and communication are media. I do not mean only TV and radio, but mainly social networks. We must do presentation of simple things saying, “Foresters are doing what society wants”. The messages must be clear and we need to turn public opinion and have them on our side. They must know that we serve to public.

Finally, I am going to mention something about research and science. We must realize that we must be prepared to solve the problems above. To do so, we need huge investment to facilities, equipment and mainly to human resources. I am always say, that you cannot put practical forester to laboratory and expect she/he will be an excellent scientist in a year! Excellent scientist is something like opera singer. How many really top of them we have? A very few. We need to bring to the forestry science the best people. You need to allocate huge money to do so.

Moreover, as the last, but not least, when you have the best people in research and science, they must have a vision. Vision where to shift forestry in 5, 10, 20, 50 years... In addition, those experts must teach young people, giving them all modern trends, communications skills, using the high-quality equipment. We will construct of the Hi-Tech Pavilion this and next years for innovative teaching.

Peter Balogh

Narodowe Centrum Leśne, Instytut Doradztwa i Edukacji, Zwolen, Słowacja

balogh@nlcsk.org

Kształcenie zawodowe w sektorze leśnym na Słowacji¹

HISTORIA EDUKACJI LEŚNEJ

Edukacja specjalistów z zakresu gospodarki leśnej ma na Słowacji bogatą tradycję. Jej początek jest związany z rozwojem górnictwa będącego pierwotnym odbiorcą produkcji leśnej.

Wykładanie leśnictwa jako przedmiotu fakultatywnego rozpoczęto na trzecim roku studiów z zakresu górnictwa. Akademię Górniczą w Bańskiej Szczawnicy powołano w 1762 r. Wiedza zdobyta podczas wykładów profesora Kristofa Traugota Deliusa była stosowana przez absolwentów w praktyce w lasach należących do Izby Górniczej.

Nauki leśne i samo leśnictwo nieprzerwanie rozwijały się w niezależną specjalizację. Wynikało to z ogólnego rozwoju zachodzącego w Europie.

Ustawa ogłoszona przez Cesarza Franciszka Józefa I w 1807 r. umożliwiła powołanie Niezależnego i Publicznego Instytutu Leśnictwa w ramach Akademii Górniczej w Bańskiej Szczawnicy. Jego pierwotnym celem było kształcenie specjalistów dla praktyki leśnej. Instytut był pierwszą akademicką instytucją leśną na obszarze dzisiejszej Słowacji i jedną z pierwszych tego rodzaju na świecie. Oto przykłady początków szkolnictwa leśnego w niektórych krajach: Rosja w 1811 r. (Sankt Petersburg), Austria w 1813 r. (Mariabrunn), Niemcy w 1816 r. (Tharandt) i w 1830 r. (Eberswalde), Francja w 1824 r. (Nancy), Szwajcaria w 1855 r. (Zurych), Włochy i Hiszpania w 1869 r., Stany Zjednoczone w 1900 r.

Profesorem w Niezależnym i Publicznym Instytucie Leśnictwa został mianowany dr Henrich Wilckens z Wolfenbüttel w Dolnej Saksonii. Zaproponował on system kształcenia absolwentów – leśników i stworzył plan dwu-, a następnie trzyletnich studiów. Studia obejmowały przedmioty ogólne, przedmioty specjalistyczne z zakresu leśnictwa oraz prawodawstwo leśne.

W 1845 r. ustanowiono Akademię Górniczą i Leśnictwa. Było to w czasie, gdy edukacja leśna stawała się bardziej niezależna. Jedną z osób, które wywarły największy

¹ Tłumaczył: Adam Kaliszewski

wpływ na Niezależny i Publiczny Instytut Leśnictwa, był następcą dr. Wilckensa, profesor Rudolph Feistmantl. Ogólna trzyletnia specjalizacja i indywidualne czteroletnie studia dla inżynierów leśnych rozpoczęto w 1872 r. Wprowadzono nową formę studiów uniwersyteckich kończących się egzaminem państwowym. W następstwie zmian społecznych i gospodarczych dalszy rozwój Akademii został powstrzymany.

Później, w 1904 r., powołano w Bańskiej Szczawnicy nowy Uniwersytet Górniczo i Leśnictwa z czterema wydziałami. Jednym z nich był Wydział Inżynierii Leśnej.

Absolwenci czteroletnich studiów otrzymywali tytuł inżyniera leśnego po dwóch latach praktyki leśnej. To doświadczenie praktyczne było obowiązkowe. Pod koniec I wojny światowej cały Uniwersytet przeniesiono do Budapesztu, a następnie do Sopronu na Węgrzech. Przez kolejne 21 lat na terenie Słowacji nie było możliwości studiowania leśnictwa. Wreszcie w 1939 r. wysiłki leśników i pracowników Uniwersytetu Górniczo i Leśnictwa zakończyły się sukcesem, gdy na Słowackim Uniwersytecie Technicznym w Bratysławie przyjęto pierwszy rocznik na specjalizację z zakresu inżynierii leśnej i rolnej.

W międzyczasie słowaccy leśnicy studiowali za granicą, m.in. w Austrii, Jugosławii i Czechach.

Wkrótce po II wojnie światowej, w 1946 r., uniwersyteckie studia leśne przeniesiono do Koszyc, gdzie powołano Uniwersytet Inżynierii Rolnej i Leśnej. Następnie Uniwersytet zamknięto i w 1952 r. utworzono dwie nowe uczelnie: Uniwersytet Rolniczy w Nitrze i Wyższą Szkołę Leśnictwa i Technologii Drewna w Zwoleniu.

Nowa uczelnia w Zwoleniu szybko się rozwijała i budowała swój potencjał naukowy i kadry. Wysoki poziom kwalifikacji absolwentów okazał się korzystny z punktu widzenia zagospodarowania słowackich lasów.

W swoich początkach edukacja leśna na poziomie średnim nie przyciągała uwagi w takim stopniu, jak edukacja uniwersytecka. Jednakże z inicjatywy leśnika Frantiska Wisnera w 1796 r. utworzono Szkołę Leśną w Liptowskim Gródku.

OBECNA SYTUACJA EDUKACJI LEŚNEJ

Edukacja leśników tworzy spójny i gruntownie opracowany system. Wywodzi się on z bogatej tradycji leśnictwa słowackiego i doświadczenia wielu pokoleń słowackich leśników.

Sieć leśnych instytucji edukacyjnych rozrastała się i wszystkie typy szkół leśnych nieustannie ewoluowały do obecnego trójszczeblowego systemu szkolnictwa:

- leśne szkoły średnie (3) w Liptowskim Gródku, Bańskiej Szczawnicy i Preszowie, gdzie szkoleni są specjaliści techniczni i z zakresu zagospodarowania lasu,
- szkoły leśne (5) Poltar, Bańska Szczawnica, Twardoszyn i Bijacovce, Ivanka pri Dunaji, szkolące wykwalifikowanych robotników leśnych,
- szkoły wyższe (1).

Uniwersytecka edukacja leśna jako najwyższy poziom w państwowym systemie szkolnictwa jest realizowana przez Wydział Leśny Uniwersytetu Technicznego w Zwoleńniu. Uniwersytet utworzono w 1991 r. Wydział Leśny oferuje programy studiów uniwersyteckich zarówno z zakresu leśnictwa, jak i gospodarki łowieckiej, w połączeniu z własnymi badaniami podstawowymi i stosowanymi, a absolwenci uzyskują stopień licencjata i/lub magistra. Głównym zadaniem absolwentów – inżynierów leśnych jest przygotowywanie, organizowanie i zarządzanie praktyką leśną w sposób zapewniający stabilność ekologiczną ekosystemów leśnych i realizacja pozaprodukcyjnych funkcji lasu.

Wysiłki służące wykorzystaniu potencjału szkół leśnych prowadzą do dysproporcji między liczbą absolwentów a rynkiem pracy. Potrzeby szkolnictwa zawodowego muszą być zharmonizowane z wymogami rynku pracy dla określonych zawodów, zgodnie z potrzebami i kryteriami szkolnictwa w krajach UE.

DALSZA EDUKACJA LEŚNIKÓW

System dalszej edukacji osób pracujących w słowackim przemyśle leśnym uruchomiono po II wojnie światowej. Był on blisko związany z wyspecjalizowaną edukacją leśną i odzwierciedlał nowe potrzeby praktyki leśnej.

System zakładowych szkół leśnych wprowadzono w organizacjach przemysłu leśnego (przedsiębiorstwach leśnych) w latach 50. XX w. Główny nacisk położono na umiejętności praktyczne, stosunek do pracowników i samej pracy. Edukację prowadzono w formie szkoleń i kursów związanych ze wszystkimi zadaniami napotykanymi w praktyce leśnej. Uczestnikami byli zarówno robotnicy, jak i kadra zarządzająca.

Zakładowe szkoły leśne przekształcono w latach 70. XX w. w zakładowe ośrodki edukacyjne. Ośrodki stanowiły części czterech przedsiębiorstw leśnych (Żylin, Koszyce, Bańska Bystrzyca i Bratysława). Zakładowe ośrodki leśne były rozmieszczone w wyremontowanych pomieszczeniach i w pełni wyposażone w sprzęt dydaktyczny. Wykłady i szkolenia prowadzone były przez wykwalifikowanych wykładowców zewnętrznych i wyspecjalizowanych instruktorów wewnętrznych. Obiekty edukacyjne oferowały regularne kursy i szkolenia specjalistyczne oraz okresowe wykłady zarówno dla robotników, jak i kadry kierowniczej.

Złożone warunki ekonomiczne doprowadziły do zamknięcia dobrze funkcjonujących zakładowych ośrodków edukacyjnych. Dlatego zaistniała potrzeba stworzenia innej platformy. W 1978 r. utworzono Instytut Szkolenia i Edukacji Kadr Leśnictwa i Gospodarki Wodnej Republiki Słowackiej. Jego głównym zadaniem było zapewnienie szkoleń zawodowych przez sieć leśnych szkół zawodowych. Prowadzono również własną działalność edukacyjną skupioną głównie na:

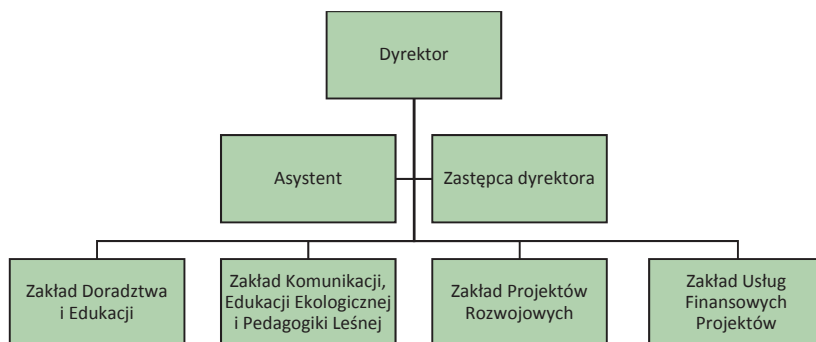
- szkoleniach kadry zarządzającej,
- przygotowywaniu nauczycieli, instruktorów, wykładowców dla przemysłu leśnego,

- organizacji krótkoterminowych kursów i szkoleń, podczas których przekazywano praktykom leśnym najnowszą wiedzę, np. wyniki badań naukowych,
- regularnych kursach z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy oraz zasad ochrony przeciwpożarowej,
- kursach języków obcych.

W ciągu kolejnych 30 lat Instytut przeszedł kilka gruntownych reorganizacji, odzwierciedlających aktualne zmiany społeczno-gospodarcze. Główna zmiana nastąpiła w styczniu 2006 r., gdy Instytut połączono z Instytutem Badawczym Leśnictwa i Instytutem Gospodarki Leśnej, tworząc Narodowe Centrum Leśne (NFC).

NFC, zarządzana bezpośrednio państwowa organizacja o zasięgu ogólnokrajowym, została utworzona jako nowoczesna krajowa platforma dla integracji badań leśnych, planowania, doradztwa, dalszego kształcenia i praktyki leśnej, zdolna do lepszego sprostania wyzwaniom stojącym przed leśnictwem w XXI w.

Doradztwo, dalsze kształcenie i działania w zakresie PR są obecnie realizowane przez NFC–Instytut Doradztwa i Edukacji Leśnej Zwolen (NFC–Institute for Forest Consulting and Education Zvolen) jako bezpośredniego następcę poprzedniego Instytutu (opisanego powyżej). Instytut zatrudnia 19 pracowników w ramach struktury organizacyjnej przedstawionej na poniższym diagramie (ryc. 1).

Rycina 1. Struktura organizacyjna NFC–Instytutu Doradztwa i Edukacji Leśnej Zwolen

Instytut realizuje szeroki zakres usług i produktów z naciskiem na działania związane z:

- egzaminowaniem z poziomu umiejętności zawodowych w leśnictwie,
- dalszą edukacją specjalistów leśnych,
- doradztwem dla prywatnych właścicieli leśnych i użytkowników lasu,
- pedagogiką leśną,
- public relations, w tym promocją działań w leśnictwie,
- przygotowaniem projektów i doradztwem z zakresu funduszy strukturalnych UE.

Jednym z głównych zadań Instytutu, zleconym przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, jest przeprowadzanie egzaminów z umiejętności

zawodowych w leśnictwie. Słowackie prawo leśne wyróżnia 3 podstawowe kompetencje zawodowe:

- certyfikowany zarządca lasu (Certified forest manager),
- certyfikowany specjalista ds. zarządzania lasu (Certified forest management planner),
- certyfikowany ekspert z zakresu leśnego materiału rozmnożeniowego (Certified expert in forest reproduction material).

We wszystkich wymienionych przypadkach ubiegający się muszą spełnić wymagania związane z wykształceniem i stażem w leśnictwie, określone przez stosowne przepisy prawa, a także zdać egzamin. Corocznie do egzaminów w Narodowym Centrum Leśnym przystępują setki kandydatów, a 80% z nich zainteresowanych jest zdobyciem certyfikatu z zakresu gospodarki leśnej.

Potrzeba wprowadzenia tego mechanizmu certyfikacji pojawiła się po przeprowadzeniu reprivatyzacji lasów w latach 90. XX w., gdy powstały nowe, prywatne jednostki gospodarcze, często nie większe niż kilkadziesiąt czy kilkaset hektarów. Niezbędna stała się skuteczna komunikacja między państwem a prywatnymi właścicielami lasu. Często jednak prywatni właściciele nie mieli stosownego wykształcenia pozwalającego na realizację funkcji ekosystemowych wymaganych prawem.

Egzamin na certyfikowanego zarządcę lasu składa się z 5 części:

- hodowli lasu,
- technologii pozyskania i zrywki drewna,
- planowania urzędzeniowego,
- prawa leśnego,
- ochrony lasu.

Komisja egzaminacyjna składa się z 5 członków mianowanych przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich. Egzamin jest podzielony na część teoretyczną i praktyczną. Część teoretyczna ma formę pisemnego testu. Kandydaci nie mogą przystąpić do części praktycznej (odbywającej się bezpośrednio w drzewostanach), dopóki nie zdadzą egzaminu teoretycznego. Wszyscy kandydaci, którzy przejdą przez obie części egzaminu, są wpisywani do rejestru certyfikowanych zarządców lasów. Po zarejestrowaniu kandydaci są uprawnieni do zarządzania własnością leśną o powierzchni nieprzekraczającej 2000 ha.

Oprócz egzaminów dla nowych zarządców lasów NFC prowadzi rocznie ponowne przeszkolenia dla 300–400 już zarejestrowanych zarządców. Ponowne przeszkolenia certyfikowanych leśników są obowiązkowe i powtarza się je co 5 lat. Wykładowcami są renomowani eksperci z dużym doświadczeniem praktycznym, co gwarantuje wysoki poziom edukacji. Podczas dwudniowego przeszkolenia uczestnicy są zapoznawani z najnowszą wiedzą z zakresu leśnictwa. Zapewnia to bezpośrednie przekazanie wyników badań do praktyki. Szkolenie stanowi również okazję do przekazywania i wymiany wiedzy i doświadczeń oraz rozwiązywania problemów, z jakimi leśnicy stykają

się podczas swojej pracy. NFC oferuje także uczestnikom ponownego przeszkolenia publikacje dotyczące różnych zagadnień leśnictwa. Centrum publikuje je jako wynik projektów finansowanych z funduszy UE lub są one finansowane ze środków własnych.

Centrum posiada również bogatą ofertę odpłatnych kursów krótkoterminowych (11) w ramach opcjonalnych działań edukacyjnych, standaryzowanych i dostosowanych do klientów z sektora leśnego tak, aby sprostać ich szczególnym potrzebom. Obecnie największym powodzeniem cieszą się kursy:

- Edukacja z zakresu wykorzystania środków ochrony roślin;
- Nowe metody ochrony lasu;
- Ocena jakości drewna;
- Metody określania wieku zwierząt łownych.

Na zakończenie każdego kursu uczestnicy są proszeni o wypełnienie kwestionariusza, w którym oceniają kwalifikacje wykładowcy, instytucję edukacyjną oraz poziom materiałów dydaktycznych. Mają również możliwość wyrażenia ewentualnych sugestii i zażaleń. Informacje z ankiet są analizowane, a wynik analizy uwzględnia się w systemie edukacji. Ankiety służą jako źródło informacji przy wyborze wykładowców i wyborze nowych tematów kursów i publikacji.

Wszystkie krótkoterminowe kursy mają akredytację Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich. Muszą kończyć się egzaminem pisemnym lub ustnym, a osoby, które pomyślnie zdadzą egzamin, uzyskują certyfikat wystawiony przez NFC.

Fakt, że wykładowcy są przeważnie ekspertami z zakresu praktyki leśnej, bez przygotowania i umiejętności pedagogicznych, przyczynił się do uruchomienia przez NFC również kursów dla wykładowców, mających zapewnić wysoką jakość procesu kształcenia. Kursy dla wykładowców koncentrują się na poprawie umiejętności komunikacyjnych i dydaktycznych.

W ostatnich latach w ogromnym stopniu wzrósł ogólny poziom integracji technologii informacji i komunikacji w nauczaniu. Edukacja leśna na Słowacji wciąż jednak korzysta z tradycyjnych metod dydaktycznych, takich jak lekcje teoretyczne, zestaw wykładów mniej lub bardziej połączonych z praktycznymi szkoleniami w terenie i wycieczkami. Opierają się one głównie na tradycyjnych pomocach dydaktycznych, np. kopiach różnych publikacji itp.

W celu podniesienia jakości działań edukacyjnych NFC–Instytut Doradztwa i Edukacji Leśnej Zwoleń oferuje również kursy e-learningowe (media cyfrowe online) w połączeniu z metodami „szkolnymi” i wycieczkami – tak zwane „nauczanie mieszane”. Dla większości kursów NFC wprowadziło również materiały e-learningowe, uzupełniające wiedzę prezentowaną z wykorzystaniem tradycyjnych metod edukacyjnych. Uczestnicy mogą również znaleźć na portalu e-learningowym wirtualne ćwiczenia i testy. Wykonanie testów może pomóc im w ocenie swojej wiedzy.

W najszerszy sposób metoda e-learningowa jest wykorzystywana przy kursach na certyfikowanych zarządców lasów. Dla tego kursu na platformie e-learningowej (<http://>

www.e-learning.nlcsk.sk/) uczestnicy mogą znaleźć testy o takiej samej strukturze jak podczas egzaminów państwowych.

NFC poprawia jakość edukacji leśnej również przez wdrażanie różnych projektów edukacyjnych. Od czasu powstania Centrum z powodzeniem zrealizowano ponad 34 krajowe i 9 międzynarodowych projektów, finansowanych głównie ze środków UE.

Ostatni projekt był wdrażany w ramach programu współpracy transgranicznej ENPI – 2007–2013 między Węgrami, Słowacją, Rumunią i Ukrainą, a całkowity budżet wyniósł 373 682 EUR.

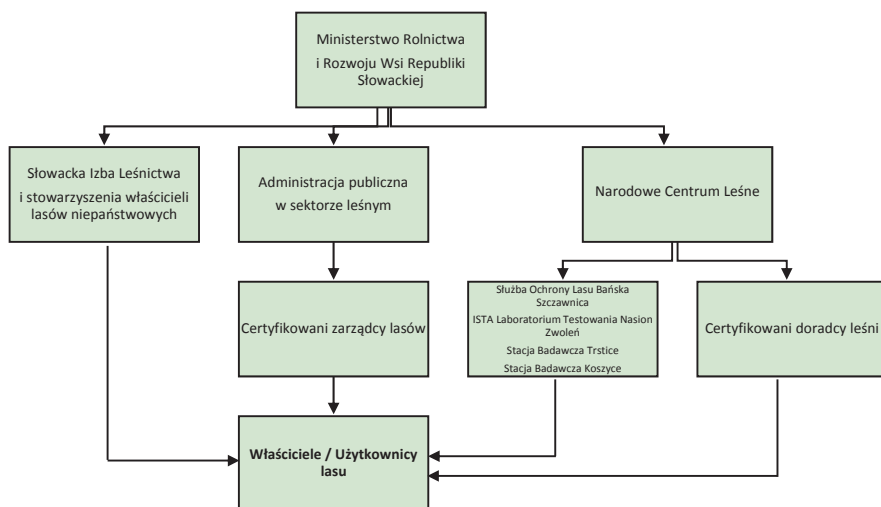
Ogólnym celem tego projektu było wypracowanie konkretnych uwarunkowań dla ustawicznego kształcenia praktyków leśnych w regionach przygranicznych na Ukrainie i Słowacji przez poprawę systemu szkoleń w miejscach pracy, zapoczątkowanie praktycznej współpracy między instytucjami szkolącymi a administracją leśną oraz zmianę paradygmatu gospodarki leśnej wśród praktyków leśnych, a przez to zmianę systemu gospodarki leśnej na wielofunkcyjną i trwałą (bliską naturze).

Wszystkie wyniki projektu w formie publikacji leśnej można znaleźć pod adresem: http://www.nlcsk.sk/nlc_sk/ustavy/ulpav/projekty.aspx. Znajduje się tam również więcej informacji o każdym z projektów realizowanych przez NFC.

Narodowe Centrum Leśne poprzez swoje jednostki organizacyjne:

- NFC–Instytut Badawczy Leśnictwa Zwoleń,
- NFC–Instytut Doradztwa i Edukacji Leśnej Zwoleń,
- NFC–Instytut Urządzania Lasu Zwoleń,
- NFC–Instytut Zasobów Leśnych i Informacji Zwoleń, jest ważną częścią systemu doradztwa leśnego (ryc. 2).

Rola NFC–Instytutu Doradztwa i Edukacji Leśnej Zwoleń polega na przygotowywaniu i dystrybucji publikacji leśnych, skupiających się na potrzebach praktyki leśnej głównie sektora niepaństwowego („Przewodnik ewidencjonowania operacji leśnych”, „Przewodnik dla zarządcy lasu w zakresie postępowania z administracją publiczną” itp.). Instytut zapewnia również certyfikację i edukację doradców z zakresu gospodarki leśnej. Doradcy ci są kompetentni, aby ubiegać się o środki z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014–2020, które mogą być wykorzystane na usługi doradcze dla właścicieli lasów.

Rycina 2. System doradztwa leśnego na Słowacji

PRYWATNE OBIEKTY EDUKACYJNE

Liberalizacja działań edukacyjnych umożliwiła powstanie prywatnego sektora. Jego rola w leśnym systemie edukacji skupia się głównie na organizacji kursów przekwalifikujących i szkoleń.

Zgodnie z ustawą o bezpieczeństwie i ochronie zdrowia z 2006 r. („ustawa SPHW”) niektóre maszyny i sprzęt leśny (traktory, kolejki linowe, pilarki łańcuchowe) mogą być obsługiwane jedynie przez osoby z ważnym certyfikatem wydanym przez instytucję posiadającą autoryzację w zakresie szkoleń i edukacji. Autoryzacja na prowadzenie szkoleń i kształcenie z zakresu obsługi maszyn i sprzętu leśnego jest wydawana przez Krajowy Inspektorat Pracy. We wniosku należy wykazać potencjał szkoleniowy, gwarancję wydaną przez autoryzowanego technika ds. bezpieczeństwa i zapewnione zasoby materialne. Obowiązkową częścią wniosku jest także projekt edukacyjny, który musi spełniać wszystkie wymogi określone przez ustawę. Autoryzacja szkoleń i edukacji jest ważna przez 5 lat.

Lokalne biura Krajowego Inspektoratu Pracy są upoważnione do przeprowadzania inspekcji i przeglądu, czy wszystkie obowiązki określone w autoryzacji zostały spełnione. W praktyce jednak Krajowy Inspektorat Pracy nie ma wystarczających kadr, aby przeprowadzać proces inspekcji. Brakuje również systemu potwierdzania wiedzy i umiejętności wykładowców (co gwarantowałoby profesjonalne kompetencje). Zgodnie z prawem muszą oni jedynie wykazać się trzyletnią praktyką.

Jakość oferowanej edukacji w zawodach leśnych w sposób logiczny znajduje odzwierciedlenie w wyższym wskaźniku wypadków lub w słabej jakości usług leśnych.

Jedną z możliwości poprawy tej sytuacji może być współpraca między odbiorcami usług leśnych a instytucjami edukacyjnymi. W praktyce będzie to oznaczało przydzielenie prac wykonawcy, który wykaze, że jego pracownicy posiadają odpowiednie wykształcenie uzyskane w certyfikowanej instytucji edukacyjnej. Z drugiej strony musimy być świadomi faktu, że praca wykonywana przez wykwalifikowanych pracowników jest i zawsze będzie droższa w porównaniu z pracą robotników niewykwalifikowanych. W rezultacie istotne będzie zaakceptowanie wyższych cen usług.

WNIOSEK

Każdy rodzaj edukacji jest przydatny. My, leśnicy, w obliczu szybkich zmian w środowisku spowodowanych zmianami klimatycznymi musimy być świadomi, że potrzebni są dobrze poinformowani i wykształceni profesjonalści i zarządcy lasów. Naszym osiągnięciem na Słowacji jest to, że mamy już system dalszego szkolenia profesjonalistów leśnych, potwierdzany przez egzaminy z kompetencji zawodowych w leśnictwie (certyfikowani zarządcy lasów, specjaliści z zakresu zarządzania lasu itd.) i obowiązkowe doszkalanie.

Dalsza edukacja certyfikowanych zarządców lasów i dalszy rozwój usług doradczych są niezbędne dla trwałego rozwoju zasobów leśnych oraz słowackiego leśnictwa. Ważne jest, aby zapewnić nieustanne wsparcie rządu i efektywne wykorzystanie dostępnych instrumentów finansowych UE.

SUMMARY

Peter Balogh

National Forest Centre – Institute for Forest Consulting and Education, Zvolen, Slovakia

balogh@nlcsk.org

Further education in forestry sector in Slovakia

Education of forest management specialists has a rich and long tradition in Slovakia. Its roots are closely connected with the development of mining industry as a primary consumer of forest production.

At present, theoretical and practical forestry education are ensured by 3 secondary forestry schools and 5 secondary vocational schools. The highest level of education in both day and distance courses is provided by the Faculty of Forestry of Technical University in Zvolen in

three-degree form of university study. Further life-long forestry education is offered by the National Forest Centre – Institute for Forest Consulting and Education Zvolen (NFC–IFCE Zvolen) and by the Further Education Centre of the Technical University in Zvolen.

NFC–IFCE Zvolen is one of four institutes forming National Forest Centre (NFC), state contributory directly managed organization with countrywide occupation. The NFC was founded to provide a modern national platform for the integration of forest research, planning, consulting, further education and forestry practice into one coherent unit able to better respond to challenges facing forestry in the 21st century.

Consultancy, further education, and public relation activities in the NFC are being ensured by NFC–IFCE Zvolen.

Composition of its educational activities reflects the needs of forestry practice with emphasis on sustainable forest management. It includes mainly short term courses, workshops, fieldtrips, etc. The institute also carries out activities assigned by Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, especially examinations and education of certified forest managers, forest management planners and experts for work with forest reproduction material. To increase quality of these education activities, new didactical approaches have been implemented. It means mainly blended learning approach, combining distance and presence learning.

All above-mentioned activities are being implemented at international level as well. NFC–IFCE Zvolen is actively participating in international project partnerships in the field of education.

Regarding financing of the institute, it is important to ensure continual support of the Government and effective use of available financial instruments of the EU.

ŽRÓDĽA

Stockmann V. 2016. History of forestry. Forests of the Slovak Republic, Bratislava.
Webpage of National Forest Centre: www.nlcsk.org

Jacek Krawczyk¹, Piotr Marciniak²

¹ Ministerstwo Środowiska

² Zespół Szkół Leśnych w Tucholi

sekretariat@tltuchola.pl

Stan i perspektywy rozwoju średniego szkolnictwa leśnego

WSTĘP

Szkoła, także leśna, jest jedną z najważniejszych instytucji społecznych każdego kraju. Stawia się przed nią trudne zadanie przygotowania młodzieży do intensywnie rozwijającej się gospodarki i rynku pracy, w naszym przypadku branży leśnej.

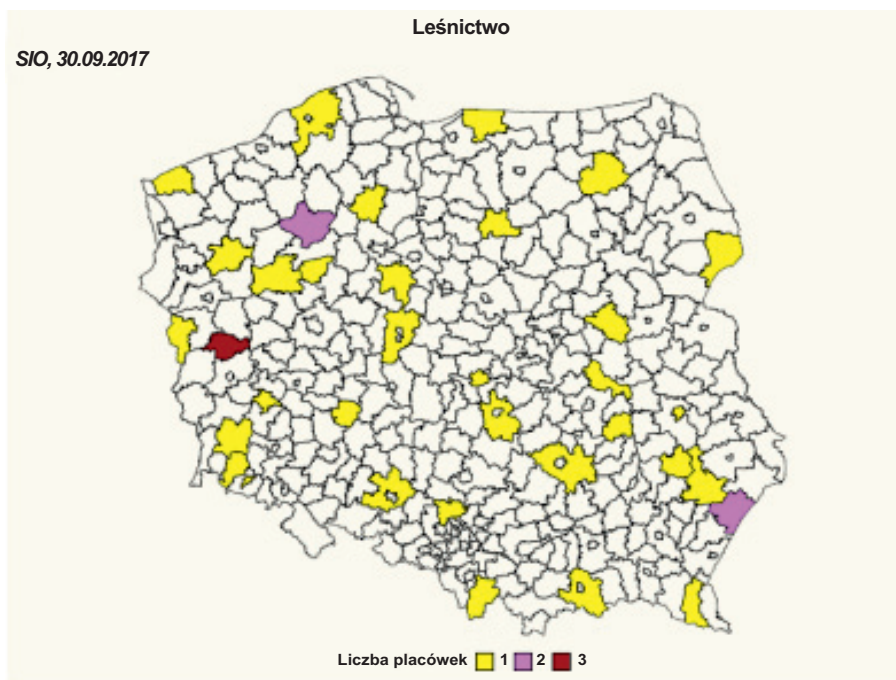
Zadania szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe oraz sposób ich realizacji są uwarunkowane zmianami zachodzącymi w otoczeniu gospodarczo-społecznym, na które wpływają w szczególności: idea gospodarki opartej na wiedzy, globalizacja procesów gospodarczych i społecznych, rozwój handlu międzynarodowego, mobilność pracowników, nowe techniki i technologie, a także wzrost oczekiwań pracodawców w zakresie poziomu wiedzy i umiejętności pracowników.

W procesie kształcenia zawodowego ważne jest integrowanie i korelowanie kształcenia ogólnego i zawodowego, w tym doskonalenie kluczowych kompetencji nabytych w procesie kształcenia ogólnego, z uwzględnieniem niższych etapów edukacyjnych. Odpowiedni poziom wiedzy ogólnej, powiązanej z wiedzą zawodową, przyczyni się do podniesienia poziomu umiejętności zawodowych absolwentów szkół zawodowych, a tym samym zapewni im możliwość sprostania wyzwaniom zmieniającego się rynku pracy.

Absolwenci średnich szkół leśnych zajmują się planowaniem, organizowaniem i nadzorowaniem prac z zakresu gospodarki leśnej nadleśnictwa: szkółkarstwa, hodowli, ochrony i użytkowania lasu. Prowadzą dokumentację materiałową, sprawują nadzór techniczny nad wykonywanymi pracami, dobierają właściwe narzędzia i urządzenia do wykonywanych prac. Praca technika leśnika odbywa się na wolnym powietrzu, w zmiennych warunkach atmosferycznych, w lesie lub szkółkach leśnych. Może odbywać się też w pomieszczeniach produkcyjnych oraz biurowych. Technik leśnik może pracować w jednostkach organizacyjnych Lasów Państwowych, w lasach samorządów lokalnych i wspólnot majątkowych oraz w przedsiębiorstwach, biurach i organizacjach zajmujących się gospodarką leśną, ochroną lasów i stref zieleni.

KSZTAŁCENIE ZAWODOWE W SZKOŁACH LEŚNYCH PROWADZONYCH PRZEZ MINISTRA ŚRODOWISKA

Szkoły leśne nadzorowane przez ministra środowiska znajdują się w cennych przyrodniczo obszarach naszego kraju – Puszczy Białowieskiej, Puszczy Noteckiej, Puszczy Solskiej, Borach Tucholskich. Położenie stwarza doskonale warunki kształcenia i wzmacnia u młodych adeptów leśnictwa poczucie związku ze środowiskiem naturalnym oraz miejscem przyszłej pracy zawodowej. Prowadzenie i nadzorowanie szkół przez ministra środowiska zapewnia pełną realizację podstawy programowej kształcenia zawodowego. Duże znaczenie w realizacji kształcenia praktycznego ma porozumienie ministra środowiska i dyrektora generalnego Lasów Państwowych z dnia 25 października 2012 r. oraz Zarządzenie Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 10 stycznia 2018 r., które w sposób szczegółowy określa zasady współdziałania szkół i jednostek organizacyjnych Lasów Państwowych.

Rycina 1. Lokalizacja szkół leśnych w kraju (dane SIO; aut. Ośrodek Rozwoju Edukacji)

Szkoły Leśne prowadzone przez Ministra Środowiska	Technika leśne	Liczba uczniów	Szkoły branżowe/ zasadnicza	Liczba uczniów	KKZ	Liczba słuchaczy
Białowieża	8 oddziałów	196				
Biłgoraj	10 oddziałów	242				
Brynek	8 oddziałów	192				
Goraj	8 oddziałów	225			RL14	30
Lesko	8 oddziałów	187				
Milicz	9 oddziałów	238				
Rogoziniec	4 oddziały	121	3 oddziały	51		
Staroścín	8 oddziałów	214				
Tuchola	11 oddziałów	313			RL13 / RL14	52
Warcino	8 oddziałów	229				
Zagnańsk	8 oddziałów	207				
Razem		2364		51		82
Łącznie				2497		
Szkoły Leśne prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego		Liczba uczniów wraz ze słuchaczami KKZ				
22 szkoły		982				
Łącznie 33 placówki kształcenia w kraju		3479				

Rycina 2. Szkoły leśne w Polsce (dane SIO, MŚ; zestawiał: P. Marciniak)

Kształcenie praktyczne obejmuje zajęcia praktyczne i praktyki zawodowe dla uczniów. Prowadzone jest na podstawie umowy zawartej z nadleśnictwami dydaktycznymi. Integralną częścią umowy są programy zajęć praktycznych i praktyk zawodowych opracowane w porozumieniu z pracodawcami (Lasami Państwowymi) na podstawie podstaw programowych kształcenia w zawodach technik leśnik i operator maszyn leśnych.

Dzięki współpracy z Lasami Państwowymi szkoła może zaproponować adeptom sztuki leśnej, atrakcyjny z zawodowego punktu widzenia, kurs pilarza. Organizowane są również kursy operatora urządzeń hydraulicznych, kursy na prawo jazdy kat. T oraz kursy pierwszej pomocy przedmedycznej.

Bardzo cenne dla przyszłego absolwenta są doświadczenia wyniesione z udziału w polowaniach szkoleniowych, inwentaryzacji zwierzyny czy z wizyt w stacjach oceny nasion i wyluszczeniach nasion. Przyszli leśnicy oglądają drzewostany nasienne, zwiedzają ogrody dendrologiczne i mają szansę przyjrzeć się retencji wodnej oraz zapoznać się z aukcją i submisją drewna w myśl obowiązujących zarządzeń. Mogą poznać maszyny wielooperacyjne oraz hodowlane obwody łowieckie.

Dobra organizacja kształcenia zawodowego w szkołach leśnych prowadzonych przez ministra środowiska jest rezultatem owocnej współpracy Ministerstwa Środowiska z Dyrekcją Generalną Lasów Państwowych. Szkolenie praktyczne pociąga za sobą

ogromne koszty, które są finansowane ze środków funduszu leśnego. Pod opieką nadleśnictw dydaktycznych znajdują się szkolne narzędziownie, do których zakupuje się narzędzia i sprzęt oraz odzieżownie wyposażone w odzież ochronną. Również autobusy dowożące młodzież na zajęcia praktyczne należą do tych nadleśnictw.

Nie sposób przecenić roli Lasów Państwowych w kształceniu praktycznym naszej młodzieży w średnich szkołach leśnych. Jako uzupełnienie kwestii materialnych podkreślić należy wielką rolę leśników we wprowadzaniu młodzieży w tajniki etyki zawodowej. Historia i tradycja oraz etyka zawodowa najlepiej może być przekazana przez pracowników Lasów Państwowych.

REFORMA KSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO W 2017 ROKU

Reforma systemu edukacji z 2017 roku objęła również szkolnictwo zawodowe. Już od roku szkolnego 2017/18 szkoły zawodowe zostały przekształcone w branżowe szkoły I stopnia. Wprowadzenie techników 5-letnich rozpocznie się w roku szkolnym 2019/20.

Reforma 2017 roku nie jest „rewolucją” dla szkolnictwa zawodowego. W zasadzie utrzymuje ona idee reformy z roku 2012, kiedy wprowadzono w technikach zasadę przeznaczenia połowy godzin kształcenia zawodowego na kształcenie praktyczne. Reforma ta wprowadziła podział zawodu na dwie kwalifikacje (R13 – ochrona i zagospodarowanie zasobów leśnych i R14 – użytkowanie zasobów leśnych).

Podstawa programowa dla zawodu technik leśnik dla szkoły ponadpodstawowej nie jest jeszcze zatwierdzona. Prawdopodobnie wprowadzi ona tylko jedną kwalifikację. Ponieważ liczba godzin kształcenia zawodowego pozostaje prawie niezmienną (51 godzin przy dotychczasowej liczbie 50), nie będzie też wielkich zmian w kształceniu. Dotyczyć one będą spraw organizacyjnych w związku z przedłużeniem pobytu młodzieży w szkole.

Na efekty kształcenia zawodowego mają wpływ nie tylko zajęcia praktyczne i praktyka zawodowa. Ogromne znaczenie ma kompletne wyposażenie pracowni, m.in.: urządzenia, użytkowania, hodowli i ochrony lasu oraz gospodarki łowieckiej. Edukacja przyszłych leśników odbywa się również na zajęciach szkolnych kół: pilarzy, operatorów maszyn wielozadaniowych; towarzystw: leśnego, botanicznego i ornitologicznego. Tradycje łowieckie młodzież poznaje głównie za sprawą działalności zespołu sygnalistów oraz kół: sokolników, preparatorów i kynologów. Uczniowie pogłębiają wiedzę zawodową poprzez udział w olimpiadach (np. Olimpiada Wiedzy i Umiejętności Rolniczych) i konkursach. Jednocześnie nie sposób przecenić roli, jaką w procesie dydaktycznym w technikach leśnych odgrywa współpraca z regionalnymi dyrekcjami Lasów Państwowych, nadleśnictwami, z parkami narodowymi oraz Polskim Towarzystwem Leśnym.

Pięknymi tradycjami łowieckimi, kultywowanymi od wielu lat w technikach leśnych prowadzonych przez ministra środowiska, są sygnalistyka myśliwska, sokolnictwo,

układanie psów myśliwskich oraz polowania. Ich wspólny mianownik stanowią, przygotowywane z myślą o pierwszoklasistach, tzw. Poranki Hubertowskie. Prezentowana jest działalność szkolnych kół zainteresowań i zespołów, które współtworzą wyjątkowy klimat szkół leśnych. Celem imprezy jest ponadto uświadomienie uczniom klas pierwszych, że łowiectwa nie można sprowadzać do samego polowania. Kryje się za nim całe bogactwo kultury myśliwskiej – jej tradycji i rytuałów. Poranki Hubertowskie odbywają się z okazji obchodzonego 3 listopada Dnia św. Huberta – patrona myśliwych. Poranki Hubertowskie odbywają się również poza szkołami – m.in. w ramach edukacji najmłodszych – w przedszkolach i szkołach podstawowych. Dla uczniów tych szkół podobne lekcje to niecodzienne przeżycie, a dla nas forma autopromocji.

Ważnym elementem szerzenia tradycji myśliwskich jest – odbywająca się cyklicznie w wielu szkołach leśnych – wycena trofeów łowieckich. Do szkół przyjeżdżają wówczas przeprowadzający wycenę przedstawiciele Polskiego Związku Łowieckiego oraz myśliwi z okolicznych kół łowieckich. W ramach kultywowania tradycji łowieckich szkoły, we współpracy z nadleśnictwami prowadzącymi ośrodki hodowli zwierzyzny, organizują wspomniane wyżej polowania szkoleniowe dla uczniów. Młodzież uczy się nie tylko wzorowej organizacji łowów i przestrzegania zasad bezpieczeństwa, ale także oddawania szacunku upolowanej zwierzynie.

SZKOŁY DZIŚ...

Średnie szkoły leśne prowadzone przez ministra środowiska są szkołami publicznymi. Kształcą młodzież w zawodach technik leśnik i operator maszyn leśnych. W dwóch szkołach odbywa się kształcenie osób dorosłych w systemie zaocznym na tzw. kwalifikacyjnych kursach zawodowych. W związku z powyższym szkoły, dla których organem prowadzącym jest minister środowiska, realizują możliwe formy kształcenia przewidziane w obecnie obowiązującym prawodawstwie.

TECHNIKUM LEŚNE

Nauka w technikum leśnym trwa 4 lata. Na realizację podstawy programowej kształcenia zawodowego przeznaczone jest łącznie 1500 godzin, z czego 750 to kształcenie w formie praktycznej. Równolegle prowadzone jest kształcenie ogólne (1950 godzin), efektem którego jest możliwość przystąpienia do egzaminu maturalnego i kontynuacja kształcenia w szkołach wyższych.

Do uzyskania tytułu technika leśnika niezbędne jest pozytywne zaliczenie dwóch egzaminów z kwalifikacji.

Zgodnie z podstawą programową, absolwent szkoły kształcącej w zawodzie technik leśnik powinien być przygotowany do wykonywania następujących zadań zawodowych:

- 1) organizowania i nadzorowania prac związanych z hodowlą lasu;
- 2) organizowania prac związanych z ochroną zasobów leśnych;
- 3) prowadzenia prac pomiarowych i inwentaryzacyjnych w drzewostanach;
- 4) prowadzenia prac związanych z pozyskiwaniem surowca drzewnego oraz użytków ubocznych;
- 5) organizowania prac związanych z łowiectwem i rekreacyjnym zagospodarowaniem lasu;
- 6) prowadzenia i obsługi ciągnika z przyczepą (przyczepami).

Kształcenie praktyczne w Lasach Państwowych stwarza możliwości pełnej realizacji podstawy programowej, a przez to doskonałego przygotowania młodego człowieka do podjęcia pracy zawodowej.

Po odbyciu stażu pracy absolwent technikum leśnego może być zatrudniony na stanowisku leśniczego w lasach państwowych lub niepaństwowych, w zakładach usług leśnych, na stanowiskach wykonawczych w terenowych biurach urządzania lasu i geodezji leśnej, a także w samorządach na stanowiskach wymagających przygotowania z zakresu leśnictwa.

Mocne strony techników leśnych ministra środowiska to:

- wyraźna kultura szkół osadzona w tradycjach zawodu leśnika i łowiectwa;
- pielęgnowanie ceremoniału szkolnego;
- mundur leśnika jako obowiązujący strój szkolny;
- bardzo dobre wyposażenie pracowni;
- współdziałanie z Lasami Państwowymi w zakresie szkolenia nauczycieli zawodu oraz kształcenia praktycznego;
- stały kontakt uczniów z leśnikami, co pozwala przybliżyć etykę zawodu, dokonać oceny stopnia opanowania potrzebnych treści teoretycznych i niezbędnych umiejętności.

BRANŻOWA SZKOŁA I STOPNIA

Branżowa szkoła I stopnia kształcąca w zawodzie operator maszyn leśnych powstała 1 września 2017 r. w wyniku przekształcenia 3-letniej zasadniczej szkoły zawodowej. Proces ten stanowił pierwszy etap wdrożenia reformy oświatowej w zakresie kształcenia zawodowego. Zdobyć wykształcenia w tym zawodzie możliwe jest w jedynej w Polsce szkole prowadzonej przez ministra środowiska, tj. w Zespole Szkół Leśnych w Rogozińcu. Szkoła ta powstała w 2011 roku w odpowiedzi na zapotrzebowanie rynku pracy, tj. ze strony zakładów usług leśnych i Lasów Państwowych. Kształcą wykwalifikowanych robotników do pracy w lesie, jakimi są operatorzy maszyn leśnych.

Nauka w branżowej szkole I stopnia obejmuje jedną kwalifikację: R1 – obsługa maszyn stosowanych do prac leśnych. Po zdaniu kwalifikacji R1 uczeń uzyskuje uprawnienia do pracy na maszynach leśnych (forwarder, harwester) i staje się robotnikiem

wykwalifikowanym do pracy w lesie. Kształcenie praktyczne odbywa się dwa dni w tygodniu w ramach zajęć praktycznych. Część godzin przeznaczonych jest na szkolenie na maszynach leśnych, takich jak forwarder, harwester i trenażer samozaładowczy.

Warto zauważyć, że obecnie na polskim rynku pracy jest duże zapotrzebowanie na wykwalifikowanych robotników leśnych. Polska jest krajem, który pozyskuje rocznie ok. 40 mln m³ drewna. Szkoła prowadzi kształcenie dualne, podczas którego uczniowie staże zawodowe oraz zajęcia praktyczne odbywają u pracodawców, czyli w nadleśnictwach i w zakładach usług leśnych. W porozumieniu z pracodawcami uczniowie uzyskują w szkole dodatkowe kwalifikacje zawodowe, co zwiększa ich atrakcyjność na rynku pracy. Takimi kwalifikacjami są:

- kwalifikacje operatora pilarki spalinowej;
- kwalifikacje z Urzędu Dozoru Technicznego na obsługę żurawi leśnych, w tym maszyn wielooperacyjnych (harwester, forwarder);
- kwalifikacje spawania Mig-Mag;
- kwalifikacje prawa jazdy kat. B i T.

Tak wykształcony i przygotowany absolwent szkoły jest atrakcyjnym i poszukiwanym pracownikiem na rynku pracy, szczególnie w branży leśnej.

Absolwent branżowej szkoły I stopnia kształcącej w zawodzie operator maszyn leśnych będzie przygotowany do wykonywania zadań związanych z zawodem, a więc:

- pozyskania surowca drzewnego i innych produktów leśnych;
- wykonywania zabiegów stosowanych w gospodarce leśnej;
- prowadzenia, obsługi i konserwacji maszyn i urządzeń stosowanych do prac leśnych.

KWALIFIKACYJNE KURSY ZAWODOWE DLA DOROSŁYCH

Kwalifikacyjne kursy zawodowe są odpowiedzią na zapotrzebowanie rynku pracy w zakresie zmiany profilu wykształcenia, co umożliwi osobom dorosłym uzyskanie nowego zawodu w jednorocznym cyklu kształcenia. Na kursach realizuje się program nauczania uwzględniający podstawę programową kształcenia w zawodzie technik leśnik w dwóch kwalifikacjach: R13 – ochrona i zagospodarowanie lasu i R14 – użytkowanie zasobów leśnych. Po ich ukończeniu uczestnicy mogą przystąpić do zewnętrznego egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe. Słuchacze, mając zdane obydwie egzaminy (R13, R14) oraz ukończoną szkołę ponadgimnazjalną (liceum, technikum), otrzymują tytuł technika leśnika.

POTENCJAŁ I KIERUNKI ROZWOJU BRANŻY LEŚNEJ - ROLA TECHNIKÓW LEŚNYCH PROWADZONYCH PRZEZ MINISTRA ŚRODOWISKA

Polskie leśnictwo jako jeden z elementów gospodarki naszego kraju stwarza wiele możliwości dla rozwoju szkolnictwa leśnego (zwłaszcza średniego) powiązanego

instytucjonalnie z PGL LP. Lasy Państwowe jako jedna z nielicznych struktur gospodarki w całości państwowych w związku z realizacją polityki leśnej państwa rozpisanej na lata 1997–2050 realizuje trzy podstawowe funkcje: ekologiczną, społeczną i produkcyjną. To stwarza możliwość kształcenia młodego adepta sztuki leśnej w szkołach prowadzonych przez ministra środowiska w formie wielokierunkowej. Przyszły absolwent technikum leśnego powinien posiadać pełne przygotowanie ogólnokształcące i zawodowe, pozwalające na karierę zawodową. Kształcenie praktyczne (leśne) powinno być komplementarne, o jak najszerszym spektrum możliwości późniejszego zatrudnienia zarówno w jednostkach Lasów Państwowych, jak i w branży okołoleśnej, np. w zakładach usług leśnych, parkach narodowych, krajobrazowych, biurach urządzania lasu, jednostkach samorządu terytorialnego zajmujących się sprawami gospodarki leśnej, PZŁ, zakładach drzewnych itp. Te możliwości obecnie wprowadza „nowa” reforma systemu kształcenia, która spowodowała powrót 5-letniego technikum od roku 2019. Prace nad podstawą programową kształcenia w zawodzie technik leśnik i operator maszyn leśnych rozpoczęły się w czerwcu 2016 roku. Ministerstwo Środowiska zostało zaproszone przez Ośrodek Rozwoju Edukacji (ORE) do uczestnictwa w pracach nad modyfikacją podstawy programowej. Autorami modyfikacji są nauczyciele i dyrektorzy szkół leśnych oraz przedstawiciele Lasów Państwowych. Projektowane „nowe” podstawy na każdym etapie modyfikacji są konsultowane z Departamentem Leśnictwa Ministerstwa Środowiska. W wyniku dyskusji podstawa programowa zyskuje bardziej przejrzystą i czytelną formę. Dokonano wielu zmian w zapisach w zakresie uszczegółowienia efektów kształcenia oraz opracowania kryteriów weryfikacji tych efektów. W wyniku dyskusji w zawodzie technik leśnik zmieniono liczbę kwalifikacji z dwóch realizowanych w obecnej podstawie programowej na jedną kwalifikację (co wydaje się merytorycznie uzasadnione). Wszystkie zmiany w projekcie podstawy programowej są również konsultowane z przedstawicielami Lasów Państwowych. Modyfikowana podstawa programowa zacznie obowiązywać od 1 września 2019 roku. W najbliższym czasie odbędzie się spotkanie z koordynatorem projektu z ORE, dyrekcją Departamentu Leśnictwa i przedstawicielami Lasów Państwowych oraz z dyrektorami szkół leśnych podległych ministrowi środowiska w celu omówienia ostatecznego kształtu podstawy programowej. Kolejny etap prac, w który angażuje się Departament Leśnictwa, to przygotowanie suplementów do dyplomów potwierdzających kwalifikacje w zawodzie oraz przygotowanie wzorcowych programów nauczania. Zaplanowano szkolenia dla nauczycieli szkół leśnych z zakresu wdrażania nowej podstawy programowej.

Ewentualnym zagrożeniem jakości zawodu technik leśnik jest kształcenie w zawodzie technik leśnik i operator maszyn leśnych przez szkoły, które nie są podległe ministrowi środowiska. Dyrekcje i nauczyciele tych szkół mogą nie być w pełni przygotowani do wdrażania nowej podstawy programowej, co potencjalnie może obniżyć jakość kształcenia w tych szkołach.

Wydłużony czas kształcenia w „nowym” technikum pozwala na wkomponowanie do systemu kształcenia leśnego, poza treściami wynikającymi z podstawy programowej, dodatkowych kompetencji (szkolenia, kursy itp.), które pozwolą na podjęcie pracy w branżach związanych z leśnictwem. Dodatkowe kompetencje uatrakcyjnają kształcenie w szkołach leśnych przy jednoczesnym ukierunkowaniu uczniów na przyszłą karierę zawodową. Oczywiście dodatkowe kwalifikacje powinny być realizowane w formie dobrowolności przy wykorzystaniu potencjału i możliwości (w tym geograficznych) poszczególnych szkół prowadzonych przez ministra środowiska.

Kształcenie zawodowe wymaga dużych nakładów i spełnienia określonych standardów. W szkołach prowadzonych przez ministra środowiska, przy współpracy z Lasami Państwowymi, proces kształcenia przebiega tak, że wymogi te mogą być spełnione. Jednocześnie szkół leśnych prowadzonych przez ministra środowiska spełnia standardy w odniesieniu do przedmiotów zawodowych i ogólnokształcących, co sprawia, że zajmują wysokie miejsca w rankingach ogólnopolskich i są chętnie wybierane przez młodzież i jej rodziców. Cechują się stabilnością naboru i dobrymi efektami nauczania. Szkoły te są atrakcyjne dla uczniów z określonych środowisk, terenów i są bardzo potrzebne, chociażby ze względu na przygotowanie młodej kadry na potrzeby Lasów Państwowych i wszelkich sektorów związanych z szeroko pojętym leśnictwem.

SUMMARY

Jacek Krawczyk¹, Piotr Marciniak²

¹Ministry of the Environment

²Forestry Schools Complex in Tuchola
sekretariat@tltuchola.pl

Current state and prospects for development of secondary forestry education

School is one of the most important social institutions in each country. It has a difficult task to prepare young people for the intensively developing economy and labor market.

In the process of vocational education it is important to integrate general and vocational education, including improvement of key competences acquired in the general education process, taking into account knowledge gained on earlier stages of education. An appropriate level of general knowledge related to professional knowledge contributes to improving professional

skills of vocational schools' graduates and allows them to meet requirements of the changing labor market. Graduates of secondary forestry schools are familiar with forest planning issues, organizing and supervising field works in forest management, including nurseries, silviculture, forest protection and forest utilization.

Secondary forestry schools run by the Ministry of the Environment are public schools. They educate forest technicians and forest machines operators. Two schools offer also adult education in the extramural system on the so-called qualifying vocational courses. Currently, under the supervision of the Ministry of the Environment there are 11 secondary forestry schools with nearly 2.4 thousand students.

The education system reform in 2017 included also vocational education. Starting from the school year 2017/2018 vocational schools have been transformed into industry-oriented first-degree schools. The introduction of 5-year secondary forestry schools will start in the school year 2019/2020.

Vocational education needs large investments and certain standards to be met. Secondary forestry schools run by the Ministry of the Environment meet those standards with regard to vocational and general education, and for this reason they hold high positions in national rankings and are willingly chosen by young people. These schools are attractive to students from various environments and areas, and are very much needed, because they educate qualified future employees of the State Forests Holding and forest-based sectors.

Arkadiusz Gruchała, Henryk Żybura

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Sektor leśno-drzewny w świetle rozwoju szkolnictwa wyższego

WSTĘP

Trwała, zrównoważona i wielofunkcyjna gospodarka leśna to idea leśnictwa godząca w swej definicji oczekiwania wielu różnych grup interesariuszy. Co do słuszności założeń tej teorii, tego modelu gospodarowania w leśnictwie, nie formułujemy wspólnie większych wątpliwości. Pojawiają się jednak coraz silniejsze napięcia na płaszczyźnie praktycznej realizacji tego modelu. Problemy te zwykle związane są z koniecznością bieżącego godzenia różnych, często sprzecznych, preferencji grup interesariuszy (Grzywacz 2014).

Wspomniane godzenie odmiennych oczekiwań społecznych odbywa się obecnie najczęściej poprzez próbę realizacji, na określonych obszarach przyrodniczych, wszystkich funkcji, które stanowią przedmiot tych oczekiwań. Wydaje się, że takie działanie nie jest skutecznym rozwiązaniem zarówno z punktu widzenia możliwości realizacji szerokiego zakresu funkcji, przez obszary leśne, jak i specyficznych oczekiwań określonych grup interesariuszy. W wielu przypadkach taka sytuacja prowadzi raczej do kreowania sytuacji konfliktowych niż ich łagodzenia. Zmusza to określone grupy do znacznych ustępstw, przy obiektywnie mniejszych ustępstwach innych grup.

Należy zatem zaproponować inne rozwiązania nakreślonego problemu. Rozwijającym się obecnie kierunkiem jest kształtowanie wspólnych (kompatybilnych lub uzupełniających się) preferencji różnych grup zainteresowań w odniesieniu do lasów, leśnictwa czy szeroko rozumianego środowiska przyrodniczego. Dotyczy to zarówno grup blisko związanych z sektorem leśno-drzewnym, jak i jego otoczenia, przy czym przez otoczenie rozumieć należy zarówno konsumentów produktów sektora leśno-drzewnego, jak i grupy niebędące bezpośrednio takimi nabywcami.

Fundament nowego rozwiązania tworzą ludzie – eksperci kreujący ten proces, posiadający określone umiejętności komunikacyjne. Bez wątpienia podstawową ich grupę tworzyć powinni absolwenci wyższych studiów leśnych z renomowanych wydziałów. Włączani do tego procesu mogą być także absolwenci kierunków związanych z ochroną środowiska, również ze znaczących uniwersytetów.

Wskazane powyżej działania to zadania, które powinny być stawiane szkolnictwu wyższemu dla uzyskania przez absolwentów kompetencji i umiejętności pozwalających na kreowanie preferencji wspólnych, z punktu widzenia realizowanych efektów kształcenia i na płaszczyźnie funkcjonowania sektora leśno-drzewnego.

MATERIAŁ I METODY

W pracy przedstawiono analizę podstaw kształcenia na poziomie wyższym w obszarze leśnictwa i drzewnictwa, jakimi obecnie są tzw. efekty kształcenia wynikające z Krajowych Ram Kwalifikacji oraz powiązane z nimi (wynikające z nich) – plany kształcenia i sylwetka/sylwetki absolwenta (Rozporządzenie... 2007, 2011). W ramach prowadzonych działań dokonano analiz kierunkowych – celowych, uwzględniających szczególnie te obszary kształcenia, które kształtują u absolwenta kompetencje i umiejętności ułatwiające mu kreowanie (w ramach jego przyszłej pracy zawodowej) preferencji wspólnych społeczeństwa w odniesieniu do sektora leśno-drzewnego.

Pierwszą część materiału empirycznego, będącego podstawą niniejszej pracy, stanowiły dane pochodzące z oficjalnych serwisów uczelni kształcących w obszarze leśnictwa i drzewnictwa. Przy czym dla potrzeb niniejszej pracy wybrano tylko 6 takich instytucji, w tym – trzy z wieloletnim doświadczeniem w kształceniu w obszarze leśno-drzewnym oraz 3 z doświadczeniem jedynie kilkuletnim. Były to:

- Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie (Wydział Leśny, Wydział Technologii Drewna),
- Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu (Wydział Leśny, Wydział Technologii Drewna),
- Uniwersytet Rolniczy w Krakowie (Wydział Leśny),
- Politechnika Białostocka (Zamiejscowy Wydział Leśny w Hajnówce),
- Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie (Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa),
- Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie (Wydział Agrobiotechnologii).

Jednocześnie należy dodać, że zakres prowadzonych porównań wszystkich analizowanych uczelni i wydziałów nie był identyczny (ze względu na specyfikę funkcjonowania, strukturę instytucji).

Drugą część danych empirycznych stanowiły wyniki badań sondażowych prowadzonych w ramach prac badawczych realizowanych lub współrealizowanych przez autorów, a dotyczących funkcjonowania kadry pracowniczej Lasów Państwowych oraz określania wymagań programowych dla studiów wyższych z zakresu leśnictwa w Polsce i innych krajach (Gruchała i Zasada 2012a, 2012b, Paschalis Jakubowicz i Gil 2014).

WYNIKI ANALIZ – SYNTETYCZNE

Od 2011 r. w Polsce regulacje prawne dotyczące szkolnictwa wyższego obejmują tzw. Krajowe Ramy Kwalifikacji (KRK) i są podstawą tworzenia oraz doskonalenia planów studiów na wszystkich kierunkach (Rozporządzenie... 2011, Wieczorkowska i in. 2013).

Kluczowym pojęciem związanym z ramami kwalifikacji są efekty kształcenia (obszarowe i kierunkowe), czyli zestaw wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, które uzyskiwane są przez studentów w procesie kształcenia. Już w nazewnictwie, użytym w dokumencie regulującym obszar efektów kształcenia, mamy do czynienia z koniecznością wyraźnego wyartykułowania efektów (kompetencji) o charakterze społecznym.

Porównanie przeprowadzone dla wszystkich uczelni stanowiących obiekt badań wykazało, że wspomniane społeczne efekty kształcenia stanowią od 10% do blisko 30% wszystkich typów efektów kształcenia (w zależności od stopnia kształcenia) – tabela 1 i 2.

Wydaje się, że właściwym/optymalnym sposobem postępowania jest takie kształtowanie efektów kształcenia, gdy następuje wzrost znaczenia (ilości) kompetencji społecznych na wyższych stopniach studiów. Studia pierwszego stopnia mają bowiem charakter zawodowy – uzyskiwany tytuł: inżynier. Natomiast studia drugiego stopnia powinny umożliwiać spojrzenie na leśnictwo czy drzewnictwo z szerszej niż tylko zawodowej perspektywy – uzyskiwany tytuł: magister.

Niestety, tylko w przypadku jednej z badanych uczelni, tj. Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, wyraźnie zarysowuje się przedstawiony kierunek. Spośród przykładowych kompetencji społecznych dla Wydziału Leśnego tej uczelni przedstawić można następujące:

1. I° studiów – absolwent:
 - Potrafi **pracować** samodzielnie i **w zespole**, odgrywając w nim różne role i rozumiejąc różnorodność kulturową i ludzką.
 - Ma świadomość ryzyka i **potrafi ocenić wpływ podejmowanych działań na ludzi**, ich otoczenie i środowisko naturalne.
 - Potrafi myśleć i działać w sposób przedsiębiorczy.
 - Wykazuje **umiejętność adaptacji do nowych sytuacji**, ma świadomość potrzeby doksztalcenia się i samodoskonalenia w zakresie wykonywanego zawodu i rozumie potrzebę uczenia się przez całe życie.
 - Potrafi **odpowiednio określić priorytety** służące realizacji zadań określonych przez siebie i innych, posiada umiejętność krytycznego myślenia.
 - Prawidłowo **identyfikuje i rozstrzyga** dylematy związane z wykonywaniem zawodu, szczególnie **w kontekście rozwiązywania konfliktów**.
2. II° studiów – absolwent:
 - Kreuje **potrzebę ustawicznego kształcenia w środowisku zawodowym** i potrafi je organizować.
 - Potrafi pracować w zespole, przyjmując w nim różne role.

- Organizując działania zespołowe, **właściwie określa priorytety** oraz przydziela zadania członkom zespołu.
- Prawidłowo identyfikuje oraz rozstrzyga problemy związane z wykonywaniem zawodu i efektywnym funkcjonowaniem organizacji.
- Ma świadomość roli zawodu leśnika w kształtowaniu i rozwoju społeczności lokalnych.
- Kreuje **współpracę z różnymi grupami społecznymi** w zakresie rozwiązań stosowanych w leśnictwie.
- Zna sposoby i podejmuje działania ograniczające ryzyko i niekorzystne skutki działalności człowieka i sytuacji kłęskowych w obszarze środowiska przyrodniczego.
- Rozumie globalną różnorodność środowiskową, polityczną i kulturową w leśnictwie oraz konsekwencje zmian zachodzących w świecie w odniesieniu do funkcji pełnionych przez lasy.

Tabela 1. Społeczne efekty kształcenia - udział % dla kierunku leśnictwo

Studia stacjonarne	Wydział Leśny (Warszawa)		Wydział Leśny (Poznań)		Wydział Leśny (Kraków)		Wydział Agrobiżynierii (Lublin)		Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa (Olsztyn)		Zamiejscowy Wydział Leśny (Hajnówka)	
	profil: ogólnoakademicki											
	kier: Leśnictwo		kier: Leśnictwo		kier: Leśnictwo		kier: Leśnictwo		kier: Leśnictwo		kier: Leśnictwo	
	10 specjalizacji + specjalność w języku angielskim (FIT)		specjalności: Gospodarka leśna, Ochrona zasobów leśnych z łowiectwem, Gospodarka leśna z rynkiem drzewnym		specjalności: Gospodarka leśna, Ochrona zasobów leśnych		specjalności: Gospodarka leśna; Ochrona zasobów leśnych i środowiska; Gospodarka łowiecka		specjalność: Gospodarka leśna		specjalność: Gospodarowanie na obszarach przyrodniczo cennych	
	stopień studiów											
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
kierunkowe efekty kształcenia (sumarycznie)	48	42	31	45	41	38	49		51		48	
kierunkowe efekty kształcenia (kompetencje społeczne)	9	12	7		4	4	7	brak studiów II stopnia	14	brak studiów II stopnia	8	brak studiów II stopnia
Udział % „efektów społecznych”	19%	29%	23%	16%	10%	11%	14%		27%		17%	

Tabela 2. Społeczne efekty kształcenia - udział % dla kierunku technologia drewna

Studia stacjonarne	Wydział Technologii Drewna (Warszawa)		Wydział Technologii Drewna (Poznań)	
	profil: ogólnoakademicki			
	kierunek: Technologia drewna			
	stopień studiów			
		I	II	I
kierunkowe efekty kształcenia (sumarycznie)	34	30	35	35
kierunkowe efekty kształcenia (kompetencje społeczne)	8	8	8	8
Udział % „efektów społecznych”	24%	27%	23%	23%

Kolejnym elementem poddanym weryfikacji była tzw. „sylwetka absolwenta”, a zatem opis/zestaw cech, które powinna posiadać osoba kończąca dany kierunek studiów. W tym przypadku analizie poddano dane pochodzące z Wydziału Leśnego w Krakowie oraz Wydziału Agrobioinżynierii w Lublinie (tab. 3).

W analizach „sylwetek” dominują zapisy o charakterze technicznym, informujące o uzyskanych umiejętnościach, zwykle związanych z działami gospodarki leśnej. Brak jest zapisów (lub są one wskazywane w sposób pośredni) dotyczących kompetencji komunikacyjnych, tzw. kompetencji społecznych.

Tabela 3. Sylwetka absolwenta - analiza syntetyczna - kierunek leśnictwo

Wydział Leśny (Kraków)
I° studiów: Elementy techniczne/zawodowe: wiedza i umiejętności z zakresu działów gospodarki leśnej (szkółkarstwo, hodowla lasu, ochrona lasu, użytkowanie lasu itp. – w tym sporządzanie i realizacja planów); prowadzenie nadzoru inżynierskiego nad wykonawstwem prac. Absolwenci przygotowani do podjęcia prac w różnych instytucjach (LP, PN, BUL i inne)
I° studiów: Kompetencje społeczne: domniemanie posiadania kompetencji pozwalających na efektywne zarządzanie zasobami ludzkimi, poprzez ogólne zapisy typu „...wiedza i umiejętności umożliwiają otwieranie firm..., podejmowanie pracy w... podmiotach gospodarczych..., zarządzanie gospodarstwem leśnym...”
II° studiów: bez istotnych różnic w odniesieniu do stopnia I°
Wydział Agrobioinżynierii (Lublin)
I° studiów: Elementy techniczne/zawodowe: wiedza dotycząca właściwego użytkowania, kształtowania, ochrony obszarów leśnych w różnych warunkach, umiejętność sporządzania, realizowania planów gospodarczych, ochronnych i finansowych itp., prowadzenie nadzoru inżynierskiego nad wykonawstwem prac leśnych. Absolwenci przygotowani do podjęcia prac w różnych instytucjach (LP, firmy, PN itp.)
I° studiów: Kompetencje społeczne: domniemanie posiadania kompetencji pozwalających na efektywne zarządzanie zasobami ludzkimi, poprzez ogólny zapis typu „...może podjąć pracę w...”
II° studiów: brak tego stopnia studiów

Porównując podejście krajowe do sylwetki absolwenta dla kierunku leśnictwo z innymi, wybranymi krajami (tab. 4), sytuacja przedstawia się istotnie odmiennie. Sylwetki absolwenta kierunku leśnictwo dla tych krajów w wielu wymiarach odnoszą się do płaszczyzny kompetencji społecznych. Odniesienia te często stanowią wskazania wprost – bezpośrednio, np. sformułowanie „nauka współpracy w grupach roboczych”, nie odnoszą się do zakresu działań (Paschalis Jakubowicz i Gil 2014).

Tabela 4. Sylwetka absolwenta - analiza syntetyczna - kierunek leśnictwo - wybrane kraje

Uczelnia / Kraj	Wybrane elementy profilu absolwenta
Uniwersytet Queensland, Australia	Brana pod uwagę konieczność zdobycia wiedzy i umiejętności w zakresie zarządzania ludźmi oraz korzyści dostarczanych przez las.
Uniwersytet w Eberswalde, Niemcy	Uwaga skupiona na wiedzy dotyczącej funkcjonowania ekosystemów leśnych i prowadzenia gospodarki leśnej. Nauka współpracy w interdyscyplinarnych grupach roboczych.
Uniwersytet Vancouver, Kanada	Profil dotyczy profesjonalnego prowadzenia gospodarki leśnej z ukierunkowaniem na efektywność ekonomiczną oraz komunikację ze społeczeństwem.
Uniwersytet w Helsinkach, Finlandia	W profilu nacisk położono na wielodyscyplinarne myślenie i umiejętność rozwiązywania problemów.
Politechnika Madrycka, Hiszpania	W profilu szczególnie uwzględniono elementy dotyczące brania odpowiedzialności za kreowanie działań z zakresu gospodarki leśnej w środowisku wiejskim.

Jedną z najistotniejszych konsekwencji budowanych efektów kształcenia jest taka konstrukcja planów kształcenia (dawniej programów studiów), aby moduły kształcenia (dawniej przedmioty) pozwalały na ich realizację, przy czym każdy z modułów kształcenia zawierać może dowolną kompilację efektów (dziedzinowych) kształcenia. W tabeli 5 przedstawiono wyniki analizy planów kształcenia z punktu widzenia zawartości modułów kształcenia (liczba przeznaczanych godzin zajęć dydaktycznych), ze szczególnym uwzględnieniem komunikacji społecznej (społecznych efektów kształcenia).

Pośród analizowanych uczelni, tylko w dwóch przypadkach mieliśmy do czynienia z modułem kształcenia o nazwie „Komunikacja społeczna”. W każdym innym przypadku nazwy tej nie używano wprost, choć sylabus (plan kształcenia dla modułu) zawierał elementy komunikacji społecznej.

Podsumowując wyniki analiz dla tego elementu, okazuje się, że elementy komunikacji społecznej stanowią zaledwie (zależnie od stopnia studiów i formy zajęć – ćwiczenia lub wykłady) od 0,0% do 2,8% całkowitej liczby godzin zajęć.

Tabela 5. Plany studiów a komunikacja społeczna - kierunek leśnictwo

Studia stacjonarne_nazwa modułu kształcenia	Wydział Leśny (Warszawa)		Wydział Leśny (Poznań)				Wydział Leśny (Kraków)				Wydział Agrobielinżynieri (Lublin)				Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa (Olsztyn)				Zamiejscowy Wydział Leśny (Hajnówka)			
	profil kształcenia: ogólnoakademicki; kierunek: Leśnictwo																					
	stopień studiów																					
	W	Ćw	W	Ćw	W	Ćw	W	Ćw	W	Ćw	W	Ćw	W	Ćw	W	Ćw	W	Ćw	W	Ćw		
Komunikacja społeczna	10	10																				
Edukacja przyrodniczo-leśna	10	10																				
Zarządzanie gospodarstwem leśnym	20	20																				
Zarządzanie w leśnictwie			20	20																		
Zarządzanie zasobami ludzkimi	15	15																				
Ocena kadry pracowniczej	15																					
Kształtowanie kompetencji kadry kier.		15																				
Negocjacje		15																				
Polityka leśna		15																				
Wiedza społeczna					40																	
Zarządzanie w leśnictwie					14	16																
Leśnictwo a ekorozwoj							12	18														
Podstawy przedsiębiorczości												18										
Edukacja przyrodniczo-leśna										16	14											
Zarządzanie gospodarstwem leśnym										16	18											
Polityka leśna										15												
Marketing i zarządzanie w leśnictwie												16	16									
Etyka														30								
Socjologia														30								
Edukacja leśna														30								
Etykieta																4						
Zarządzanie gospodarstwem leśnym															15	30						
Edukacja leśna																15						
Komunikacja społeczna																15						
Zarządzanie publiczne																		15	15			
Zarządzanie karierą																		8				
Organizacja i zarz. gosp. leśnym																		15	30			
Edukacja przyrodniczo-leśna																		8				
Suma godzin modułów	70	40	80	20	54	16	12	18	47	32	34	16	90	0								
Suma godzin dla stopnia studiów	2487		980		2800		1150		2594		946		2400		brak	19	60	brak	46 45			
Udział % modułu	2,8	1,6	8,2	2,0	1,9	0,6	1,0	1,6	1,8	1,2	3,6	1,7	3,8	0,0		0,7	2,1		1,9 1,9			

Skuteczna realizacja i dynamiczna modyfikacja założonych efektów kształcenia, szczególnie z zakresu komunikacji społecznej, wymaga jeszcze jednego działania. Jest nim pozyskiwanie informacji zwrotnej o potrzebach i oczekiwaniach osób w praktyce konfrontujących posiadane kompetencje społeczne.

W niniejszym opracowaniu (tab. 6) przedstawiono wybrane wyniki badań realizowanych w ramach projektu „Określenie wymagań programowych uniwersyteckich studiów leśnych uwzględniających potrzeby leśnictwa XXI wieku”, które zawierają opinie absolwentów studiów leśnych związanych zawodowo z obszarem leśnictwa (Paschalis Jakubowicz i in. 2014, Gruchała i Zasada 2012a, 2012b; Gruchała i in. 2014a, 2014b).

Wymieniane przez respondentów zakresy wiedzy niezbędne do wykonywania pracy zawodowej związanej z leśnictwem, a wymagające w ich ocenie przede wszystkim kompetencji społecznych, obejmują między innymi: kierowanie zespołami ludzkimi, organizację pracy, kontrolę pracy czy motywowanie pracowników. Są to zatem wszystkie te działania, które wymagają zwykle intensywnych kontaktów interpersonalnych.

Tabela 6. Komunikacja społeczna w oczach absolwentów kierunku leśnictwo

Ranking (1265 resp.)	Pracownicy LP – zakres wiedzy niezbędny do efektywnej pracy	Poziom oceny				
		1 (potrzebuję najmniej)	2	3	4	5 (potrzebuję najbardziej)
1	Kierowanie zespołami ludzkimi	13,2	13,2	19,4	23,5	30,8
2	GIS	14,8	13,5	20,4	22,9	28,4
3	Organizacja pracy	10,6	12,5	22,8	26,5	27,6
4	Motywowanie pracowników	17,2	12,7	20,1	22,5	27,5
...						
7	Kontrola pracy	16,4	14,3	24,2	22	23,1
8	Hodowla lasu	17,9	17,3	17,5	18,3	20,9
...						
11	Delegowanie pracy	21,7	16,2	24,6	18,7	18,7
...						
15	Łowiectwo	34,4	19,9	23	23,1	9,6

W ramach wspomnianego powyżej projektu zapytano również respondentów o typ studiów podyplomowych oraz kursów, szkoleń, które, w ich ocenie, pozwalają na uzyskanie szerokiego zakresu kompetencji społecznych (tab. 7 i 8).

Spośród przedstawianych propozycji studiów podyplomowych respondenci najczęściej wskazywali zarządzanie (15%). Wysokie lokaty w rankingu zajmowały również prawo (5,5%) i zarządzanie zasobami ludzkimi (5,1%).

Co ciekawe, na odległych miejscach w rankingu znajdowały się, niezwykle istotne z punktu widzenia nabywania kompetencji społecznych, studia podyplomowe. Były to: komunikacja społeczna (pozycja 28 do 33 rankingu, w zależności od zajmowanego stanowiska), edukacja (pozycja 20 rankingu) czy public relations (pozycja 41 do 48 rankingu, w zależności od zajmowanego stanowiska).

Z podobną sytuacją mamy do czynienia w odniesieniu do kursów i szkoleń. Dopiero dalekie pozycje – 11 i 12 – w rankingu „niezbędnych potrzeb” zajmują te, które odnoszą się do zagadnień związanych z komunikacją społeczną. Są to mianowicie zarządzanie i kompetencje społeczne (Gruchała i in. 2014a, 2014b).

Tabela 7. Preferowane studia podyplomowe w oczach absolwentów kierunku leśnictwo

Ranking (929 resp.)	Pracownicy LP – preferowane studia podyplomowe	%
1	Zarządzanie	15,0
2	Hodowla lasu	10,1
3	Geomatyka	7,9
4	Ochrona przyrody	5,9
5	Prawo	5,5
6	Zarządzanie zasobami ludzkimi	5,1
7	SILP	5,0
8	Ekonomika leśnictwa	4,5
...		
11	Pedagogika	2,2
...		
17	Psychologia	1,7
...		
20	Edukacja	1,4
...		
28-33	Komunikacja społeczna, socjologia, ...	0,4
34 - 40	MBA, certyfikacja, ...	0,2
41-48	Public relations, nauki społeczne, ...	0,1

Tabela 8. Preferowane przez absolwentów kierunku leśnictwo kursy i szkolenia

Ranking (1477 resp.)	Pracownicy LP – preferowane kursy i szkolenia	%
1	SILP	16,2
2	Różne, zależne od stanowiska	10,7
3	Języki obce	8,3
...		
8	Hodowla lasu	
...		2,6
11	Zarządzanie	2,4
12	Kompetencje społeczne	2,4
...		
14	Zarządzanie zasobami ludzkimi	1,8
15	Komunikacja społeczna	1,6
...		
20	Public relations	1,2
21	Psychologia	1,2

Ranking (1477 resp.)	Pracownicy LP – preferowane kursy i szkolenia	%
...		0,8
27-30	Edukacja, Pedagogika, ...	0,7
...		0,7
40	Socjologia	0,3
...		0,3
42-47	Certyfikacja, Dane osobowe, ...	0,1

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Zgromadzone dane empiryczne oraz przeprowadzone analizy i porównania pozwalają na sformułowanie następujących wniosków (Gruchała 2006, Gruchała 2008):

- W „sylwetce absolwenta” zdecydowanie większą rolę odgrywać powinny elementy szeroko rozumianej komunikacji społecznej (kształcenie umysłów, umiejętności logicznego myślenia, pobudzania wyobraźni).
- Nastąpić powinno rozszerzenie zakresu nauczania modułów społecznych, przy zachowaniu przekazywanych dotychczas treści o charakterze technicznym oraz inicjowanie części „komunikacyjnych” w technicznych modułach kształcenia. Jednocześnie należy dokonać przeniesienia większej ilości realizowanych treści o charakterze społecznym z pierwszego na drugi stopień studiów.
- Ciągły proces udoskonalania treści kształcenia z wykorzystaniem nowych metod edukacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem oczekiwań pracodawców, stanowić powinien podstawę bieżącej pracy programowej.
- Wspieranie rozwoju zawodowego nauczycieli akademickich, w tym szczególnie z uwzględnieniem kontaktu z otoczeniem zewnętrznym, stanowić będzie istotny impuls rozwoju społecznych efektów kształcenia.
- Wspieranie pozaprogramowego rozwoju studentów z wykorzystaniem środków UE (np. Power) i zaangażowaniem interesariuszy zewnętrznych pozwoli na intensyfikację rozwoju kompetencji komunikacyjnych absolwentów.
- Duży ośrodek akademicki stanowi sam w sobie ważne narzędzie kształtowania umiejętności społecznych.
- Kompetencje społeczne kształtowane wśród studentów, przez ich aktywną działalność w agendach/organizacjach studenckich, mogą w znaczącym stopniu wpłynąć na ich późniejszy sukces zawodowy.

SUMMARY

Arkadiusz Gruchała, Henryk Żybura

Warsaw University of Life Sciences

Forest and wood sector in view of higher forestry education development

Sustainable and multifunctional forest management is an idea of forestry that – by definition – reconciles expectations of many different groups of stakeholders. At present, there are no doubts in forestry as regards the validity of assumptions of this theory and this model of forest management. However, there are increasingly stronger tensions as regards its practical implementation. These problems usually relate to the need to reconcile various, often conflicting, preferences of stakeholder groups.

The aforementioned reconciliation of different social expectations is currently carried out by implementing, on specific natural areas, all the functions that are subject of these expectations. It seems that this is not an effective solution, both in the light of possibility to implement a wide range of functions, e.g. through forest areas, as well as of specific expectations of some groups of stakeholders. In many cases, this situation leads to creating conflicts rather than mitigating them. It may force certain groups to make significant concessions for the benefit of other groups.

It is therefore necessary to develop other solutions to the problem. The currently emerging trend is to develop common (compatible or complementary) preferences with respect to forests, forestry or widely understood natural environment by various groups of stakeholders. This applies to groups closely related to the forest and wood sector as well as its environment. However, the environment should be understood as both consumers of products of the sector and groups that are not directly such buyers.

The foundation of the new solution is made up of people – experts who develop this process and have specific communication skills. Undoubtedly, the basic group should involve graduates of renowned forest faculties. Also graduates of other faculties related to environmental sciences of acclaimed universities may also be involved to this process.

The subject of this paper is to present activities undertaken as a part of implementation of higher education tasks in order to provide graduates with competences and skills that allow them to develop common preferences, from the point of view of the forest and wood sector.

LITERATURA

- Gruchała A., Zasada M., Małek S., Skorupski M. 2014a. Ocena założeń sposobu wykorzystania wiedzy leśnej przez absolwentów uniwersyteckich studiów leśnych w Polsce w świetle wymagań pracodawcy. [W:] Wiedza i umiejętności zawodowe w prowadzeniu gospodarki leśnej, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Gruchała A., Zasada M., Małek S., Skorupski M. 2014b. Modelowy system kształcenia ustawicznego dla kadr Lasów Państwowych oraz innych instytucji zatrudniających leśników. [W:] Wiedza i umiejętności zawodowe w prowadzeniu gospodarki leśnej, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Gruchała A., Zasada M. 2012a. Design of forestry education at the Faculty of Forestry, Warsaw University of Life Sciences – SGGW. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej*, 14, 2(31): 78–85.
- Gruchała A., Zasada M. 2012b. Faculty of Forestry at Warsaw University of Life Sciences – SGGW – its structure, staff and management. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej*, 14, 2(31): 72–77.
- Gruchała A. 2008. Funkcje lasu a kadra kierownicza Lasów Państwowych. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej*, 10, 3(19): 273–290.
- Gruchała A. 2006. Analiza pracy kadry kierowniczej w nadleśnictwach. Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Warszawa.
- Grzywacz A. 2014. O potrzebie stałego modernizowania studiów leśnych. [W:] Wiedza i umiejętności zawodowe w prowadzeniu gospodarki leśnej, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Paschalis Jakubowicz P., Bijak Sz., Stereńczak K. 2014. Określenie wymagań programowych uniwersyteckich studiów leśnych uwzględniających potrzeby prowadzenia leśnictwa w XXI wieku – część II. [W:] Wiedza i umiejętności zawodowe w prowadzeniu gospodarki leśnej, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Paschalis Jakubowicz P., Gil W. 2014. Analiza profilu absolwenta uniwersyteckich studiów leśnych na wybranych uniwersytetach Polski i świata. [W:] Wiedza i umiejętności zawodowe w prowadzeniu gospodarki leśnej, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki (Dz. U. z dnia 13 września 2007 r.).
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego (Dz. U. nr 523, poz. 1520).

Wieczorkowska G., Wierziński B., Michałowicz B. 2013. Odmitologizowanie przyjmowanych bezrefleksyjnie założeń edukacyjnych. Nauka, 2.

STRONY INTERNETOWE

<http://wksir.uwm.edu.pl/kandydat/oferta-studiow-i-stopnia/lesnictwo>

<http://wl.sggw.pl/>

<http://wl.ur.krakow.pl/>

<http://wles.up.poznan.pl/>

<http://www.up.lublin.pl/lesnictwo/>

<https://zwl.pb.edu.pl/>

Krzysztof Stereńczak, Jacek Hilszczański

Instytut Badawczy Leśnictwa

{k.sterenczak, j.hilszczanski}@ibles.waw.pl

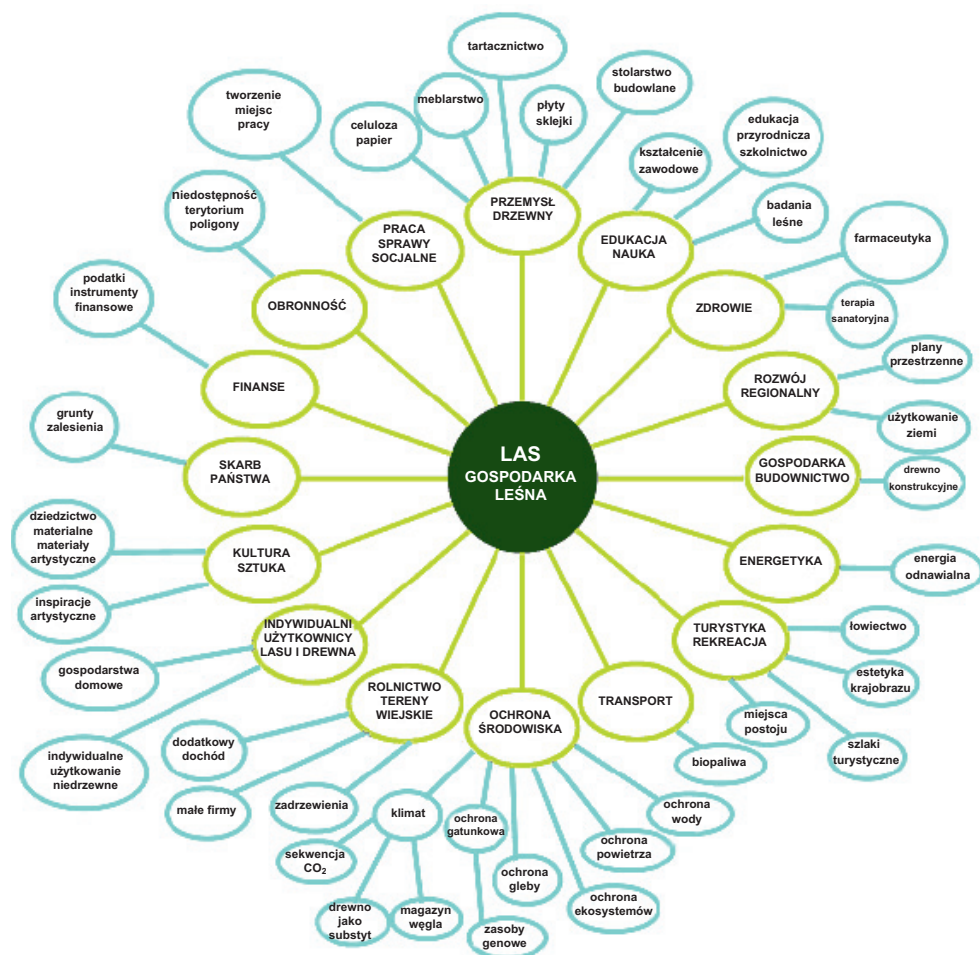
Sektor leśno-drzewny w świetle rozwoju badań leśnych

WPROWADZENIE

Lasy zajmują około 30% powierzchni lądowej Ziemi (FAO 2017). Dostarczają ekologicznego i cennego surowca oraz pełnią wiele funkcji realizujących szereg potrzeb społecznych (Ciesielski i Stereńczak 2018). Lesistość Polski w 2015 roku wynosiła 29,5% powierzchni kraju, co daje około 0,24 ha na 1 mieszkańca (GUS 2017). Lasy stanowią bardzo istotny element gospodarki państwa. Sektor leśno-drzewny wypracowuje ok. 2% PKB. Społeczno-gospodarcze i środowiskowe otoczenie lasów i gospodarki leśnej to szereg różnego rodzaju przestrzeni, w których realizowane są potrzeby społeczeństwa, a także prowadzona jest różnorodna działalność gospodarcza (ryc. 1).

Administracja leśna w dzisiejszych czasach poddawana jest dwóm przeciwstawnym oczekiwaniom. Pierwsze z nich to oczekiwania przemysłu drzewnego oraz innych gałęzi gospodarki na surowiec drzewny, z drugiej strony są oczekiwania społeczne, które często wiążą się z zachowaniem starych lasów oraz jak największych zasobów leśnych w celu realizowania różnych potrzeb turystycznych czy rekreacyjnych. W tych warunkach może rodzić się naturalny konflikt o to, jakie potrzeby w pierwszej kolejności powinny być realizowane?

Las, jako element przyrody ożywionej, jest poddawany wpływowi innych czynników niezależnych od człowieka, które istotnie warunkują jego stan, często wpływając na kierunek zmian w nim zachodzących. Ważnym elementem wpływającym na las są odnotowywane coraz częściej zaburzenia, takie jak: masowe pojawy owadów, silne wiatry, powódzie czy okiśc (Thom i Seidl 2016). Zaburzenia te powodują, że prowadzona w zrównoważony sposób gospodarka leśna musi stawiać czoło nieplanowanym wielkopowierzchniowym szkodom niszczącym często kilkudziesięcioletnie efekty pracy leśników (ryc. 2). Przekłada się to na krótkoterminową podaż słabej jakości drewna, co z kolei znajduje odzwierciedlenie w cenie tego surowca. Powstają ogromne obszary pokłękowe, na których należy prowadzić odnowienie lasu.

Rycina 1. Społeczno-gospodarcze i środowiskowe otoczenie lasów i gospodarki leśnej (<http://www.npl.ibles.pl/struktura-projektu-i-algorytm-realizacji>)

Obecny wzrost świadomości społecznej oraz potrzeba zachowania zasobów leśnych w jak najlepszym stanie wiążą się z coraz bardziej świadomym postrzeganiem bioróżnorodności. Las, jako środowisko życia organizmów roślinnych i zwierzęcych, w dużym stopniu wpływa na otaczającą nas bioróżnorodność (Gao i in. 2014). Ta z kolei utożsamiana jest często ze stabilnością lasu, który ze względu na swój wieloletni cykl życia warunkuje w bardzo istotny sposób charakter gospodarki leśnej. Podejmowane decyzje oraz ich skutki widoczne są dopiero po kilkudziesięciu latach. Intensywne zmiany klimatu, które obserwujemy w XX i XXI wieku pokazują, że wiele wcześniej stosowanych rozwiązań musi podlegać rewizji i odpowiadać na nowe wyzwania stojące

Rycina 2. Efekt silnego wiatru w Nadleśnictwie Ruda Maleniecka (fot. archiwum RDLP w Radomiu)

przed leśnictwem. Dzięki temu możliwe będzie zachowanie tak dobrej i pozytywnie ocenianej przez licznych obserwatorów z zewnątrz kondycji lasów polskich.

Zagadnienia związane ze zmianami klimatu i bilansem węgla znalazły miejsce w porozumieniu z Paryża (porozumienie paryskie to globalna umowa z 12 grudnia 2015 r. poświęcona zmianie klimatu), w którym zwrócono uwagę na sposób prowadzenia gospodarki leśnej jako istotnego czynnika warunkującego obieg węgla na Ziemi. W efekcie, leśnictwo staje przed nowymi wyzwaniami i problemami, które często dotychczas nie były przedmiotem badań. Brak jest w tym przypadku nawet prowizorycznych rozwiązań, jakie można zastosować w praktyce.

Kolejnym wyzwaniem jest komunikacja ze społeczeństwem. Obecnie prowadzona dyskusja w mediach ujawnia często negatywny odbiór społeczny dokonań leśnictwa, rozmija się z faktami i opiera się niestety nierzadko na emocjach. W tym kontekście rodzą się pytania, jak i co komunikować. Bardzo często w debacie medialnej niektórzy działacze lub organizacje pozarządowe stają się większymi ekspertami w sprawach leśnictwa niż leśnicy, którzy w ostatnich dziesięcioleciach potrafili tak dobrze zarządzać naszym dobrem narodowym. Oczywiście, w minionych latach również i leśnicy nie ustrzegli się błędów. Jednak, gdy zwrócimy uwagę chociażby na fakt, jaka była lesistość tuż po wojnie, a jaka jest aktualnie, na to, jaka po wojnie była zasobność lasów, a jaka jest teraz, na wielkości obszarów chronionych w lasach itd., to trudno jest nie zauważyć

ogromnego wysiłku pokoleń leśników. W tym czasie zrealizowano z sukcesem wiele programów z zakresu ochrony przyrody w lasach, prowadzonej w sytuacji, gdy lasy zapewniają gospodarce niezbędny dla jej działalności surowiec drzewny.

NAUKA

Wielu rozwiązań powyższych wyzwań można poszukiwać w badaniach naukowych, które od dawna wspierają rozwój różnych dziedzin leśnictwa i przemysłu drzewnego. W tej współpracy od zawsze ważna była odpowiednia komunikacja i zrozumienie. Związane jest to z właściwym zdefiniowaniem zakresu współpracy, wiążącej się z możliwościami nauki i oczekiwaniami praktyki.

Innym zagadnieniem, kształtującym współpracę nauki i praktyki w przyszłości, z pewnością będą aktualnie zachodzące zmiany w podejściu do nauki w Polsce. Rosną oczekiwania wobec jakości prowadzonych badań oraz sposobu przekazywania ich wyników społeczeństwu. Trwają obecnie zaawansowane prace nad zmianą obowiązującego ustawodawstwa dotyczącego nauki i edukacji. Dzisiaj coraz większy nacisk kładziony jest na publikowanie prac w języku angielskim w dobrych jakościowo czasopiśmie zagranicznych. Takie publikacje dają najwięcej punktów niezbędnych w procesie ewaluacji jednostek naukowych oraz najbardziej liczą się w indywidualnym dorobku pracowników naukowych. Wzmaga to konkurencję pomiędzy zespołami i jednostkami, jednocześnie wymusza większą staranność prowadzonych doświadczeń. Ponadto w efekcie takich oczekiwań, wiele z opublikowanych prac jest praktycznie nieczytana przez służbę leśną ze względu np. na barierę językową. Sytuacja ta powiększa dystans pomiędzy nauką a praktyką i ogranicza praktykom dostęp do wyników prac badawczych w języku ojczystym. Stąd wyzwanie stojące przed nauką, szczególnie tą związaną z badaniami aplikacyjnymi, by starać się znaleźć równowagę pomiędzy wymaganiami związanymi z prowadzeniem badań naukowych a ułatwieniem dostępu szerszemu gronu odbiorców w kraju do wyników prac, szczególnie finansowanych z innych niż Lasy Państwowe źródeł.

Interdyscyplinarność badań jest jednym z aktualnych wyzwań stojących przed naukami leśnymi. Ciągły rozwój techniczny, coraz szersze poznanie procesów zachodzących w przyrodzie, a także optymalizacja procesu dostarczania surowca drzewnego połączona z zachowaniem możliwie wysokiej bioróżnorodności lasów gospodarczych, to niektóre z wyzwań. Pojawia się wiele pytań, na które trudno odpowiedzieć bez wielostronnego spojrzenia, angażującego także pozaleśne dyscypliny. Stąd potrzeba wymiany doświadczeń i tworzenia baz danych, które pomagają odpowiedzieć na wiele pytań, czego przykładem jest "Global Biodiversity Forest Initiative" (<http://www.gfbinitiative.org/>), gromadzące w swojej bazie ponad 1,2 mln powierzchni badawczych rozrzuconych po całym świecie i umożliwiające globalne badania wybranych procesów zachodzących w lasach. Innym przykładem jest "Global ALS Data Providers Database

– GlobALS” (<https://web.facebook.com/GlobALSData/>), skupiająca użytkowników danych lotniczego skanowania laserowego i tworzona celu prowadzenia globalnych badań z wykorzystaniem tych danych (ryc. 3).

Rycina 3. Lokalizacja miejsc znajdujących się w sieci GlobALS

Dodatkowym czynnikiem są zmiany klimatu, których efektem są masowe pojawy owadów oraz coraz częstsze szkody powodowane przez ekstremalne zjawiska pogodowe. Czy możemy temu przeciwdziałać, jeśli tak, to w jaki sposób? Co robić z powierzchniami po kłęskach, jak je odnawiać, mając na uwadze różne oczekiwania społeczne? Te i wiele innych pytań wymagają odpowiedzi wynikających z badań wspierających służbę leśną w podejmowaniu optymalnych, długoterminowych decyzji.

NAUKA A PRAKTYKA

Dawno już minęły czasy, gdy nauka, szczególnie nastawiona na aplikacyjne rozwiązania, była wyłącznie domeną uczelni czy instytutów naukowych, a praktyka – domeną firm. Dziś trudno jest wskazać różnice pomiędzy działalnością innowacyjną

firm i jednostek naukowych. Wszechobecny Internet spowodował, że tylko dobre chęci i zaangażowanie wystarczą, aby dowiedzieć się o rzeczach, które kiedyś dostępne były wąskiej grupie specjalistów. Komunikacja jest kluczem do zrozumienia i dobrej współpracy. Praktycy są w stanie bardzo trafnie i precyzyjnie opisywać swoje potrzeby i sprawdzać, czy to, co nauka dostarczyła, daje oczekiwany efekt. Z drugiej strony nauka, mając lepszą świadomość oczekiwań, może dobrać lepsze narzędzia i prowadzić bardziej kompleksowe badania, które spełniają oczekiwania praktyków.

Nie ma nauki bez potrzeb praktyków i działalności praktyków bez rozwiązań dostarczanych przez naukę. Człowiek jest istotą zadającą pytania i poszukującą na nie odpowiedzi. Integracja nauki i praktyki może tylko usprawnić ten proces i pomagać w poszukiwaniu lepszych rozwiązań, których beneficjentem będzie całe społeczeństwo. Szczególnie w leśnictwie widoczna jest potrzeba wymiany i korzystania z doświadczeń (obserwacje o długim okresie trwania). Często takie doświadczenia dostępne są w innych częściach świata, stąd potrzeba kontaktów zagranicznych i korzystania z zagranicznych opracowań naukowych oraz tworzenie międzynarodowych zespołów badawczych.

Dzisiaj zarządzanie lasami, jak i prowadzenie nauki zyskało wielką, niespotykaną wcześniej bazę danych – różnego rodzaju materiały teledetekcyjne, pozyskiwane z platform lotniczych i satelitarnych, które w krótkim czasie zalewają nas terabajtami danych. Mówi się, że żyjemy w czasach nadmiaru danych przestrzennych. Umożliwiają one oczywiście dość regularne zobrazowanie stanu i zmian zachodzących w lesie, jednocześnie wymagają wypracowania nowych (najlepiej automatycznych) metod ich wykorzystania zarówno w skali nadleśnictwa, jak i całego kraju.

Należy pamiętać, że w dobie zachodzących zmian klimatycznych, rosnącej konkurencji międzynarodowej oraz wpływie globalnych trendów gospodarczych na rynek drzewny w Polsce, niemożliwe jest realizowanie gospodarki leśnej bez wsparcia nauki. Co więcej, wydaje się, że to wsparcie jest obecnie jeszcze ważniejsze niż w przeszłości. Musi ono bazować na długotrwałym, strategicznym wyznaczaniu najważniejszych kierunków badawczych oraz koniecznej stabilności w tym zakresie.

SUMMARY

Krzysztof Stereńczak, Jacek Hilszczański

Forest Research Institute

{k.sterenczak, j.hilszczanski}@ibles.waw.pl

Forest and wood sector in view of forest research development

In the 21st century we face many challenges on the future of the forest and wood sector in the broad sense. The forest and wood sector plays an important role in sustainable economy of the country and it is an important element of international trade. It is in continuous progress and needs more and more wood. As regards forests, which are the main source of raw material for the wood industry, they are more and more often perceived by the society as a provider of many other functions, mostly non-productive ones. Therefore, forest managers have to find compromises to meet all these expectations and maintain sustainable forest management and biodiversity of ecosystems.

In order to tackle these challenges, forest practice and the wood industry need to be supported by science. There are several key areas where science should provide solutions that could improve the current system, but also help it to become more and more innovative and competitive. Therefore, scientific research should lead to improvement of management and organizations in the forest and wood sector, and to improvement of communication with the public, so that it would better understand the role of this sector, not only for the national economy, but also for each individual citizen. Creation and implementation of new technologies and tools are other tasks for science. The key to success and implementation of many solutions is cooperation at the national and international levels. Hence, recently undertaken scientific initiatives, often in large scientific consortia, can give faster and better results, and thus contribute better for the forest and wood sector.

LITERATURA

- Ciesielski M., Stereńczak K. 2018. What do we expect from forests? The European view of public demands. *Journal of Environmental Management*, 209: 139–151.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). 2017. Global forest land-use change from 1990 to 2010: an update to a global remote sensing survey of forests. *Forest Resources Assessment Working Paper*, 187.

- Gao T., Hedblom M., Emilsson T., Nielsen A.B. 2014. The role of forest stand structure as biodiversity indicator. *Forest Ecology and Management*, 330: 82–93.
- Główny Urząd Statystyczny (GUS). 2017. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/lesnictwo/lesnictwo-2017,1,13.html>
- Thom D., Seidl R. 2016. Natural disturbance impacts on ecosystem services and biodiversity in temperate and boreal forests. *Biological Reviews*, 91(3): 760–781.

Andrzej Grzywacz

Polska Akademia Nauk

Wkład Polskiej Akademii Nauk w rozwój nauk leśnych

Polska Akademia Nauk (PAN) została utworzona w 1952 r. Obecnie funkcjonuje na podstawach prawnych ustawy o PAN z dnia 30 kwietnia 2010 r. (wielokrotnie nowelizowanej, tekst jednolity z 2016 r.). Stanowi ona, że Akademia jest państwową instytucją naukową, działającą przez wyłonioną w drodze wyborów korporację uczonych oraz placówki naukowe. Misją PAN jest służenie rozwojowi nauki, jej promocja, integracja i upowszechnianie oraz przyczynianie się do rozwoju edukacji i wzbogacanie kultury narodowej. Zadania PAN wykonywane są przez jej organy: Zgromadzenie Ogólne Akademii; prezydium i prezesów; struktury korporacyjne – członkowie (maksymalnie do 350 osób reprezentujących wszystkie dziedziny nauki); Akademię Młodych Uczonych; oddziały terenowe (8); komitety naukowe (78+9 komitetów problemowych przy prezydium PAN); placówki naukowe (68 instytutów oraz 16 pomocniczych placówek naukowych). W skład Akademii wchodzi również inne jednostki organizacyjne: zakłady doświadczalne, domy pracy twórczej, ośrodki konferencyjne, jednostki gospodarcze, stacje zagraniczne PAN (Berlin, Kijów, Moskwa, Paryż i Wiedeń), Biuro Promocji Nauki PolSCA w Brukseli.

Problemy środowiska naukowców leśników oraz zagadnienia rozwoju badań leśnych były skupione w różnych strukturach wydziałowych PAN. W latach 1954–1956 był to Komitet Nauk Rolniczych funkcjonujący w ramach Wydziału II Nauk Biologicznych, następnie w okresie 1957–1996 w Wydziale V Nauk Rolniczych i Leśnych oraz w latach 1997–2010 w Wydziale V Nauk Rolniczych, Leśnych i Weterynaryjnych. Po wprowadzeniu nowej ustawy o PAN (2010), czyli od początku 2011 r., po dokonaniu pewnych reorganizacji, problematyka nauk leśnych podporządkowana została Wydziałowi II Nauk Biologicznych i Rolniczych.

Do tej pory członkami Polskiej Akademii Nauk byli następujący profesorowie nauk leśnych (leśnictwo): Jerzy Grochowski (1899–1970), dendrometria, członek od 1954 r.; Marian Nunberg (1896–1986), entomologia i ochrona lasu, od 1958 r.; Leon Mroczkiewicz (1900–1970), hodowla lasu, od 1967 r.; Karol Mańka (1915–2003), fitopatologia leśna, od 1969 r.; Wiesław Grochowski (1911–1994), uboczne użytkowanie lasu, od 1971 r.; Eugeniusz Bernadzki (1930–2016), hodowla lasu, od 1983 r.; Andrzej Szujecki (1929–2017), entomologia i ekologia lasu, od 1989 r.; oraz profesorowie nauk leśnych

(drzewnictwo): Stanisław Prosiński (1912–1975), chemiczna technologia drewna, od 1971 r.; Ryszard Babicki (1927–2010), chemiczna technologia drewna, od 1983 r.; Jerzy Ważny (1927–2010), ochrona i konserwacja drewna zabytkowego i budowli drewnianych, od 1991 r.

Aktualnie członkami Polskiej Akademii Nauk spośród przedstawicieli nauk leśnych są: Andrzej Grzywacz, SGGW w Warszawie, fitopatologia i mykologia leśna, od 1998 r., członek rzeczywisty od 2007 r.; Małgorzata Mańka, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, fitopatologia leśna, członek korespondent od 2007 r.; Jacek Oleksyn, Instytut Dendrologii PAN w Kórniku, ekofizjologia roślin drzewiastych, członek korespondent od 2007 r. Członkiem zagranicznym PAN od 1977 r. był Hans Leibundgut (1909–1993), hodowla lasu, Politechnika w Zurychu, Szwajcaria, a obecnie członkami są: Walter Liese od 1994 r., biologia lasu, Universität Hamburg, Niemcy i Gerhard Oesten od 2005 r., zarządzanie lasu i ekonomika leśnictwa, Albert-Ludwigs Universität, Fryburg, Niemcy.

Śród struktur korporacyjnych PAN największy wpływ na rozwój danej dyscypliny nauki mają komitety naukowe i problemowe. W ich skład wchodzi z wyboru reprezentanci określonej dyscypliny nauki lub grupy dyscyplin, spośród osób posiadających tytuł profesora lub stopień doktora habilitowanego, a także niektórzy wybitni specjaliści z zakresu aktywności społeczno-gospodarczej związanej z daną dyscypliną naukową lub środowiskiem zawodowo-branżowym. W latach 1952–1998 kadencje komitetów były 3-letnie, a od 1999 r. kadencje są 4-letnie. Obecna kadencja komitetów, obejmuje lata 2015–2018. W okresie 1952–1956 w ramach Komitetu Nauk Rolniczych działała Komisja Naukowa Leśnictwa, od 1957 r. do 2010 r. funkcjonował Komitet Nauk Leśnych PAN (KNL PAN), a od 2011 r. jest to Komitet Nauk Leśnych i Technologii Drewna PAN, który grupuje wybranych pracowników prowadzących badania z zakresu szeroko rozumianego leśnictwa i drzewnictwa.

Przewodniczącymi Komitetu Nauk Leśnych PAN byli: Jerzy Grochowski (1956–57), Leon Mroczkiewicz (1957–59), Marian Nunberg (1960–65), Wiesław Grochowski (1966–74), Zygmunt Obmiński (1975–76), Wiesław Grochowski (1977–80), Eugeniusz Bernadzki (1981–83), Wiesław Grochowski (1984–86), Eugeniusz Bernadzki (1987–95), Andrzej Grzywacz (1996–98), Piotr Paschalis Jakubowicz (1999–2006), Zbigniew Sierota (2007–2010). Obecnie przewodniczącym Komitetu Nauk Leśnych i Technologii Drewna PAN jest Tomasz Zawila-Niedźwiecki (2010–2018). Sekretarzami naukowymi Komitetu Nauk Leśnych PAN (czyli osobami organizującymi całość prac komitetu) byli: Bolesław Szymkiewicz (1957–59), Witold Koehler (1960–62), Tadeusz Trampler (1963–71), Eugeniusz Bernadzki (1972–73), Adam Zdanowski (1973–74), Eugeniusz Bernadzki (1975–80), Andrzej Grzywacz (1981–86), Piotr Paschalis Jakubowicz (1987–89), Tytus Karlikowski (1990–95), Zbigniew Sierota (1996–2006), Stanisław Zając (2007–2010). Sekretarzami naukowymi Komitetu Nauk Leśnych i Technologii Drewna PAN byli: Stanisław Zając (2011–2012), Iwona Skrzecz (2013–2014),

a obecnie funkcję tę pełni Paweł Kozakiewicz (2015–2018). Honorowym przewodniczącym KNL PAN był w latach 1987–94 Wiesław Grochowski, a w okresie 1996–2003 Karol Mańka. W uznaniu szczególnych zasług wniesionych w dorobek komitetów lub za wieloletnią zaangażowaną pracę dla dobra PAN, Wydział PAN może powołać członków honorowych. W KNL PAN członkami honorowymi byli (w kolejności alfabetycznej): Edward Chodzicki, Jerzy Fabijanowski, Eugeniusz Ilmurzyński, Tytus Karlikowski, Lucjan Królikowski, Zbigniew Prusinkiewicz, Bolesław Szymkiewicz, Tadeusz Trampler, Stanisław Tyszkiewicz, Tadeusz Włoczewski, Kazimierz Zaremba-Czereyski (Grzywacz 2002, Grzywacz i Suska 2011).

Skład osobowy KNL PAN w całym okresie jego działalności, w poszczególnych kadencjach wynosił od 28 do 35 osób. Liczebność środowiska tzw. samodzielnych pracowników nauki z zakresu leśnictwa, osób, spośród których wybiera się członków komitetu, była i jest mało zmienna, dość stabilna i wynosi od wielu dziesięcioleci 110–140 osób. Na tle liczebności środowisk (wyborców) z innych dyscyplin objętych zakresem działalności komitetów naukowych dawnego Wydziału Nauk Rolniczych, Leśnych i Weterynaryjnych PAN (czyli 16 komitetów), charakteryzuje się najniższym przyrostem osobowym. Oznacza to, że w naukach leśnych w Polsce stan liczbowy profesorów i doktorów habilitowanych jest bardzo stabilny, mimo powstania nowych ośrodków kształcenia leśników na poziomie wyższym, wzrostu powierzchni leśnej kraju, znacznego wzrostu pozyskania drewna, zwiększenia świadczonych usług z zakresu funkcji społecznych i ochronnych ekosystemów leśnych – stan kadrowy pracowników naukowych i dydaktycznych tylko nieznacznie zwiększył się. Dla przykładu – w roku 1993 liczebność środowiska tzw. samodzielnych pracowników wynosiła 110 osób, w 1996 – 117, w 1999 – 104, w 2003 – 134, a w 2007 – 137 osób. Trudno znaleźć przyczyny takiego stanu w tym względzie (Grzywacz i Suska 2011).

Do zadań komitetów naukowych należy organizowanie sympozjów i konferencji oraz dyskusji w celu rozwiązywania najistotniejszych problemów danej dyscypliny, współdziałanie w upowszechnianiu wyników badań oraz we wprowadzaniu ich do praktyki gospodarczej i społecznej, współpraca z zagranicznymi organizacjami i ośrodkami naukowymi, dokonywanie ocen stanu i potrzeb kadrowych reprezentowanej dyscypliny oraz instytucji i placówek naukowych, inicjowanie i przygotowywanie ekspertyz, opracowań i opinii. Do zadań komitetów należy ponadto: współpraca ze specjalistycznymi towarzystwami naukowymi, przedstawianie sprawozdań Wydziałowi z działalności oraz 13 innych, szczegółowych zadań (np. opiniowanie wniosków o nagrody naukowe PAN, kandydatów na członków korespondentów), wymienionych w uchwale Zgromadzenia Ogólnego PAN.

Nie sposób, z całego okresu 66 lat aktywności naukowców leśników w strukturach Komitetu Nauk Leśnych PAN, wymienić najważniejsze dokonania. Można tylko przedstawić pewne grupy i obszary zainteresowań: organizacja krajowych i międzynarodowych sympozjów oraz sesji problemowych; prowadzenie szkół naukowych dla

młodych pracowników; finansowanie czasopism naukowych (np. „Sylwana”, tylko do 1992 r., później przez pewien czas „Folia Forestalia Polonica seria A”); finansowanie pilotażowych badań wyprzedzających, nowatorskich (tylko do 1997 r., gdy zadania te przejął powołany Komitet Badań Naukowych – KBN); wykonywanie na zlecenie lub z własnej inicjatywy ekspertyz i opracowań dla najwyższych władz państwa i resortów (nauki i szkolnictwa wyższego, leśnictwa i przemysłu drzewnego, ochrony środowiska); opiniowanie projektów ustaw i rozporządzeń ministrów; oceny okresowe stanu nauk leśnych (kadr, instytutów i placówek naukowych, niezależnie od ich przynależności – uczelni, PAN i instytutów badawczych); wytyczanie nowych kierunków badań leśnych i z zakresu ochrony leśnej przyrody (dla potrzeb kongresów nauki i planów perspektywicznych różnych resortów); wykazywanie zagrożeń dla rozwoju nauk leśnych (różne raporty); współpraca z towarzystwami naukowymi (PTL, SITLiD); opiniowanie list rankingowych czasopism naukowych; dofinansowywanie zagranicznych wyjazdów (na światowe kongresy leśne oraz światowe kongresy IUFRO); opiniowanie programów wyższych studiów leśnych oraz potrzeb ich reformowania; pełnienie funkcji Komitetu Narodowego ds. Współpracy z IUFRO; organizowanie cyklicznych spotkań Komitetu, w tym z zaproszonymi wykładami o najciekawszych, nowatorskich wynikach badań z zakresu nauk leśnych; opiniowanie wniosków o nagrody naukowe PAN oraz odznaczenia i wyróżnienia; opiniowanie kandydatów spośród leśników na członków PAN (krajowych i zagranicznych); organizowanie konkursów na najlepsze prace doktorskie z zakresu leśnictwa oraz wyróżniające się prace (publikacje naukowe) w danym roku; działania integracyjne w środowisku naukowym różnych placówek (uczelnianych, resortowych i PAN) i różnych regionów kraju; współpraca z innymi komitetami naukowymi i organizacja wspólnych spotkań i sympozjów, np. z Komitetem Ochrony Przyrody, Komitetem Botaniki, Komitetem Ekologii.

Bardziej szczegółowe przedstawienie działań organizacyjnych KNL PAN przekroczyłoby ramy tego opracowania. Osoby zainteresowane mogą zapoznać się z tymi zagadnieniami we wskazanych w spisie literatury opracowaniach – Rutkowski 1977, Grzywacz 2002, 2011, Grzywacz i Suska 2011 oraz w corocznych sprawozdaniach KNL znajdujących się w zasobach Wydziału II Nauk Biologicznych i Rolniczych PAN i na stronach internetowych Komitetu. Dla zilustrowania, jak szeroka była tematyka sympozjów i konferencji krajowych i międzynarodowych organizowanych przez KNL PAN, podam tylko przykładowe tytuły większych i znaczących spotkań naukowych: Mikroekonomia leśnictwa i drzewnictwa (1965), Zwalczanie zgorzeli siewek drzew leśnych i osutki sosny (1969), Ocena społecznych funkcji lasu (1974), Fizjologiczne i biochemiczne skutki zanieczyszczeń powietrza roślin oraz ich wpływ na genetykę odporności (1979), Choroby korzeni i podstawy pni drzew iglastych (1981), Znaczenie i zagrożenie lasów w terenie górskim (1984), Doświadczalnictwo proweniencyjne w Polsce (1987), Zagrożenie lasów w Polsce (1988), Postępy w zastosowaniu mikrokomputerów do badań ekosystemów leśnych (1990), Stan badań nad zagrożeniem lasów Polski przez

kwaśne deszcze oraz metodami przeciwdziałania szkodom (1991), Systemy informatyczne w leśnictwie dla urządzenia lasów zagospodarowanych (1992), Gleboznawcza i siedliskowa charakterystyka parków narodowych w świetle prac urzędniowych wykonywanych w Białowieskim Parku Narodowym (1992), Stan i perspektywy rozwoju użytkowania lasu w Polsce (1992), Monitoring leśno-ekologiczny regionu świętokrzyskiego (1994), Wpływ kwaśnych depozycji na ekosystemy leśne (1995), Ekonomiczne aspekty hodowli lasu (1996), Przyszłość Puszczy Białowieskiej (1997, wspólnie z Komitetem Ochrony Przyrody PAN), Użytkowanie lasu i problemy regulacji użytkowania lasu w Polsce (1997), Rola owadów w funkcjonowaniu biocenoz Białowieskiego Parku Narodowego i terenów chronionych (1998), Funkcjonowanie gleb leśnych na terenach zagrożonych i trendy ich zmian (1999), Użytkowanie lasu w wielofunkcyjnym gospodarstwie leśnym (2002) i inne. Jako przykłady obszernych i ważniejszych, mających znaczenie dla rozwoju nauk leśnych, ekspertyz wykonanych przez KNL PAN można podać: Stan i perspektywy badań naukowych z zakresu leśnictwa i drzewnictwa na tle sytuacji leśnictwa i drzewnictwa w Polsce (1981), Stan nauk leśnych w Polsce i koncepcje ich rozwoju (1983), Główne kierunki badań dla rozwoju gospodarki żywnościowej i leśnej (1985), Kadry, ośrodki naukowe, stan i perspektywy rozwoju nauk leśnych (1995), Ocena dokonań za lata 1994–2003 z zakresu nauk leśnych oraz główne obszary i kierunki przyszłych badań służących rozwojowi nauki, szkolnictwa oraz polskiemu leśnictwu (2007) (Grzywacz 2002, Grzywacz i Suska 2011).

Komitet Nauk Leśnych i Technologii Drewna PAN powinien nadal starać się być niezależnym, zbiorowym ekspertem, gdzie wiedza i doświadczenie najlepszych specjalistów powinny służyć wszystkim instytucjom i organizacjom związanym z naukami leśnymi. Powinien współtworzyć zasady polityki naukowej oraz polityki ekologicznej i leśnej państwa, wytyczać kierunki rozwoju nauk i placówek leśnych, uczestniczyć w tworzeniu strategii rozwoju Lasów Państwowych, przygotowaniu Narodowego Programu Leśnego, opiniować i wypowiadać się na temat projektów aktów prawnych dotyczących szeroko rozumianego leśnictwa, drzewnictwa i ochrony przyrody w lasach oraz organizacji badań naukowych i szkolnictwa leśnego.

Wydaje się, że warto przypomnieć fakt z dawnej działalności PAN, korzystny dla nauk leśnych, o którym się współcześnie mało pamięta. W 1951 r. Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego wstrzymało rekrutację na Wydział Leśny Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Głównym, choć nieoficjalnym, powodem takiej decyzji była zdaniem resortu „niewłaściwa postawa polityczna kadr nauczających, niedająca gwarancji dobrego przygotowania absolwentów do pracy w socjalistycznym leśnictwie”. W 1953 r. Wydział, czyli nauczyciele akademicki i studenci starszych lat zostali przeniesieni do utworzonej wówczas Wyższej Szkoły Rolniczej, w ciągu roku uległ całkowitej likwidacji. Wówczas w sposób świadomy, na przekór władzom politycznym i oświatowym Polska Akademia Nauk utworzyła w Krakowie Zakład Badań Leśnych, który funkcjonował w latach 1956–63. Celem powołania tej placówki było utworzenie miejsc pracy dla

naukowców po zlikwidowanym Wydziale Leśnym UJ oraz utworzenie ośrodka koordynacji i organizacji badań związanych z góorskimi ekosystemami leśnymi. Kierownikiem Zakładu Badań Leśnych PAN został prof. Tadeusz Gieruszyński. Zakład składał się z 8 pracowni: Ekologii Lasu (S. Myczkowski), Przyrodniczych Podstaw Hodowli Lasu (E. Chodzicki), Szczegółowej Hodowli Lasu (J. Fabijanowski), Dendrometrii (T. Gieruszyński), Ochrony Lasu (M. Nunberg), Gospodarki Wodnej w Leśnictwie (T. Klus), Badania Fizycznych i Mechanicznych Właściwości Drewna (F. Krzysik), Dokumentacji Naukowej w Leśnictwie (L. Roszkowski). Planowano utworzenie dalszych pracowni: Urządzenia Lasu, Genetyki i Selekcji Drzew Leśnych, Gleboznawstwa Leśnego, Bioklimatologii Leśnej, Badania Struktury Drewna (Krasicki 1979).

W 1963 r. Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego powzięło decyzję o ponownym utworzeniu Wydziału Leśnego w Wyższej Szkole Rolniczej w Krakowie. Niemalą rolę w powołaniu Zakładu Badań Leśnych PAN oraz ponownym utworzeniu Wydziału Leśnego w Krakowie odegrało Polskie Towarzystwo Leśne pod przewodnictwem prof. Franciszka Krzysika, poprzez ustawiczne, kolejne uchwały Zjazdów Delegatów PTL i liczne petycje do najwyższych władz państwa. W związku z utworzeniem Wydziału Leśnego i potrzebą zatrudnienia kadr nauczycieli akademickich Zakład uległ likwidacji, co uniemożliwiło realizację dalszych planów jego rozwoju. Z całą pewnością należy stwierdzić, że istnienie Zakładu Badań Leśnych PAN złagodziło skutki przerwy w funkcjonowaniu Wydziału Leśnego oraz istotnie wzbogaciło wiedzę naukową leśnictwa i drzewnictwa. Fakt ten należy do chlubnych kart działalności PAN na rzecz rozwoju nauk leśnych (Krasicki 1979). Decyzją Prezydium PAN w 1963 r. przekształcono ZBL w Zakład Gospodarki Górskiej PAN, który przejął sprzęt, aparaturę i urządzenia oraz księgozbiór. Część kadr naukowych ZBL rozpoczęła pracę na ponownie otwartym Wydziale Leśnym, część kontynuowała pracę w Zakładzie Ochrony Przyrody PAN, Zakładzie Gospodarki Górskiej PAN i w innych placówkach naukowych w Krakowie.

Władze PAN miały plany utworzenia samodzielnej leśnej placówki naukowej w ramach struktur Akademii. W 1981 r. do Zakładu Biologii Rolniczej PAN włączono Zakład Podstawowych Problemów Leśnictwa i Drzewnictwa PAN. Placówka ta od 1989 r. nosiła nazwę Zakładu Badań Środowiska Rolniczego i Leśnego PAN, a od 2009 r. funkcjonuje jako Instytut Środowiska Rolniczego i Leśnego PAN w Poznaniu, ze Stacją Badawczą w Turwi. Mimo planów i starań władz PAN, nie doszło do takiego rozwoju tej placówki, aby nauki leśne były tam reprezentowane w sposób znaczący i zadowalający, na przeszkodzie stanęły braki finansowe i lokalowe. Nauki leśne nie są obecnie reprezentowane samodzielnie w ramach sieci instytutów Polskiej Akademii Nauk. Szkoda, bo duży instytut zajmujący się podstawowymi problemami leśnictwa i drzewnictwa byłby bardzo przydatny w zwiększeniu rozwoju nauk leśnych w naszym kraju.

Badania na rzecz nauk leśnych czy też wspólne badania z wydziałami leśnymi uczelni wyższych i Instytutem Badawczym Leśnictwa prowadziły dawniej oraz prowadzą obecnie nie tylko uniwersytety i instytuty badawcze (resortowe), ale również

niektóre instytuty i pomocnicze placówki naukowe PAN. Należą do nich między innymi: Instytut Historii w Warszawie, Instytut Historii Nauki w Warszawie, Instytut Archeologii i Etnologii w Warszawie, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa w Warszawie (Wydział I), Instytut Agrofizyki w Lublinie, Instytut Biologii Ssaków w Białowieży, Instytut Botaniki w Krakowie, Instytut Dendrologii w Kórniku, Instytut Fizjologii Roślin w Krakowie, Instytut Genetyki Roślin w Poznaniu, Instytut Ochrony Przyrody w Krakowie, Instytut Parazytologii w Warszawie, Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt w Krakowie, Instytut Zoologii w Warszawie, Centrum Badań Ekologicznych w Łodzi, Ogród Botaniczny w Warszawie, Stacja Badawcza Rolnictwa Ekologicznego i Hodowli Zachowawczej Zwierząt w Popielnie (Wydział II), Instytut Chemii Organicznej w Warszawie, Muzeum Ziemi w Warszawie (Wydział III), Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania w Warszawie, Instytut Podstaw Inżynierii Środowiska w Zabrzu (Wydział IV) oraz w mniejszym zakresie inne instytuty, zakłady i pomocnicze placówki naukowe PAN. We wszystkich jednostkach naukowych PAN pracuje 8,5 tys. osób, w tym ponad 4 tys. pracowników i ponad 2 tys. doktorantów (Grzywacz 2005, 2011 i strony internetowe PAN).

SUMMARY

Andrzej Grzywacz

Polish Academy of Sciences

Contribution of the Polish Academy of Sciences to development of forest science

The paper presents the role and achievements of the Polish Academy of Sciences for forest science during 65 years of its activity. It lists forestry representatives in the Academy corporation – both national and foreign members and their functions. It also characterizes various activities of the Forest Sciences Committee (currently the Forest Sciences and Wood Technology Committee): research funding, subsidies for scientific journals, lectures, dissemination of knowledge, studies, expert opinions, positions and opinions, visions of forest science development. The article presents activities of the Department of Agricultural, Forestry and Veterinary Sciences of the Polish Academy of Sciences (currently the Department of Biological and Agricultural Sciences). It also describes contribution of numerous institutes of the Polish Academy of Sciences to development of forestry sciences, in particular the Institute of Dendrology in Kórnik and the Institute for Agricultural and Forest Environment in Poznań. The paper characterizes activities

and significance of the Forest Research Department at the Polish Academy of Sciences in 1956–1963. The Department was a temporary workplace for scientists after the Faculty of Forestry of the Jagiellonian University in Kraków was liquidated for political reasons and it was a center for coordination and organization of research in mountainous forest ecosystems. The paper also presents cooperation of the Polish Academy of Sciences with the social scientific movement, including the Polish Forest Society.

LITERATURA

- Grzywacz A. 2002. Działalność i osiągnięcia Komitetów Wydziału V PAN w okresie półwiecza istnienia Polskiej Akademii Nauk. *Postępy Nauk Rolniczych*, zeszyt specjalny: 119–162.
- Grzywacz A. 2005. Rola Polskiej Akademii Nauk w rozwoju nauk leśnych. *Sylvan*, 9: 58–66.
- Grzywacz A. 2011. Działalność i osiągnięcia Wydziału Nauk Rolnych, Leśnych i Weterynaryjnych PAN w latach 2003–2010. *Postępy Nauk Rolniczych*, zeszyt specjalny: 3–30.
- Grzywacz A., Suska R. 2011. Działalność i osiągnięcia komitetów naukowych Wydziału Nauk Rolniczych, Leśnych i Weterynaryjnych PAN w latach 2003–2010. *Postępy Nauk Rolniczych*, zeszyt specjalny: 46–144.
- Krasicki J. 1979. Zakład Badań Leśnych PAN w Krakowie 1956–1963. *Sylvan*, 8: 1–15.
- Rutkowski A. 1977. XXV-lecie Polskiej Akademii Nauk. XX-lecie Wydziału Nauk Rolnych i Leśnych. *Postępy Nauk Rolniczych*, 4: 23–64.
- Sierota Z. 2011. Komitet Nauk Leśnych PAN w kadencji 2003–2006 i 2007–2010. *Postępy Nauk Rolniczych*, zeszyt specjalny: 91–94.
- Ustawa z dn. 30 kwietnia 2010 o Polskiej Akademii Nauk. (Dz. U. 2010 nr 96, poz. 619).

Tomasz Borecki¹, Andrzej Kawalec¹, Jan Łukaszewicz²

¹ Towarzystwo Przyjaciół Lasu

² Polskie Towarzystwo Leśne

J.Lukaszewicz@ibles.waw.pl

Rola stowarzyszeń w upowszechnianiu wiedzy leśnej

WSTĘP

Zgodnie z ustawą z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2017 r. poz. 210, art. 2 ust. 1 w zw. z art. 2 ust. 2 i 3) – stowarzyszenie jest dobrowolnym, trwałym i samorządnym zrzeszeniem o celach niezarobkowych, które samodzielnie określa swoje cele, programy działania i struktury organizacyjne oraz uchwała akty wewnętrzne dotyczące jego działalności, opierając ją na pracy społecznej członków.

Rozwój ludzkości dokonuje się przez wynalazczość i odkrycia naukowe. Człowiek, jako istota myśląca i stadna, razem potrafi zdziałać wiele. Jednostki gromadząc się w stowarzyszenia, upowszechniając wytwarzaną przez nielicznych wiedzę, przekazują ją w kilku celach, abyśmy mogli: ją poznać, sprawdzić, kontynuować badania, startując z wyższego poziomu wiedzy osiągniętego przez innych, a w końcu poznaną wiedzę wykorzystać w praktyce w celu pomnożenia dobra wspólnego. W dziedzinie leśnictwa, ochrony przyrody i ekosystemów leśnych w tym celu powstało już w 1820 roku czasopismo „Sylwan”, po to powołano Polskie Towarzystwo Leśne, które swoimi korzeniami sięga 1882 roku i w celu popularyzacji wiedzy leśnej powstało w 2003 roku Towarzystwo Przyjaciół Lasu. Praca dla dobra wspólnego, dla dobra polskich lasów mimo zmieniających się uwarunkowań historycznych jest taka sama, również obecnie. Warto pracować wspólnie. Efekt działań będzie zawsze większy niż praca samodzielna (Łukaszewicz 2017).

W Polsce działa kilkanaście stowarzyszeń, które prowadzą upowszechnianie szeroko rozumianej wiedzy leśnej. Te największe liczą kilka tysięcy członków, a najmniejsze kilkadziesiąt osób. Opracowanie w skrócie przedstawia działania w upowszechnianiu wiedzy leśnej na przykładzie działalności dwóch największych ogólnopolskich towarzystw leśnych – Polskiego Towarzystwa Leśnego i Towarzystwa Przyjaciół Lasu.

1. POLSKIE TOWARZYSTWO LEŚNE

Krótką historią Polskiego Towarzystwa Leśnego i aspekty: historyczne, statutowe oraz organizacyjne upowszechniania wiedzy leśnej przez Stowarzyszenie

Upowszechnianie wiedzy leśnej wśród leśników i społeczeństwa było podstawowym czynnikiem inicjującym założenie Polskiego Towarzystwa Leśnego (PTL) przed 136 laty. Stowarzyszenie działa od 1882 roku, kiedy to we Lwowie odbył się I Walny Zjazd Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego. Pod nazwą obecną Towarzystwo istnieje od 1925 roku. Jednym z inicjatorów powołania Towarzystwa wraz z grupą leśników, właścicieli lasów i przyrodników był Henryk Strzelecki, dyrektor utworzonej w 1874 r. we Lwowie Krajowej Szkoły Gospodarstwa Lasowego. Pierwszym prezesem został wybrany hrabia Roman Potocki (Broda 2000, Grzywacz 2000).

Na pierwszym Walnym Zebraniu w 1882 r. wybrano Zarząd, omówiono cele i formy działania. Do Towarzystwa zapisało się wówczas 388 osób. Członkami byli głównie właściciele lasów prywatnych, leśnicy pracujący w lasach i naukowcy zajmujący się leśnictwem. Celami działalności Towarzystwa było: rozwijanie prac naukowych z dziedziny leśnictwa, analiza zagadnień naukowych i gospodarczych oraz popularyzacja nauk leśnych wśród członków. Cele działalności wyznaczał Statut, w którym zapisano, że „Celem Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego jest wpływanie na rozwój gospodarstwa leśnego w kraju, popieranie interesów leśnictwa i wzajemne kształcenie się w zawodzie leśniczym (Kasprzyk 1984, Grzywacz i Łukaszewicz 2004). Do tego celu zdąża Towarzystwo:

- przez wzajemną wymianę zdań i doświadczeń tak pisemną, jako też i ustną, na walnych zgromadzeniach, zebraniach towarzyskich i ogólnych zjazdach leśnych, urządzanie odczytów i wydawanie pisma fachowego, które jest zarazem organem Towarzystwa, również przez nakłady dzieł fachowych w języku polskim, zakładanie i utrzymywanie biblioteki zawodowej,
- przez wnoszenie memoriałów i petycji do władz rządowych i autonomicznych w sprawach gospodarstwa leśnego i udzielanie im na żądanie fachowych opinii i rad,
- przez zwiedzanie gospodarstw leśnych i utrzymywanie znajomości osobistej między członkami”.

Pomimo zmian społecznych, gospodarczych i politycznych, jakie nastąpiły w Polsce i w leśnictwie od 1882 roku, cele i zadania Towarzystwa zapisane w jego pierwszym statucie pozostają nadal aktualne.

Aktualny Statut Towarzystwa uchwalony na 116. Zjeździe Delegatów Oddziałów Polskiego Towarzystwa Leśnego w Cetniewie k. Władysławowa w dniu 9 września 2016 r., wytycza następujące cele Towarzystwa:

- „ochrona dobra narodowego, jakim jest środowisko naturalne, krajobraz i lasy,
- rozwój nauk leśnych i pokrewnych, krzewienie ich dorobku oraz współdziałanie we wdrażaniu ich osiągnięć do praktyki,

- propagowanie modelu wielofunkcyjnej i zrównoważonej gospodarki leśnej,
- edukacja ekologiczna i leśna społeczeństwa,
- upowszechnianie tradycji i kultury leśnej,
- działanie na rzecz integracji i współpracy międzynarodowej w zakresie leśnictwa oraz nauk leśnych i pokrewnych – rozwijanie w tym zakresie kontaktów i wymiany doświadczeń,
- reprezentowanie środowiska leśników w społeczeństwie,
- reprezentowanie interesów zbiorowych swych członków wobec organów władzy publicznej”.

Jednocześnie w znowelizowanym Statucie PTL z 2016 roku zapisano, że upowszechnianie wiedzy leśnej Towarzystwo osiąga m.in. poprzez realizację następujących zadań:

- organizowanie przedsięwzięć popularyzujących wiedzę o lasach, leśnictwie oraz naukach leśnych i pokrewnych,
- inicjowanie i realizację prac naukowych,
- redagowanie i wydawanie będącego organem Towarzystwa czasopisma „Sylwan”,
- organizowanie szkoleń, sesji i konferencji naukowych,
- współpracę z organizacjami i instytucjami naukowymi w kraju i za granicą,
- sporządzanie opinii i ekspertyz,
- prowadzenie biblioteki i archiwów.

Towarzystwo liczy obecnie 5170 członków, w tym: 786 kobiet, 388 emerytów, 114 uczniów, 86 studentów i 183 pracowników naukowych. Członkami są: leśnicy, naukowcy, studenci, uczniowie i przedstawiciele innych zawodów. Działa poprzez 19 oddziałów terenowych. Większość oddziałów prowadzi działalność za pośrednictwem kół zorganizowanych głównie przy nadleśnictwach, uczelniach, instytutach. W strukturze Towarzystwa pracuje 6 komisji problemowych i 3 komisje funkcjonalne (Łukaszewicz 2018).

Towarzystwo upowszechnia wiedzę leśną, realizując cele statutowe poprzez: organizowanie szkoleń, sesji i konferencji naukowych; organizowanie przedsięwzięć popularyzujących wiedzę o lasach, leśnictwie oraz naukach leśnych i pokrewnych; inicjowanie i realizację prac naukowych; współpracę z organizacjami i instytucjami naukowymi w kraju i za granicą; wydawanie opinii i ekspertyz; prowadzenie biblioteki, archiwów. Chlubą wydawniczą Towarzystwa jest miesięcznik „Sylwan”, któremu patronuje od początku swojej działalności. Rokrocznie organizowane są ogólnopolskie zjazdy delegatów połączone z sesjami naukowymi, na których dyskutowane są najważniejsze problemy leśnictwa polskiego. W 2017 roku odbyła się w Gnieźnie sesja naukowa pt. „Gospodarka i ochrona przyrody w lasach w oczekiwaniach społecznych”, a w 2018 roku w Supraślu sesja naukowa towarzysząca 118. Zjazdowi Delegatów zatytułowana „Gospodarowanie w lasach na gruntach porolnych”. W każdym roku Zarząd Główny PTL, zarządy oddziałów i koła terenowe organizują kilkaset różnego rodzaju spotkań

o zasięgu krajowym, regionalnym lub lokalnym. Podnoszony jest poziom wiedzy leśnej wśród leśników i prowadzona jest edukacja leśna wśród całego społeczeństwa, poczynając od dzieci i młodzieży, poprzez różne grupy zawodowe, a na uniwersytetach III wieku kończąc.

CZASOPISMO NAUKOWE PTL - 198 LAT HISTORII „SYLWANA”

Czasopismo „Sylwan” wydawane jest od 1820 roku (wychodzi od 198 lat). Początki „Sylwana” związane są z inicjatywą grupy osób, dla których czasopismo miało być pomocne w edukacji i kształceniu leśników i właścicieli leśnych w trosce o przyszłość lasów polskich. W czasie zaboru carskiego w Królestwie Polskim pojawiły się lasy, które stanowiły własność państwa. Prawie milion hektarów lasów wymagało dobrego zarządzania. W dużej części były one zdewastowane przez płańdrownicze i rabunkowe użytkowanie przez różnych właścicieli i zarządców. Zaistniała zatem potrzeba wykształcenia kadr dla lasów państwowych, ale również i lasów dużych własności prywatnych. Wśród profesorów Szkoły Głównej Leśnictwa (Michał Szubert, Adam Kitaiewski, Juliusz Colbert i inni), powstałej w Warszawie przy Uniwersytecie, powstał pomysł wydawania czasopisma leśnego. Pismo powstało jako półoficjalny organ Królewskiego Korpusu Leśnego, a inicjatorami byli generalny dyrektor lasów hrabia Ludwik Plater-Broel i nadleśny generalny Juliusz Brincken. Do tej pory w dziedzinie leśnictwa leśnicy polscy musieli korzystać z literatury zagranicznej, głównie niemieckiej i francuskiej. W pierwszych latach w piśmie zamieszczano artykuły naukowe oraz informacje administracji leśnej. Pierwsze roczniki „Sylwana” stanowiły kompendium ówczesnej światowej wiedzy dotyczącej prowadzenia gospodarstwa leśnego w taki sposób, aby zapewnić ciągłość produkcji i zachować ekosystem leśny dla przyszłych pokoleń. Od początku pismo charakteryzowało się wysokim poziomem merytorycznym zamieszczanych w nim artykułów, monografii i rozpraw. Drukowano artykuły ze wszystkich dziedzin leśnictwa, dotyczące sposobów zagospodarowania lasu, biorąc wzorce z dorobku leśników głównie niemieckich, np. Heinricha Cotty, Georga Ludwiga Hartiga, Friedricha W.L. Pfeila (Grzywacz 2010, Łukaszewicz 2017, Zarzyński 2001).

Sytuacja czasopisma zmieniła się po powstaniu listopadowym, gdy wskutek braku poparcia władz Królestwa ukazywało się bardzo nieregularnie do roku 1858. Przy różnego rodzaju trudnościach finansowych i organizacyjnych nastąpiła najdłuższa w historii pisma przerwa wydawnicza, wynosząca aż 27 lat (Broda 2000, Krajski 1971).

W roku 1883 rozpoczyna się drugi okres w życiu „Sylwana” pod zaborem austriackim we Lwowie, który trwa do 1913 roku. Już w drugim roku po utworzeniu Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego (protoplasty dzisiejszego Polskiego Towarzystwa Leśnego) ukazuje się kolejny numer „Sylwana”. Wydawca postawił następujące cele do realizacji na łamach pisma: przedstawianie problemów leśnictwa w sposób

naukowy, pogłębianie wiedzy fachowej i dbałość o interesy zawodowe leśników, podniesienie poziomu gospodarki leśnej w Galicji. Pismo zmieniło też w dużej mierze profil, adresując artykuły do właścicieli lasów prywatnych i leśników pracujących w tych dobrach. Drukowano artykuły dotyczące fachowych i często bardzo technicznych problemów nurtujących ówczesnych leśników, takich jak przyrodnicze podstawy leśnictwa i hodowli lasu, ekonomika i polityka leśna, zagadnienia urzędniowe i dendrometryczne, ochrona lasu, ochrona przyrody oraz użytkowanie i transport w lesie.

Ciekawostką był ogólnopolski zjazd leśników polskich w 1907 roku w Krakowie. Już wtedy, przed uzyskaniem niepodległości, leśnicy z trzech zaborów planowali kształt leśnictwa na całych ziemiach polskich, uznając czasopismo za nieoficjalny organ we wszystkich zaborach.

Po uzyskaniu niepodległości, od roku 1919 „Sylwan” był organem Małopolskiego Towarzystwa Leśnego, a od 1925 – Polskiego Towarzystwa Leśnego z siedzibą we Lwowie z zasięgiem na cały kraj. W okresie międzywojennym czasopismo kontynuowało zadania wytyczone w poprzednim okresie i przyczyniło się do rozwoju leśnictwa w niepodległym kraju. W tym czasie profil pisma reprezentował interesy leśników i właścicieli lasów prywatnych. Od roku 1936 „Sylwan” ukazywał się w dwóch seriach: A – Rozprawy Naukowe i B – Artykuły i Sprawy Towarzystwa. II wojna światowa przerwała działalność wydawniczą na siedem lat, wznowiono ją w roku 1947 w nowych realiach ustrojowych. Pierwszy zeszyt ukazał się w Krakowie jako kwartalnik Polskiego Towarzystwa Leśnego. Od 1955 roku „Sylwan” był wydawany jako miesięcznik Wydziału Nauk Rolniczych PAN i Polskiego Towarzystwa Leśnego (Grzywacz 2010, Łukaszewicz 2017).

Obecnie wydawcą jest Polskie Towarzystwo Leśne. Przez 198 lat „Sylwan” kształtował rozwój polskiego leśnictwa, upowszechniał wiedzę i naukę leśną, przyczynił się do ochrony polskiej przyrody (Kontowski i Nowak 2006). Czasopismo w rozprawach i artykułach naukowych informuje o wynikach prac badawczych oraz o problemach nurtujących leśnictwo w kraju i za granicą. Autorami artykułów są przede wszystkim przedstawiciele uczelni i instytutów badawczych związanych z leśnictwem.

Czasopismo w ciągu wieków zmieniało szatę graficzną i edytorską oraz profil merytoryczny, od czasopisma kształcącego leśników i poszerzającego wiedzę o leśnictwie do czasopisma naukowego. Mimo tych zmian od pierwszego numeru „Sylwana” do dziś, każdemu wydaniu towarzyszą dwa niezmiennie elementy:

- znak graficzny przedstawiający Sylwana, w mitologii rzymskiej boga lasów, dzikiej przyrody, pól, trzód, sadów, zagajników, rolnictwa oraz opiekuna domu i majątku (ryc. 1);
- motto, cytat – „Nobis placeant ante omnia silvae” („My lasy nad wszystko miłujemy”, w innym tłumaczeniu „Lasy są nam droższe ponad wszystko”) z *Eclogae* (*Bucolica*), *pastorałki* II, Wergiliusza (Publius Vergilius Mara, 70–19 p.n.e.).

Rycina 1. Znak graficzny czasopisma „Sylwan” przedstawiający Sylwana - rzymskiego boga lasów. Mimo upływu 198 lat towarzyszy czasopismu od pierwszego numeru do dziś

Czasopismo przez cały okres wydawania służy podnoszeniu wiedzy leśnej. Miesięcznik rozpowszechniany jest w objętości każdego zeszytu ok. 4,5 arkusza drukarskiego. Zawiera artykuły naukowe recenzowane, artykuły informacyjne z życia PTL i recenzje. Streszczenia artykułów naukowych podawane są w języku angielskim i do każdego artykułu dołączone są w języku angielskim: tytuł, wykaz słów kluczowych i abstrakt. Nakład „Sylwana” wynosi 1200 egzemplarzy. Poprzez Centrum Informacyjne Lasów Państwowych dociera do wszystkich nadleśnictw. Wysyłany jest do 63 ośrodków i bibliotek naukowych w 34 krajach na wszystkich kontynentach. W ocenie Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego „Sylwan” otrzymał 15 punktów, a Impact Factor (IF) wynosi 0,481. „Sylwan” wpisany jest na listę filadelfijską (ISI Master Journal List). Jest indeksowany przez Science Citation Index Expanded (SciSearch), Journal Citation Reports/Science Edition, CAB International oraz Polish Scientific Journal Contents, IndexCopernicus Journal Master List.

W bazie redakcji zgromadzono tytuły 10 330 artykułów wydanych od roku 1820 do ostatnio wydanego zeszytu. Tematyka artykułów dotyczy następujących dziedzin nauk: leśnictwo (ochrona lasu, hodowla lasu, fitopatologia leśna, entomologia leśna, inżynieria leśna, gospodarka wodna w lasach, ekonomika leśnictwa, prawo leśne, dendrometria, zarządzanie lasu, użytkowanie lasu itd.); łowiectwo i ochrona zwierząt; ochrona przyrody w lasach różnych form własności i ochronności.

Stare roczniki „Sylwana” są też bogatym źródłem wiedzy o drzewostanach z XIX i XX wieku, co pozwala obecnie podejmować racjonalne decyzje dotyczące ich ochrony i zagospodarowania. Jak cennym dla badaczy i leśników są materiały zgromadzone przez prawie 200 lat na łamach „Sylwana”, przedstawia następujący przykład. Teren, na którym znajdują się obecnie zabudowania Instytutu Badawczego Leśnictwa w Sękocinie Starym, na początku XIX w. stanowił ruchomą wydmę należącą do dóbr właścicieli Falent. W latach 1818–1824 w celu zachowania przejeźdźności traktu władze carskie

wydały polecenie ustalenia i zalesienia wydmy. Wykonanie tych prac ma wyjątkową w polskim leśnictwie dokumentację. Zostały one bowiem szczegółowo opisane w nr. 2 „Sylwana” z 1827 r.

Czasopismo było, jest i będzie kopalnią wiedzy dla pokoleń leśników i przyrodników. Tak jak przed prawie 200 latami, tak i obecnie artykuły publikowane w „Sylwanie” są inspiracją do działania dla tych, którzy wyznają zasadę napisaną w czasach antyku – „Nobis placeant ante omnia silvae”.

SESJE NAUKOWE TOWARZYSZĄCE COROCZNYM ZJAZDOM DELEGATÓW

Zarząd Główny PTL organizuje sesje naukowe towarzyszące corocznym zjazdom delegatów oddziałów. Na sesjach naukowych przedstawiane są zamawiane referaty i dyskutowane najbardziej aktualne problemy lasów i leśnictwa. Tematyka sesji naukowych wybierana jest podczas posiedzeń Zarządu Głównego. W całym okresie działalności Towarzystwa były to zawsze problemy i tematy istotne dla lasów, leśnictwa i ochrony ekosystemów leśnych. W okresie od powstania Towarzystwa do lat 50. XX w. na spotkaniach wygłaszano jeden lub kilka referatów wiodących, a w ostatnich dziesięcioleciach jest to całodniowa sesja naukowa.

W ostatnich latach (od 2000 roku) odbyły się następujące sesje w różnych miejscach kraju:

- Polskie Towarzystwo Leśne w służbie lasów i społeczeństwa. Poznań (2000),
- Rola lasów i leśnictwa w ochronie przyrody. Malinówka (2001),
- Rola leśnictwa w ekorozwoju regionalnym. Orzechowo (2002),
- Drzewostany świerkowe – stan, problemy, perspektywy rozwojowe. Jaszowiec (2003),
- Współczesne problemy wielofunkcyjnego gospodarstwa leśnego – las bliżej społeczeństwa. Waplewo (2004),
- Gospodarka leśna na obszarach klęskowych. Szklarska Poręba (2005),
- Kulturotwórcza rola lasu i leśnictwa. Las na styku trzech kultur. Lublin (2006),
- Wyzwania przyszłości polskiego leśnictwa. Kraków (2007),
- Zasoby przyrodnicze polskich lasów. Cedzyna k. Kielc (2008),
- Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania przyszłości polskiego leśnictwa. Gorzów Wielkopolski (2009),
- Leśnictwo Bieszczadów – wczoraj, dziś, jutro. Polańczyk (2010),
- Lasy Polski, Europy i świata. Sękocin Stary (2011),
- Wizja rozwoju przyszłości polskich lasów i leśnictwa do 2030 r. Spała (2012),
- Leśnictwo wielofunkcyjne współczesną formą ochrony przyrody. Wałcz (2013),
- Perspektywy rozwoju techniki leśnej. Mostki k. Świebodzina (2014),
- Znaczenie lasów w obronności kraju. Udział leśników w obronie ojczyzny. Toruń (2015),

- Komunikacja społeczna w leśnictwie. Cetniewo k. Władysławowa (2016),
- Gospodarka i ochrona przyrody w lasach w oczekiwaniach społecznych. Gniezno (2017),
- Gospodarowanie w lasach na gruntach porolnych. Supraśl (2018).

Coroczne zjazdy delegatów oddziałów gromadzą od 200 do 300 osób, w rocznicowym, 100. Zjeździe w Krakowie (2007 rok) uczestniczyło prawie 1200 osób. Spotkania te są doskonałym forum krzewienia wiedzy leśnej i wymiany poglądów. W trakcie zjazdów toczą się ożywione dyskusje na tematy leśne. Po każdej sesji naukowej wydawana jest monografia dotycząca tematu sesji.

KONFERENCJE, SEMINARIA, ODCZYTY I SESJE TERENOWE ORGANIZOWANE PRZEZ KOMISJE, ODDZIAŁY I KOŁA PTL

W opracowaniu przedstawiono tylko wyrywkowo: konferencje, seminaria, odczyty i sesje terenowe organizowane przez komisje, oddziały i koła PTL w okresie od 116. Zjazdu Delegatów w Cetniewie k. Władysławowa do 117. Zjazdu w Gnieźnie we wrześniu 2017 roku, czyli w okresie roku sprawozdawczego. Całość działań w tym zakresie prezentowana jest w corocznych sprawozdaniach sekretarza ZG PTL w miesięczniku „Sylwan”. Ostatnie opublikowane sprawozdanie za omawiany okres zamieszczono w „Sylwanie” nr 1 z 2018 roku (Łukaszewicz 2018).

Komisja Dziedzictwa i Historii Leśnictwa PTL zorganizowała spotkanie 29 lipca 2016 r. w Ośrodku Kultury Leśnej w Gołuchowie, które miało na celu integrację środowiska leśników–historyków, jak również wytyczenie kierunków działań Komisji. W trakcie spotkania przedstawiono dwa referaty zaproszonych na spotkanie gości. Pani dr Grażyna Schlender (Archiwum Państwowe w Kaliszu) przedstawiła referat dotyczący nowoczesnych metod poszukiwań dokumentów w archiwach państwowych, a mgr Witold Sobócki (Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu) zapoznał zebranych z działalnością Instytutu Pamięci Narodowej. Ponadto członkowie Komisji przedstawili następujące referaty: prof. Władysław Chałupka – „Eugeniusz Ronka. Historia leśnika tułacza”; dr inż. Tomasz Skowronek – „Leśnicy zamordowani w trybie katyńskim”; dr hab. Jarosław Szaban – „Odnalezienie miejsca pochówku prof. Ryszarda Biehlera”.

Koło PTL Quercus przy filii Politechniki Białostockiej w Hajnówce zorganizowało seminarium naukowe „Zwierzęta w naturze i kulturze” – 15 marca 2017 r., we współpracy z Muzeum Historii Medycyny i Farmacji Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku i Nadleśnictwem Hajnówka.

Koło PTL przy BULiGL Oddział w Białymstoku przygotowało seminarium pt. „Przebudowa drzewostanów na gruntach porolnych Nadleśnictwa Krynki” – 30 września 2016 r., na którym wygłoszono dwa referaty: „Koncepcja, opracowanie planu i stan

realizacji przebudowy drzewostanów na gruntach porolnych Nadleśnictwa Krynki” – Janusz Porowski i „Potencjał siedliskowy, stan, areal i rozmieszczenie drzewostanów porolnych w RDLP w Białymstoku” – Marek Ksepko.

24 marca 2017 r. odbyła się Konferencja Oddziału Ciechanowsko-Ostrołęckiego na terenie Nadleśnictwa Myszyniec. Konferencja była poświęcona „Zagospodarowaniu wielkoobszarowych pożarysk leśnych”. Referaty dotyczące metodyki prowadzonych badań oraz charakterystyki uzyskanych wyników na pożaryskach wielkoobszarowych wygłoszone zostały przez: dr. hab. Zbigniewa Borowskiego (IBL), dr. inż. Wojciecha Gila (IBL), dr. hab. Ryszarda Szczygła (IBL).

W dniu 25 maja 2017 r. na terenie Nadleśnictwa Lidzbark odbyła się konferencja zorganizowana przez Olsztyński Oddział PTL i koło PTL przy Nadleśnictwie Lidzbark pod tytułem „Rekultywacja gruntów przemysłowych po wydobyciu kruszyw jako impuls kierunkowy w sukcesji naturalnej”. Referat tytułowy wygłosił Andrzej Sobania, pracownik RDLP w Olsztynie. Kolejny referat wygłosił Andrzej Wyrzykowski, wieloletni pracownik przedsiębiorstwa Olsztyńskie Kopalnie Surowców Mineralnych. Referat był uzupełnieniem referatu tytułowego, przedstawiającym punkt widzenia inwestora. Kolejna konferencja terenowa Oddziału odbyła się 27 czerwca 2017 r. w Nadleśnictwie Parciaki i miała tytuł: „Zasady prowadzenia gospodarki leśnej na obszarach Natura 2000”. W trakcie konferencji wygłoszono następujące referaty: „Charakterystyka wybranych siedlisk leśnych i nieleśnych z zał. II DS i zasady gospodarowania w nich” – prof. Czesław Hołdyński, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie; „Wykorzystanie nowoczesnych metod biologii molekularnej w planowaniu aktywnej ochrony sasanki otwartej *Pulsatilla patens*” – dr hab. Monika Szczecińska – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie; „Znaczenie obszaru specjalnej ochrony ptaków – Dolina Omulwi i Płodownicy dla ochrony ptaków” – dr Andrzej Górski, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie. W części terenowej zaprezentowano siedlisko naturalne „Zachodniokurpiowskie bory sasankowe” oraz praktyczne działania związane z zachowaniem sasanki otwartej *Pulsatilla patens*.

W dniach 31 maja – 1 czerwca 2017 roku na terenie Nadleśnictwa Starogard odbyło się sympozjum – „Rola siedliskoznawstwa w trwale zrównoważonej gospodarce leśnej i ochronie zbiorowisk roślinnych”. Organizatorami były PTL Oddział Gdańsk, RDLP w Gdańsku, Biuro Urządzenia Lasu i Geodezji Leśnej Oddział Gdynia. W pierwszym dniu wygłoszono siedem referatów. W drugim dniu sympozjum uczestnicy mieli okazję do dyskusji i wymiany poglądów na temat roli siedliskoznawstwa w praktyce leśnej podczas przeglądu przygotowanych siedliskowych powierzchni typologicznych na terenie Nadleśnictwa Starogard.

Z inicjatywy Komisji Łowieckiej PTL, Oddziału PTL Gdańsk we współpracy z RDLP w Gdańsku i Zarządem Oddziału SITLiD zorganizowano w dniu 9 czerwca 2017 r. w Wejherowie seminarium nt. „Wilki gatunek na styku ochrony przyrody i łowiectwa”. Program seminarium obejmował sześć referatów. Seminarium miało na celu

zapoznanie uczestników szkolenia z poglądami i ocenami dotyczącymi wpływu wilków na populację kopytnych w kontekście właściwego zarządzania populacjami zwierząt łownych, problemów ochrony gatunkowej wilka oraz roli myśliwych w zarządzaniu populacją wilka.

W Centrum Promocji Leśnictwa w Muczmem w Nadleśnictwie Stuposiany Zarząd Oddziału PTL w Krośnie zorganizował seminarium pt. „Gospodarka leśna a turystyka”. W pierwszym dniu konferencji wysłuchano trzech referatów. Stanisław Orłowski ze Stowarzyszenia Przewodników Turystycznych – KARPATY omówił najważniejsze oczekiwania grup turystycznych względem infrastruktury turystycznej, tworzonej w Bieszczadach i Beskidzie Niskim. Roman Frodyma, przybliżając historię działań wojennych prowadzonych na łuku Karpat w okresie I wojny światowej, przedstawił problemy związane z remontem i utrzymaniem cmentarzy wojennych z tego okresu. Trzecim prelegentem był Edward Marszałek, który omówił kulturowe aspekty turystyki leśnej.

Członkowie Koła PTL przy Nadleśnictwie Brzeziny i RDLP w Łodzi zorganizowali seminarium terenowe nt. „Czy gospodarka leśna jest/może być narzędziem ochrony przyrody?” – referat wygłosił prof. dr hab. Romuald Olaczek, a w ramach wiosennego sadzenia lasu posadzono cisy.

Członkowie Koła PTL przy Nadleśnictwie Kolumna przy współpracy z SITLiD zorganizowali spotkanie z ks. Tadeuszem Isakowiczem-Zaleskim na temat historii Kresów Wschodnich i rzezi wołyńskiej.

Koło przy Instytucie Nauk Leśnych Uniwersytetu Łódzkiego zorganizowało prelekcje pt. „Ptaki szponiaste” – referat wygłosił Dariusz Anderwald oraz pt. „Eutrofizacja Zalewu Sulejowskiego” – referat wygłosił Grzegorz Bińczyk.

Koło PTL przy Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim (12 grudnia 2016 roku) zorganizowało konferencję naukową połączoną ze spotkaniem wigilijnym, podczas której zaprezentowano wyniki badań prof. Tadeusza Bieniaszewskiego i mgr. Łukasza Auguścika. Tematem przeprowadzonych badań było zagadnienie „Negatywny wpływ czynników środowiskowych na zdrowotność drzewostanów oraz powstawanie wybranych wad drewna i ich oddziaływanie na jakość surowca drzewnego”.

W dniu 2 lutego 2017 r., podczas zebrania członków Oddziału Szczecin, prof. Piotr Szczypa z Uniwersytetu Szczecińskiego jako nowy członek PTL, wygłosił referat pt. „Czy las lubi rachunkowość?”.

W sierpniu 2016 odbyło się seminarium wyjazdowe Oddziału Szczecinek na temat „Ochrona lasu przed zwierzyną w powiązaniu z hodowlą lasu i gospodarką łowiecką na przykładzie nadleśnictw Koszęcin, Kluczbork i Bytnica”, podczas którego zwracano uwagę na potrzebę stosowania praktycznych i zintegrowanych działań wielu prac z hodowli, ochrony i pozyskania w celu ograniczania szkód od zwierzyny.

22 września 2016 r. Oddział Świętokrzysko-Radomski PTL i Oddział Radomski SITLiD z pomocą Zespołu Świętokrzyskich i Nadnidziańskich Parków Krajobrazowych oraz Nadleśnictwa Pińczów, zorganizowali konferencję „Czynna forma ochrony

cennych przyrodniczo siedlisk na terenie RDLP w Radomiu”. W części referatowej Piotr Kacprzak omówił aspekty złych i dobrych praktyk w Lasach Państwowych w zakresie ochrony przyrody. Tomasz Hałatkiewicz, dyrektor Zespołu Świętokrzyskich i Nadziańskich Parków Krajobrazowych przedstawił realizację projektu LIFE+ „Ochrona cennych siedlisk przyrodniczych na Pomidziu”. Kolejne wystąpienie – Jarosława Pajdaka, zastępcy dyrektora Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Kielcach, dotyczyło czynnej ochrony siedlisk nieleśnych na siedliskach i obszarach Natura 2000. Ostatni referat dotyczący wartości dietetycznej i wykorzystania kulinarnego podrobów owczych wygłosił prof. dr hab. Roman Niżnikowski, kierownik Katedry Szczegółowej Hodowli Zwierząt Wydziału Nauk o Zwierzętach SGGW.

11 maja 2017 r. na terenie Nadleśnictwa Suchedniów odbyła się konferencja pt. „Idee hodowlane prof. dr. hab. Eugeniusza Bernadzikiego a wielofunkcyjna gospodarka leśna”, zorganizowana przez leśników z PTL – Oddział Świętokrzysko-Radomski, SITLiD – Oddział w Radomiu, RDLP w Radomiu i Nadleśnictwo Suchedniów we współpracy z Instytutem Badawczym Leśnictwa oraz Wydziałem Leśnym SGGW w Warszawie.

Oddział PTL w Warszawie zorganizował sesję terenową związaną z obchodami jubileuszu 90-lecia Oddziału. Koledzy: Ireneusz Olejarski i ks. Wiktor Ojrzyński wygłosili prelekcję pt. „Historia Oddziału PTL w Warszawie z elementami prehistorii”.

Oddział Wielkopolski PTL był współorganizatorem seminarium poświęconego pamięci prof. dr. hab. Stanisława Szymańskiego pt. „Prof. Stanisław Szymański – ad perpetuum rei memoriam” – w 90. rocznicę urodzin. Wysłuchano kilku referatów przybliżających obszary działalności Profesora. Seminarium odbyło się 23 września 2016 r. w Kolegium Rungego Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. Oddział Wielkopolski PTL był również organizatorem jubileuszowej konferencji z okazji 150 lat działalności Towarzystwa Leśnego w Wielkopolsce. Konferencja odbyła się 19 grudnia 2016 r. w Sali Białej Hotelu Bazar w Poznaniu. W tym miejscu zawiązał się Wydział Leśny Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, którego kontynuatorem jest Oddział Wielkopolski. Referaty wygłosili: prof. Andrzej Grzywacz, prof. Julian Matusik, prof. Władysław Chałupka, Jerzy Flisykowski, Wojciech Kowalkowski i Jarosław Szaban.

Powyższe, wybrane przykłady zorganizowanych samodzielnie lub we współpracy z innymi instytucjami konferencji, seminariów, odczytów i sesji terowych przez komisje, oddziały i koła Polskiego Towarzystwa Leśnego w okresie od 116. Zjazdu Delegatów w Cetniewie k. Władysławowa do 117. przedstawiają roczny zakres działań Towarzystwa.

BIBLIOTEKA I WYDAWNICTWA POLSKIEGO TOWARZYSTWA LEŚNEGO

W bibliotece PTL zgromadzono książki w liczbie 2148 tomów, w tym 11 starodruków. Gromadzone są też czasopisma – 78 tytułów w 2248 rocznikach, głównie z zakresu nauk leśnych w Polsce i na świecie (stan na koniec grudnia 2016 r.). Jednocześnie,

jako jedyna biblioteka w Polsce, jest w posiadaniu wszystkich egzemplarzy czasopisma „Sylwan” wydanych od początku jego założenia, czyli od 1820 roku.

Działalność wydawnicza służąca upowszechnianiu wiedzy leśnej towarzyszyła Towarzystwu od początku jego działalności. W okresie od II wojny światowej do 2017 roku staraniem Zarządu Głównego wydano 61 publikacji książkowych i 81 pozycji, które stanowiły materiały z sympozjów, konferencji, sesji naukowych. Część z nich opublikowano w formie monografii, gdyż stanowiły kompendium wiedzy z dziedzin nauk leśnych referowanych i dyskutowanych na spotkaniach naukowych. Wydawano również broszury i foldery. Wszystkie publikacje opisane są w corocznych sprawozdaniach Zarządu Głównego w miesięczniku „Sylwan” i dostępne w bibliotece PTL.

W 2017 roku Zarząd Główny PTL wydał dwie pozycje książkowe: „Św. Jan Gwalbert (995?–1073) patron pracowników leśnych” – prof. Jerzego Wiśniewskiego i „Gospodarka i ochrona przyrody w lasach w oczekiwaniach społecznych” – pracę zbiorową, materiały referatowe z sesji naukowej w Gnieźnie.

Działalność wydawnicza w Towarzystwie prowadzona jest nie tylko przez Zarząd Główny, ale również przez komisje problemowe, oddziały, a nawet koła PTL. W większości przypadków, wydawnictwa takie dofinansowywane są z funduszu statutowego Towarzystwa, powstającego głównie ze składek członków. I tak, Komisja Łowiecka PTL i Oddział Gdańsk w grudniu 2016 r., wspólnie z ZO SITLiD i przy wsparciu finansowym WFOŚiGW w Gdańsku, wydały monografię poświęconą sarnie, zatytułowaną „Sarna w Europie”. Jest to przekład z języka niemieckiego książki wydanej w 2016 r. w Niemczech i Austrii, autorstwa Brunona Hespelera. Książka w Polsce ukazała się krótko po jej wprowadzeniu na rynek niemieckojęzyczny w 2016 r.

Oddział PTL w Krakowie uczestniczył w przygotowaniu i wydaniu książki: „Adam hr. Stadnicki – Uwagi o lasach i gospodarstwie leśnym dla leśników i miłośników lasu skreślone w latach 1945/46”, wydawnictwo Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie, Kraków 2016 r., pod redakcją A. Jaworskiego i J. Skrzyszewskiego.

Do czytelników, a także uczestników Zjazdu Delegatów PTL w Gnieźnie trafiły w 2017 roku: monografia „Dąbrowy krotoszyńskie” pod redakcją dr. hab. Władysława Danielewicza i publikacja „Prof. Stanisław Szymański – ad perpetuum rei memoriam – w 90. rocznicę urodzin”. Z okazji jubileuszowej konferencji podsumowującej 150 lat działalności Towarzystwa Leśnego w Wielkopolsce, Oddział Wielkopolski PTL wydał książkę pod tytułem „150 lat działalności stowarzyszenia leśników polskich w Wielkopolsce”, zawierającą wygłoszone na konferencji referaty.

UPOWSZECHNIANIE WIEDZY LEŚNEJ PRZEZ PTL WŚRÓD SPOŁECZEŃSTWA

W poczuciu troski i odpowiedzialności za stan polskiej przyrody i lasów Towarzystwo upowszechnia wiedzę leśną nie tylko wśród leśników, prowadzi również edukację leśną skierowaną do różnych grup wiekowych i zawodowych społeczeństwa,

niezwiązanych bezpośrednio z leśnictwem. Towarzystwo prowadzi dialog, organizuje seminaria, konferencje, wyjazdy terenowe, szkolenia, spotkania z dziećmi w przedszkolach, z młodzieżą szkół podstawowych, gimnazjalnych i licealnych, studentami różnorodnych kierunków kształcenia, nauczycielami, władzami samorządowymi gminnymi, powiatowymi, w sejmikach wojewódzkich, z przedstawicielami Sejmu i Senatu, różnymi grupami zawodowymi: strażakami, lekarzami, prawnikami, naukowcami oraz z seniorami w ramach zajęć Uniwersytetu Trzeciego Wieku. Ta praca u podstaw przynosi wymierne efekty, pomimo negatywnego nastawienia do leśników nielicznych grup 'ekologistów' i części mediów. Różnorodność form aktywności PTL w upowszechnianiu wiedzy leśnej widoczna jest na kartach dorocznych sprawozdań z działalności Towarzystwa (Łukaszewicz 2018).

Upowszechnianie wiedzy leśnej odbywa się w formie tradycyjnych wykładów, spotkań terenowych, seminariów, pogadanek i odczytów, ale wykorzystywane są również niekonwencjonalne metody. Do nich można zaliczyć: różnego rodzaju akcje sportowe, akcje sprzątanias lasów i rzeczek leśnych, konkursy dla dzieci i młodzieży, sadzenie lasu, akcje pomocy dla niepełnosprawnych i dla dzieci z domów dziecka, upamiętnianie miejsc pamięci w lasach, porządkowanie zaniedbanych cmentarzy leśnych, happeningi leśne, organizowanie stoisk Towarzystwa z promocją lasów i leśnictwa na imprezach gminnych, powiatowych, wojewódzkich i ogólnokrajowych. Wszystkie te działania przybliżają wiedzę leśną ich uczestnikom i stanowią forum wymiany poglądów, dyskusji i przekazywania informacji (Łukaszewicz 2018). Przykładem może być Oddział Katowice PTL, który w okresie 2016/2017, między zjazdami delegatów, zorganizował i przeprowadził lub w inny sposób przyczynił się do zaistnienia 56 bardziej znaczących imprez i wydarzeń, w tym: 14 konferencji naukowych, seminariów, pokazów, szkoleń i wystaw; 5 imprez związanych z obchodami i uroczystościami organizowanymi jako forma integracji środowiska leśników; 13 imprez skierowanych do regionalnej i lokalnych społeczności oraz spotkań z władzami regionu i lokalnymi; 8 większych wydarzeń związanych z edukacją leśno-przyrodniczą; 13 wydarzeń o charakterze sportowym; 3 inicjatyw i wydarzeń związanych z ochroną dziedzictwa historycznego i kulturowego. Takie działania prowadzone są we wszystkich 19 oddziałach PTL.

Ważnym elementem upowszechniania wiedzy leśnej wśród społeczeństwa jest wydawanie uchwał i stanowisk dotyczących najważniejszych problemów leśnictwa, lasów i ochrony przyrody w lasach. Takie dokumenty wysyłane są do władz państwowych i mediów, a ich celem jest informowanie społeczeństwa o zagrożeniach oraz przedstawianie stanowiska Towarzystwa w sytuacjach kryzysowych dotyczących kierunków działań w leśnictwie. Przykładem może tu być sprawa Puszczy Białowieskiej, która była przedmiotem kilku uchwał i stanowisk podejmowanych przez Towarzystwo przez kilka ostatnich lat. Nawiązując do tych stanowisk i roli Towarzystwa w krzewieniu aktywnej ochrony przyrody na terenie Puszczy przez zrzeszonych w Towarzystwie członków, reprezentujących naukę i praktykę leśnictwa polskiego, Zarząd Główny w 2017

roku kolejny raz włączył się do publicznej dyskusji. Tym razem była to polemika z pismem, które wystosowała Komisja Europejska do rządu polskiego w sprawie nieprawidłowości, które jakoby miały miejsce na terenie Puszczy. Komisja Europejska w swoim piśmie przyjmuje argumenty skrajnych organizacji ekologicznych, dotyczące funkcjonowania ekosystemów leśnych w Puszczy, marginalizuje ochronę czynną ekosystemu leśnego i bagatelizuje skutki gradacji kornika drukarza w drzewostanach świerkowych. Pismo wywołało sprzeciw wszystkich liczących się dużych organizacji pozarządowych skupiających leśników i przyjaciół lasu. Stowarzyszenie Ruch Obrony Lasów Polskich, Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Leśnictwa i Drzewnictwa, Polskie Towarzystwo Leśne i Towarzystwo Przyjaciół Lasu wspólnie wypracowały, podpisały i wysłały w dniu 31 maja 2017 roku odpowiedź–stanowisko do Komisji Europejskiej pt.: Stanowisko organizacji pozarządowych działających w Polsce w zakresie ochrony przyrody, ochrony środowiska i leśnictwa nt. uzasadnionej opinii – uchybienia nr 2016/2072, skierowanej do Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie art. 258 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. W piśmie wymienione organizacje jednoznacznie opowiadają się za ochroną bogactwa przyrodniczego Puszczy Białowieskiej za pomocą metod inżynierii ekologicznej, jakimi dysponuje hodowla lasu. W stanowisku jednoznacznie przedstawiono, że realizacja zaleceń przedstawionych przez autorów „Uzasadnionej opinii – uchybienia nr 2016/2072” spowoduje dalszą degradację przyrodniczą dzikiej fauny i flory na terenie Obszaru Natura 2000 Puszcza Białowieska. Stanowiska takie są bardzo ważne, gdyż pisane są przez organizacje społeczne.

PODSUMOWANIE – 136 LAT UPOWSZECHNIANIA WIEDZY LEŚNEJ W DZIAŁALNOŚCI PTL (1882-2018)

Pierwsze dziesięciolecia istnienia Towarzystwa służyły głównie upowszechnianiu wiedzy leśnej wśród leśników i właścicieli lasów prywatnych. W tym czasie wiedza leśna na terenach ziem polskich będących pod zaborami nie była powszechnie dostępna, a zręby racjonalnego gospodarowania w lasach dopiero się kształtowały. Konieczna była wymiana poglądów, doświadczeń i zdobytej wiedzy, a także upowszechnianie zdobyczy nauk leśnych. W kolejnych dziesięcioleciach działalności Polskiego Towarzystwa Leśnego, a szczególnie w ostatnich latach, oprócz doskonalenia i rozwijania wiedzy leśnej wśród leśników zaistniało zapotrzebowanie na szerzenie wiedzy leśnej wśród wszystkich grup wiekowych i społecznych mieszkańców Polski. Konieczność ta wynikała w wielu przypadkach z niezrozumienia działalności leśników w ekosystemach leśnych oraz niewłaściwej interpretacji ochrony przyrody i gospodarowania w lasach. Niekorzystną sytuację w tym zakresie potęgują działania skrajnych organizacji ekologicznych i postawa części mediów, które w ochronie ścisłej widzą jedyną alternatywę ochrony przyrody i różnorodności ekologicznej w ekosystemach leśnych. Polskie Towarzystwo Leśne przekazuje wiedzę o lesie i ekosystemach leśnych, promując

zrównoważony rozwój i leśnictwo wielofunkcyjne, zwracając uwagę na konsensus i zalety ochrony przyrody realizowanej przez użytkowanie lasu.

Obecnie działalność członków Polskiego Towarzystwa Leśnego ma szeroki zakres na szczeblu lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym. Troska o przyszłość lasów, właściwe relacje pomiędzy leśnikami i społeczeństwem, edukacja leśna społeczeństwa, a szczególnie młodzieży, popularyzacja wiedzy przyrodniczej i leśnej, popularyzacja najnowszych osiągnięć nauk leśnych to wyzwania dla Towarzystwa na najbliższe lata.

2. TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ LASU

Towarzystwo Przyjaciół Lasu jest ogólnopolskim stowarzyszeniem zrzeszającym ludzi różnego wieku i różnych zawodów, którym dobro lasów leży na sercu. Powstało w 2003 roku, założone przez wybitnych leśników, pedagogów,uczonych reprezentujących różne dziedziny nauki, artystów, inżynierów – sympatyków lasów i leśnictwa.

Statut Towarzystwa Przyjaciół Lasu stanowi, że celem stowarzyszenia jest po pierwsze „rozwijanie i propagowanie inicjatyw i działań na rzecz szerzenia wiedzy o lesie, jego walorach użytkowych, ekologicznych i społecznych”, zaś na drugim miejscu wymienia się „promowanie w Polsce, państwach Unii Europejskiej i innych krajach polskich lasów i osiągnięć polskiego leśnictwa” (rozdział 2, § 8 statutu).

Towarzystwo skupia się na prowadzeniu edukacji leśnej oraz promocji leśnictwa. Działania edukacyjne adresowane są przede wszystkim do dzieci i młodzieży, ale kierowane są również do osób dorosłych, także seniorów. Uznane zyskały ogólnopolskie i europejskie konkursy edukacyjne, takie jak „Czysty Las”, „Młodzież w Lasach Europy” (Young People in European Forests – YPEF), konkursy programu „Nasze Lasy”, konkursy dla dzieci „Bajkowy Las”, „Drzewa Naszych Lasów”, „Leśna Rodzina” oraz konkursy multimedialne „Przyjaciel Lasu” oraz „Nasze Nadleśnictwo”.

FORMY EDUKACJI LEŚNEJ W TPL

- Konkursy edukacyjne: ogólnopolskie, europejskie, lokalne, internetowe;
- Zajęcia i spotkania terenowe;
- Edukacja w kołach szkolnych TPL;
- Seminaria, konferencje, Forum TPL.

DLACZEGO KONKURSY EDUKACYJNE?

Konkursy edukacyjne są najbardziej atrakcyjną formą przekazywania dzieciom i młodzieży wiedzy o lasach i leśnictwie.

- Współpraca z leśnikami i nauczycielami umożliwia masowy charakter tej edukacji.

- Zastosowanie nowoczesnych technologii (Internet, prezentacje multimedialne, GPS, aplikacje edukacyjne) znacząco zwiększa atrakcyjność tych programów.

OGÓLNOPOLSKIE KONKURSY „CZYSTY LAS”

Odbyło się siedem edycji tego konkursu, zorganizowanych wspólnie z Lasami Państwowymi, w 2012 roku także z Wydziałem Leśnym SGGW. Uczestniczyły w nich szkoły podstawowe, gimnazjalne, ponadgimnazjalne, przedszkola i placówki wychowawcze z terenu całego kraju. Liczba uczniów biorących udział w konkursie wynosiła w zależności od roku od ok. 52 tys. do ok. 149 tys. uczestników.

I edycja. Rok szkolny 2004/2005. Zgłoszenia: **900 szkół** w trzech kategoriach konkursowych: Leśna edukacja, Leśne rezerwy czystości, Sprzątanie lasu.

II edycja. Rok szkolny 2005/2006. Zgłoszenia: **1543**, finaliści: **171**. Dwie kategorie konkursowe: Leśna edukacja **934**; Sprzątanie lasu **609**.

III edycja. Rok szkolny 2006/2007. Zgłoszenia: **1107**, finaliści: **153**. Dwie kategorie konkursowe: Leśna edukacja **599**; Sprzątanie lasu **499** (oraz 9 zgłoszeń bez podania kategorii).

IV edycja. Rok szkolny 2007/2008. Zgłoszenia: **1480**, finaliści: **188**. Trzy kategorie konkursowe: Leśna edukacja dzieci **900**; Leśna edukacja młodzieży **292**; Sprzątanie lasu – młodzież **288**. Pojawiły się priorytety tematyczne: las w literaturze; lasy Europy.

V edycja. Rok szkolny 2008/2009. Zgłoszenia: **597**, finaliści: **141**. Trzy kategorie konkursowe: Leśna edukacja – dzieci **367**, Leśna edukacja – młodzież **119**, Sprzątanie lasu – młodzież **111**. Priorytety tematyczne: formy ochrony lasu, pożytki z lasu.

VI edycja. Rok szkolny 2009/2010. Zgłoszenia: **1462**, finaliści: **220**. Cztery kategorie konkursowe: Leśna edukacja dzieci **515**, Leśna edukacja młodzieży **149**, Leśny Patrol **123**, Las w sztuce **675**. Priorytety tematyczne: ochrona przyrody przez leśników, obszary leśne w europejskiej sieci Natura 2000, rośliny i zwierzęta chronione w lesie.

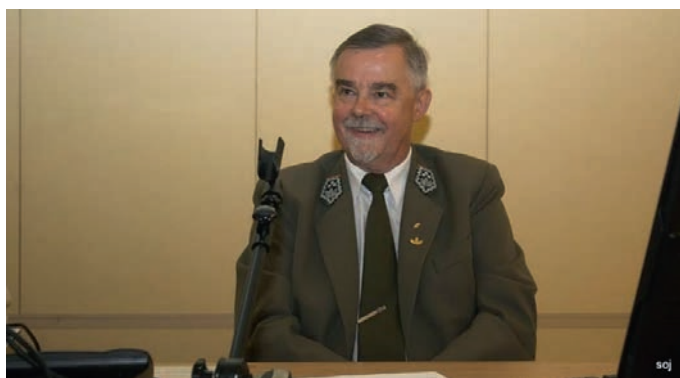
VII edycja. Rok szkolny 2011/2012. Zgłoszenia: **628**, finaliści: **172**. Cztery kategorie konkursowe: Leśna edukacja dzieci **229**, Leśna edukacja młodzieży **64**, Leśny Patrol **45**, Las w sztuce **290**. Priorytety tematyczne: ochrona przyrody przez leśników, moja rodzina i moja klasa chroni las, „Lasy dla ludzi”, jak leśnicy udostępniają lasy dla społeczeństwa, zrównoważone leśnictwo.

Zdjęcie 1. Uczestnicy ogólnopolskiego konkursu „Czysty Las”

Konkurs „Czysty Las” cieszył się ogromnym powodzeniem. W realizacji kolejnych edycji uczestniczyło bardzo wielu nauczycieli i leśników. Najlepsze prace cechował bardzo wysoki poziom merytoryczny. Był świadectwem systematycznej pracy młodzieży oraz związanych z tym działań edukacyjnych nauczycieli i leśników.

Wielkim orędownikiem i przyjacielem konkursu był zmarły w 2012 roku nasz kolega, śp. Wojciech Fonder – człowiek o ogromnej wiedzy i niezwykle skromny. Bez Niego nie byłoby tego konkursu.

Zdjęcie 2. Śp. Wojciech Fonder - współtwórca ogólnopolskiego konkursu „Czysty Las”

MIĘDZYNARODOWY KONKURS YPEF („MŁODZIEŻ W LASACH EUROPY”)

Międzynarodowy Konkurs „Young People in European Forests – Młodzież w Lasach Europy” (YPEF) adresowany jest do młodzieży szkolnej w krajach europejskich. Konkurs ma na celu pogłębienie wśród młodzieży wiedzy o lasach Europy, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów Natura 2000, a także promocję różnorodności biologicznej europejskiej przyrody i zrównoważonego rozwoju w leśnictwie.

Konkurs YPEF powstał z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Lasu oraz Lasów Państwowych. Do tej pory odbyło się siedem edycji tego konkursu. Finały kolejnych edycji odbywały się w Polsce, Estonii, Portugalii, Niemczech, Rumunii, na Łotwie i Węgrzech. W roku 2018 finał konkursu odbędzie się na Litwie. Biuro konkursu mieści się w Warszawie. Przewodniczącym Międzynarodowej Komisji YPEF do końca 2017 r. był Andrzej Kawalec, obecnie jest nim dr Michał Orzechowski – Prodzikan Wydziału Leśnego SGGW.

Integracja przez edukację – te słowa najlepiej oddają ideę konkursu. Konkurs gromadzi tysiące uczestników z wielu krajów europejskich. Partnerami Towarzystwa Przyjaciół Lasu w programie YPEF są liczne organizacje: Unia Austriackich Leśników, SVOL (Stowarzyszenie Właścicieli Lasów Komunalnych i Prywatnych) w Czechach, Czeskie Stowarzyszenie Leśne, Estońskie Stowarzyszenie Leśne, Park Narodowy Parnita w Grecji, Uniwersytet Zrównoważonego Rozwoju w Eberswalde, Stowarzyszenie na Rzecz Ochrony Lasów Niemieckich, Węgierskie Narodowe Stowarzyszenie Leśnictwa, Łotewskie Lasy Państwowe, Unia Litewskich Leśników, Lasy Państwowe, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Forestis – Stowarzyszenie Leśne Portugalii, Romsilva – Rumuńskie Lasy Państwowe, Słoweński Instytut Leśnictwa, Państwowa Agencja Zasobów Leśnych Ukrainy.

FORMUŁA KONKURSU YPEF

- Dwu- lub trzysobowe zespoły uczniów.
- Kilkadziesiąt pytań i cztery odpowiedzi na każde z nich, w tym jedna prawidłowa. Pytania dotyczą lasów i leśnictwa europejskiego oraz poszczególnych krajów.
- Zwycięzcy etapów krajowych spotykają się w finale europejskim, gdzie również rozwiązują podobny test, a także przedstawiają prezentację dotyczącą leśnictwa ich kraju lub wybranych zagadnień o istotnym znaczeniu dla leśnictwa europejskiego.
- Prowadzone są również zajęcia i testy terenowe.
- Od IV edycji uczestnicy występują także w zespołach międzynarodowych, tworzonych spośród finalistów.

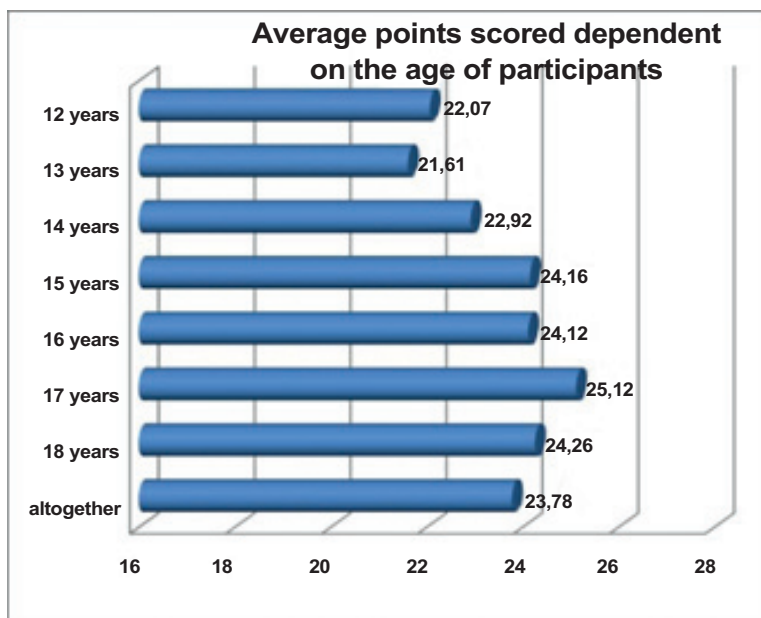

Rycina 2. Kraje biorące udział w Międzynarodowym Konkursie „Young People in European Forests – Młodzież w Lasach Europy” (YPEF) adresowanym do młodzieży szkolnej w krajach europejskich

I EDYCJA KONKURSU YPEF 2010/2011

- W pierwszej edycji konkursu uczestniczyli uczniowie z Austrii, Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Niemiec, Polski, Portugalii, Rumunii, Słowenii i Węgier.
- Etap krajowy w Polsce odbył się w kwietniu 2011 roku. W konkursie wzięło udział **2012** zespołów z **620** szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych.

Finał krajowy odbył się w maju 2011 roku w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, zaś finał europejski także w Polsce we wrześniu 2011 r. w Nadleśnictwie Maskulińskie na Mazurach.

Rycina 3. Porównanie wyników osiągniętych przez uczniów w przedziale wiekowym 12–18 lat w Międzynarodowym Konkursie YPEF

Bardzo ciekawego materiału porównawczego dostarczyły eliminacje w Polsce. Porównane zostały wyniki osiągnięte przez uczniów w przedziale wiekowym 12–18 lat. Różnica w grupach wiekowych 12 i 17 lat wyniosła zaledwie 3,05 pkt na 50 możliwych!

II EDYCJA KONKURSU YPEF 2011/2012

- W etapie krajowym YPEF II w Polsce uczestniczyło **2315** zespołów z **506** szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych.
- 51 najlepszych zespołów spotkało się w finale krajowym w maju 2012 r. w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.
- Finał europejski odbył się we wrześniu 2012 r. w Sagadi, w Estonii.

III EDYCJA KONKURSU YPEF 2012/2013

- W etapie krajowym YPEF III w Polsce uczestniczyło **2040** zespołów z **363** szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych.
- 37 najlepszych zespołów spotkało się w finale krajowym 21 maja 2013 r. w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.
- Finał europejski odbył się w czerwcu 2013 r. w Portugalii.

IV EDYCJA KONKURSU YPEF 2013/2014

Etap krajowy: Wzięło udział **2760** uczniów (**920** zespołów) z **238** szkół. Eliminacje odbyły się w 144 szkołach. YPEF, finał krajowy w Auli Kryształowej SGGW w Warszawie.

Etap międzynarodowy: Finał europejski odbył się w dniach 29.09–3.10 2014 r. w Eberswalde, w Niemczech. Po raz pierwszy utworzono zespoły międzynarodowe.

V EDYCJA KONKURSU YPEF 2014/2015

Językiem etapu krajowego był język angielski. Do konkursu zgłosiło się **288** placówek, deklarując udział **1150** trzyosobowych zespołów.

Finał europejski w Rumunii. W finale europejskim uczniowie konkurowali w zespołach międzynarodowych, co oznacza, że uczestnicy zostali podczas finału podzieleni w taki sposób, aby w składzie każdej trzyosobowej grupy znajdowały się osoby różnych narodowości. Europejski finał konkursu składał się z trzech etapów: testu wielokrotnego wyboru, zadań w lesie oraz przygotowania i omówienia plakatu związanego z tematyką leśną. Zwycięzcą V edycji Europejskiego Konkursu YPEF została drużyna składająca się z reprezentantów Polski, Rumunii i Ukrainy.

VI EDYCJA KONKURSU YPEF 2015/2016

Konkurs YPEF VI PL. Ze względu na brak funduszy dotychczasową formułę eliminacji opartą o test przeprowadzany jednocześnie w kilkuset szkołach zastąpiliśmy prezentacją multimedialną w języku angielskim. Zwycięzcy etapu krajowego konkursu YPEF w Polsce wzięli udział w finale europejskim, który odbył się w dniach 28–30 września 2016 r. na Łotwie.

VII EDYCJA KONKURSU YPEF 2016/2017

Konkurs YPEF VII PL – prezentacje w języku angielskim na temat “Forest fire protection in Poland and Europe”. Zwycięzcy etapu krajowego w Polsce wzięli udział w finale europejskim, który odbył się w dniach 27–30 września 2017 r. na Węgrzech.

„NASZE LASY” - PROGRAM EDUKACYJNY TPL DLA DZIECI I MŁODZIEŻY 2013-2015

Założenia programu:

- Należy dotrzeć z programem edukacyjnym do jak największej liczby uczniów.
- Program powinien uwzględniać aktualny stan wiedzy o lasach i leśnictwie wśród dzieci i młodzieży.

- Formuła programu powinna zapewnić jak największą ilość działań w terenie (zadania do wykonania w lesie) – w części dotyczącej lasów i leśnictwa w Polsce. Z uznaniem witaliśmy akcję Lasów Państwowych CZAS W LAS!
- Działania powinny być systematyczne.
- Obsługa programu powinna się odbywać za pomocą Internetu, w tym portali społecznościowych.
- Program należy wdrożyć ewolucyjnie.
Bez pomocy nauczycieli i leśników nie zrealizowano by takiego programu.

Działania edukacyjne TPL cieszą się wielkim powodzeniem – konkursy oraz obchody Dni Przyjaciół Lasu 2015 zgromadziły około 300 tysięcy uczestników i trzy tysiące placówek oświatowych. Największe zainteresowanie wzbudziły konkursy poprzedzające Dni Przyjaciół Lasu 2015.

- Konkurs rysunkowy **Bajkowy Las**. Do konkursu zgłosiły się 1734 placówki, deklarując udział ok. 54 tysięcy dzieci.
- Konkurs rysunkowy **Drzewa Naszych Lasów**. Do konkursu zgłosiło się 1185 placówek, deklarując udział ok. 40 tysięcy dzieci.
- Konkurs multimedialny **Przyjaciel Lasu**. Do konkursu można było zgłaszać prace o tematach: a) „Kto jest przyjacielem lasu” – uczniowie klas IV-VI szkół podstawowych prezentowali prace, kto (w ich ocenie) jest przyjacielem lasu i dlaczego?, b) „Lasy w mojej okolicy” – uczniowie szkół gimnazjalnych prezentowali najciekawsze oraz najbardziej wartościowe (w ich ocenie) tereny leśne znajdujące się w pobliżu miejsca zamieszkania uczestnika. Do konkursu zgłosiło się 1146 placówek, deklarując udział 21 tysięcy uczniów. Podsumowanie konkursów miało miejsce podczas Wielkiego Spotkania Przyjaciół Lasu, które odbyło się 23 kwietnia 2015 r. w SGGW w Warszawie.

Inne konkursy to: Konkurs Wiedzy o Lesie, minikonkursy fotograficzne, konkurs „Prof. Dudek pyta”, FOREST QUIZ – konkurs internetowy, zorganizowany w 2013 roku, stanowiący kontynuację konkursu prowadzonego przez prof. Alberta Dudka.

Cyklicznie wyświetlane były nagrania z pytaniami dotyczącymi lasów lub leśnictwa poszczególnych krajów biorących udział w konkursie YPEF. Konkurs prowadzony był w języku angielskim.

DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNA TPL W 2016 ROKU

W roku 2016 Towarzystwo Przyjaciół Lasu zorganizowało dwa ogólnopolskie, bardzo interesujące konkursy edukacyjne.

KONKURS „LEŚNA RODZINA”

Wzięło w nim udział 586 placówek oświatowych. Konkurs skierowany był do dzieci uczęszczających do przedszkoli oraz uczniów klas I-III szkoły podstawowej. Uczestnik

konkursu powinien być przedstawic za pomocą dowolnej, płaskiej techniki plastycznej wizerunek leśnej rodziny zaobserwowany czy też zasłyszany w dowolnym dziele literackim, filmie animowanym, komiksie, opowieściach lub w życiu codziennym itp. Prace plastyczne wykonywano na dowolnym materiale w formacie A4 (papier, karton, płótno itp.). Konkurs przeprowadzony był w dwóch etapach – pierwszy etap w przedszkolu i/ lub w szkole podstawowej. Spośród prac konkursowych wykonanych przez uczniów jednej placówki, nauczyciel – koordynator wyłaniał (w ramach pierwszego etapu konkursu) jedną pracę w kategorii: „Przedszkolak” i/lub jedną w kategorii: „Klasa I-III”, których skany przesyłał do Krajowej Komisji Konkursowej „Leśna Rodzina”.

KONKURS MULTIMEDIALNY „NASZE NADLEŚNICTWO”

Wzięło w nim udział 458 placówek oświatowych. Konkurs multimedialny „Nasze Nadleśnictwo” przeznaczony był dla młodzieży szkolnej w wieku 10–18 lat, adresowany do uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych na terenie całego kraju.

Trzyosobowe zespoły uczestników przygotowywały prezentacje multimedialne (.ppt, .pptx, .pdf) albo poster (.pdf) związane z miejscowym (właściwym dla lokalizacji szkoły, miejsca swojego zamieszkania lub np. spędzania wakacji) nadleśnictwem Lasów Państwowych.

Prace przedstawiały ogólne informacje o opisywanym nadleśnictwie oraz skupiały się na jednym lub kilku poniższych zagadnieniach:

- historia nadleśnictwa i miejscowych lasów,
- gospodarka leśna,
- spojrzenie autorów na walory lasów nadleśnictwa,
- interesujące osoby zatrudnione w nadleśnictwie,
- inne, ważne dla autorów, tematy związane z opisywanym nadleśnictwem.

Ocena prac odbywała się dwuetapowo:

- w szkole przez komisję złożoną z nauczyciela koordynatora, innych nauczycieli zainteresowanych konkursem i w miarę możliwości przez przedstawiciela miejscowego nadleśnictwa oraz przedstawiciela TPL. Najlepszą pracę przesyłano do Krajowej Komisji Konkursowej,
- Krajowa Komisja Konkursowa ocenił nadesłane prace i wybrała 10 najlepszych prac (trzy pierwsze miejsca i 7 wyróżnień).

Ocenić podlegały prace w następujących kategoriach: szkoła podstawowa (klasa IV-VI), gimnazjum, szkoła średnia.

Ocenić podlegał poziom merytoryczny i graficzny przedstawionych prac, ale przede wszystkim liczyło się osobiste zaangażowanie autorów.

„Przybliżenie młodzieży wiedzy o miejscowym nadleśnictwie i lasach stanowi ważny element edukacji leśnej, kształtujący trwale zainteresowanie problemami lasów

i leśnictwa. Zespół ze Szkoły Podstawowej w Chruścielu w swojej pięknej prezentacji multimedialnej napisał: „Być może w Polsce są nadleśnictwa piękniejsze, większe, w których znajdują się cenniejsze i rzadziej spotykane gatunki roślin i zwierząt. Być może są i takie, gdzie sadzi się więcej lasów, wycina więcej drzew, chroni większe obszary zagrożonej przyrody... Ale to jest NASZE NADLEŚNICTWO i dla nas jest ono najlepsze i najpiękniejsze!”.

LOKALNA DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNA DZIECI I MŁODZIEŻY

Lokalna działalność edukacyjna prowadzona jest przez wiele kół terenowych i szkolnych Towarzystwa Przyjaciół Lasu. Na prośbę zainteresowanych kół, informacje o poszczególnych działaniach zamieszczane były na stronie internetowej Towarzystwa. Szczególnie aktywne w edukacji leśnej dzieci i młodzieży były koła terenowe: „Dolina Małej Panwi” w Zawadzkim, koło „Sosna” w Wyszkowie, koło w Szczecinku oraz koła szkolne: przy Szkole Podstawowej w Bukwałdzie oraz przy Szkole Podstawowej nr 150 w Warszawie. Na przykład: w dniu 9.03.2016 r. w Kinoteatrze w Zawadzkim odbył się **VIII Rejonowy Konkurs Recytatorski „Las w poezji”**. Także w marcu odbył się **III Międzyszkolny Konkurs Wiedzy o Lesie w Gminie Dywity**, zorganizowany przez Szkolne Koło TPL przy Szkole Podstawowej w Bukwałdzie, Nadleśnictwo Kudypy i Koło TPL „Las Kudypski”. Opisanie lokalnej działalności edukacyjnej dzieci i młodzieży prowadzonej przez Towarzystwo Przyjaciół Lasu od początku istnienia TPL to temat na oddzielne opracowanie.

KOŁA SZKOLNE TPL

W ramach działalności koła:

- **Uczniowie:** zdobywają i pogłębiają wiedzę o lesie i przyrodzie, uczestniczą w konkursach organizowanych przez TPL, promują działania związane z ekologią, współpracują z uczniami z innych kół.
- **Opiekunowie koła:** organizują spotkania, lokalne konkursy i zajęcia terenowe, wystawy, wycieczki i wszelkie inne formy promowania tematyki leśnej, a także współpracują i wymieniają doświadczenia z członkami innych kół TPL.
- **Towarzystwo Przyjaciół Lasu:** koordynuje działalność kół, przesyła informacje o działaniach i konkursach edukacyjnych, pomaga w zorganizowaniu zajęć terenowych i kameralnych, organizuje spotkania i szkolenia opiekunów kół z terenu regionu i kraju, wspiera działalność kół przy małych szkołach wiejskich.

Koło szkolne powinno liczyć co najmniej dziesięciu uczniów (członków małoletnich w wieku 7–18 lat) i co najmniej dwie osoby pełnoletnie – opiekunów (założycieli) koła, w tym lidera–nauczyciela, który kieruje działalnością koła. Towarzystwo podejmie

działania, aby zachęcić leśników i samorządowców do uczestnictwa w działalności kół w charakterze ich opiekunów.

TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ LASU ZAJMUJE SIĘ RÓWNIEŻ EDUKACJĄ MŁODZIEŻY NIEPEŁNOSPRAWNEJ

W dniu 28 marca 2014 r. członkowie Towarzystwa Przyjaciół Lasu spotkali się z niewidomymi dziećmi ze szkoły podstawowej i gimnazjum Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych w Laskach k/Warszawy. O lesie dzieciom opowiadali prof. Tomasz Borecki oraz członkowie koła TPL „Sosna” w Wyszkanie. Posadzone zostały dwa buki. Śpiewał chór z Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Wyszkanie.

EDUKACJA LEŚNA DOROSŁYCH - KOŁO „LAS KUDYPSKI” (OPR. W. SZUMARSKI)

Systematyczne poszerzanie wiedzy o lesie, leśnictwie, działalności leśników:

- na comiesięcznych szkoleniach w sali konferencyjnej RDLP na tzw. „wtorkach ekologicznych” (bierze w nich udział nawet 100 uczestników, nie tylko członków TPL). Wykładowcami są naukowcy z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, wybitni specjaliści leśnicy i przyrodnicy, ciekawi ludzie kochający las i przyrodę;
- na szkoleniach terenowych. Są to wyjazdy do nadleśnictw RDLP w Olsztynie, ale również np. do Ośrodka Kultury Leśnej w Gołuchowie, do Holandii na Floriadę, w Bory Tucholskie. Od początku istnienia Koła odbyło się 17 wyjazdów. Koszty wyjazdów pokrywane są z własnych funduszy uczestników.

Nasi członkowie prowadzą zajęcia o tematyce przyrodniczej na Uniwersytecie III wieku, w szkołach i na spotkaniach z ludnością. Biorą udział w konferencjach naukowych jako wykładowcy, np. na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim czy w „Garncarskiej Wiosce”.

ZAPRASZAMY DO NAS!

Zapoznajcie się Państwo z naszym dorobkiem edukacyjnym, najlepszymi prezentacjami multimedialnymi, historią Towarzystwa Przyjaciół Lasu. Liczymy, że przyłączycie się do nas. Bo przecież też jesteście przyjaciółmi lasu.

SUMMARY

*Tomasz Borecki*¹, *Andrzej Kawalec*¹, *Jan Łukaszewicz*²

1 Forest Friends Association

2 Polish Forest Society

j.lukaszewicz@ibles.waw.pl

The role of associations in disseminating forest knowledge

The paper presents activities related to dissemination of forest knowledge by two national forest societies: the Polish Forest Society and the Forest Friends Association.

The Polish Forest Society

The Polish Forest Society is an association operating since 1882, when the First Congress of the Galician Forest Society was held in Lviv (currently Ukraine). The Society has 5,170 members, including: 786 women, 388 pensioners, 114 pupils, 86 students and 183 researchers. The members are: foresters and representatives of other professions, scientists, students and pupils. The Society operates through 19 local sections. Most of them operate through circles organized mainly by forest districts, universities and institutes. In the Society there are 9 various commissions. The Society disseminates forest knowledge and pursues its statutory objectives by: organizing training sessions as well as scientific sessions and conferences; carrying out projects for promoting knowledge about forests, forestry and related sciences; initiating and implementing scientific projects; cooperating with organizations and scientific institutions in the country and abroad; issuing opinions and running a library and archives.

The Society's pride is "Sylwan" – a scientific monthly, associated with the Society since the beginning of its activity. Every year, nationwide conventions of delegates are organized, which are combined with scientific sessions on the most important problems of the Polish forestry. In 2017, the scientific session on "Forest management and conservation in social expectations" took place in Gniezno and in 2018 the session accompanying the 118th Congress of Delegates in Supraśl had title "Forest management on post-agricultural lands". Every year, the Main Board, sections boards and local circles of the Society, organize several hundred countrywide, regional and local meetings of different types. The level of foresters' knowledge is increased and forest education is conducted among the whole society, from children and the youth through various professional groups to the Third Age universities.

The Forest Friends Association

The Forest Friends Association is a nationwide association of people of different age and professions, for whom benefits of forests are important. It was established in 2003, founded by prominent foresters, educators and scholars representing various fields of science, artists and engineers – sympathizers of forests and forestry. The Association focuses on forest education and promotion of forestry. Educational activities are addressed primarily to children and youth as well as to adults, including seniors. The national and European educational competitions, such as “Clean Forest”, contests of the “Our Forests” program, competitions for children: “Fairytale Forest”, “Trees of Our Forests”, “Forest Family”, and multimedia contests: “Friend of the Forest” and “Our Forest District” have gained recognition. Since 2011, on its own initiative, the Association together with the State Forests organize in over a dozen European countries the “Young People in European Forests” contest. Educational activities are very popular – competitions and celebrations the Forest Friends Days 2015 gathered about 300 thousand participants and three thousand educational institutions. The activity of the Forest Friends Association contributes to deepening knowledge about forests and forestry and to make children and young people better aware of advantages of forests in their surroundings.

There were seven editions of the “Clean Forest” national competition, organized jointly with the State Forests, and in 2012 also with the Faculty of Forestry of the Warsaw University of Life Sciences. It gathered participants from primary, secondary and high schools, kindergartens and educational institutions from all over the country. The number of students participating in the competition amounted to 52 to 149 thousand participants in individual years.

The international contest “Young People in European Forests” (YPEF) is addressed to the school youth in European countries. The competition aims to deepen knowledge among young people about forests of Europe, with particular emphasis on Natura 2000 areas, as well as to promote biodiversity of European nature and sustainable development in forestry. The YPEF contest was established on the initiative of the Forest Friends Association and the State Forests. So far, seven editions of this competition were held. The finals of the subsequent editions took place in Poland, Estonia, Portugal, Germany, Romania, Latvia and Hungary. In 2018, the final of the contest will take place in Lithuania. The competition gathers thousands of participants from many European countries.

The fifteen-year experience of the Forest Friends Association in forest education of children and youth leads to the following conclusions: educational contests are the most attractive form of providing children and youth with knowledge about forests and forestry; cooperation with foresters and teachers allows to achieve large scale of this education; the application of modern technologies (internet, multimedia presentations, GPS, educational applications) significantly strengthens the attractiveness of these programs. We invite you to learn more about educational achievements of the Forest Friends Association.

LITERATURA

- Broda J. 2000. Historia i dokonania Polskiego Towarzystwa Leśnego. [W:] Polskie Towarzystwo Leśne w służbie lasów i społeczeństwa. Red. Andrzej Grzywacz. Polskie Towarzystwo Leśne, Poznań: 7–22.
- Grzywacz A. 2000. Polskie Towarzystwo Leśne w służbie lasów i społeczeństwa. [W:] Polskie Towarzystwo Leśne w służbie lasów i społeczeństwa. Red. Andrzej Grzywacz. Polskie Towarzystwo Leśne, Poznań: 41–58.
- Grzywacz A. 2010. Sto dziewięćdziesiąta rocznica wydania pierwszego zeszytu *Sylwana* (1820–2010) najstarszego leśnego czasopisma naukowego w Polsce. [W:] *Leśnictwo Bieszczadów. Wczoraj, dziś, jutro*. Red. Andrzej Grzywacz. Polskie Towarzystwo Leśne, Polańczyk: 229–237.
- Grzywacz A., Łukaszewicz J. 2004. Polskie Towarzystwo Leśne. [W:] „Słownik polskich towarzystw naukowych”. PAN, Warszawa.
- Kasprzyk S. 1984. *Dzieje Polskiego Towarzystwa Leśnego 1882–1982*. PWRiL, Warszawa, ss. 279.
- Kontowski Ł., Nowak T. 2006. *Ochrona środowiska leśnego na łamach Sylwana w latach 1820–1939*. CILP, Warszawa, ss. 151.
- Krajski W. 1971. „Sylwan” – pomnik polskiej kultury i polskiego leśnictwa. *Sylwan*, 115(7): 12–31.
- Łukaszewicz J. 2017. „Sylwan” – czasopismo naukowe Polskiego Towarzystwa Leśnego – 196 lat w służbie lasów, leśnictwa i ochrony ekosystemów leśnych. [W:] *Czasopisma towarzystw naukowych w Polsce*. Red. A. Kansy. PAN, Warszawa: 171–180.
- Łukaszewicz J. 2018. Sprawozdanie Zarządu Głównego z działalności Polskiego Towarzystwa Leśnego od 9 września 2016 roku do 8 września 2017 roku. *Sylwan*, 162(1): 49–88.
- Zarzyński P. 2001. 180 lat historii *Sylwana* – najstarszego polskiego czasopisma leśnego. *Sylwan*, 145(9): 75–84.

BLOK III

KOMUNIKACJA LEŚNIKÓW ZE SPOŁECZEŃSTWEM

Gerhard Oesten

Uniwersytet we Fryburgu, Niemcy

g.oesten@t-online.de

Komunikacja w państwowych organizacjach leśnych¹

1. WSTĘP

Komunikacja w organizacjach leśnych – czy to naprawdę problem wart dyskusji podczas Zimowej Szkoły Leśnej? Pozornie komunikacja – spotkania, raportowanie, public relations itp. – zdaje się funkcjonować bardzo dobrze, szczególnie w organizacjach leśnych, co istotne – z powodu korporacyjnego ducha łączącego leśników. Ale wyniki wielu badań naukowych w przemyśle oraz organizacjach państwowych i nasze własne badania w organizacjach leśnych w Niemczech dowodzą, że często obecna komunikacja jest niewystarczająca:

- brakujące lub nawet błędne informacje,
- informacje nieistotne,
- nieporozumienia,
- niezrozumiałe komunikaty,
- niedostateczna gotowość do zrozumienia w przypadku konfliktu,
- celowe nieuzasadnione działania, np. wstrzymywanie ważnych informacji czy stosowanie niezrozumiałej terminologii w celu umocnienia pozycji,
- przeciążenie członków organizacji nadmiarem informacji itp.

Jak ważne jest zaprojektowanie procesu komunikacji i informacji pokazuje fakt, że około 80% zadań menedżera jest zdeterminowane procesami komunikacji (takimi jak prezentacje, raportowanie, ocena pracowników, przetwarzanie informacji w formie cyfrowej, prowadzenie spotkań lub uczestniczenie w nich, negocjacje z interesariuszami itp.). Szczegółowa zasada określa, że 50% sukcesu zawodowego opiera się na wiedzy, a drugie 50% na dobrych umiejętnościach komunikacyjnych.

Bardzo często niewystarczająca komunikacja bezpośrednio zagraża osiągnięciu celów organizacji lub jest symptomem głębszych konfliktów w jej obrębie. I bardzo często problemy w komunikacji nie są postrzegane jako wyzwanie dla kierownictwa, jako okazja do wyciągnięcia nauki z problemów w przeszłości.

¹ Tłumaczył: Adam Kaliszewski

Tak więc warto wspólnie zastanowić się nad komunikacją w organizacjach leśnych. Rozpocznię od przypadku z Państwową Służbą Leśną w południowo-zachodnich Niemczech.

2. PRZYPADEK: ZAKŁÓCONA KOMUNIKACJA MIĘDZY NADLEŚNICZYM A I LEŚNICZYM B

Poznałem tę historię około 10 lat temu. Razem z moim zespołem prowadziłem serię dwudniowych szkoleń z zakresu zarządzania strategicznego. Uczestnikami byli nadleśniczowie².

Pewnego wieczoru A chciał ze mną porozmawiać o swoim największym ówczesnym problemie dotyczącym zarządzania kadrami w związku z leśniczym B³. Oczywiście obaj nieustannie podejmowali dyskusje na temat zasad zagospodarowania lasu powierzonego leśniczemu B. Podczas naszej rozmowy stało się jasne, że A naprawdę cierpiał z powodu tych gorących dyskusji. Mówił o złym nastroju, nieprzyjemnościach itp., gdy spotykał się z B. Naprawdę nie czuł się dobrze. I oczywiście nie miał pomysłu, jak rozwiązać ten problem związany z przywództwem.

Jeden z obiektów będących przedmiotem dyskusji: drzewostan bukowy

- Około 3 ha, 160-letnia buczyna na bardzo dobrym siedlisku, optymalnym dla buka.
- Odnowienie naturalne od ok. 30 lat – zapas na pniu wciąż 330 m³ – na 70% powierzchni już odnowienie naturalne, z grupami dosadzonej daglezi na ok. 10% powierzchni.
- Jakość drewna starych drzew jest zła z powodu ciężkich walk podczas II wojny światowej. Dzisiaj występuje biała zgnilizna spowodowana odłamkami. Sprzedaż drewna jest trudna ze względu na jego niepewną jakość.
- Efektem ubocznym białej zgnilizny są liczne drzewa zasiedlone przez dziecięły na całym obszarze – drzewostan ma niewątpliwie wysoką wartość konserwatorską.
- Las jest położony w pobliżu dużego miasta i jest chętnie odwiedzany przez turystów. Piękne drzewostany, jak stare buczyny, wpływają znacząco na jego atrakcyjność.
- Właścicielem jest gmina; jej lasy zajmują ok. 1300 ha. Gmina zawsze przywiązywała bardzo duże znaczenie do regularnych przychodów z leśnictwa i zapewnienia robotnikom leśnym miejsc pracy. Jednak po ostatnich wyborach w radzie gminy pierwszy raz zasiadają członkowie Partii Zielonych, którym bliskie są hasła ekologicznej hodowli lasu, certyfikacji FSC, ochrony przyrody i turystyki.

² Niem. Forstamtsleiter – kierownik urzędu leśnego

³ Niem. Revierförster – leśniczy rewirowy

Dalsze informacje o A i B

A:

60-latek, od 25 lat nadleśniczy, odpowiedzialny za ok. 20 tys. ha lasów. Zagospodarowanie lasów gminy jest jednym z jego oficjalnych zadań.

Według jego rozumienia trwałości, odnowienie powinno być przeprowadzone szybko w celu zapewnienia wartościowej produkcji drewna dla przyszłych pokoleń. Należy kontynuować wprowadzanie domieszki dąglezji w buczynach ze względu na produkcję cennego drewna i ochronę klimatu.

B:

27-latek, od dwóch lat leśniczy, zatrudniony przez gminę. Lasy gminy zajmują około 1300 ha. Z prawnego punktu widzenia występuje złożone przypisanie dwóch „szefów” – A jest przełożonym B w sprawach leśnictwa dotyczących powierzonego zarządu nad lasami komunalnymi. W sprawach dyscyplinarnych przełożonym jest burmistrz.

Zgodnie z jego rozumieniem trwałości, pozyskanie drewna należy całkowicie wstrzymać w celu ustanowienia rezerwatu przyrody.

B mieszka we wsi, ma tam wiele kontaktów i jest bardzo ceniony. Jest zaangażowany w działalność „Friends of the Earth” i certyfikację FSC.

Wniosek

Celem komunikacji właściwie **powinno być**:

- ustalenie w sposób wiążący dalszych zabiegów w drzewostanie,
- występowanie z tymi samymi argumentami w gminie,
- zachowanie otwartej relacji, opartej na zaufaniu i szacunku.

Zamiast tego jest stwarzająca problemy, naładowana emocjonalnie komunikacja. A nie ufa B i uważa, że ten inaczej wypowiada się we wsi niż na spotkaniach pracowników i przez to on, A, jest postawiony w trudnej sytuacji przed burmistrzem i przedstawicielami gminy.

3. WNIOSKI Z TEGO PRZYPADKU

Przypadek ten ilustruje następujące tezy:

- Dobra komunikacja jest ważniejsza, a nawet decydująca, w bezproblemowej współpracy wewnątrz i między organizacjami! Pomiedzy organizacjami oznacza interesariuszy organizacji leśnej: właściciela, przedstawicieli gminy, klientów, dostawców, organizacje pozarządowe... . Problemy komunikacyjne bezpośrednio zagrażają sukcesowi – **wymiar racjonalny**.
- Ten przypadek nie jest szczególny! W rzeczywistości niedopowiedzenia, nieporozumienia czy nawet konflikty mimo komunikacji są powszechne i prawdopodobnie nieuniknione. Problemy komunikacyjne mogą wynikać z różnych przyczyn, co omówię w dalszej części – **wymiar konfliktowy**.

- Ludzie z problemami w komunikacji cierpią: indywidualnie, we współpracy lub w zespole – **wymiar psychologiczno-społeczny**.
- Problemy komunikacyjne w organizacji często dotyczą również problemów organizacji w otoczeniu społecznym – gminy, regionu, społeczeństwa. Dlatego często kwestia komunikacji wewnętrznej nie da się oddzielić od komunikacji organizacji z otoczeniem społecznym – **wymiar polityczny**.
- Problemy w komunikacji są czymś normalnym – ale jak powinno się i można sobie z nimi radzić? Czy istnieją możliwości, granice systematycznych zmian komunikacji – **wymiar zarządzania**.

4. PODSTAWY KOMUNIKACJI

4.1. Komunikacja dla nas wszystkich jest podstawowym zachowaniem. Nie możesz nie komunikować się.

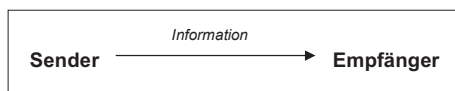
Sytuacja komunikacji powstaje między ludźmi, gdy tylko siebie dostrzegą. Komunikacja jest istotnym aspektem tworzenia i zabezpieczenia społeczności ludzi, bycia członkiem grup społecznych (rodziny, grupy rówieśników, zespołu) lub społeczeństwa.

4.2. Celem komunikacji jest porozumienie między ludźmi przy użyciu języka i znaków.

Zrozumienie ma potrójne znaczenie, wyrażające trzy etapy komunikacji:

- bycie świadomym, informowanie, oznajmianie (wymiana informacji),
- bycie zrozumianym; spowodowanie, aby wiadomość dotarła do drugiej osoby i została rozumiana (akustycznie, pod względem treści),
- zgoda na coś, dojście do porozumienia; wspólna praca nad znalezieniem rozwiązania, które każdy może zaakceptować.

Zgodnie z szeroko rozpowszechnionym, naiwnym poglądem, nasza komunikacja językowa funkcjonuje poprzez przekazywanie informacji: „nadawca” wiadomości przekazuje „odbiorcy” informację, która już została zarysowana i po prostu musi zostać odkodowana.

Nadawca Informacja Odbiorca

W przeciwieństwie do tego naiwnego poglądu łatwego komunikowania informacji przez „komunikację jednostronną”, w naszym codziennym życiu często doświadczamy, że ludzie „rozmawiają obok siebie”, są niezrozumiani i jest wiele nieporozumień i błędnych wyobrażeń.

Nieudana komunikacja oznacza, że nie osiągnięto porozumienia. A przed porozumieniem należy pokonać mnóstwo przeszkód związanych z mówieniem, słuchaniem i rozumieniem, zgodą i chęcią do wspólnego działania – jak to bardzo jasno sformułował Konrad Lorenz⁴.

**Pomyślane nie znaczy powiedziane,
 powiedziane nie znaczy usłyszane,
 usłyszane nie znaczy zrozumiane,
 zrozumiane nie znaczy zaakceptowane,
 zaakceptowane nie znaczy zastosowane,
 zastosowane nie znaczy długo utrzymane.**

4.3. Komunikacja oznacza proces dialogu z obustronnym zachowaniem (wzajemna percepcja, ocena, podejmowanie decyzji, działanie).

Proces komunikacji jest przedmiotem pewnej struktury. W jej ramach obaj partnerzy reagują stale na siebie, komunikacja przebiega cyklicznie. Komunikacja jest rozumiana jako wzajemna wymiana takich komunikatów lub sygnałów, które są postrzegane w odmienny sposób przez partnerów na tle ich własnej wcześniejszej wiedzy, indywidualnych kompetencji językowych oraz zainteresowań i wartości mających przeważnie odmienne znaczenia.

„Zrozumienie” jest dlatego czymś więcej niż zwykła „czytelność” lub „zrozumiałość”, więcej niż prawidłowe lub złe „pojmowanie” („zdolność czytania”) przekazu. Jeśli komunikat ma „mieć sens”, musi on być negocjowany razem przez partnerów – przez „wzajemne zrozumienie” siebie, mających różne doświadczenia, sposoby postrzegania i wartości.

4.4. Komunikacja jest czymś więcej niż po prostu informacją - każda komunikacja ma treść i aspekt relacyjny.

Przede wszystkim każda komunikacja zawiera aspekt treści (temat, przekaz – w omawianym przypadku strategia działań gospodarczych w drzewostanie bukowym), który powinien być zakomunikowany/podlegać wymianie.

„Aspekt relacyjny” oznacza sposób, w jaki relacja między partnerami jest interpretowana przez wiadomość („Jak traktuję drugą stronę przez sposób mówienia?”). Ten aspekt relacyjny przejawia się np. tym, jak partnerzy chcą w każdej sytuacji, aby ich przekaz był zrozumiany lub jak wspólnie oceniają relację z drugą stroną. Ich

⁴ Austriacki zoolog, laureat Nagrody Nobla w dziedzinie medycyny i jeden z głównych przedstawicieli klasycznych nauk dotyczących zachowań.

odnoszenie się jest wzmacniane gestami i wyrazem twarzy lub tonem głosu. Przy pomocy tej komunikacji niewerbalnej można przekazywać drugiej stronie wiadomość „między wierszami”.

Dlatego wiadomość zawsze zawiera dwa elementy: stwierdzenie faktu i informację o osobistej relacji powstającej w momencie komunikacji. W idealnej sytuacji to, co zostało powiedziane i wyrażone niewerbalnie, nie powinno być sprzeczne.

4.5. Podstawą skutecznej komunikacji jest wiarygodność i gotowość do komunikacji.

Termin „**wiarygodność**” w kontekście komunikacji oznacza dwie rzeczy:

- partner jest obdarzany „wiarą” i „zaufaniem” w odniesieniu do tego, co mówi i robi,
- uważa się go za „wartego” wsparcia.

Jakakolwiek komunikacja może powieść się, jeśli partnerzy uznają siebie za wiarygodnych, tj. ufają sobie. Wiarygodność obu partnerów i wzajemne zaufanie stanowi podstawowy wymóg dla zrozumienia.

Przez złą komunikację można bardzo szybko stracić wiarygodność. Znacznie trudniejsze, żmudne i czasochłonne jest odbudowanie wiarygodności – asymetria utraty i zyskania wiarygodności.

„**Gotowość do zrozumienia**” odnosi się do rezultatu udanego dialogu, spełniającego następujące wymagania:

- Partnerzy dochodzą do konsensusu co do treści wiadomości lub faktów będących przedmiotem wymiany.
- Partnerzy rozumieją swoje stanowiska: w dialogu partnerzy identyfikują swoje poglądy na fakty i wnioski, które uważają za zasadne. Zrozumienie może także oznaczać, że nie można przyjąć czyjejś decyzji, działania lub postawy na podstawie własnych wartości, ale można postawić się w sytuacji drugiej strony i zrozumieć, dlaczego ona tak zadecydowała lub zrobiła.
- Partnerzy akceptują działania oparte na przedstawionych faktach.

4.6. Stwarzająca problemy komunikacja wskazuje bardzo często na konflikty.

Trudności w zrozumieniu mogą zasadniczo być spowodowane do trzech przypadków:

- (1) Trudności komunikacyjne opierają się na **niezrozumiałej terminologii**.
- (2) Trudności w zrozumieniu mogą być wyrazem **odmiennych interesów**. Konflikty interesów nie mogą być rozwiązane przez środki zarządzania, ale jedynie w kontekście procesu politycznego. Jednak potencjał zaufania i gotowości do zrozumienia są istotnymi warunkami wyboru środków politycznych.

Jeden przykład był omawiany podczas ubiegłorocznej Zimowej Szkoły Leśnej – szerokie reformy administracji lasów państwowych. Takie reformy często powodują

obawy pracowników co do bycia „przegranymi reformy”. Dochodzi do polaryzacji pracowników, do niezadowolenia u podstaw. Konflikty i związane z nimi problemy w komunikacji opierają się na różnych interesach zainteresowanych osób lub grup.

- (3) W wielu obszarach konfliktów społecznych w leśnictwie trudności komunikacyjne i niezrozumienie, w tym również milczenie, nie mogą być rozwiązane i nie można tego przypisać wyłącznie niezrozumiałemu językowi lub konfliktom interesu. Jawnie odmienne stanowiska wynikają z różnych „światopoglądów”, różnych podstawowych założeń normatywnych i sposobów postrzegania problemów.

5. POWRÓT DO NASZEGO PRZYPADKU: JAK POTOCZYŁA SIĘ HISTORIA?

Moja rozmowa z A na temat stwarzającej problemy komunikacji między A i B doprowadziła do następujących wniosków.

- 1) Głębsza przyczyna problemów między A i B leży w odmiennym „poglądzie na świat”. Dwie różne interpretacje „trwałości” kolidują ze sobą – trwałość jako zobowiązanie ekonomiczne dla A wobec ochrony przyrody według B. To nie proste „nieporozumienia”, które mogą być wyjaśnione przez argumentację i dyskusję. Raczej to „brak zrozumienia” ze względu na odmienne wartości, różne „światopoglądy”, odmienne, obciążone normatywnie idee o podstawowym charakterze „relacji człowiek–przyroda”.
- 2) Stwarzająca problemy komunikacja A i B ma potencjał do eskalacji z negatywnymi konsekwencjami dla prowadzenia gospodarki w lasach komunalnych. A zrozumiał i zaakceptował, że jego zadaniem jako zwierzchnika jest poszukiwanie sposobów deeskalacji.
- 3) Porozumienie w kwestiach fundamentalnych – różnych „światopoglądów” – jest prawdopodobnie niemożliwe. Próby przekonania nie są zbyt obiecujące. W tym konkretnym konflikcie możliwe wydają się jedynie pragmatyczne porozumienia – kompromisy.
- 4) Spór między A i B dotyczy poziomu celu gospodarstwa leśnego gminy. Decyzje celowe (w ramach prawa leśnego) są zadaniem rady gminy a nie leśników! Również w gminie istnieją odmienne stanowiska (ekonomia, ochrona przyrody, rekreacja). Aby rada gminy mogła podjąć uzasadnioną decyzję, A i B są zobowiązani do dobrego przygotowania się do debaty w trakcie posiedzenia rady, w tym posiadania informacji o stanie drzewostanów i opcjach działań hodowlanych.
Trzy tygodnie później A zadzwonił do mnie i powiedział:
 - 1) A i B zgodzili się, aby przerwać pozyskanie drewna na 2 lata.
 - 2) Za 2 lata przeprowadzone zostanie urządzenie lasu i przygotowany 10-letni plan urządzenia lasu.
 - 3) A i B chcą uczestniczyć razem ze specjalistą do spraw zarządzania lasu w procesie podejmowania decyzji przez radę gminy.

6. CZY MOŻLIWA JEST POPRAWA UMIEJĘTNOŚCI KOMUNIKOWANIA SIĘ?

Mój punkt wyjścia był następujący: dobra komunikacja jest ważnym, jeśli nie decydującym, czynnikiem bezproblemowej współpracy wewnątrz i między organizacjami! Problemy komunikacyjne bezpośrednio zagrażają sukcesowi organizacji. Po tym wszystkim, co zostało powiedziane powyżej, powstaje pytanie, czy i w jakim stopniu umiejętności komunikacyjne mogą być ulepszone na poziomie:

- poszczególnych osób,
- zespołu lub nawet
- całej organizacji.

Z powodu ograniczeń niniejszego opracowania mogę to omówić tylko ogólnie. Moje podstawowe stwierdzenie: umiejętności komunikacyjne mogą być aktywnie poprawiane przez szkolenia, zasady współpracy i ramy etyczne dla całej organizacji (określenie misji).

Pewne sugestie w tym zakresie **na poziomie poszczególnych osób i zespołu**.

1. **Analizuj systematycznie problemy komunikacyjne**

Warte jest analizowanie luk w rozumieniu, błędów komunikacyjnych, nieudanych rozmów itp. **systematycznie**, aby wspólnie szukać ewentualnych przyczyn i możliwości poprawy:

- Co nie poszło dobrze i skutkowało złym rezultatem lub irytacją uczestników?
- Jak można rozpoznać niepowodzenie?
- Jaka reakcja partnera sygnalizuje problemy w komunikacji?

2. **Systematycznie ćwicz komunikację**

- Czy potrafię wyjaśnić coś w sposób zrozumiały dla innych? Czy często muszę powtarzać i poprawiać siebie?
- Jak często otrzymuję pytania i odpowiedzi, ponieważ brakuje dostatecznej precyzji?
- Jeśli przydzielam zadania i je objaśniam, czy otrzymuję oczekiwane rezultaty pracy potwierdzające, że zostałem prawidłowo zrozumiany?
- Czy wiem, czego moi rozmówcy, np. współpracownicy czy szef, oczekują ode mnie?
- Czy moje komunikowanie się ma prawidłową strukturę?
- Czy umiem dobrze słuchać i doprecyzowywać pytania i nieporozumienia przez własne pytania?
- Czy jestem właściwie przygotowany?
- Czy używam zwięzłych i treściwych sformułowań i potrafię szybko przejść do rzeczy?
- Czy używam języka i terminologii zrozumiałych dla innych osób?
- Czy używam odpowiedniego tonu?
- Czy potrafię wyrażać i przedstawiać moje sprawy jasno i pewnie?

- Czy potrafię rozgraniczyć poziom faktów od poziomu emocjonalnego i reagować stosownie i konstruktywnie na różne sytuacje emocjonalne?
- Czy unikam naprzeciwległego ustawienia miejsc siedzących?
- Jakie sytuacje komunikacyjne uważam za udane, a jakie nie? Kiedy odbieram komunikację jako negatywną, a kiedy jako pozytywną? Co to oznacza?

Kilka sugestii związanych z **całą organizacją**.

Dowiedziano, że korzystne jest, jeśli organizacje leśne:

- mają system planowego zaangażowania w kwestie komunikacji na wszystkich poziomach i między poziomami organizacji,
- oferują szkolenia z zakresu komunikacji i zarządzania konfliktami,
- przedstawiają swoje fundamenty normatywne – „filozofię zarządzania” – w formie pisemnej jako misję.

Ze względu na ograniczenia tego opracowania omówię jedynie trzecią sugestię, czyli misję. Celem zdefiniowanej misji jest przedstawienie członkom organizacji orientacji, znaczenia i motywacji. W idealnej sytuacji misja wyraża zorientowany na przyszłość wizerunek firmy – jej tożsamość. Opisuje ona działania, do jakich członkowie organizacji są uprawnieni i jednocześnie zobowiązani. W idealnej sytuacji zawiera zasady normatywne, np. trwałość, zarządzanie kadrami, public relations, stosunek do klientów itp. oraz warunki komunikacji.

Dla zilustrowania tego zagadnienia poniżej przedstawiono niektóre typowe zasady przewodnie z niemieckich organizacji leśnych⁵:

- Wiarygodna komunikacja jest zasadniczo związana z możliwą do zweryfikowania zgodnością przeszłych i obecnych słów i działań.
- Warunkiem przekonującej i wiarygodnej komunikacji jest konsekwentna orientacja na spójną i wyrazistą tożsamość firmy.
- Dla komunikacji niezbędne jest, aby tożsamość firmy zawierała zdecydowanie (określenie, wytyczenie granicy) oraz możliwość dostosowania się do przyszłych wymagań. Tylko w ten sposób komunikacja zorientowana na dialog może osiągnąć powodzenie i pozostać otwarta na zmianę społeczną i potwierdzać zdolność do nauki.
- Komunikacja nie oznacza po prostu wymiany informacji. Oprócz informacji „zrozumienie” zakłada z góry wzajemną gotowość do dialogu. Komunikacja musi być rozumiana dialogowo.
- Dialog „działa” jedynie wówczas, gdy partnerzy przyjmują siebie jako równych. Organizacje, które odcinają się od otoczenia, widzą w świecie zewnętrznym zagrożenia dla rozwoju własnej tożsamości (FSC, Partia Zielonych) i zamykają się, szybko mogą okazać się niezdolne do dialogu.

⁵ Na podstawie ULRICH & FLURI 1995: 90 i nast. Są tam również omówione przesłanki dla normatywnej treści zasad.

- Działania public relations muszą stosować zasadę pełnych, otwartych, nieupiększonych informacji. Nie opiera się to na prestiżu firmy i nie jest wykorzystywane w symbolicznych działaniach, ale służy przejrzystej wymianie dalekiej od wybiełania i zachowania taktycznego, w którym partner jest traktowany poważnie.

SUMMARY

Gerhard Oesten

University of Freiburg, Germany

g.oesten@t-online.de

Communication in state forest organizations

Communication in forest organizations – really a problem worth discussing in the Winter Forest School? Experiences from the forest practice and many scientific investigations prove that and how often insufficient communication – missing or even wrong information, irrelevant information, misunderstandings, incomprehensible messages, insufficient readiness for understanding in case of conflict, intentional arbitrary acts like withholding important information or use of incomprehensible terminology in order to build up power, overstrained members of the organization by too much information, etc. – are present and directly jeopardize the achievement of the goals of the organization or are symptoms of deeper conflicts in the organization. It is therefore worth – so the central thesis of the lecture – to think together about communication in forestry organizations.

The following theses will be illustrated by means of practical examples from German forestry organizations and considered in more detail by means of theories of communication and conflict management:

- Communication is more than just information.
- Successful communication means dialogue at eye level.
- In the operational reality, misunderstandings, incomprehension or even conflicts despite communication are commonplace and probably unavoidable. Various reasons can be responsible for disruptions in communication.
- Central foundations for successful communication are credibility and willingness of understanding in dialogue.
- Organizing communication is possible within limits and a central instrument and important task of managers.

LITERATURA

- Kenntner C. 2014. Kommunikation in staatlichen Forstorganisationen. Theoretische Analyse und empirische Studien zum internen Berichtswesen und zur Organisationskultur von ForstBW. Verlag der Professur für Forstökonomie und Forstplanung, Universität Freiburg. Schriftenreihe Bd. 36.
- Oesten G., Roeder A. 2012. Management von Forstbetrieben. Lehrbuch in 3 Bänden. Freiburg. Band I: Grundlagen, Betriebspolitik. 3., überarbeitete Auflage. Band II: Management- und Leistungssystem. Band III: Leistungssystem, Zusammenfassung und Ausblick.
- Steiger T., Lippmann E. 2008. Handbuch Angewandte Psychologie für Führungskräfte, 2 Bände, Heidelberg.
- Ulrich P., Fluri E. 1995. Management: Eine konzentrierte Einführung. 7. verbesserte Auflage. Bern, Stuttgart, Wien.
- Watzlawick P., Janet H., Beavin D., Jackson D. 2011. Menschliche Kommunikation. Formen Störungen, Paradoxien. 12. Aufl., Bern.

Pat Neville

koncern Coillte, Irlandia

Strategia komunikacji w leśnictwie¹

UZASADNIENIE

Przyszłość każdego przedsiębiorstwa zależy od sposobu jego postrzegania przez najważniejszych interesariuszy i instytucje nadzorujące, klientów i konsumentów, pracowników i członków społeczności, w której przedsiębiorstwo działa. Dobra komunikacja może być wykorzystana do zyskania i utrzymania renomy wśród kluczowych grup interesariuszy, od których dana organizacja leśna jest zależna. Wybór odpowiedniej strategii w zakresie starannego i skutecznego komunikowania, właściwego przekazu, wymaga gruntownego rozważenia. Zaproponowane podejście opiera się na założeniu, że sukces i trwałość przedsiębiorstwa leśnego zależy od tego, jak jest ono widziane przez kluczowych interesariuszy i że komunikacja jest wykorzystywana do stwarzania, utrzymania i ochrony renomy pozwalającej na prowadzenie działalności gospodarczej.

INTERESARIUSZE

Wokół przemysłu leśnego skupiony jest szeroki wachlarz interesariuszy. Należą do nich grupy lub osoby, które mają wpływ lub są pod wpływem celów i działań organizacji leśnej. Stawki lub interesy tych grup są zróżnicowane i mogą być wobec siebie sprzeczne, co wywiera presję na każde przedsiębiorstwo zmuszone do równoważenia różnych interesów. Pomocny jest podział interesariuszy na szerokie grupy i klasycznie można wyodrębnić trzy obszerne kategorie. Interesariusze ekonomiczni mają interes gospodarczy, ale nie właścicielski, np. pracownicy, klienci, dostawcy i konkurenci. Interesariusze kapitałowi mają pewien bezpośredni lub pośredni wpływ na stan posiadania przedsiębiorstwa, np. akcjonariusze, dyrektorzy i rada. Wreszcie interesariusze mający silny wpływ na otoczenie (ang. *influencers*) nie są zainteresowani kwestiami ekonomicznymi czy właścicielskimi w działaniach organizacji, ale działają jako rzecznicy klientów, grupy ekologiczne, organizacje handlowe i agencje rządowe. Kategorie interesariuszy są rozdzielone, jednak ich odmienne interesy i czasem stan konfliktu mogą nakładać się i mieć wspólny kierunek, a jedna grupa może mieć nieproporcjonalny wpływ

¹ Tłumaczył: Adam Kaliszewski

na inną. Na przykład małe, ale skuteczne organizacje pozarządowe mogą bronić pewnych interesów w celu wpływania na opinię publiczną, która z kolei może mieć wpływ na kształtowanie polityki.

Zrozumienie tych grup i ich relacji jest kluczem do udanej kampanii komunikacyjnej. Identyfikacja różnych wpływowych interesariuszy, istotnych dla organizacji leśnej, pozwala skierować się do każdej z nich, uwzględniając jej interesy i wpływ. W praktyce sprowadza się to do przekazania tym interesariuszom informacji o konkretnych działaniach, będących przedmiotem ich zainteresowania. W zasadzie pozwala to przedsiębiorstwu na dostosowanie specjalnego przekazu trafiającego do danej grupy i odpowiadającego jej zainteresowaniom i na zmniejszenie luki między jego postrzeganiem przez tę grupę a własną tożsamością. Zapewnienie docelowym grupom interesariuszy konkretnych informacji i ich wymiana między wszystkimi grupami są ważne dla budowania renomy organizacji. Zaangażowanie interesariuszy ma na celu budowanie długotrwałych relacji i wyszukiwanie tych, którzy są zainteresowani bardziej bezpośrednim udziałem. Może to prowadzić do ewentualnej współpracy i ostatecznie wspierania z ich strony działań organizacji leśnej.

NASZA TOŻSAMOŚĆ

Przed podjęciem skutecznej komunikacji ze zidentyfikowanymi interesariuszami istotne jest, aby organizacje leśne zrozumiały swoją własną tożsamość lub własną konkretną wizję. W jaki sposób przedsiębiorstwo leśne powinno wypracować przekaz lub tożsamość, które spotkają się z dobrym przyjęciem przez wszystkie grupy interesariuszy? Jednym z podejść jest strategiczne przedstawienie wybranych, pozytywnych obrazów leśnictwa jako wartości, które następnie mogą być określone jako tożsamość. Ma to służyć zbudowaniu, utrzymaniu i ochronie renomy wśród interesariuszy. Ta renoma pozwala na zrozumienie ze strony interesariuszy i akceptację organizacji, a ostatecznie, po jakimś czasie, pozwala na zbudowanie zaufania. Budowanie renomy może stanowić sygnał jakości produktów i usług oferowanych przez przedsiębiorstwo i sprawi, że klienci i interesariusze będą cenić związki i transakcje z tym przedsiębiorstwem. Podobnie pracownicy wolą pracować w renomowanych, sprawdzonych organizacjach; prowadzi to do większego zaangażowania, motywuje do cięższej pracy, w razie potrzeby wykraczającej poza zakres zwykłych obowiązków.

Rycina 1. Tożsamość nowoczesnego leśnictwa

Pomocne jest rozróżnienie między wizją określającą przyszłe aspiracje przedsiębiorstwa, jego wizerunkiem będącym wrażeniem, jakie wywiera na zewnętrznych interesariuszach oraz jego kulturą, którą stanowią jego wartości odczuwane i podzielane przez całą załogę. Za przykład może posłużyć Coillte – irlandzkie państwowe przedsiębiorstwo leśne, mające pięć nadrzędnych wartości: prostotę, kompetencję, szacunek, odpowiedzialność i otwartość na otoczenie. Uosabiają one wizję, wizerunek i kulturę Coillte. W ramach Pionu Leśnictwo wykorzystano możliwość kształtowania własnej wizji Coillte i irlandzkiego leśnictwa, a diagram na rycinie 1 przedstawia wartości związane z tą tożsamością, postępowaniem, komercyjnym charakterem, odpowiedzialnym zarządzaniem, zaufanymi partnerami, załogą i realizacją zadań, liderami przemysłowymi i technologiami.

STRATEGIA

Wyzwaniem dla leśnictwa jest przyjęcie strategii pozwalającej na efektywne komunikowanie jego tożsamości i wizji docelowym grupom interesariuszy: mianowicie skuteczny proces dostosowania uznania interesariuszy do własnej wizji organizacji. Luka między reputacją a wizją może stanowić podstawę do sformułowania celu strategicznego, który z kolei może być przełożony na konkretne komunikaty i działania strategiczne, nakierowane na zmianę lub wzmocnienie postrzegania leśnictwa przez interesariuszy zgodnie z wizją, z jaką chciałoby ono być kojarzone. Przegląd literatury wskazuje, że najbardziej odpowiednie dla leśnictwa komunikaty występują w formie ogólnego stylu przekazu (*generic message style*). Dobrym przykładem jest zupa Campbell, firmy

dominującej na rynku, kontrolującej ponad 2/3 całkowitej sprzedaży zup. Przedsiębiorstwo to prowadzi kampanie reklamowe stymulujące raczej ogólny popyt na zupy niż konkretnie na własne produkty, co jest uzasadnione tym, że wzrost konsumpcji zup w sposób naturalny korzystnie wpłynie na sprzedaż zup Campbell. W przypadku leśnictwa komunikowanie nowych informacji dotyczących pozytywnego i postępowego leśnictwa, jak wskazano w charakterystyce tożsamości na rycinie 1, w równym stopniu utwierdzałoby pozycję organizacji jako eksperta i zaufanego partnera w tej dziedzinie.

POSTRZEGANIE PRZEZ INTERESARIUSZY I TOŻSAMOŚĆ ORGANIZACJI

Przedsiębiorstwa leśne na własny sposób postrzegają siebie, co może być lub może nie być w pełni podzielane przez grupy interesariuszy. Zadanie zidentyfikowania kluczowych interesariuszy i ich percepcji leśnictwa jest pomocne w zrozumieniu potencjalnej luki między tożsamością a reputacją przedsiębiorstw leśnych.

Zarysowane zostały główne grupy interesariuszy, na przykład: klienci, organy nadzorujące i decydenci, akcjonariusze, ogół społeczeństwa, organizacje pozarządowe, pracownicy, dostawcy i prywatni partnerzy. Wyniki są z pewnością ciekawe, ponieważ pokazują postrzeganie przynajmniej w tym zakresie, gdzie organizacja dostrzega swoje własne mocne i słabe strony wobec danych grup interesariuszy.

Możliwa jest inna próba uszeregowania grup interesariuszy, według ich możliwości wpływania na działalność organizacji leśnej. Ranking ten nie tylko zawierałby ocenę możliwości wpływu, ale również prawdopodobieństwo, że np. dany interesariusz mógłby wywrzeć ogromny wpływ na działalność, jednak mało prawdopodobne jest, aby stało się to w krótkim okresie. Mając zidentyfikowaną każdą kluczową grupę interesariuszy, możliwe jest skierowanie przesłania do każdej grupy w krótkim, ukierunkowanym komunikacie. Te komunikaty muszą być zgodne z ustaloną tożsamością i wizją przedsiębiorstwa i są tak przygotowane, aby współbrzmieć z każdą docelową grupą interesariuszy. Przykład tego podejścia z wykorzystaniem tożsamości zarysowanych powyżej zaproponowano w tabeli 1.

Tabela 1. Grupy interesariuszy i zasadnicze przekazy

Grupa interesariuszy	Kluczowy przekaz
Klienci	Pion Leśnictwo oferuje wysokiej jakości usługi i produkty
Organy nadzorujące i decydenci	Pion Leśnictwo jest partnerem godnym zaufania i zdolnym do samoregulacji
Akcjonariusze	Pion Leśnictwo jest rentowny i nowoczesny
Ogół społeczeństwa	Pion Leśnictwo jest nastawiony komercyjnie, ale jest liderem w zakresie: rekreacji na świeżym powietrzu, zagadnień związanych ze zmianami klimatu i trwałości lasu
Pracownicy	Pion Leśnictwo jest ważną gałęzią przemysłu i pracownicy są dumni z pracy w tej branży
Organizacje pozarządowe	Pion Leśnictwo jest liderem w utrzymaniu trwałości lasu i przeciwdziałaniu zmianom klimatu
Dostawcy	Pion Leśnictwo jest godnym zaufania i sprawdzonym partnerem
Partnerzy	Pion Leśnictwo jest ekspertem i godnym zaufania partnerem

PODEJŚCIE

Opracowanie strategii komunikacji i wprowadzenie jej w życie oznaczać będzie komunikowanie tożsamości kluczowym grupom interesariuszy w sposób wiarygodny i skuteczny. Istnieją liczne mechanizmy służące wypełnieniu luki między wizją a reputacją przedsiębiorstwa leśnego. Powyżej określono strategiczny cel i zidentyfikowano najważniejsze grupy interesariuszy z przypisanymi zasadniczymi przekazami. Niemożliwe byłoby jednak zapewnienie satysfakcji wszystkim, dlatego przedsiębiorstwa powinny przyjmować rozsądne i strategiczne podejście. Najskuteczniejszym przewidywanym podejściem jest przedstawienie tych przekazów podczas wydarzeń krajowych i wydarzeń na szczeblu lokalnym.

Ponadto coraz więcej osób, szczególnie młodych, w coraz większym stopniu korzysta z mediów społecznościowych. Tradycyjne imprezy mogą również być upowszechniane i promowane za pośrednictwem mediów społecznościowych i technologie te powinny być wykorzystywane w podejściu omówionym powyżej.

SUMMARY

Pat Neville

Coillte, Ireland

Forest Communications Strategy

Good communications can be used for the purpose of establishing and maintaining favourable reputations with key stakeholder groups upon which forestry organisations are dependent. The forest industry has a wide range of stakeholders. Categorising the range of stakeholders into broad groups is helpful, and classically stakeholder groups have been segmented into three broad classes. Economic stakes are held by those who have an economic interest but not an ownership interest, such as employees, customers, suppliers and competitors. Equity stakes are held by those who have some direct or indirect influence on ownership in the company such as the shareholder, directors and the board. Finally influencer stakes are held by those who do not have an ownership or economic interest in the actions of the organisation but who hold interests as consumer advocates, environmental groups, trade organisations and government agencies. While the groups are separate, their interests as well as being sometimes in conflict, can overlap and align and one group may hold a disproportionate level of influence on the other. Understanding these groups and their relationships is key to a successful communications campaign.

The challenge for forestry is to adopt a strategy which allows it to communicate its identity and vision effectively to targeted stakeholder groups; namely an effective process to bring stakeholder reputations in line with the organisations own vision. This gap between reputation and vision can form the basis of the strategic intent, which in turn can be translated into themed messages and strategic events that are designed to change or reinforce stakeholder perceptions in line with the vision of how we would like forestry to be known.

Promocja leśnictwa: wyzwania i doświadczenia wynikające z kluczowych zmian w polityce Unii Europejskiej¹

W 2015 r. Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych przyjęło 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju. Lasy i leśnictwo związane są z wieloma z nich. Cele te wyznaczają globalny kontekst działania Europejskiego Stowarzyszenia Lasów Państwowych (EUSTAFOR).

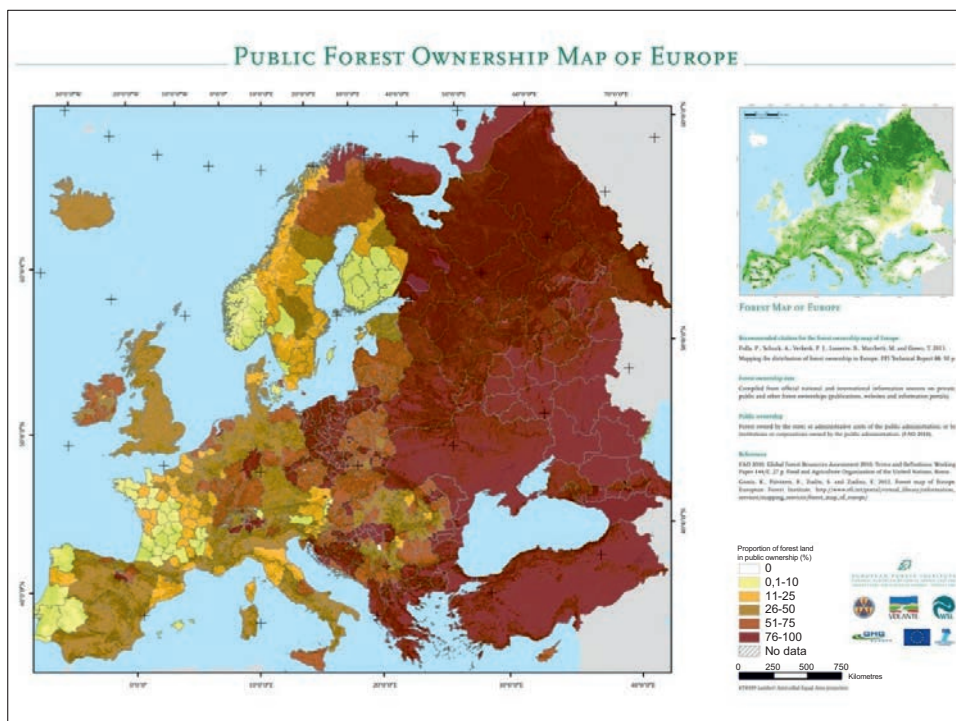

Rycina 1. Cele Zrównoważonego Rozwoju przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne NZ w 2015 r.

¹ Tłumaczył: Adam Kaliszewski

W referacie omówiono organizację biura EUSTAFOR oraz zakres jego działalności, scharakteryzowano zasoby leśne w Europie, a także przedstawiono przykłady ostatnich działań Stowarzyszenia, związanych ze zmianami klimatu, bioenergią i biogospodarką.

EUSTAFOR jest szeroką platformą współpracy europejskich organizacji lasów państwowych, skupiającą się na usługach eksperckich dotyczących różnych obszarów polityki. Organami Stowarzyszenia są: Generalne Zgromadzenie, Komitet Wykonawczy, w którego skład wchodzi 9 członków oraz Dyrektor Wykonawczy. Komitetowi Wykonawczemu obecnie przewodniczy Per-Olof Wedin ze Szwecji, a w Komitecie zasiada także Andrzej Konieczny – Dyrektor Generalny Lasów Państwowych. Funkcję Dyrektora Wykonawczego Biura EUSTAFOR pełni Piotr Borkowski. Biuro ma swoją siedzibę w Brukseli i zatrudnia 4 osoby. W ramach EUSTAFOR działają trzy grupy robocze (ds. Zmian Klimatu, Biogospodarki oraz Wyzwań, Zagrożeń i Potrzeb Państwowych Organizacji Leśnych), a także Sieć Komunikatorów.

Rycina 2. Mapa publicznej własności leśnej w Europie

EUSTAFOR działa na podstawie zasady trwałości, co oznacza zachowanie równowagi między gospodarczymi, przyrodniczymi i społecznymi funkcjami lasów, a kluczowym aspektem jest wielofunkcyjność i możliwość jednoczesnej realizacji wielu wartości związanych z lasami.

Wartości gospodarcze:

- Lasy państwowe to największy pojedynczy dostawcy drewna w państwach członkowskich
- Wzmacnianie koniunktury gospodarczej i tworzenie miejsc pracy
- Ukierunkowanie Europy na zieloną gospodarkę
- Wiarygodni partnerzy dla przemysłu, badań i innowacji

Wartości środowiskowe:

- Prekursorzy prośrodowiskowych metod hodowli lasu
- Ostoja bioróżnorodności
- Regulacja klimatu, obiegu składników odżywczych i wody, ochrona gleb
- Ochrona przed chorobami, powodzią, erozją i zagrożeniem pożarowym

Wartości społeczne:

- Usługi ekosystemowe i inne korzyści niematerialne
- Zapewnienie czystego powietrza i wody, rekreacji, krajobrazu i dziedzictwa kulturowego
- Ochrona infrastruktury

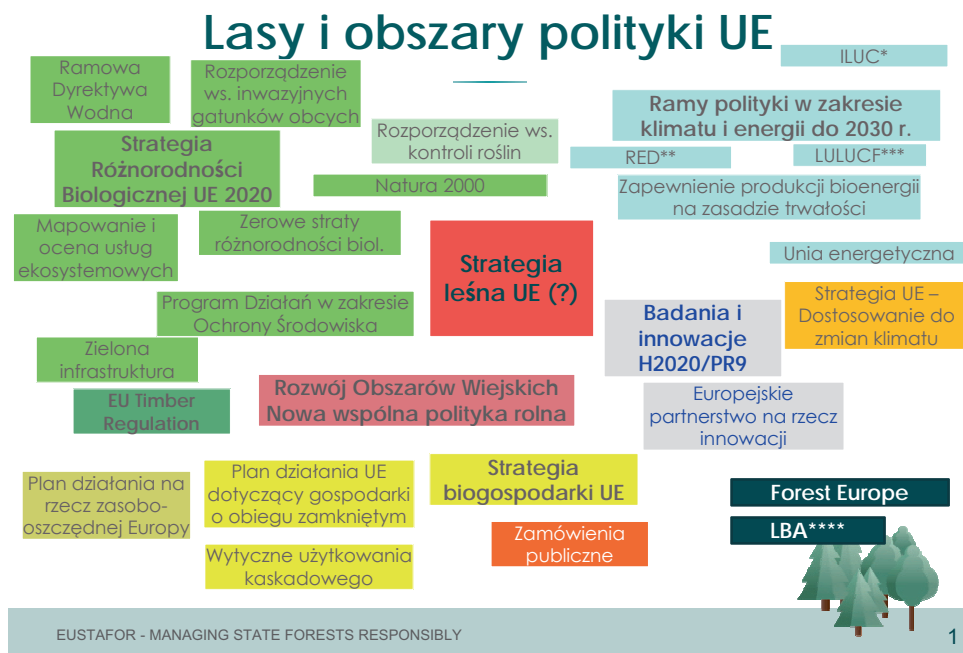
Zasoby leśne Unii Europejskiej charakteryzuje ciągły wzrost. Łączna powierzchnia lasów w 28 krajach UE sięga obecnie 185 mln ha, a zapas drewna na pniu w drzewostanach dostępnych dla użytkowania wynosi ok. 22 mld m³. Intensywność pozyskania drewna kształtuje się na poziomie 65% rocznego przyrostu. Jednocześnie w europejskich lasach dostrzegane są pierwsze oznaki „nasylenia węglem” (Nabuurs i in., „Nature Climate Change” 2013), co przemawia za prowadzeniem użytkowania zasobów drzewnych.

Lasy w UE odgrywają istotną rolę w rozwoju obszarów wiejskich, bowiem zajmują ponad 42% powierzchni lądowej. Są one bardzo istotnym łącznikiem między obszarami wiejskimi a terenami zurbanizowanymi, co jest przedmiotem dyskusji w instytucjach unijnych. Innym ważnym obecnie zagadnieniem jest łagodzenie zmian klimatu przez rozwijanie biogospodarki w oparciu o zasoby leśne.

EUSTAFOR korzysta w komunikacji z otoczeniem zarówno z tradycyjnych, jak i nowych mediów (media społecznościowe, głównie Twitter, szczególnie często wykorzystywany w Brukseli). Do głównych odbiorców naszych przekazów należą członkowie Stowarzyszenia, instytucje UE i decydenci oraz inni interesariusze i organizacje partnerskie. Za najważniejsze wyzwania w zakresie komunikacji w środowisku brukselskim należy uznać: kształtowanie przekazu w formie aktualnych wiadomości, uzależnienie publikowania informacji od zasobów finansowych (wiele przedsiębiorstw „medialnych”) oraz fakt, że leśnictwo należy do kompetencji państw członkowskich, przez co nie jest w centrum zainteresowania Brukseli jako gospodarka leśna, ale w związku z innymi zagadnieniami, np. ochroną różnorodności biologicznej.

Jednym z poważnych wyzwań jest duża liczba polityk związanych z lasami i leśnictwem. Unia Europejska nie prowadzi wspólnej polityki leśnej, a więc odpowiedzialność

za politykę leśną należy do wyłącznych kompetencji państw członkowskich. Jednakże wiele unijnych działań dotyczy bezpośrednio lub pośrednio lasów i gospodarki leśnej i na nie wpływa.

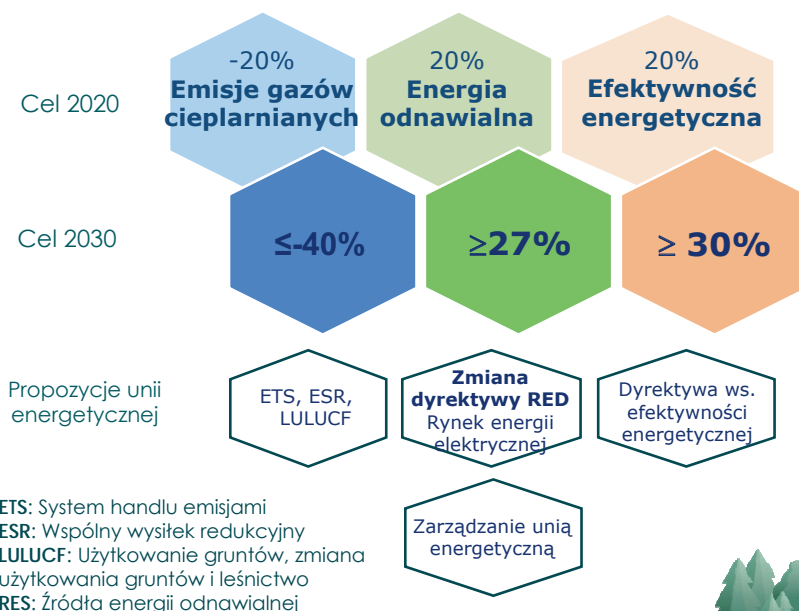
Rycina 3. Główne obszary polityki UE związane z lasami

* ILUC – pośrednia zmiana użytkowania gruntów; ** RED – Dyrektywa RED dotycząca odnawialnych źródeł energii; *** LULUCF – użytkowanie gruntów, zmiana użytkowania gruntów i leśnictwo; **** LBA – prawnie wiążący instrument ws. lasów

Strategia leśna UE wyznacza ramy koordynacji działań. Na rycinie 3 jest przy niej znak zapytania, ponieważ w praktyce nie widać istoty tej strategii, tj. wielofunkcyjności w stosunku do wymienionych różnych obszarów polityki. Każdy z nich postrzega leśnictwo jednoaspektowo, przez pryzmat własnych priorytetów, brakuje podejścia całościowego. W bieżącym roku zostanie przeprowadzony średniookresowy przegląd realizacji Strategii leśnej UE i prawdopodobnie będzie ona wymagała pewnej rewizji w przyszłości, co miałyby służyć poprawie skuteczności koordynacji polityk UE.

Pierwszy przykład dotyczy ram polityki w zakresie klimatu i energii UE do roku 2030. W nawiązaniu do Protokołu z Kioto i Porozumienia paryskiego, ustalone zostały cele w zakresie redukcji emisji gazów cieplarnianych, energii odnawialnej i efektywności energetycznej (ryc. 4). Pierwsza kwestia dotyczy zmiany dyrektywy RED dotyczącej odnawialnych źródeł energii (Dyrektywa 2009/28/WE z 23.04.2009 r.). Debata

skupia się na biopaliwach, jednak stała biomasa leśna jest wciąż głównym źródłem energii odnawialnej w Europie. W zeszłym roku miał miejsce spór o to, czym jest „zrównoważona”, „trwała” biomasa. Uwidoczniły się w nim dwa odmienne spojrzenia: z jednej strony obecne jest podejście oparte na analizie ryzyka (ang. *risk based approach*), zgodnie z którym biomasa pozyskiwana w ramach trwałej gospodarki leśnej jest uznawana za „zrównoważoną” i po spełnieniu innych wymogów przez przedsiębiorstwo energetyczne kwalifikuje się ona do przyznania subsydiów. Drugie podejście – surowcowe (ang. *feedstock approach*), które nie znalazło uznania na poziomie UE – zakłada, że uznawana jest tylko biomasa składająca się z pozostałości drzewnych (tzn. tylko określone sortymenty drewna uznawane są za biomasę kwalifikującą się do subsydiowania).

Rycina 4. Ramy polityki w zakresie klimatu i energii UE do roku 2030

W trwającym sporze dużą rolę odegrały doniesienia naukowe na temat możliwości wykorzystania biomasy leśnej do łagodzenia zmian klimatu. Przywoływane wyniki badań wprowadzały jednak równocześnie duże zamieszanie, ponieważ z niektórych wynikało jasno, że biomasa leśna ma korzystny wpływ na łagodzenie zmian klimatu, wydzźwięk innych był natomiast wręcz przeciwny. Wszystko zależy od wielu czynników. Zagmatwana i pełna sprzecznych opinii debata naukowa sprzyjała wybiórczemu wykorzystywaniu wyników naukowych w debacie politycznej.

W swoich działaniach w omawianym przykładzie EUSTAFOR razem z innymi organizacjami działającymi w sektorze leśno-drzewnym – Konfederacją Europejskich Właścicieli Lasów (CEPF) oraz Komitetem Rolniczych Organizacji Zawodowych i Głównym Komitetem Spółdzielczości Rolniczej (COPA-COGECA) skupia się na:

- weryfikacji i sposobie wdrażania dyrektywy RED,
- zrozumieniu roli gospodarki leśnej i drewna,
- europejskim kontekście w zakresie trwałej gospodarki leśnej i łagodzenia zmian klimatu.

Drugi przykład również wiąże się z ramami polityki w zakresie klimatu i energii UE do roku 2030, jednak dotyczy projektu rozporządzenia w sprawie włączenia emisji i pochłaniania gazów cieplarnianych pochodzących z działalności związanej z użytkowaniem gruntów, zmianą użytkowania gruntów i leśnictwem do ram polityki klimatyczno-energetycznej do roku 2030 (Rozporządzenie LULUCF, COM (2016) 479). W dużym skrócie: przedstawienie przez Komisję Europejską propozycji przyjęcia tego rozporządzenia przyjęliśmy z satysfakcją, bowiem włącza ono do systemu rozliczania emisji gazów cieplarnianych również pochłanianie węgla przez ekosystemy leśne. Na poziomie państw członkowskich realizacja postanowień w dużym stopniu zależeć będzie od sposobu obliczania pochłaniania, co zostanie doprecyzowane w późniejszym czasie. Nadal jednak staramy się zrozumieć, jaki będzie realny wpływ nowych uregulowań na sektor leśny w każdym z państw członkowskich, ich ostateczny kształt w znacznej mierze zależeć będzie od współpracy zainteresowanych stron, w tym organizacji działających w sektorze leśno-drzewnym, na etapie opracowywania szczegółowych rozwiązań. W odniesieniu do tego konkretnego projektu współpraca organizacji sektora leśno-drzewnego polega na określeniu priorytetów istotnych dla przemysłu celulozowo-papierniczego, przerobu drewna i użytkowania gruntów, tj. producentów pierwotnych. Istotne było sprecyzowanie pewnych argumentów ważnych na poziomie europejskim, a nie szczegółowych kwestii sygnalizowanych przez decydentów, partie polityczne, poszczególne kraje członkowskie czy indywidualnych interesariuszy. W naszym wspólnym stanowisku próbowaliśmy ująć to, co ważne w skali Europy dla całego sektora leśnego – zarówno producentów, jak i użytkowników lasów i produktów sektora.

Trzeci przykład nawiązuje do biogospodarki. W tym roku spodziewane jest uaktualnienie strategii dotyczącej biogospodarki z 2012 r. Równocześnie następuje wdrażanie pakietu dotyczącego gospodarki o obiegu zamkniętym, wynikającego z przyjętego w 2015 r. Planu działań w zakresie gospodarki o obiegu zamkniętym. W dyskusji na temat kierunków biogospodarki związanej z lasami omawiane są następujące zagrożenia:

- różnica interesów w obrębie sektora leśnego i poza nim,
- utrata pełnej perspektywy – rozwijanie biogospodarki jest konieczne, aby odejść od paliw kopalnych, jednak nie można pozwolić, by zagrożone przez to były lasy i inne zasoby naturalne – wymaga to stworzenia dobrych ram prawnych,

- odmienne postrzeganie i znaczenie lasów w różnych częściach Europy,
- porównywanie drewna do innych surowców – drewno nie jest jak inne materiały, ma szczególne cechy, a jego pozyskanie nie jest tak energochłonne jak np. paliw kopalnych; nie zawsze jest to oczywiste dla decydentów.

Dwa lata temu opublikowaliśmy broszurę nt. biogospodarki, a niedawno opracowaliśmy zalecenia dotyczące polityki. Do najistotniejszych z nich należy:

- poprawa spójności polityki,
- włączenie zagadnień związanych z zarządzaniem ekosystemami,
- uznanie różnorodnych korzyści płynących z lasów w zakresie ochrony klimatu,
- docenienie transferu innowacji i technologii,
- wspieranie pełnego zakresu wykorzystania biomasy,
- wspieranie nowych rynków,
- zwiększanie konkurencyjności leśnictwa,
- zwiększanie świadomości i wspieranie współpracy.

Najlepszym sposobem mówienia o roli leśnictwa jest przedstawianie jego wkładu do trwałego rozwoju. Po pierwsze – przez doświadczenie zdobyte w praktyce, po drugie – w drodze strategicznej współpracy w ramach sektora leśnego i poza nim.

SUMMARY

Salvatore Martire

EUSTAFOR – European State Forest Association, Brussels

salvatore.martire@eustafor.eu

Advocating forestry: challenges and lessons learned from recent EU key policy developments

At European Union level, even if there is no common forest policy, the role of forests and sustainable forest management is recognized by multiple policies. In response to the increasing demands put on forests, in 2013 the EU adopted a new Forest Strategy, which provides a framework relevant to forests and the forest-based sector in relation to other relevant policies in the EU. Nonetheless, a number of policy initiatives have or might have an impact on the forest sector, which can lead to opportunities and challenges for forests and the forest sector. The study consists in sharing experiences on advocacy and communications with regards key policy

developments at EU level. The objective is to discuss three main aspects in relation to advocacy and communication: the role of science for policy support, the importance of stakeholder cooperation to advocate certain positions, and main challenges for forestry communications at EU level in relation to the bioeconomy. The aim of the study is to trigger discussions on communications' challenges for the sector and how to reach to non-forestry expert audiences.

Milan Sarvaš

Narodowe Centrum Leśne, Instytut Doradztwa i Edukacji, Zwolen, Słowacja

sarvas@nlcsk.org

Public relations w leśnictwie - najlepsze praktyki¹

1. WSTĘP

Sektor leśny stoi obecnie przed ciągłą koniecznością komunikowania się ze społeczeństwem, co w przeszłości nie było powszechną praktyką. Lasy stanowią dla społeczeństwa atrakcyjne i unikalne otoczenie do rekreacji, ale również są bogatym źródłem wiedzy i miejscem edukacji. Szczególnie w Europie znaczenie komunikacji i public relations (PR) w leśnictwie w ostatnich latach wzrosło. Zaskakujące jest to, że nawet w latach 90. XX w. słowacki sektor leśny nie poświęcał jakiegokolwiek uwagi działaniom PR. Podejmowano jedynie jednostkowe i nieskoordynowane działania i sam sektor przez długi czas polegał na pozytywnym postrzeganiu przez społeczeństwo. Również dla decydentów PR nie był priorytetem. Sytuacja zaczęła się poprawiać na początku obecnego stulecia. Działania z zakresu PR zostały włączone do oficjalnych dokumentów na poziomie UE (Strategia leśnictwa UE) oraz na poziomie krajowym (Ustawa leśna z 2005 r., Narodowy Program Leśny z 2007 r.). Nowa sytuacja pozwoliła przedsiębiorstwom i instytutom leśnym na podjęcie skoordynowanych działań public relations. W referacie przedstawiono przykłady połączonych działań PR w leśnictwie na Słowacji.

2. LEŚNICTWO NA SŁOWACJI

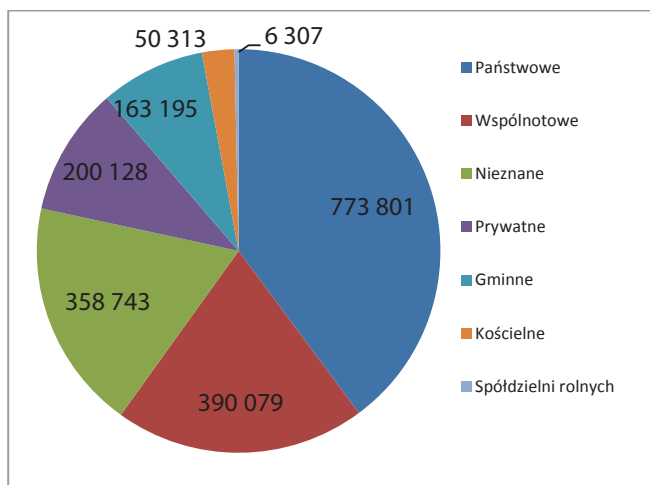
Na działania PR wpływ ma wiele czynników. Do najważniejszych z nich należą struktura zasobów leśnych i znaczenie sektora leśnego w kraju. W niniejszej części przedstawiono ogólne informacje o sektorze leśnym na Słowacji.

Własność leśna i zarządzanie lasami

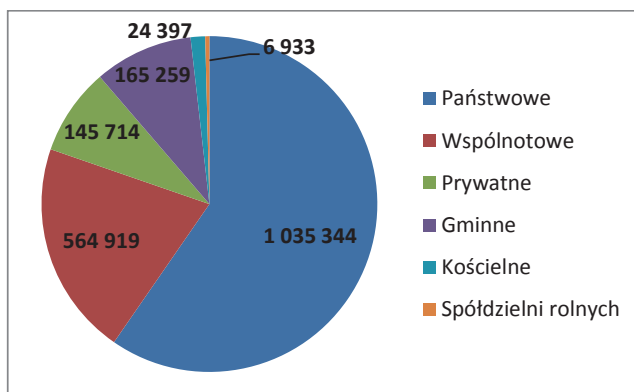
W 2015 r. państwo posiadało 773 801 ha lasów, tj. 39,8% całkowitej powierzchni lasów w kraju. W zarządzie przedsiębiorstw państwowych było 1 035 344 ha lasów, tj.

¹ Tłumaczył: Adam Kaliszewski

53,3% całkowitej powierzchni. 358 743 ha lasów ma nieustalonych właścicieli (18,5%). Strukturę własności i zarządzania lasami przedstawiono na rycinie 1 i 2.

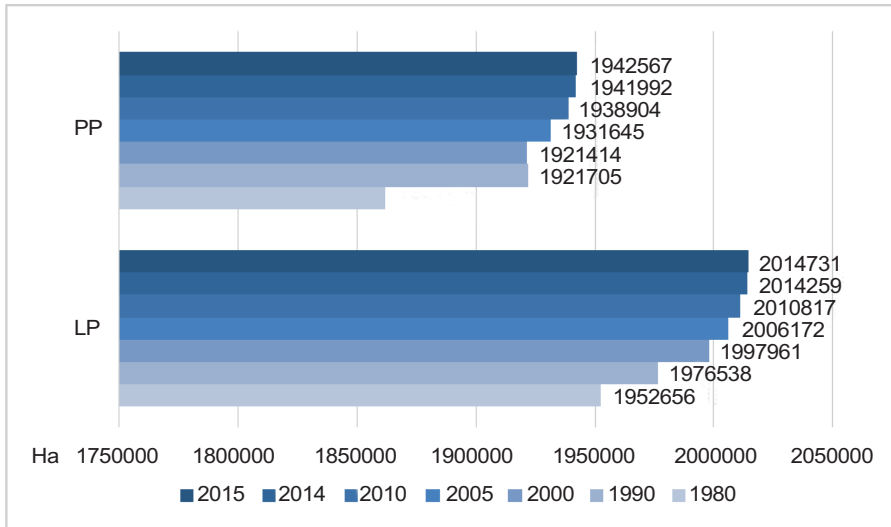
Rycina 1. Formy własności leśnej na Słowacji

Rycina 2. Zarządzanie lasami na Słowacji

Powierzchnia leśna

Powierzchnia gruntów leśnych stale wzrasta i w 2015 r. osiągnęła 2 014 731 ha. Powierzchnia lasów również wzrasta i w tym samym roku wynosiła 1 942 567 ha (ryc. 3). Lesistość, obliczana jako udział powierzchni gospodarstw leśnych w całkowitej powierzchni kraju, przekroczyła 41%.

Rycina 3. Zmiany powierzchni lasów (PP) i gruntów leśnych (LP) na Słowacji w latach 1980-2015 (źródło: Green Report 2015)

Kategorie lasów

Pod kątem głównych funkcji lasy słowackie dzielone są na trzy zasadnicze kategorie: produkcyjne (72% wszystkich lasów), ochronne (17,2%) i o specjalnym przeznaczeniu (10,8%). Wszystkie lasy, niezależnie od kategorii, pełnią różne funkcje (ponad 90% wszystkich lasów uznaje się za wielofunkcyjne).

Lasy produkcyjne zajmują powierzchnię 1,397 mln ha. Ich główną funkcją jest produkcja wysokiej jakości surowca drzewnego bez szkody dla innych ważnych funkcji ekologicznych i społecznych, wspieranych odpowiednimi środkami zagospodarowania, realizowanymi w ramach zrównoważonej gospodarki leśnej. Słowackie lasy charakteryzują się dość zróżnicowanym składem gatunkowym. Do najważniejszych gatunków drzew należą: buk (33,2%), świerk (23,4%) i dąb (10,6%).

Pozyskanie drewna

Całkowite pozyskanie drewna w 2015 r. wyniosło 9,14 mln m³. Duży udział użytkowania przygodnego (57%) był związany z usuwaniem wiatrołomów spowodowanych huraganem w dniach 14 i 15 maja 2014 r.

Struktura organizacyjna i instytucjonalna leśnictwa na Słowacji

- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (MRROW) jest najwyższym organem administracji leśnej. Na poziomie kraju, w 8 urzędach regionalnych, funkcjonują wydziały rolnictwa i wydziały środków naprawczych. Ponadto na poziomie powiatów działa 49 wydziałów. Nadzór nad lasami wojskowymi i mającymi

znaczenie dla obronności kraju sprawuje Ministerstwo Obrony przez Urząd Leśnictwa i Łowiectwa.

- W sektorze leśnym działają następujące organizacje i stowarzyszenia: Słowacka Izba Leśnictwa, Słowacka Izba Łowiecka, Stowarzyszenie Pracodawców Sektora Leśnego oraz Rada Prywatnych Właścicieli Lasów obejmująca: Słowacką Unię Lasów Diecezjalnych, Stowarzyszenie Lasów Gminnych, Unię Prywatnych Właścicieli Lasów, Lasy Wspólnotowe i Gminne Regionu Bańskiej Bystrzycy oraz Unię Regionalnych Zrzeszeń Właścicieli Lasów Niepaństwowych.
- Lasy na Słowacji są certyfikowane w ramach systemów PEFC i FSC. Powierzchnia lasów objętych certyfikacją PEFC wynosi 1 254 466 ha (64,6% wszystkich lasów). Powierzchnia lasów Słowacji z certyfikatem FSC wynosi 146 941 ha.

Obecną sytuację słowackiego sektora leśnego opisują następujące stwierdzenia:
Mocne strony i szanse leśnictwa:

- istnienie aktualnych dokumentów polityki leśnej i wiążących regulacji w dziedzinie leśnictwa,
- rosnąca zasobność drzewostanów i całkowity zapas na pniu,
- rosnący przyrost i pozyskanie drewna,
- poprawa jakości odnowienia naturalnego drzewostanów,
- zwiększający się zakres prac pielęgnacyjnych,
- ochrona zasobów genowych lasów,
- stabilny niepaństwowy sektor leśny.

Słabe punkty i zagrożenia leśnictwa:

- duży udział przygodnego pozyskania drewna,
- spodziewany negatywny wpływ zmian klimatu na lasy,
- niedostateczna gęstość i jakość sieci dróg leśnych na niektórych obszarach,
- niedostateczne finansowanie oraz gospodarowanie usługami ekosystemowymi i funkcjami lasów (płatności za usługi ekosystemowe),
- negatywne postrzeganie leśnictwa przez społeczeństwo.

3. OBECNA SYTUACJA W ZAKRESIE PR

Znaczenie działań związanych z PR zostało zwiększone przez włączenie ich do strategicznych słowackich dokumentów leśnych. Na przykład Ustawa leśna (§ 55) daje możliwość wykorzystania środków budżetu państwa na działania PR w leśnictwie i edukacji leśnej w celu wspierania trwałej gospodarki leśnej. Ponadto Narodowy Program Leśny Słowacji w ramach strategicznego celu 5 „Wzmacnianie współpracy, koordynacji i komunikacji” określa Priorytet 18 w następujący sposób: „Wspieranie edukacji ekologicznej i systematyczna praca ze społeczeństwem w celu osiągnięcia pozytywnej zmiany w postrzeganiu leśnictwa”.

Na Słowacji kwestiami public relations w leśnictwie zajmuje się kilka organizacji (Narodowe Centrum Leśne, państwowe przedsiębiorstwa leśne, Izba Leśna, szkoły leśne, Stowarzyszenie Lasów Gminnych, PEFC etc.). Wśród nich dominuje przedsiębiorstwo państwowe Lasy Republiki Słowackiej (LESY Slovenskej republiky, LESY SR). W tabeli 1 przedstawiono główne działania z zakresu PR realizowane w 2015 r. przez LESY SR.

Tabela 1. Działania PR przedsiębiorstwa LESY SR w 2015 r.

Działania dotyczące PR (projekt)	Liczba uczestników / dostępnych miejsc / ścieżek	Uwagi
Muzeum Leśnictwa	45 584	Całkowita liczba odwiedzających od 2003 roku: 529 658 osób
Muzeum Leśnictwa i Drewna	22 950	Liczba odwiedzających rocznie
Miejsca o dużym znaczeniu dla leśnictwa (FIS)	2	Całkowita liczba FIS: 43
Leśne ścieżki edukacyjne	2	Całkowita długość ścieżek: 210 km

Mimo pozytywnego trendu w zakresie działań PR, następujące kwestie nadal pozostają otwarte:

- brak wspólnej strategii PR dla leśnictwa,
- brak komunikacji i współpracy między organizacjami leśnymi,
- słaba koordynacja z innymi interesariuszami (w tym organizacjami ochrony środowiska, przyrodniczymi i pozarządowymi),
- zaniebywana i niedoceniana komunikacja ze społeczeństwem, niski poziom poinformowania społeczeństwa o sprawach leśnictwa,
- niewystarczające kadry w zakresie PR w leśnictwie, brak profesjonalistów,
- brak środków finansowych na promowanie leśnictwa.

4. NAJLEPSZE PRAKTYKI PR W LEŚNICTWIE

Na Słowacji PR związany z leśnictwem charakteryzują różne podejścia. Poszczególne działania zależą od wielu czynników: rodzaju organizacji leśnej, grupy docelowej, kanałów komunikacyjnych itp. W niniejszej części przedstawione zostały projekty PR w leśnictwie, dotyczące proaktywnej prezentacji leśnictwa i charakteryzujące się włączeniem różnych organizacji leśnych i nieleśnych.

Pedagogika leśna

Pedagogika leśna jest istotną częścią edukacji z zakresu ochrony środowiska, skupiającą się na poznaniu przyrody, życia w lesie i odkrywaniu tajemnic przyrody przez

zabawę i bezpośrednio doświadczenie. Opiera się na zmysłowym poznawaniu przyrody w ramach nauczania eksperymentalnego, rozwijającego wszystkie aspekty osobowości człowieka. Działania pedagogiczne mają zazwyczaj miejsce bezpośrednio w środowisku przyrodniczym – w lasach – i dostarczają informacji o środowisku, jego ochronie i trwałym rozwoju. Pedagogika leśna jest częścią PR w leśnictwie i stanowi najprostszy sposób komunikowania się leśników ze społeczeństwem.

Cele pedagogiki leśnej

- zachęcanie do wizyty w lesie,
- rozbudzanie zainteresowania lasami, przyrodą i ochroną środowiska,
- zaangażowanie wszystkich zmysłów,
- przekazywanie informacji przy wykorzystaniu „realnych” przykładów,
- zapewnienie długotrwałej wiedzy,
- skupienie się na rozwoju pełnej osobowości,
- przybliżenie pracy leśników i zadań leśnictwa,
- stworzenie pozytywnej relacji z wartościami oraz kształtowanie odpowiedzialnego i zrównoważonego korzystania z zasobów przyrodniczych,
- motywowanie do zmiany osobistego poczucia odpowiedzialności za ochronę bogactwa leśnego,
- przekazywanie tradycji leśnych kolejnym pokoleniom.

Grupy docelowe pedagogiki leśnej

- dzieci z przedszkoli i szkół podstawowych,
- uczniowie szkół średnich i studenci uczelni wyższych,
- nauczyciele i pedagodzy,
- ludzie niepełnosprawni,
- klasy przyrodnicze i grupy dzieci,
- rodziny z dziećmi, dorośli, seniorzy.

System pedagogiki leśnej na Słowacji

Pierwsze działania z zakresu pedagogiki leśnej rozpoczęto w 2002 r., po tym, jak dwóch słowackich leśników wzięło udział w kursie edukacyjnym w Austrii. Ważnym momentem był rok 2006, gdy Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich przejęło zadania z zakresu pedagogiki leśnej. Ministerstwo delegowało kompetencje w zakresie koordynacji pedagogiki leśnej do Narodowego Centrum Leśnego – Instytutu Doradztwa Leśnego i Edukacji (NFC–IFCE) w Zwoleniu. Do głównych zadań NFC–IFCE należy:

- kształcenie pedagogów leśnych i ich dalszy rozwój,
- przygotowywanie materiałów edukacyjnych,
- wdrażanie pedagogiki leśnej do systemu szkolnictwa,

- reprezentowanie Słowacji w Sieci Komunikacji Leśnej (Podgrupa Pedagogika Leśna),
- przygotowywanie i wdrażanie projektów związanych z pedagogiką leśną,
- koordynacja pedagogiki leśnej z różnymi dziedzinami leśnictwa itp.

Pedagodzy leśni są pracownikami przedsiębiorstw i instytucji leśnych, zatrudnionymi w kierownictwie lub na stanowiskach technicznych i gospodarczych w organizacjach leśnych, lub są nauczycielami w szkołach leśnych. Certyfikowany pedagog leśny powinien spełniać następujące wymagania:

- posiadać co najmniej średnie wykształcenie leśne,
- ukończyć szkolenie z zakresu pedagogiki leśnej, akredytowane przez Ministerstwo Edukacji (w 2017 r.).

Kurs pedagogiczny jest organizowany corocznie przez Narodowe Centrum Leśne – Instytut Doradztwa Leśnego i Edukacji w Zwoleniu. W całym kraju jest obecnie 332 certyfikowanych pedagogów (stan na grudzień 2017 r.).

Uczestnik szkolenia uzyskuje niezbędną wiedzę i umiejętności z zakresu psychologii rozwojowej, pedagogiki i dydaktyki nauczania, komunikacji pedagogicznej, dramy w edukacji, nauczania eksperymentalnego i w ramach projektów, pracy ze społeczeństwem w sektorze leśnym oraz podstaw komunikacji i pracy z ludźmi o specjalnych potrzebach (niepełnosprawnymi). Do pomyślnej realizacji działań pedagogicznych potrzebne jest zrozumienie wszystkich tych zagadnień.

Pedagodzy leśni wykonują wiele zadań dla różnych grup docelowych. Główne zadania skierowane są do dzieci w wieku 5–12 lat i w tej grupie dominują tzw. „spacery leśne”. Podczas 1–1,5-godzinnego spaceru w lesie pedagog realizuje z dziećmi kilka zadań dostosowanych do wieku. Podstawowe działania skupiają się na wykorzystaniu różnych zmysłów (grupa docelowa: przedszkolacy). Spacerzy leśne mogą być wykorzystane do nauki matematyki, biologii, języków obcych itp. Naturalnie spacer daje możliwość przekazania dzieciom i ich nauczycielom informacji o leśnictwie i gospodarce leśnej.

W spacerze leśnym uczestniczą również nauczyciele i w idealnych warunkach są oni włączani w cały proces jego przygotowania i przeprowadzenia. W grupie na 1–2 pedagogów przypada 20–25 dzieci. Zajęcia przeważnie są bezpłatne (organizowane przez LESY SR), ponieważ obecnie pedagodzy leśni są pracownikami przedsiębiorstw/organizacji i działalność pedagogiczna stanowi uzupełnienie ich podstawowych zadań w organizacji. Z drugiej strony niektóre przedszkola chcą wносить opłaty za spacerzy leśne (około 50 € za spacer), co pozwala na włączenie do tych działań również indywidualnych/prywatnych pedagogów.

Rycina 4. „Spacer leśny” dla dzieci

Rycina 5. Działania z zakresu pedagogiki leśnej dla seniorów

„Dni Leśnictwa”

„Dni Leśnictwa” są projektem o zasięgu krajowym. Jego celem jest kształtowanie pozytywnego nastawienia szerokich grup społecznych do lasów i zawodu leśnika.

Główne cele:

- włączenie leśników w dynamiczną i metodyczną komunikację ze społeczeństwem,

- dostarczenie społeczeństwu informacji o znaczeniu i funkcjach lasów,
- zbudowanie relacji między młodym pokoleniem a przyrodą,
- zwiększenie wiedzy społeczeństwa na temat środowiska,
- motywowanie ludzi do uznania odpowiedzialności za środowisko,
- prezentacja działań leśnych.

„Dni Leśnictwa” organizowane są corocznie i odbywają się w dniach 20 kwietnia – 1 maja w czterech miejscowościach w kraju (Zwoleń, Bratysława, Kieźmark, Koszyce), a w pewnym zakresie również w innych regionach. Na przykład w oficjalnym otwarciu uroczystości „Dni Leśnictwa” w 2017 r. w Zwoleniu uczestniczyło 29 leśnych i nieleśnych partnerów i 6 mediów partnerskich. Ponadto wydarzenie zostało wsparte radiowym konkursem „Co wiesz o lesie?”.

Rycina 6. Rynek w Zwoleniu podczas otwarcia „Dni Leśnictwa”

Rycina 7. Imprezy dla dzieci podczas otwarcia „Dni Leśnictwa”

„Zwoleń – Miasto Leśnictwa”

W 2016 r. pomiędzy 11 organizacjami leśnymi i prezydentem Zwolenia zostało podpisane porozumienie. W Zwoleniu mają siedzibę następujące organizacje leśne:

- Stowarzyszenie Prywatnych Właścicieli Leśnych Regionu Bańskiej Bystrzycy,
- Stowarzyszenie Lasów Gminnych,
- Euroforest Ltd,
- Przedsiębiorstwo Leśne Miasta Zwoleń,
- Wydział Leśny Uniwersytetu Technicznego,
- Instytut Ekologii Lasu,
- Narodowe Centrum Leśne,
- PEFC Słowacja,
- Słowacka Izba Leśna,
- Państwowe Przedsiębiorstwo Leśne – Muzeum Leśnictwa i Drewna,
- Techniczny Uniwersytet w Zwoleniu.

Głównym celem współpracy jest przedstawienie Zwolenia jako miasta leśnictwa i skoordynowanie działań PR wszystkich partnerów porozumienia. Współpraca między organizacjami leśnymi a Zwoleniem rozpoczęła się od zaoferowania działań z zakresu pedagogiki leśnej szkołom i przedszkolom oraz wspólnych projektów rewitalizacji parków miejskich.

Rycina 8. „Zwoleń - Miasto Leśnictwa” - billboard przy wjeździe do miasta

„Dzieciący Uniwersytet Leśny”

Projekt „Dzieciący Uniwersytet Leśny” rozpoczął się w 2010 r. Jest on koordynowany przez Narodowe Centrum Leśne, a pozostałymi partnerami są: LESY SR, Technikum Leśne w Bańskiej Szczawnicy, Lasy Państwowe Tatrzańskiego Parku Narodowego, Wydział Leśny Uniwersytetu Technicznego w Zwoleniu oraz miasto Zwoleń. Na początku „Uniwersytet” był finansowany przez Słowacką Agencję Badań i Rozwoju w ramach projektu dotyczącego propagowania nauki wśród uczniów. Po pozytywnym

przyjęciu, pod koniec projektu jego koordynator przekonał nowych partnerów do kontynuacji projektu. Od 2011 r. „Uniwersytet” jest wspierany finansowo przez Lasy i Nieruchomości Wojskowe Republiki Słowacji oraz LESY SR. Ponadto do projektu włączyli się inni partnerzy: Wydział Leśny Uniwersytetu Technicznego, miasto Zwoleń oraz szkoły podstawowe regionu zwoleńskiego. Bezpośrednią grupą docelową są 10–11-letni uczniowie szkół podstawowych. Pośrednimi odbiorcami są nauczyciele i rodzice. Podczas roku szkolnego (listopad-maj) uczniowie raz w miesiącu uczestniczą w zajęciach na Wydziale Leśnym (część teoretyczna). Lekcje te są przygotowywane przez wykładowców uniwersyteckich oraz specjalistów leśnych i są dostosowane do programu nauczania. Zajęcia w lesie (część praktyczna) skupiają się na gospodarce leśnej (zalesienia, zagospodarowanie lasu, ochrona lasu itd.) oraz na działaniach z zakresu pedagogiki leśnej. Zakończenie zajęć następuje podczas oficjalnej ceremonii, podczas której dzieciom przyznawane są dyplomy ukończenia „Dziecięcego Uniwersytetu Leśnego”. W ciągu 8 lat realizacji projektu „Uniwersytet” ukończyło już 320 uczniów.

Rycina 9. Zajęcia dla dzieci podczas „Dziecięcego Uniwersytetu Leśnego”

Rycina 10. Zakończenie zajęć na „Dziecięcym Uniwersytecie Leśnym”

„Las ukryty w książce”

W 2011 r. rozpoczął się projekt „Las ukryty w książce”. Opiera się on na współpracy między Narodowym Centrum Leśnym (koordynator), przedsiębiorstwem LESY SR (finansowanie), szkołami podstawowymi i bibliotekami regionalnymi. Biblioteki regionalne są miejscami spotkań uczniów z pedagogami leśnymi. Podczas „spotkań bibliotecznych” pedagodzy razem z uczniami czytają książki poświęcone przyrodzie. Następnie prowadzona jest dyskusja. Głównym celem projektu jest przybliżenie uczniom lasów i przyrody oraz propagowanie czytelnictwa. Dodatkowo organizowane są różne konkursy tematycznie związane z lasami. Na przykład w 2016 r. tematem konkursu było opracowanie pocztówek leśnych. Z 48 szkół nadesłano w sumie 2876 pocztówek. Co roku komisja ocenia prace i wyłania zwycięzców, którzy otrzymują nagrody.

Rycina 11. Wyniki projektu - pocztówki leśne

„Las dla społeczeństwa – las bez barier”

W latach 2015–2017 realizowano międzynarodowy projekt „Las dla społeczeństwa – las bez barier”. Projekt był sfinansowany w ramach grantu norweskiego, a partnerem wiodącym była Słowacja (Narodowe Centrum Leśne). W inicjatywie uczestniczyli partnerzy ze Słowacji, Norwegii i Ukrainy:

1. Instytut Upowszechniania Wiedzy o Leśnictwie (Forestry Extension Institute; Norwegia, NGO),
2. Forza: Agencja Zrównoważonego Rozwoju Regionu Karpackiego (Ukraina, NGO),
3. Park Narodowy „Zaczarowany Kraj” (Ukraina, organizacja państwowa),
4. Państwowa Administracja Leśnictwa i Łowiectwa Regionu Karpackiego (Ukraina, organizacja państwowa),
5. Przedsiębiorstwo Leśne Miasta Koszyce (Słowacja, organizacja publiczna),
6. Pro Populo Poprad (Słowacja, właściciele lasów prywatnych),
7. Słowacka Rada Niepełnosprawnych (Słowacja, NGO),
8. technika leśne (Słowacja, organizacje publiczne).

Celem projektu było ustanowienie międzypaństwowego partnerstwa służącego rozwojowi i promocji turystyki (szczególnie w lasach). Dodatkowymi celami była poprawa wielofunkcyjnej gospodarki leśnej, realizacji funkcji społecznych lasów oraz rozwijanie usług dla odwiedzających i turystów, w tym młodych pokoleń i osób niepełnosprawnych.

Osiągnięcia projektu:

- ustanowienie trwałych struktur współpracy: klaster Słowacja–Ukraina (19 członków),
- akredytacja programów edukacyjnych „Przewodnik leśny”,
- wybudowanie po stronie słowackiej i ukraińskiej nowej infrastruktury rekreacyjnej, informacyjnej i edukacyjnej; ogółem utworzono lub odnowiono 16 interaktywnych miejsc edukacyjnych, 7 ścieżek edukacyjnych, 67 tablic informacyjnych i 9 zadaszeń, z dostępem dla osób niepełnosprawnych,
- opracowanie materiałów edukacyjnych i publikacja wybranych przykładów – dobre praktyki edukacji leśnej z Norwegii i Słowacji,
- 4 wycieczki studyjne na Słowację, Ukrainę i do Norwegii, w których wzięło udział 120 uczestników z Ukrainy i Słowacji,
- ukończenie łącznie przez 39 uczestników ze Słowacji i Ukrainy kursu przewodników leśnych i uczestnictwo ponad 70 dzieci w programie „przygodowym”,
- zorganizowanie dwóch międzynarodowych obozów leśnych dla 40 dzieci z Ukrainy, Słowacji i Norwegii (letni obóz odbył się na Słowacji, a zimowy w Norwegii),
- opracowanie interaktywnych materiałów edukacyjnych dotyczących karpackiej flory i fauny, zawierających tablicę magnetyczną i liczne arkusze wydrukowane w wersji słowackiej i ukraińskiej,
- stworzenie koncepcji pedagogiki leśnej dla regionu karpackiego.

Rycina 12. Nowe urządzenia rekreacyjne - ścieżka dla osób niepełnosprawnych

Rycina 13. Letni obóz leśny

5. WNIOSKI

Poprawy wymagają następujące kwestie:

1. Opracowanie i wdrożenie kompleksowej strategii PR i zapewnienie adekwatnych warunków instytucjonalnych dla proaktywnych działań PR w leśnictwie.
2. Zapewnienie koordynacji i współpracy w zakresie PR między organizacjami leśnymi.
3. Włączenie większej liczby organizacji nieleśnych do leśnych działań PR (gminy, szkoły, organizacje turystyczne itp.).

4. Włączenie działań PR do „tradycyjnych” operacji leśnych.
5. Skupienie się na pedagogice leśnej, która wydaje się być bardzo skutecznym narzędziem PR w leśnictwie.
6. Uzyskanie istotnych informacji związanych z efektywnością różnych proaktywnych projektów PR (rozpoczęcie systematycznych badań) i działań edukacyjnych dla pracowników organizacji leśnych.
7. Zapewnienie warunków finansowych i organizacyjnych dla PR oraz profesjonalizacja tych działań.

SUMMARY

Milan Sarvaš

National Forest Centre – Institute for Forest Consulting and Education, Zvolen, Slovakia

sarvas@nlcsk.org

Public relations in forestry - best practices

In this paper are presented examples of public relations (PR) activities in forestry in Slovakia. Forestry is considered mostly in context of productive aspects, but the general public demand also other benefits, like tourism, recreation, education, rural development etc. The sustainable forest management (SFM) is considered as an effective approach to secure all these benefits. The main principles of SFM are implemented through National Forest Programme of the Slovak Republic, where one of the main priorities is defined as: *to support environmental education and systematic work with the public to achieve a positive change in perception of forestry by the public*. Based on general information on forestry in Slovakia (forest cover, ownerships, forestry administration) the main problems and challenges which is PR in forestry faced are described. Generally, the main problem seems to be connected with the interruption of the contact and relationship among public and nature and insufficient communication by those in the forestry sector with society. It is necessary for the PR in forestry to utilise a mutual cooperation of dominant forestry stakeholders. Last 10 years in Slovakia has been set up many projects relating to PR in forestry. Some of programmes dealing with forest related environmental education – forest pedagogy, ecotourism and forestry communications projects are presented. The programmes highlight increasing knowledge about forests together with physical activities in woodland and strengthening personal responsibility for natural resources conservation. Public participation and involvement in programmes result in better understanding and perception of forest sector as well as benefits to society in spending more time outdoor in healthy environment. For the improving

of PR in forestry is necessary to: 1) elaborate and implement a comprehensive strategy and ensuring adequate institutional conditions for PR activities 2) improve coordination and cooperation in PR among forest and non-forest organisations, 3) improve financial and organisational conditions for PR with focus on professionalization of these activities.

LITERATURA

Annual report of State Forest Enterprise of Slovak Republic: 2015
Annual report of State Forest Enterprise of Slovak Republic: 2016
Report on Forestry in the Slovak Republic per year 2015 – Green report
www.forsoc.org
www.lesnapedagika.sk
www.lesnockedni.sk

Stanisław Ormanty

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

sormanty@tchr.org

Etyka i prawda w komunikacji społecznej

Komunikacja, pojęcie wywodzące się od łacińskich słów *communicare* i *communicatio* (przekazywanie informacji, porozumiewanie się), oznacza na ogół dwukierunkowy przepływ informacji.

Komunia: łac. *cum* – „współ”, „razem z”, *munus* – powinność, obowiązek, zadanie. Sposób bytowania i działania osób we wzajemnym odniesieniu, przez co siebie potwierdzają i afirmują wzajemnie oraz tworzą najściślejszą wspólnotę.

Communicare – czynić coś powszechnie wiadomym; *communis* – wspólny, ogólny, powszechny; *communicatio*: wymiana, łączność, rozmowa.

Słowo komunikowanie pochodzi od łacińskiego czasownika *communico* (udzielać komuś wiadomości) i rzeczownika *communio* – wspólnota, wspólność i oznacza wejście we wspólnotę, jedność, solidarność z kimś, wzajemną więź, oddanie, współudział i uczestnictwo w kimś lub czymś. Łacińskie *communio*, *communicare* oznacza: dzielić się, brać udział w czymś. Dopiero w XVI wieku nadano mu znaczenie: transmisja, przekaz.

Komunikowanie to proces wytwarzania, przekształcania i przekazywania informacji między jednostkami, grupami i organizacjami społecznymi. Celem komunikowania jest stałe i dynamiczne kształtowanie, modyfikacja bądź zmiana wiedzy, postaw i zachowań w kierunku zgodnym z wartościami i interesami oddziałujących na siebie podmiotów.

Odpowiednikiem łacińskiego *communio* jest greckie słowo *koinonia*.

Kiedy mówimy o komunikacji społecznej, to mamy na myśli przede wszystkim *communio personarum* – komuniam osób.

Każde wypowiedziane przez nas słowo niesie ze sobą nie tylko jakąś treść, ale także konkretny ładunek emocjonalny i duchowy. Zapisuje się w pamięci, oddziałując na umysł i prawdę. Buduje lub niszczy.

Wiele konfliktów i podziałów, które wyrastają na gruncie relacji, ma swój początek w niewłaściwie, lekkomyślnie wyrażonej myśli, w skrótce, który rozmówca źle odczytał, a czasem w celowo, z premedytacją wypowiedzianej opinii czy ocenie. Mądrze dobrane słowa mogą bardzo pomagać w pielęgnowaniu wzajemnych relacji. Trzy słowa: proszę, dziękuję, przepraszam są weryfikatorami naszej kultury osobistej,

dojrzałości społecznej, wrażliwości. Umiejętność właściwej komunikacji, dobierania słów, wrażliwość i odpowiedzialność za to, co mówimy, są bezcenne. Tego trzeba się ciągle uczyć.

Komunikacja interpersonalna jest zatem wspólnym dzieleniem się informacjami, wymianianiem ich między odbiorcą i nadawcą za pośrednictwem jakiegoś kanału. Zdolność komunikowania się sprawia, że człowiek jest istotą społeczną.

Elementy procesu komunikowania:

1. Osoby: nadawca – rozpoczyna proces komunikowania, przekazuje informacje i chce osiągnąć przez to jakiś określony cel; odbiorca – odbiera komunikat nadany przez nadawcę.
2. Komunikat, czyli przekazywane informacje, wiadomości.
3. Informacja zwrotna – (*feedback*), czyli to, jak odbiorca przyjął komunikat nadany przez nadawcę.
4. Środki komunikowania – nośnik informacji, kanał, medium, np. komunikujemy za pomocą słów, gestów itp. Jak dowodzą badania na temat komunikacji interpersonalnej, poszczególne kanały przekazu informacji mają zróżnicowany wpływ na kształtowanie ogólnej oceny wypowiedzi. I tak treść wyrażona przez słowa wpływa jedynie w 7%; przekaz zawarty w tonie głosu decyduje w 38%; przekaz zawarty w mimice twarzy decyduje w 55%.
5. Kod – czyli np. język, którym się posługujemy. Informacja przekazana przez nadawcę jest zakodowana, przekształcona w symbole; odbiorca ma za zadanie dekodować informację, poddawać komunikat swoistej interpretacji, używając przy tym odpowiedniego klucza tak, aby uzyskać przydatną informację.
6. Filtr – szum, wszystko, co zakłóca lub uniemożliwia komunikację.
7. Kontekst komunikacyjny, czyli środowisko, w którym dokonuje się proces przekazu: pomieszczenie, temperatura, wydarzenia wcześniejsze, kolor sali, dźwięki z zewnątrz. Ważny jest także kontekst kulturowy, a więc poznanie odbiorcy, jego pochodzenia, wykształcenia itd.

RODZAJE KOMUNIKACJI

Wyróżniamy przede wszystkim dwa rodzaje komunikacji: werbalną i niewerbalną. Komunikacja werbalna to komunikacja wyrażona za pomocą słów: mówionych, pisanych. Komunikacja niewerbalna może wyrażać się przez: sposób, w jaki tworzymy otoczenie fizyczne, w którym żyjemy: dom, pracę, samochód, rodzinę, przyjaciół; sposób, w jaki się poruszamy, wykonujemy różne czynności; napięcie lub rozluźnienie w całym ciele; ton głosu, natężenie i intonację (mówienie chłodne, ciepłe, monotonne, dynamiczne, oschłe, ostre, łagodne, ciche, głośne, spokojne lub nerwowe); nasz wygląd: twarz, włosy, ciało, odzież i jej kolor, wyrażanie męskości, kobiecości; wyraz twarzy, mimikę, gestykulację; dźwięki paralingwistyczne – ekspresję uczuć poprzez wokalizacje takie

jak: mruczenie, posapywanie, mlaskanie, gwizdanie, westchnienia; odległość, w jakiej stajemy od siebie, bliskość, dotyk, kontakt fizyczny.

Bardzo źle na komunikację wpływa niezgodność komunikatu przekazywanego werbalnie z komunikacją niewerbalną.

Ważność komunikacji – dlaczego? Dzięki komunikacji możemy porozumiewać się z innymi, przekazywać im nasze odczucia, myśli, przekonania, potrzeby, dzielić się tym, co dla nas ważne i istotne.

Bez komunikacji niemożliwe byłoby życie w społeczności.

Mówiąc fachowo, komunikacja spełnia następujące funkcje: 1) informacyjną – przekazywanie i pozyskiwanie informacji w celu podjęcia konkretnych działań, decyzji, osiągnięcia określonych celów; 2) kontrolną – sprawowanie kontroli, wyznaczanie ról społecznych, obowiązków względem siebie i innych; 3) emotywną – umożliwia wyrażanie uczuć, pozwala na ekspresję emocji, daje szansę na zaspokojenie potrzeb psychospołecznych; 4) motywacyjną – zachęca do podejmowania określonych czynności, zmiany zachowań, osiągania celów.

W języku polskim przy opisywaniu zjawiska komunikowania używa się zwykle terminu „środki masowego przekazu”. Jest to pozostałość minionej epoki, kiedy relacja nadawca–odbiorca była wyłącznie jednokierunkowa. Zamiast mówić o komunikowaniu, używając pochodzącego z łaciny terminu *communicatio*, język polski z uporem korzysta ze słowa „przekaz”. Przekaz – to przede wszystkim nakaz – „prikaz”. Komunikowanie natomiast prowadzi do jednoczenia i budowania wspólnoty. Gdy mowa o komunikowaniu – chodzi zawsze o relację zwrotną.

Rzetelne informowanie leży u podstaw komunikacji społecznej, która jednak nie ogranicza się do przekazywania danych dotyczących konkretnych faktów. Komunikacja pomiędzy społeczeństwem, dziennikarzami oraz światem polityki, dokonująca się za pośrednictwem mediów powinna zwracać się ku rozumieniu rzeczywistości. A to nie tylko mechaniczne przyswajanie treści zawartych w przekazie informacyjnym. Rozumienie świata zawiera coś więcej niż stwierdzenie, że pewne zdarzenia miały miejsce.

BŁĘDY W KOMUNIKACJI

Najbardziej widoczną barierą w komunikowaniu się są różnice kulturowe, język, czyli kod, którym się posługujemy, oraz czynniki zewnętrzne, takie jak: hałas, szum, powodujące dezorganizację i niemożność zrozumienia drugiej osoby. Te zakłócenia są ewidentne i dla każdego zrozumiałe. Jednak to nie one są najczęstszą przyczyną konfliktów i nieporozumień w komunikacji. Trudności, które najczęściej wywołują nieporozumienia między ludźmi, są niestety o wiele bardziej subtelne i często trzeba dużej autorefleksji, żeby spojrzeć z szerszej perspektywy i zrozumieć, czemu mimo wspólnych chęci nie możemy się dogadać?

Do czynników zakłócających komunikację należą:

1. Zakłócenie emocjonalne, czyli stan emocjonalny, w którym aktualnie jesteśmy. Ten sam bląhy komunikat, który nie wzbudzi naszych emocji, kiedy jesteśmy szczęśliwi i pozytywnie nastawieni do świata, może wzbudzić w nas złość, kiedy mamy zdecydowanie gorszy dzień. Często zdarza się, że rodzic, który wrócił z pracy zmęczony i poirytowany, zdenerwuje się na prośbę dziecka o wspólną zabawę, podczas gdy w czasie wolnym to samo zdanie wzbudzi w nim bardzo pozytywne emocje.
2. Negatywne nastawienie do nadawcy, brak akceptacji odbiorcy – jeśli kogoś nie lubimy, nie akceptujemy, z góry odbierzemy jego komunikat jako wrogi, podczas gdy ten sam komunikat z ust osoby lubianej będzie przez nas odebrany pozytywnie.
3. Brak zaufania do drugiej osoby sprawi, że będziemy z dużą ostrożnością odbierać jej komunikaty, co niekorzystnie wpłynie na daną relację.
4. Nieoddzielanie osoby od jej zachowania – inaczej odbierzemy ten sam komunikat od osoby, która jest w stanie zdenerwowania, a inaczej, kiedy powie to samo, ale będąc w pogodnym nastroju.
5. Brak umiejętności efektywnego słuchania – kiedy słuchając, nie próbujemy zrozumieć drugiej osoby, wejść w jej stan emocjonalny, tylko skupiamy się na własnych przemyśleniach, uczuciach i przekonaniach (tzw. „przedrozumienie” zakłóca sztukę słuchania).
6. Nakazywanie, polecenie, moralizowanie, pouczanie, krytykowanie, potępienie, wyśmiewanie, manipulowanie – powoduje niechęć u odbiorcy, chęć ucieczki, obrony własnego „ja”, wywołuje poczucie nierówności, zniechęca do komunikacji w ogóle, niszczy poczucie własnej wartości drugiej osoby.
7. Etykietowanie, szufladkowanie, klasyfikowanie – powoduje zniekształcenie w odczytywaniu nadawanych przez drugą osobę komunikatów, odczytywanie ich w sposób stereotypowy.
8. Trudności wynikające z błędnego interpretowania faktów lub uogólnienia.
9. Poczucie wyższości lub niższości, które powodują fałszywą interpretację kierowanych do nas komunikatów przez pryzmat oceny własnej osoby.
10. Uciekanie od tematu, obojętność, brak zainteresowania tym, co mówi do nas nadawca, powoduje jego wycofanie się, zniechęcenie do dalszego podejmowania rozmowy.
11. Stosowanie sarkazmu lub dowcipkowanie, nieadekwatne do sytuacji.
12. Status społeczny i interesowność odbiorcy – powodują zniekształcenie odczytywanego komunikatu przez pryzmat położenia, w którym znajdują się rozmówcy.
13. Różnice w postrzeganiu rzeczywistości – powodują, że ten sam komunikat znaczy coś zupełnie innego dla dwóch rozmówców, w zależności od tego, czego dana osoba wcześniej doświadczyła, jaką wiedzę ma na dany temat.
14. Różnice w odczytywaniu komunikatów wynikające z płci.

15. Niezgodność komunikatów werbalnych i niewerbalnych – występuje wtedy, gdy mimika twarzy, przekazywane przez ciało emocje nie współgrają z tym, co mówi rozmówca, z komunikatami słownymi.

Znajomość tych barier, umiejętność ich rozpoznawania i odczytywania pozwala na uniknięcie fałszywej nadinterpretacji. Błędy i blokady w komunikacji prowadzą do negatywnych emocji, konfliktów, napięć, wywołują agresję, prowadzą do zamknięcia się w sobie, wycofania z kontaktów, mogą wpływać na obniżenie poczucia własnej wartości, brak akceptacji siebie oraz poczucie niezrozumienia.

W celu uniknięcia trudności komunikacyjnych warto wykorzystywać różne techniki, które umożliwiają właściwe odczytywanie komunikatów.

JAK POLEPSZYĆ KOMUNIKACJĘ, JAK SPRAWIĆ, ŻEBY BYŁA UDANA?

Podstawy dobrej komunikacji; kultura komunikacji:

1. Najważniejsze to zacząć od poznania siebie, swoich możliwości, osobowości, własnego poziomu intelektualnego, akceptacji siebie.
2. Znalezienie właściwego czasu i miejsca na rozmowę tak, żeby wyeliminować zbędne zakłócenia.
3. Stosowanie parafrazy – czyli sprawdzania, czy dobrze zrozumiałem to..., a więc twierdzisz, że..., czyli przez to, co mówisz, chcesz powiedzieć, że... i przedstawiamy to jak usłyszeliśmy dany komunikat. Stosowanie parafrazy pozwala uniknąć zbędnej nadinterpretacji oraz doprecyzować, o co chodzi w rozmowie.
4. Nieformułowanie przedwczesnych ocen (unikanie etykietowania).
5. Liczenie się z uczuciami drugiej osoby, okazywanie szacunku (aspekt emocjonalny, bezwarunkowa akceptacja drugiej osoby, empatia).
6. Rozwijanie empatii, umiejętności współodczuwania z nadawcą, ale bez uzależniania swojego samopoczucia od jego stanu emocjonalnego. Odzwierciedlanie uczuć i emocji.
7. Aktywne słuchanie – skupienie się na tym, co mówi rozmówca, okazywanie zainteresowania, nieprzeszkadzanie mu, nierozpraszczenie zbędnymi komunikatami, wysłuchanie do końca, zamiast czekania tylko na swoją kolej.
8. Skupianie się na najważniejszym (nieodchodzenie od tematu). Podążanie za tokiem myślowym rozmówcy.
9. Dbanie o to, aby mowa ciała była skorelowana z przekazem werbalnym.
10. Dbanie o kontakt wzrokowy.
11. Unikanie fałszywych komunikatów, bycie szczerym i autentycznym, co budzi wzajemne zaufanie.
12. Mówienie w pierwszej osobie, używanie komunikatów „ja” zamiast „ty”; np. zamiast: „jesteś okropny” należy powiedzieć: „źle się czuję, kiedy zachowujesz się w ten sposób”, zamiast: „znów zrobiłeś bałagan”, powiedzieć: „złości mnie, kiedy widzę taki bałagan”.

13. Używanie komunikatów konkretnych, bezpośrednich, trzymanie się tematu rozmowy.
14. Bycie otwartym na drugą osobę, na to, co chce nam powiedzieć (osobowość receptywna).
15. Unikanie sformułowań etykietujących drugą osobę, typu: „ty zawsze”, „ty nigdy”, „zawsze jesteś taki”, „nigdy nie można na ciebie liczyć”.

Przedstawione powyżej informacje będą pomocne w budowaniu dobrej komunikacji i we właściwym odczytywaniu wzajemnych komunikatów.

Mówiąc o sztuce słuchania, uwzględniamy:

1. Słuchać – to zauważyć obecność osoby, która mówi. Moim słuchaniem mówię jej, że jest ważna, że istotne jest dla mnie to, co mówi i że chcę nawiązać z nią relację.
2. Słuchanie mówi wiele o słuchającym. Powiedz mi, czego i jak słuchasz, a powiem ci, kim jesteś.
3. Słuchanie jest pierwszym aktem miłości. Jest prawdziwą sztuką. Jest sztuką dlatego, że ten, którego słuchamy, jest inny od nas i aby go słuchać, trzeba przekraczać siebie. Największą sztuką jest słuchanie Boga. Z niego rodzi się zdolność słuchania siebie i innych. Najważniejszym organem słuchu według Biblii jest serce. Kondycja słuchania związana jest z kondycją serca. Jakie serce, takie słuchanie. Im zdrowsze serce, tym zdrowszy słuch i *vice versa*. Chodzi o słuchanie sercem, a serce w Biblii rozumiane jest jako epicentrum osoby (sfera rozumu, woli).
4. Zdolność słuchania nie przychodzi sama. Trzeba nad nią pracować, trzeba się ćwiczyć w sztuce słuchania.
5. Słuchanie jest jak niekończący się piękny pałac, jeśli otworzymy jedną komnatę, otwierają się trzy następne.
6. Warsztaty komunikacji; kursy z komunikacji interpersonalnej – można to zaliczyć, a w rzeczywistości ranić nieumiejętnością komunikacji.
7. Mistyka ucha – sztuka słuchania.
8. Kto sam nie potrafi słuchać, nie trafia do serca słuchaczy.
9. Słuchanie jest pierwszym słowem miłości, szacunku i wiary w człowieka.
10. Swoje przedrozumienie – to subtelna forma egocentryzmu, ostatecznie odpycha, niepokoi i poniża. Słuchanie powinno być znakiem szacunku wobec drugiego, gotowością budowania szczerzej i czulej więzi, znakiem wiary w wartość tej osoby, werbalnym i niewerbalnym przekazem: „Jesteś wartościowy w moich oczach”. Nie słucha się rzeczy bezwartościowych, nie kontempluje się godzinami wysypiska śmieci. Nikt nie zachwyca się zgniecioną puszką po piwie. Słucham, ponieważ przeczuwam wartość – jest czego słuchać. Dlatego słuchanie jest znakiem szacunku dla drugiej osoby, miłości i wiary w człowieka. Osobistej relacji nie stworzą dwa monologi (monotematyczne).
11. Istnieje zasadnicza różnica pomiędzy słuchaniem a przesłuchaniem. Te słowa, tak podobne do siebie, odsłaniają jednak dwie zasadniczo różne rzeczywistości. Prawdziwe słuchanie zbliża, wzbudza zaufanie i łączy; przesłuchanie natomiast

odpycha, budzi lęk i poniżenie. W przesłuchaniu nie ma szacunku dla granic, godności człowieka i poczucia wstydu. Nie liczy się dobro rozmówcy, lecz jakiś interes, cel – nasz rozmówca jest potrzebny po to, aby ten cel osiągnąć. Przesłuchanie budzi niepokój, jest formą krzywdzenia, zbieraniem informacji po to, aby wykorzystać, poniżyć, manipulować itp.

12. Słuchanie jest zawsze całościowe (holistyczne), widzi człowieka we wszystkich wymiarach, a poszczególne fragmenty (konkretne słowa, gesty, wydarzenia) na tle całego jego życia. Przesłuchanie natomiast jest fragmentaryczne, wrywa poszczególne fragmenty życia z całościowego kontekstu i służy niedobrym celom: aby kogoś wyśmiać. Przesłuchuję, żeby kogoś odrzucić; nie mam ochoty albo odwagi, aby tworzyć z nim relację, więc muszę znaleźć argumenty, by przekonać siebie o zasadności uprzednio podjętej decyzji i zakończyć to spotkanie. Chcemy być słuchani, a nie przesłuchiwani.
13. „Zamieniam się w słuch” – mówimy potocznie; to znaczy: będę cię uważnie, całym sobą słuchał.
14. Aby człowiek dojrzałe słuchał, sam musi być najpierw wysłuchany. Wysłuchani umieją słuchać.

Komunikacja jest istotnym sposobem, aby żyć w komunii. Istota ludzka, będąca obrazem i podobieństwem Stwórcy, zdolna jest do wyrażania i dzielenia się tym, co prawdziwe, dobre, piękne. Komunikacja staje się miejscem wyrażania własnej odpowiedzialności w poszukiwaniu prawdy i budowaniu dobra.

Nasuwa się pytanie: czy informacje budują wspólnotę, budują człowieka; czy przeciwnie – poniżają człowieka i powodują społeczne napięcie?

Dzisiaj, w sytuacji coraz szybszej komunikacji oraz w obrębie systemu cyfrowego, jesteśmy świadkami zjawiska „fałszywych wiadomości”, tak zwanych *fake news*: zachęca nas ono do refleksji. *Fake news*, opierając się na stereotypach i uprzedzeniach, rozbudzają lęk i pogardę, gniew, frustracje i tworzą wrogów. Można łatwo paść ofiarą fałszywych informacji. Bywa, że w przestrzeni medialnej *fake news* stają się ważniejszą przestrzenią medialną niż prawda.

Żyjemy w świecie, w którym walka o prawdę jest wyzwaniem; zatem istotne jest, aby zwracać uwagę na to, na ile źródłowa jest informacja i od kogo pochodzi. Skuteczność *fake news* wynika przede wszystkim z ich charakteru mimetycznego (gr. *mimetikos* – naśladowczy); to jest zdolności, aby wydawały się prawdopodobnymi. Wiadomości te fałszywe, ale prawdopodobne, są podchwytliwe, w tym sensie, że potrafią przyciągać uwagę adresatów, opierając się na stereotypach i uprzedzeniach rozpowszechnionych w strukturze społecznej, wykorzystując emocje, które można łatwo i niezwłocznie rozbudzić, takie jak lęk, pogarda, gniew i frustracja. Ich rozpowszechnienie może liczyć na manipulacyjne wykorzystywanie sieci społecznościowych oraz logiki, która gwarantuje im funkcjonowanie; w ten sposób treści, chociaż pozbawione podstaw, zyskują taką widzialność, że nawet wiarygodnym zaprzeczeniom z trudem udaje się zredukować ich

szkody. Logika mimesis znajduje drogę w sercu człowieka poprzez fałszywe i kuszące argumentacje (logika węża – zdolność do maskowania się i ukąszenia).

Żadna dezinformacja nie jest nieszkodliwa, wręcz przeciwnie, ufanie temu, co fałszywe, powoduje szkodliwe następstwa. Nawet pozornie niewielkie zniekształcenie prawdy może mieć groźne skutki. Zło przechodzi od fałszu do fałszu, aby nam skraść wolność serca. Właśnie dlatego wychowanie do prawdy oznacza wychowanie do rozeznawania, do oceniania i rozważania pragnień i skłonności, które poruszają się w nas, abyśmy nie byli pozbawieni dobra, „łapiąc się” na każdą pokusę.

JAK SIĘ ZATEM BRONIĆ?

Komunikacja przecież nie powinna służyć tylko doraźnym celom politycznym i rozrywce, ale przede wszystkim winna być miejscem promocji dobrych wartości, które mogłyby kształtować zarówno oblicze dzisiejszych rodzin i wspólnot, jak i każdego człowieka.

Media (komunikacja medialna) dostarczają nam przetworzony obraz rzeczywistości. To wszystko, o czym czytamy i co oglądamy, nie jest wiernym odbiciem prawdy, nie ma więc charakteru normatywnego. I nie wynika to z chęci manipulacji czy wprowadzania w błąd, ale z istoty mediów, które pośredniczą jedynie w ukazywaniu prawdy o świecie. Misją komunikacji (mediów) jest przekazywanie prawdy, ale następuje w nich często zmiana jej kryteriów. Dla słuchacza i telewidza nie zawsze prawdziwe jest to, co jest zgodne z rzeczywistością, ale to, co zostało przekazane w sposób bardziej interesujący i przekonywujący. Treści są przyjmowane i zapamiętywane przez pryzmat emocji, jakie w nas wywołują. Nie wystarczy mieć rację. Trzeba ją komunikatywnie przekazywać. Nośnikiem przekazu w mediach jest nie tylko treść, ale także forma.

W przekazie (komunikacji) człowiek ma stawać się bardziej komunikatywnym i kreatywnym, autentycznym i przejrzystym (transparentnym).

W komunikacji w centrum stoi człowiek (prymat człowieka). Nie mówimy do anonimowej masy ludzi; jesteśmy jakby gościem w domu konkretnego człowieka. To słuchacz i czytelnik jest najważniejszy. Trzeba być jego głosem, przyswajając sobie jego pytania i problemy. Szanować odbiorcę, to znaczy przekazywać informację w taki sposób, aby mógł on zrozumieć, jaki wpływ będzie ona miała na jego życie. Potrzebny jest pewien czynnik generujący równowagę (religia ofiarowuje równowagę, której bardzo potrzeba mediom). Dotyczy to szczególnie napięcia pomiędzy formą a treścią programu. Nie można się zgodzić na etykę spod znaku: „Dobre jest to, co się dobrze sprzedaje” (nierzadko dominuje taka właśnie etyka).

Prześciganie się w atrakcyjności form sprawia, że środek jest coraz bardziej wypłukany z treści, która daje człowiekowi poczucie duchowego nasycenia.

Ogromne znaczenie posiada dzisiaj spójna wizja życia, której w mediach (komunikacji) bardzo często brakuje. Karmi się odbiorców coraz silniejszymi doznaniem,

próbuje się przyciągnąć ich uwagę szokującymi obrazami. Może to prowadzić do sytuacji, że ktoś będzie przeżywał życie w kategoriach coraz mocniejszych wrażeń. Istotne jest także dzisiaj spinanie wartości. Wolność wypowiedzi i publikacji jest wielką wartością, ale właściwie funkcjonuje wtedy, gdy towarzyszy jej odpowiedzialność za słowo oraz troska o dobre imię każdego człowieka.

Komunikacja ma służyć dobru wspólnemu i służyć pomocą w lepszym rozumieniu świata.

Media mogą dążyć do władzy na wiele sposobów. Przede wszystkim przez narzucanie określonych sposobów myślenia i działania. Ludzie z czasem przyjmują bezkrytycznie narzucane im wzorce jako obowiązujące, np. że prawda nie posiada charakteru ostatecznego, tylko że leży gdzieś pośrodku (prawda leży tam gdzie leży, a to nie znaczy, że zawsze pośrodku – stąd pewien trud odnalezienia jej). Słyszymy czasami opinie, że głoszenie absolutnej prawdy jest przejawem ciasnoty myślenia, na którą światły człowiek nie może sobie pozwolić. Dość rozpowszechnione jest stwierdzenie, że prawda jest względna i jej ostatecznym kryterium pozostaje osobisty osąd i wybór. To wszystko jest rodzajem „pseudonaukowej władzy mediów”. Tworzą one kulturowy klimat, który chłoną ludzie, nie zdając sobie z tego sprawy. Może głównie na tym polega siła mediów.

Słowo należy do najważniejszych narzędzi komunikacji międzyludzkiej. Porozumienie jednak nastąpić może dopiero wtedy, gdy ludzi łączy wspólny horyzont rozumienia, określający podobny sens słów. Niemniej ważna pozostaje intencja spotkania na fundamencie prawdy. Manipulowanie prawdą bądź celowe wprowadzanie w błąd czyni komunikację niemożliwą.

W celu uniknięcia nieporozumień trzeba pytać o sposób rozumienia wypowiadanych słów i zdań, aby nie redukować wszystkiego do osobistej wrażliwości. Powinniśmy starać się rozumieć drugiego tak, jak on sam siebie rozumie. To bardzo ważne w procesie komunikacji.

Wiemy, że moc słowa w mediach (komunikacji) jest ogromna, do tego stopnia, że jeśli o czymś nie powiedziano, to jakby tego w ogóle nie było. Trzeba przebić się z wiadomością, bo media czynią realnie obecnymi tematy, które chcemy przekazać światu, przy czym kryterium ważności ustępuje nierzadko przed kryterium atrakcyjności, bo coraz częściej dobre jest to, co się dobrze sprzedaje. A im lepiej się sprzedaje, tym na większą zasługuje uwagę.

Otacza nas nadmiar słów, przez co tracą one na znaczeniu i zwyczajnie się dewaluują.

Człowiek odbierający przekaz jest uwarunkowany własną wrażliwością emocjonalno-duchową oraz kulturą medialną. Kultura medialna wyraża się w umiejętności uchwycenia dystansu pomiędzy obrazem a rzeczywistością; to, co widzimy, nie jest wszak wiernym odbiciem realnego świata. Słowa często nie traktuje się jako narzędzie komunikacji, ale ujmuje się jako ładnie zapakowany produkt (wychować człowieka do kultury medialnej).

PO CO KOMUNIKACJA?

Etyczno-filozoficzna wizja komunikacji międzyludzkiej zaczyna obecnie ustępować miejsca tendencjom narzuconym przez informatykę i cybernetykę. Przyjmujemy dzisiaj, że komunikować się znaczy gromadzić, kodować i przekazywać jak największą ilość informacji w jak najszybszy sposób. Informacja pokonała dzisiaj wszelkie bariery przestrzenne i czasowe. Koncentrujemy uwagę przede wszystkim na ilościowych, czyli w gruncie rzeczy technicznych, aspektach komunikacji społecznej. Informacje coraz częściej traktuje się jako czysto fizyczny znak, oderwany od ludzkich doświadczeń. Informacja stała się towarem konsumowanym w bezmyślny sposób.

Podstawowym celem komunikacji międzyludzkiej jest przede wszystkim przekazywanie informacji, opinii i przekonań oraz własnej tożsamości. W demokratycznym społeczeństwie media są podstawowym forum komunikacji społecznej, a zarazem jej pierwszoplanowym animatorem. Na tej scenie główne role grają politycy, dziennikarze i obywatele.

Rzetelne informowanie leży u podstaw komunikacji społecznej, która jednak nie ogranicza się do przekazywania danych dotyczących konkretnych faktów. Komunikacja pomiędzy społeczeństwem, dziennikarzami oraz światem polityki, dokonująca się za pośrednictwem mediów, powinna zwracać się ku rozumieniu rzeczywistości. A to nie tylko mechaniczne przyswajanie treści zawartych w przekazie informacyjnym. Rozumienie świata zawiera coś więcej niż stwierdzenie, że pewne zdarzenia miały miejsce.

Media ze swej natury tworzą określone sensory poglądów i wydarzeń. Mogą one stanowić całość i jedność, ale mogą również działać diabolicznie. Wtedy rozbijają, dzielą i niszczą jedność. Diabolicznym jest takie działanie, które zamiast sensu komunikuje chaos i bezsens. Media mogą zatem przyczyniać się do porządkowania obrazu świata lub do pogłębiania chaosu. Mają możliwość kreowania rzeczywistości sensu lub bezsensu.

Kiedy dziennikarze stają się przekazicielami poglądów polityków, którzy za wszelką cenę próbują przekonać odbiorców do słuszności własnych propozycji, to przyczyniają się do tworzenia nonsensu. Kiedy celem debaty staje się zawarcie skrajnych poglądów, z których nie wynika nic poza wrażeniem ogólnego magła, mamy do czynienia z tworzeniem chaosu. Ludzie są zmęczeni szumem atakującym mnogością niepotrzebnych nikomu wiadomości z pogranicza sensacji.

W komunikacji priorytetem jest promocja najważniejszych wartości nadających sens ludzkiemu życiu, podnoszenie człowieka na wyższy poziom duchowy.

Media (komunikacja) mogą odważnie służyć prawdzie, jednak stając się narzędziem manipulacji i propagandy, budzą konflikty na tle narodowym, etnicznym czy religijnym.

Wolność w mediach oznacza swobodny dostęp do prawidłowych i wyczerpujących informacji. Rozpowszechniając kłamstwa oraz rozbudzając niezdrowe reakcje

emocjonalne na rozmaite wydarzenia, budzi się agresję i nienawiść. Jednak wolni od nacisków ekonomicznych i politycznych, postępując zgodnie z własnym sumieniem, dziennikarze kształtują kulturę pokoju.

Media ze swej natury służą komunikacji, a ta jest możliwa jedynie w klimacie zaufania. Jeśli media będą wiarygodne w służbie dobra i prawdy, zyskają wielką siłę pozytywnego oddziaływania na sposób myślenia i działania swych odbiorców. W ten sposób staną się nie tylko nośnikami międzyludzkiego porozumienia i szacunku, ale również pojednania i miłosierdzia.

Rzetelność mediów mierzy się zaangażowaniem po stronie prawdy i sprawiedliwości. Jej wyrazem jest szacunek dla człowieka i jego postępowania zgodnego z naturą i powołaniem osoby ludzkiej.

Najlepiej sprzedaje się to, co jest szokujące i zaskakujące. Dla „zwykłego obywatela” trudnym wyzwaniem staje się odróżnienie wiadomości prawdziwych od fałszywych, oddzielenie faktów dobrze udokumentowanych od zasłyszanych plotek czy przypuszczeń. Zrozumienie, o co chodzi w opisywanej rzeczywistości, staje się praktycznie niemożliwe. Takie jest medialne tło niemal wszystkich podejmowanych publicznie problemów.

Media (komunikacja) nie tylko opisują, ale również kreują rzeczywistość. To jest ich specyfika.

PROBLEMATYKA PRAWDY

Najbardziej radykalne antidotum na wirus fałszu to dać się oczyścić przez prawdę. W wizji chrześcijańskiej prawda nie jest wyłącznie rzeczywistością pojęciową, która dotyczy osądu rzeczy, określając je jako prawdziwe lub fałszywe. Prawda to nie tylko wydobywanie na światło rzeczy mrocznych, „odsłanianie rzeczywistości”, jak to określa starożytny grecki termin *aletheia* (od *a* – *lethes*, „nieukryte”), prowadzi do myślenia. Prawda ma związek z całym życiem. W Biblii niesie ona ze sobą znaczenie wsparcia, solidarności, zaufania, jak sugeruje to rdzeń „aman”, z którego pochodzi również liturgiczne „Amen”. Prawda jest tym, na czym można się oprzeć, aby nie upaść. W tym sensie relacyjnym, jedynie prawdziwie wiarygodnym i godnym zaufania, na którego można liczyć, czyli „prawdziwym” jest Bóg żyjący. Oto stwierdzenie Jezusa: „Ja jestem prawdą” (J 14, 6). Zatem człowiek znajduje i odkrywa na nowo prawdę, kiedy doświadcza jej w sobie jako wierności i niezawodności tego, kto go kocha. Tylko to wyzwala człowieka: „Prawda was wyzwoli” (J 8, 32).

Rozum ludzki potrzebuje prawdy dla swojego życia i właściwego działania. Prawda zaś złożona jest w rzeczach realnie istniejących. Gdy rozum zostanie odcięty od źródła swojego życia, tj. prawdy – obumiera i błąka się po ścieżkach nihilizmu.

Na gruncie filozofii powszechnie znana jest klasyczna definicja prawdy, gdzie prawdziwość poznania oznacza zgodność z poznawaną rzeczą. Prawda stara się odnaleźć to,

co najistotniejsze; znaleźć istotę rzeczy. Prawda ma być sprawdzianem wyborów, postawy poznawczej.

Człowiekowi towarzyszy niebezpieczeństwo samoobludy, mistyfikacji, kłamstwa.

Bytowanie bez dążenia do prawdy czyni byt kruchym, doprowadza do kryzysu wartości sakralnych oraz dobra.

Klasyczna definicja prawdy ma swój początek w „metafizyce” Arystotelesa (Arystoteles: filozof, jeden z trzech, obok Sokratesa i Platona, najślawniejszych filozofów starożytnej Grecji (IV w. p.n.e.). „Powiedzieć, że istnieje, o czymś, czego nie ma, jest fałszem. Powiedzieć o tym, co jest, że jest, a o tym, czego nie ma, że go nie ma, jest prawdą”.

Prawda według klasycznej definicji to właściwość sądów polegająca na ich zgodności z faktycznym stanem rzeczy, których dotyczą. Dane zadanie „A” jest prawdziwe wtedy i tylko wtedy, gdy stan faktyczny opisany przez zdanie „A” ma rzeczywiście miejsce; tzn. zdanie: „Ala ma kota” jest prawdziwe wtedy i tylko wtedy, gdy Ala rzeczywiście posiada jakiegoś kota.

Według Arystotelesa prawda myśli polega na jej zgodności z rzeczywistością.

Tomasz z Akwinu stwierdza, że: Prawda zachodzi wówczas, jeżeli to, co jest w naszym intelekcie, jest zgodne z rzeczywistością. Przeciwnością prawdy jest nieprawda, niedorzeczność, bzdura, kłamstwo, fałsz. Tomasz podaje określenie prawdy: *Veritas est adequatio rei et intellectus*. Prawda jest zgodnością (treści) myśli z tym, do czego się odnosi. Nośnikami prawdy są zdania oznajmujące.

Tak zwana klasyczna (korespondencyjna) definicja prawdy: „prawdziwość jest zgodnością intelektu z rzeczą” – *veritas est adaequatio intellectus et rei*. Prawda jest zgodnością myśli z rzeczywistością.

Tomasz z Akwinu prawdę zdefiniował jako zgodność myśli i rzeczy, które to uzgodnienie dokonuje się na drodze refleksji, kiedy intelekt niejako „sprawdza” swoje własne akty. Ta „kontrolna” funkcja intelektu szczególnie intensywnie ujawnia się w sytuacji konfliktowej.

Przedstawione ujęcie definicji prawdy, nazwane klasycznym, suponuje dwa elementy: subiektywny – poznający umysłowo podmiot oraz obiektywny – rzeczywistość jako przedmiot poznania.

Prawda pozostaje w ścisłym związku z rzeczywistością, czyli tym, co istnieje.

Grecy posługują się wcześniej terminem *aletheia* na określenie prawdy.

Prawda, którą intelekt ludzki ma w udziale, nie jest skutkiem poznania, jak to się utrzymuje, lecz odwrotnie: poznanie jest skutkiem jakiejś prawdy. Wraz z tego rodzaju rozumieniem prawdy pojawia się specyficzne rozumienie poznania. Poznanie to nie tylko *adaequatio* („uzgadnianie się”), lecz to coś więcej, to przede wszystkim *assimilatio* („upodobnienie”). Prawda dana jest człowiekowi jako dobro osobowe.

Faktycznie istniejące byty „odsłaniają” się przed człowiekiem, stając się fundamentem prawdy. W następstwie zostają sformułowane sądy, które jedynie wówczas są

prawdziwe, jeśli są adekwatne do rozpoznanej rzeczywistości. Św. Tomasz z Akwinu prawdę zdefiniował jako zgodność myśli i rzeczy, które to uzgodnienie dokonuje się na drodze refleksji, kiedy intelekt niejako „sprawdza” swoje własne akty.

PRAWDA W WYMIARZE PERSONALISTYCZNYM

Personalistyczna filozofia wychowania odwołuje się do zasady personalizmu; czyli: godność osoby ludzkiej ze wszystkimi jej implikacjami opierającymi się na integralnie chrześcijańskiej koncepcji człowieka i społeczeństwa. Właśnie jedną z tych implikacji jest treść, jaką wyraża zasada prawdy. Prawda jest tu rozumiana – stosownie do aksjologicznych założeń personalizmu – jako zespół zdrowych, autentycznych treści, jako system prawdziwych twierdzeń odnoszących się do człowieka, świata i nadprzyrodzoności, a przyjmowanych przez członków danej społeczności. Chodzi tu przede wszystkim o prawdziwą koncepcję człowieka, a więc o jego byt i istotę ludzkiego bytu, cel życia i sposób jego realizacji, o uznanie faktu otwartości człowieka na wartości najwyższe, o jego miejsce w społeczeństwie i wzajemne relacje z innymi ludźmi. Tak rozumiana pełna prawda o człowieku ma właściwości wyzwalające, ponieważ świadomość tego otwarcia stanowi podstawę jego wyzwolenia wewnętrznego – panowania nad sobą, oraz jego wyzwolenia zewnętrznego – oznaczającego przewyciężanie społecznych ucisków.

„Wolność i demokracja, którą czynimy i której się uczymy wspólnie, musi wyraść z prawdy. Prawda oświeca rozum i kształtuje wolność człowieka, który w ten sposób prowadzony jest ku poznaniu i umiłowaniu Dobra” (Jan Paweł II, *Veritatis splendor*). Z tych słów Jana Pawła II wynika, że konsekwencją odrzucenia absolutnej prawdy o Bogu i człowieku oraz jego miejscu w społeczeństwie jest przekreślenie wolności i demokracji, zaciemnienie i zniewolenie umysłu, który łatwo daje się opanować złu, przez co zniechęca do dobra. Trudno zaprzeczyć, że to opanowanie złem i zniechęcenie do dobra na skutek „zaciemnienia i zniewolenia umysłu” przez odrzucenie absolutnej prawdy o Bogu i człowieku jawi się w naszej rzeczywistości życia społecznego z całą jaskrawością. Staje się niemal swego rodzaju „zasadą” życia społecznego, wspieraną na coraz szerszą skalę przez zasadę prawdy.

W kulturze biblijnej za terminologią grecką (*aletheia*) kryje się semicki sposób pojmowania rzeczywistości. Dla starożytnych Hebrajczyków pojęcie prawdy (hebr. *emet*) obejmowało bardziej sferę relacji międzyosobowych niż abstrakcyjne odniesienie wypowiedzi lub zewnętrznego oglądu do rzeczywistości, jak się dzieje w przypadku kultur wyrosłych na filozofii greckiej i prawie rzymskim. Dla starożytnego Semity „być prawdziwym” lub „być z prawdy” oznaczało być wiernym, autentycznym, spełniać dane obietnice i zachowywać złożone zobowiązania.

Przeciwieństwem prawdy jest fałsz, który przybiera postać fałszu ontologicznego, polegającego na niezgodności rzeczy z myślą stwórczą bądź wytwórczą oraz fałszu poznawczego – jako niezgodności myśli (sądu) z rzeczą. Nie ma fałszu metafizycznego.

Współczesne próby wyeliminowania prawdy z życia społecznego polegają na „manipulacji”. Powszechne jest podejście do poznania jedynie od strony informatyki i strukturalnych analiz językowych. W takim podejściu nie liczy się prawda i człowiek, który tej prawdy poszukuje, lecz sama technologia informacji: jej nadawania oraz przetwarzania. Liczy się więc nie to, czy ktoś mówi prawdę, czy nie, ale jedynie to, w jaki sposób to czyni.

Prawda wyraża się w postaci wiedzy, a wiedza nie jest dziedziczona genetycznie, każdy człowiek – każde pokolenie – musi ją zdobyć własnym wysiłkiem – i co więcej – musi ją egzystencjalnie zaakceptować, czyli mieć odwagę ją głosić, a to też jest trudne.

Choć ochoczo deklarujemy gotowość poznania prawdy, to jednak przyjmujemy ją niechętnie, ponieważ prawda zobowiązuje i nakłada na nas odpowiedzialność, a to wymaga wyrzeczeń, a nawet ofiary. Dlatego chętnie trwamy w mroku niewiedzy czy choćby wątpliwości, które mają usprawiedliwić nasz strach przed odpowiedzialnością za prawdę. Prawda jest samą istotą ludzkiego życia. Z prawdy wypływa prawość.

Stwierdzając zdolność człowieka do rozpoznania prawdy, należy najpierw podjąć próbę ustalenia znaczenia samego pojęcia prawdy, ponieważ jest ono podstawą do definiowania dalszych terminów. Prawda pozostaje w ścisłym związku z rzeczywistością, czyli tym, co istnieje. Jednakże podejmując tematykę wychowania, wydaje się słuszne wyeksponowanie rozumienia prawdy w odniesieniu głównie do poznawczej aktywności człowieka, aby następnie móc odczytać prawdę o nim samym oraz prawdę o rzeczywistości transcendentnej – absolutnej, specyfikującej status człowieka jako osoby.

Doświadczenie rzeczywistości świata. Podejmowanie czynności poznawczych oraz tych, które zmierzają do przekształcenia zastanej rzeczywistości. Ta „kontrolna” funkcja intelektu szczególnie intensywnie ujawnia się w sytuacji konfliktowej.

Należy jednak pamiętać, że możliwości poznawcze człowieka są ograniczone, a wobec bytowego bogactwa nie pozwalają osiągnąć prawdy wyczerpującej ani ostatecznej. Istotny jest również fakt, że zakwestionowanie któregoś ze składowych elementów procesu poznawczego prowadzi do destrukcji prawdy.

ZAGROŻENIA POSTMODERNIZMU

Niebezpieczna jest postmodernistyczna wizja człowieka, w której zanegowano poznawcze możliwości rozumu ludzkiego. Wynikałoby z tego, że poznając, człowiek nie spotyka się z prawdą, ale z idealizującymi interpretacjami i twórczymi gramami językowymi.

Wobec powyższego uprawomocniono istnienie wielu prawd, a przyznając ludzkiej jednostkowej wolności absolutny charakter, uznano prawo każdego do swojej własnej prawdy. Rozumiemy zatem, dlaczego postmodernistyczne podejście do człowieka zrównuje kondycję dziecka i osoby dorosłej.

Postmodernizm całkiem świadomie zastępuje klasyczny ideał prawdy ideałem zaspokojenia potrzeb oraz nieokreśloną bliżej, ale ważną w praktyce atrakcyjnością. Postmoderniści starają się wykazać, że takiej wartości jak prawda w ogóle nie ma.

Człowiek może przeżyć odpowiedzialność za działanie, którego początek znajduje w swoim osobowym wnętrzu. Poczucie odpowiedzialności przynależy już do kwalifikacji moralnej i wprowadza w specyficzną przestrzeń życia osobowego, określaną również jako wymiar wertykalny. Natomiast kiedy poruszamy się w kategoriach moralnych, wówczas każdemu czynowi przysługuje ocena: dobry lub zły. Ponieważ osoba jako pozostająca w relacji do drugiej osoby zawsze istnieje i rozwija się w przestrzeni moralnej, czyli między biegunami dobra i zła, wymaga poznawczego wprowadzenia w obszar obiektywnych przesłanek, które umożliwią odkrycie obiektywnej hierarchii wartości.

Człowiek nie jest jednak bezradny poznawczo w kwestiach dobra i zła, ponieważ rozpoznając swoją specyficzną zdolność samostanowienia, odkrywa silny związek między wolą a rozumem. Dostrzega go w tym, że rozum umożliwia poznawcze dostosowanie się do rzeczywistości, czego rezultatem jest prawda, a wola daje możliwość wyboru tego, co rozum wskazuje jako dobro, co jest sednem wolności. Zestrojenie rozumu z wolą faktycznie jest zestrojeniem w człowieku prawdy z dobrem, kiedy to człowiek działa „po ludzku”, a więc z rozumną (prawdziwą) wolnością. Owo zharmonizowanie z jednej strony – jak zauważamy – wynika z wewnętrznej struktury człowieka, z drugiej natomiast stanowi naturalny cel rozwoju osobowego. Jednakże absolutyzacja rozumu i wolności, a zatem potraktowanie tych władz jako doskonałych stanowi błąd antropologiczny propagowany przez postmodernizm, co prowadzi do destrukcji kultury moralnej. Otóż ani sam rozum, ani sama wolność nie stanowią same w sobie najwyższej wartości, a jedynie wzajemna współzależność warunkuje rozwój osobowy i sytuuje człowieka w godnym miejscu kultury. Wskazanie na dobro, jako cel wolnych aktów człowieka, ujawnia jedną z istotnych prawd antropologicznych – celowość ludzkiego działania.

Wychowanie dynamizowane jest przez aksjologiczny charakter istnienia człowieka.

Istotą jednak czynu w pełni osobowego jest dążenie za prawdziwymi wartościami, czyli konieczne jest odwołanie się do prawdy, która pozwala ujrzeć przedmiot w kategorii ważności.

PRAWDA A HIERARCHIA WARTOŚCI (WYMIAR AKSJOLOGICZNY)

Przedstawiony związek człowieka z prawdą, a tym samym z wychowaniem jako pierwszym czynem człowieka wobec człowieka, ujawnia zasadniczy cel wychowania jako ukazywanie wychowankowi: kim jest, jaki jest cel jego istnienia i kto jest gwarantem złożonych w nim nadziei. Natomiast oderwanie człowieka od prawdy obiektywnej, a uczynienie jej przedmiotem kreatywności ludzkiej w aurze absolutnej wolności, co zaproponowano w postmodernizmie, nie tylko skazuje człowieka na samotność (moja prawda jedynie mnie obowiązuje), ale równocześnie stawia go w obliczu totalnej beznadziejności.

Człowiek odczytuje świat, czyli poznaje prawdę, a rozpoznaną przekazuje innym. Afirmacja rozpoznanej prawdy dokonuje się w aktach prawdomówności realizowanych

wówczas, kiedy wypowiedane słowa są najdokładniejszym wyrazem myśli. Prawdomówność można rozumieć w sposób szeroki, dotyczy ona wówczas zgodności między tym, co myślimy i głosimy, a tym, jak postępujemy, co określane jest mianem prawdy życia.

Wierność rozpoznanej prawdzie ma szczególne konstytutywne znaczenie dla wymiaru moralnego osoby. Wychowanek w swoim wnętrzu odkrywa powinność, stwierdza „powiniennem to, oto” i „to, oto”. Decyzja taka jest momentem styku poznania i wolności: ten, kto poznał, zobowiązuje siebie do realizacji sądu „powiniennem”.

Racjonalna natura człowieka domaga się pełnej prawdy o nim samym.

Pragnienie bycia „bardziej” i „pełniej” powoduje, że osoba wartościuje stawiane sobie cele, posługując się określonym kryterium. Owe orzekanie o wartości przede wszystkim określa samą osobę w kategoriach aksjologicznych, jako że przyjęcie czegoś za cel spowoduje zmiany nie tylko w świecie zewnętrznym osoby, ale i wewnętrznym. Wybrana wartość niejako „buduje” człowieka, ponieważ umacnia to, co jest wpisane w jego strukturę, natomiast błędny wybór niszczy jego osobową inklinację ku prawdzie i dobru. Pełnowartościowy wybór, jak również dojrzałe „chcenie” określonej wartości, pozwala zatem człowiekowi spełnić samego siebie. Dlatego też jedynym prawomocnym kryterium wartościowania może być prawda, czyli orzekanie zgodne z rzeczywistością (tu: rzeczywistością osoby).

Reklamowana era sukcesu i samozadowolenia; w rezultacie wychowanek, doświadczając jakiegoś niepowodzenia, nie pamięta ani o swojej osobowej godności, ani bytowej przygodności, czyli omylności i słabości, ale poddaje się rozpaczcy bądź wchodzi w przestrzeń kłamstwa, chcąc wykreować rzeczywistość korzystną dla jego samopoczucia, niepomny, że to, co wprowadził kłamstwem, w rzeczywistości nie istnieje.

Zatem wybierane wartości kształtują więzi we wspólnocie. Jeżeli dominują te, które pozwalają osobom rozwijać się i dojrzewać, gdyż u ich podstaw znajduje się pragnienie dobra drugiego, wówczas wspólnota umacnia swoją jedność (komunię). Inaczej, jeżeli preferowane we wspólnocie cele posiadają charakter antywartościowy, wówczas więzi ulegają deformacji jako rezultat ich niszczącej funkcji wobec samej osoby. Należy podkreślić, że rozwój człowieka realizuje się poprzez kontakt z innymi ludźmi (komunikacja), ponieważ potrzebuje on przeżycia bycia kochanym, rozumianym, zauważanym, cenionym oraz potrzebuje innych obdarzać tym samym. Tak rozumiana więź międzyosobowa kształtowana jest, podtrzymywana i rozwijana jedynie w dojrzałej komunikacji, czyli w dialogu z natury charakteryzującym się otwartością i bezpośredniością w ujawnianiu myśli i odczuć, a nade wszystko szacunkiem wobec drugiej osoby.

Prawda o osobowej godności i „mierzone” nią dobro osoby zabezpiecza człowieka przed utratą poczucia wartości swojego życia, ponieważ odsyła do tego, który jest gwarantem tej godności. Człowiek rozpoznaje w pełni siebie samego, jedynie odwołując się do prawdy absolutnej jako źródła swojego istnienia. Odkrywając siebie jako „obraz i podobieństwo” Boga, odnajduje ostateczny sens i cel swojego życia w dojściu do pełni wyznaczonej od wieków przez Stwórcę.

PRAWDA A KŁAMSTWO W MEDIACH (KOMUNIKACJI MEDIALNEJ)

Prawda jest podstawowym problemem człowieka we wszystkich sektorach jego życia i działalności. Dlatego nieuniknione jest pytanie o prawdę. Jest tym ważniejsze, że staje się pytaniem o wolność człowieka. Kwestionowanie prawdy o człowieku prowadzi do odebrania mu wolności, bowiem tylko prawda wyzwala.

Papież Jan Paweł II: „Właściwym celem i zadaniem społecznych środków przekazu jest służba prawdzie i jej obrona”. Człowiek ma być wierny prawdzie.

Kłamstwo przybiera różne postacie: od zwyczajnego kłamstwa aż po wyrafinowane formy manipulowania, zatrucia informacyjnego czy fabrykowania mitów współczesnych. Dlaczego ludzie kłamią? Chodzi o etiologię okłamywania (w mediach).

1) Motywem najczęściej spotykanym w działaniach zniekształcających prawdę w mediach jest chęć zysku. Sam zysk może mieć różne formy: począwszy od zysku materialnego, poprzez osiągnięcie większej popularności, a skończywszy na korzyści politycznej. (Znane powiedzenie: „gdzie mówią pieniądze, tam milczy prawda”); 2) Innym powodem kłamania (w mediach) jest indolencja (niezaradność, niedołęstwo, bierność, zobojętnienie) ich pracowników. Nie przekazują pełnej prawdy o faktach, ponieważ tego nie potrafią. Są powierzchowni w zbieraniu materiałów, funkcjonują w ciągłym pośpiechu, kierują się emocjami i alergią na pewne tematy. Właśnie dlatego nie są w stanie pozytywnie ukazywać rzeczywistości; 3) Kłamstwo popełnione w mediach może być następstwem ulegania określonej poprawności politycznej, która ze swoich założeń nie chce się liczyć z faktami. Poprawność polityczna wspierana jest odpowiednio spreparowanymi sondażami opinii publicznej. Wspiera ją też tzw. spirala milczenia, która ludzi niepoddających się poprawności politycznej ma przekonać, że stanowią niewiele liczącą się mniejszość, dlatego nie mają szans, aby swoje poglądy głosić skutecznie. Mogą się tylko ośmieszyć i skompromitować. Ludzie mediów boją się nie tylko zablokowania awansu czy utraty stanowisk, lecz również ciszy politycznej wokół swojej osoby.

„PEDAGOGIKA WSTYDU”

Jesteśmy poddawani od co najmniej 20 lat tzw. „pedagogice wstydu”. To jest podobne do tej pedagogiki, której UB poddawał akowców: „Przyznaj się; jak się przyznasz, to jeszcze cię jakoś tam wypuścimy; a jak się nie przyznasz, to w łeb dostaniesz i pójdziesz do piachu”. Więc pedagogika wstydu jest działaniem celowym, które ma wywołać poczucie winy; nie wiadomo dlaczego; np. w przypadku naszego stosunku do Żydów. To jest bardzo racjonalne działanie, które przygotowuje pewną łatwość sprawowania władzy, żeby nie trzeba było nas w przyszłości batożyć. Człowiek taki, który ma poczucie winy, jest uległy bez batożenia, poddaje się czyjejś dominacji. Zatem rozbudzić i zakorzenić poczucie winy (mechanizm pedagogiki wstydu i poniżenia).

Żyjemy w świecie dyskursu, którego nie można mylić z dyskusją. Wykluczone jest powoływanie się na jakiegokolwiek racjonalne argumenty i jakiegokolwiek elementy rzeczywistości i faktów. To jest przemyślana koncepcja i w takiej przestrzeni dyskursu wygrywa tylko ten, kto ma tzw. „symboliczną przewagę” nad przeciwnikiem. I jeśli ktoś doprowadzi do takiego stanu, w którym wywoła u przeciwnika poczucie winy, poczucie niższości, może z nim zrobić, co chce. Człowiekiem zawstydzonym jest łatwiej pokierować! To jest mechanizm życia społecznego, który jest wdrażany; a potem stygmatyzacja przeciwnika. Nie chodzi o racjonalne argumenty, ale o „pałkę” (jak dołożyć, pokonać, rozjechać, skopać).

W debatach publicznych liczy się tylko jedno kryterium: kto komu dowali i kto wygrał; bo to są właściwie walki kogutów – a nie żadne debaty (zob. M. Olejnik). Jeżeli ludzie mediów mają odwagę kłamać, to również dlatego, że samo społeczeństwo w dużym stopniu współbuduje ich poczucie bezkarności. Nie rozlicza ich i nie pociąga do odpowiedzialności.

Do pobłażliwości wobec zakłamania w mediach prowadzą też pewne mechanizmy psychologiczne utrwalone w społeczeństwie. Oto kilka z nich: 1) Brak odpowiedniej reakcji ze strony odbiorców mediów sprawia, że dziennikarze utwierdzają się w przekonaniu, że w ich stosunku do prawdy jest wszystko w porządku; 2) Polacy jako społeczeństwo posttotalitarne wynieśli z czasów komunistycznych niską wrażliwość wobec prawdy i kłamstwa w życiu publicznym. Żyli wszak ponad 40 lat w „systemie zakłamania”; 3) Do patrzenia „przez palce” na kłamstwo w mediach przyczyniają się w jakimś stopniu różne hasła i slogany występujące w wypowiedziach stałych autorytetów medialnych. Warto tu wspomnieć choćby hasło totalnej tolerancji (łącznie z jej postacią: „Róbta, co chceta”), nawoływanie do pobłażliwości w imię „wychowania bezstresowego” czy odrzucanie prawdy obiektywnej.

Prawda jako zasada życia społecznego wymaga ustawicznego i uporczywego odkłamywania społecznej przestrzeni ludzkiego życia. Ludzie zawsze kłamali (tylko na różną skalę), a zarazem łaknęli prawdy: mamy z jednej strony piłatowe: „Cóż to jest prawda”, a z drugiej zapewnienie Chrystusa: „Poznacie prawdę i prawda was wyzwoli”.

Prawda musi być uznawana jako zasada życia społecznego. I stąd wychowanie do prawdy staje się jednym z naczelnych zadań i obowiązków rodziny, szkoły, Kościoła, mass mediów i polityki.

„Nie ma prawdy absolutnej, jednoznacznie absolutnej prawdy o człowieku, z wyjątkiem prawdy, że nie ma absolutnej prawdy”. Tymczasem, jeśli nie ma absolutnej prawdy – to wszystko może być prawdą; prowadzi to jednostki i społeczeństwa do „uzurpowania sobie swoistej formy autorytetu – do prawa pięści, nie zaś do prawa prawdy”. Co więcej: „W kulturze, która utrzymuje, że nie ma żadnej uniwersalnej prawdy, nie ma prawdy absolutnej, dochodzi się do konkluzji, że obiektywne dobro i zło nie mają już znaczenia. Dobro zaczyna oznaczać to, co w danej chwili przyjmujemy i uważamy za dobro, a złem nazywa się wszystko, co przeszkadza w zaspokajaniu subiektywnych pragnień. Każdy może sobie zbudować prywatny system wartości”.

Poszukiwanie prawdy i nawet trudne do niej dochodzenie wymaga rzeczowych, a nie pozornych dyskusji, ścierania się poglądów, ale na równych prawach. U nas dyskusja jest najczęściej pojmowana jako walka polityczna czy ideologiczna, w której zwycięża mocniejszy – nie argumentacją, lecz zapleczem stojących za nim sił i środków oddziaływania. Potrzebna jest dyskusja, w której nie zamazywano by granic między prawdą a nieprawdą, dobrem a złem i nie zrównywano by uczciwości z nieuczciwością.

Zbagatelizowanie zła, jakim jest kłamstwo, bywa większym złem niż samo zło: znieczula, a następnie usypia sumienie, które już nie jest w stanie odróżniać dobra od zła, prawdy od kłamstwa, tego, co właściwe i niegodziwe, wychowawcze i antywychowawcze. Z tego, co powiedziano, wynika, że w życiu jednostkowym i społecznym prawda musi stanowić wartość nadrzędną – w pewnym sensie absolutną. Wyraża przecież etyczne podstawy życia indywidualnego i społecznego, stanowi o jakości tego życia. „Człowiek nieszanujący prawdy i nawykły do kłamstwa jest nie tylko w wielkim stopniu moralnie bezwartościowy, lecz ma ponadto całą osobowość w pewnym sensie chorą” (Dietrich von Hildebrand).

„W każdej dziedzinie życia osobistego, rodzinnego, społecznego i politycznego moralność, oparta na prawdzie i w niej otwierająca się na autentyczną wolność, odgrywa niepowtarzalną, niezastąpioną i niezwykle doniosłą rolę, służąc nie tylko pojedynczej osobie i jej wzrostowi ku dobru, ale także społeczeństwu i jego prawdziwemu rozwojowi” (Jan Paweł II „Blask prawdy”).

PROMOCJA PRAWDY – ABY WYGRYWAŁA PRAWDA:

- 1) Już od najwcześniejszego dzieciństwa należy człowieka wychowywać do prawdy. Kiedyś obowiązywało w pedagogii hasło: „Brzydzić się kłamstwem”. Należy do niego wrócić i pogłębiać w jednostce wrażliwość na spotykane przejawy zakłamania. Powinno się również uczyć umiejętności właściwego reagowania na nie. Obojętność na tym polu jest wyjątkowo szkodliwa;
- 2) W różnych środowiskach wychowawczych, szczególnie w rodzinie, w szkole (w zakładzie pracy) należy uczyć sztuki dawania świadectwa prawdzie. W życiu chrześcijanina dominują: świadectwo wiary i świadectwo miłości. Dziś należy również wychowywać odważnych świadków prawdy;
- 3) Uczyć umiejętności wykrywania w mediach różnych postaci kłamstwa, np. manipulacji, nowej mitologii, kłamliwej reklamy itp. O tym należy jak najczęściej rozmawiać w domu, szkole, na uczelni, w stowarzyszeniach i organizacjach młodzieżowych. W ocenie mediów niech będzie zawsze brany pod uwagę ich rzeczywisty stosunek do prawdy;
- 4) Zwłaszcza w szkole mówić więcej o szkodliwej roli iluzji, która, gdy jest bezmyślnie akceptowana przez jednostkę, tworzy w niej fałszywy, a więc zakłamany obraz świata.

Publicznie należy wspierać tych dziennikarzy, którzy nie chcą się plamić kłamstwem i stają w obronie prawdy, nawet za cenę utraty pracy. Tylko dziennikarz, który respektuje prawdę, służy człowiekowi i społeczeństwu.

Należy mieć świadomość:

1. W jakich rękach są najbardziej opiniotwórcze ośrodki medialne. Ich wpływu na pozycję prawdy w społeczeństwie nie sposób przecenić. One w dużym stopniu tworzą atmosferę wokół prawdy – korzystną dla jej misji, będącą jej zagrożeniem.
2. Media powinny uczyć dociekliwości w dążeniu do prawdy. W związku z tym należy wskazywać na pewną prawidłowość. Oto zarówno w polityce, jak i w mediach to zazwyczaj jest najważniejsze, o czym się wcale nie mówi. Przedstawiane fakty oraz ich komentarze należy w związku z tym poddawać permanentnej „weryfikacji”, formułując pytania typu: czego nie powiedziano w komunikacie; dlaczego ogłoszono go w danej chwili; kto mógłby z przedstawionego komentarza wynieść korzyść (materialną, polityczną); jakie mogą być społeczne konsekwencje danego przekazu; z jakiego typu faktem odbiorca ma do czynienia – autentycznym czy medialnym (warstwa narracji a warstwa rzeczywistości).
3. Troska o zachowanie prymatu prawdy.
4. Budowanie kultury wiernej prawdzie.
5. Zdecydowane podkreślanie pierwszeństwa etyki przed techniką, prymatu osoby w stosunku do rzeczy, pierwszeństwa ducha wobec materii, Boga wobec człowieka.
6. Wychowywać do prawdy oznacza wychowanie do rozeznawania, do oceniania i rozważania pragnień i skłonności.

Gdy nie ma poszanowania dla prawdy, wówczas normami są relatywizm i subiektywizm. Obie postawy łączy brak poszanowania dla prawdy. Modne są sugestie, że prawdy nie ma, że każdy ma swoją prawdę, a jeśli nawet prawda istnieje, to nie można jej poznać. Paradoks polega na tym, że jako pewnik i jedyną prawdę głosi się to, iż żadna prawda nie istnieje.

IDEALIZM A PROBLEM PRAWDY

Nazwa „idealizm” pochodzi od greckiego słowa *idea* – „obraz rzeczy” (obraz umysłowy lub zmysłowy) i oznacza, że przedmiotem filozofii nie jest realnie istniejący świat bytów-konkretów, lecz są nim idee poznawcze, czyli treści bytowe wypreparowane z doświadczenia, oderwane od ich naturalnego podłoża ontycznego. Treści te są twórczym myśleniem systemowego, czyli czynności konstruowania modeli świata.

Idealizm niemiecki – pewien kierunek filozofii nowożytnej, rozwijającej się w XIX w. (Hegel, Fichte, Schelling). Istotą idealizmu niemieckiego (idealizmu w ogóle) było założenie, że myśl jest pierwotna w stosunku do bytu. Idealizm niemiecki (filozofia nowożytna) podkreśla, że umysł ludzki jest instrumentem badawczym, jak i przedmiotem

badania. Za pomocą rozumu można nie tylko dostrzec i analizować rzeczywistość, ale też ją tworzyć. Główna cecha tej filozofii to brak realizmu.

W idealizmie następuje zerwanie naturalnego związku bytu-prawdy z ludzkim poznaniem i negacja tezy o pochodności poznania i jego prawdziwości od bytu-prawdy, a jedynym i absolutnym źródłem prawdy staje się człowiek i jego sposób myślenia o świecie bądź przeżywania świata. Zwolennik idealizmu nie poznaje świata, lecz myśli o nim za pomocą rozmaitych idei, a ponieważ myślenie nie jest czynnością poznawczą (leży ono u podstaw sztuki), zatem idealista nie poznaje prawdy, lecz ją wytwarza. Inaczej mówiąc, idealista bierze własne konstrukcje myślowe za odpowiednik realnej rzeczywistości.

Idealizm tworzą zatem dwa zmagające się ze sobą nurty: racjonalizm oraz irracjonalizm.

Idealizm zaciekle atakuje realistyczną teorię prawdy i prawdziwości, a ze szczególną zjadłością traktuje tzw. klasyczną definicję prawdy, według której prawdziwość poznania to jego zgodność z poznawaną rzeczą.

Idealizm odrywa myśl ludzką od realnego świata, zamienia poznanie na myślenie – domenę sztuki, dlatego jego „systemy filozoficzne” to w gruncie rzeczy mity, utopie i ideologie.

Papież Franciszek w encyklice *Laudato Si* omawia zagadnienie antropocentryzmu i ekocentryzmu.

Historia dowodzi, że tam, gdzie ginie prawda, tam ginie i człowiek. Z tego bolesnego doświadczenia historycznego wyrasta przekonanie, że służba prawdzie jest służbą człowiekowi, a obrona prawdy staje się obroną człowieka. Prawda jest dobrem osobowym: pochodzi od osoby, jest dla osoby i dzięki prawdzie człowiek jako osoba się spełnia.

Prawdziwość nie równa się prawdzie. Prawdziwość to problem uzgodnienia teorii, myśli, idei, rozumowań z obranym aspektem rzeczy. Prawda rzeczy to coś więcej niż wzięty do badania aspekt. Czym zatem jest prawda? Prawda to realna rzecz, wydarzenie, fakt, które zostały powołane do istnienia aktem rozumu Stwórcy lub twórcy (byty wytwory). Prawda jest zatem następstwem istnienia rzeczy.

Wnioski końcowe i konsekwencje:

1. Prawda jest czymś, co nie jest wytworem ludzkiej myśli (prasy, radia, telewizji). Prawda jest zawsze złożona w konkretnie istniejącej rzeczy, fakcie czy wydarzeniu. Służąc wiernie i odpowiedzialnie prawdzie, trzeba docierać do realnych faktów, a nie do ich interpretacji, opinii czy teorii. To jest jedna z podstawowych zasad dziennikarskiej rzetelności.
2. Prawdy nie ustala dla rzeczy poznający ją intelekt, lecz prawda ta została intelektowi zadana do poznania. Należy ją odczytać i odkrywać z rzeczy, z wrażenia, z realnego faktu. Nie dlatego ktoś jest człowiekiem, że tak zostało ustalone w poznaniu przez intelekt, lecz dlatego tak intelekt ustalił, że takie w swej naturze te byty są.

3. Aby przedstawić i zaznajomić społeczeństwo z odkrytymi i poznanymi faktami, zdarzeniami czy rzeczami, dziennikarz (mówca, interlokutor) musi dobrać odpowiednie słowa i obrazy. Należy jednak pamiętać, że tak słowa, jak i obrazy mogą nas naprowadzić na widzenie i rozumienie rzeczy lub to widzenie i rozumienie przysłonić. Jeśli dziennikarz (interlokutor) zamiast nazywania rzeczy po imieniu używa eufemizmów typu: „kreatywna księgowość” zamiast „kradzież”, „aborcja” czy „eutanazja” zamiast „zabójstwo”, „inna orientacja seksualna” zamiast „dewiacja”, to przysyłania prawdę o rzeczach.
4. Jeśli w posłudze (komunikacji) środkami przekazu społecznego (radiem, telewizją, prasą) chcemy pozostać wolnymi i nie chcemy ulegać manipulacji i sami nie manipulować, to po pierwsze, musimy się nauczyć bardziej słuchać rzeczy niż teorii. Teorie czy opinie się zmieniają i są koniunkturalne, a rzeczy zawsze pozostają sobą. „Teorie zmieniają się, w miejsce jednych przychodzą drugie, a żaba pozostaje zawsze żabą”. Po drugie zaś, musimy się nauczyć „sztuki czytania rzeczy”. Umieemy czytać książki, obrazy, ale to wszystko nie jest czytaniem oryginału. To czytanie opinii innych na temat świata, zdarzeń i faktów. Oryginałem są realnie istniejące rzeczy (fakty, zdarzenia, wypadki). Do tego potrzebne są właśnie studia filozofii (metafizyki). Świat jest księgą, w której każda realnie istniejąca rzecz niesie w sobie myśl (zamyśl) Stwórcy (lub twórcy). Tym zaś, który tę księgę może czytać, jest właśnie człowiek, pod warunkiem, że nauczy się „alfabetu” i „reguł”, według których została ta księga zapisana.

Tymczasem istnieje wiele prawd, wszystkie prawdy są względne, zależne od założeń, od punktu widzenia i od czasu czy sposobu ich stosowania. Słyszy się, że nic tak nie zniewala człowieka jak prawda absolutna, wieczna, niezmienna, pełna. Podobnie nie ma i absolutnego dobra, wartości.

Niebezpieczeństwo niesie z sobą dyktatura relatywizmu, która polega na nieustannym podsycaniu zwątpienia w umysłach współczesnych jakoby wszystko, co poznali, nie miałyby trwałego fundamentu. Wszystko jest względne i zależne od okoliczności. Relatywizacja prawdy. W świecie, który odrzuca obiektywną prawdę, normami są relatywizm i subiektywizm.

ETYKA W KOMUNIKACJI LUDZKIEJ

Etyka – to nauka moralna – dyscyplina filozoficzna.

Badanie i porządkowanie zasad moralnych musi zakładać ogólne pojęcie etyki jako dziedziny wiedzy.

Greckie *ethos* – to postępowanie, obyczaj. Biblijny *ethos* – rozumiany jest jako konsekwentna postawa w sprawach moralnych.

Na gruncie filozofii greckiej pojawia się systematyzacja zasad moralnych. Filozof tym różni się od wychowawcy czy kaznodziei, że potrafi nie tylko głosić zasady moralne i żyć według nich, ale również sensownie je wyklądać jako system.

Etykę można rozumieć jako metanaukę. Moralność to czyny, osądy i pouczenia moralne, zaś etyka to moralność uświadomiona i przemyślana, refleksja nad dobrem i złem w świadomym postępowaniu ludzi, nad istotą i uzasadnieniem dobra, nad regułami postępowania.

Etyka to sądy powinnościowe, wskazujące, jaki człowiek być powinien i jak ma postępować.

Kompletna etyka wymaga nie tylko samego wyłożenia treści zasad moralnych, lecz przede wszystkim ich uzasadnienia, powiązania ze światopoglądem i uporządkowania. Za poszczególnymi postulatami moralnymi stoi system myślowy, z którego one wynikają.

Etyka – filozofia moralności, która korzysta ze źródeł poznania, a odwołuje się przede wszystkim do zasad rozumowych (a nie jakiegokolwiek autorytetu).

Chodzi o etykę jako filozofię moralności (czyli jako jedną z dyscyplin filozoficznych).

Zatem etyka jest to nauka filozoficzna, która formułuje ogólne zasady moralne oraz szczegółowe normatywy ludzkiego działania za pomocą wrodzonych człowiekowi zdolności poznawczych.

Etyka buduje właściwy sobie normatywny system moralności regulujący postępowanie człowieka w dwu zasadniczych sferach jego życia: indywidualnej i społecznej. Istotą są trzy rzeczy. Po pierwsze, zarówno słowa „cel”, „dobro” i „imperatyw”, jak też towarzysząca im niekiedy przydawka „moralny” (a więc moralny cel, moralne dobro albo zło, moralny imperatyw). Jej zadaniem jest ustalić cel, moralne wartości i imperatywy oraz szczegółowe normatywy tego postępowania.

Etyka jako nauka filozoficzna opiera się na rozumie i doświadczeniu jako przyrodzonych źródłach poznania.

Z celem i sensem ludzkiego życia związana jest aksjologia etyczna, czyli nauka o wartościach i wartościowaniu etycznym, zwana także nauką o dobru moralnym. Nauka ta pozostaje w pewnym związku z ogólną filozofią wartości, czyli aksjologią. Do etyki należy między innymi nauka o dobru moralnym i wartościach moralnych – czyli aksjologia.

Dostępne każdemu człowiekowi doświadczenie poucza, że do podstawowych działań rozumu należy m.in. formowanie tzw. sądów opisowych i sądów wartościujących (oceniających).

Świat bytów interesuje inne dyscypliny filozoficzne, aksjologia zajmuje się przede wszystkim światem wartości.

Przez wartość rozumiemy odpowiadające podstawowym duchowym uzdolnieniom człowieka (rozum, wola, zmysł piękna) określone doskonałości odpowiednich przedmiotów ze świata przyrody, działań i dzieł człowieka. Doskonałości te charakteryzują się tym, że w świadomościowym obrazie świata zajmują wyższą od innych bytów pozycję, są przez ogół ludzi cenione, wyzwalają w nich swoiste duchowe przeżycia i dążenia.

M. Bocheński: „To, dzięki czemu dany przedmiot jest wartościowy, nazywa się wartością”.

Przez wartości moralne rozumieć będziemy ogólne wzorce, czyli ideały postępowania (np. sprawiedliwość, prawdomówność, obowiązkowość, miłość), które: 1) odnoszą się do gatunkowo określonych kategorii ludzkiego działania (np. oddawanie drugiemu, co mu się należy, mówienie prawdy, wykonywanie nałożonych obowiązków, miłowanie człowieka); 2) wyrażają wzorce doskonałości, odpowiadające tym działaniom i w nich się na zasadzie odwzorowania urzeczywistniają, ale 3) urzeczywistniając się w nich, równocześnie doskonalą człowieka jako osobę, nie zaś tylko jego partykularne uzdolnienia.

Do podstawowych kategorii wartości należą: prawda, dobro i piękno. Jednakże prawda przybiera kształt wartości poprzez specyficzny stosunek do dobra i dlatego w sferze ocen wyodrębnić można już tylko dwie zasadnicze kategorie: oceny aksjologiczne oraz oceny estetyczne. Pierwsze mówią o dobru określonych przedmiotów, drugie natomiast – o ich pięknie. Świat dobra i świat piękna. Wartościami piękna i odnoszącymi się do nich ocenami estetycznymi zajmuje się estetyka, a nie etyka. Etyka właściwy sobie teren badań widzi w świecie wartości dobra i ocen aksjologicznych. Etykę interesuje co najwyżej fakt, że wartości etyczne określa się niekiedy za pomocą terminu „piękny” i jemu podobnych, ale kontekst wskazuje, że termin ten ma w takich przypadkach sens etyczny, a nie estetyczny.

Oceny etyczne (dobry, prawdomówny, uczynny, sumienny itp. człowiek) dotyczą w jakiś sposób człowieka po prostu jako człowieka – odnoszą się do samej treści jego człowieczeństwa.

PROBLEMATYKA ETYKI SYTUACYJNEJ

Minione lata poczyniły wiele szkód nie tylko w mentalności, ale w sposobie patrzenia na życie i w moralności. Próbuje się weryfikować, „restrukturyzować” normy etyczne dla własnego usprawiedliwienia.

Etyka sytuacyjna – to pewna koncepcja (nurt) w etyce, oznaczająca rezygnację formułowania ogólnych reguł postępowania.

Etyka sytuacyjna głosi: człowiek powinien w określonej sytuacji kierować się rozumem i własnym sumieniem.

Relatywizm etyczny głosi, że to, co ma czynić tu i teraz, jest wyłącznie jednostkową decyzją, nieuwarunkowaną i niezależną od wartości oraz ogólnych i uniwersalnych norm. Sytuacjonizm podważa więc i odrzuca ogólnie ważne normy moralne na rzecz indywidualnych, autonomicznych, jednakowych rozstrzygnięć normatywnych, podejmowanych w obliczu zmieniających się, ciągle nowych i niepowtarzalnych sytuacji egzystencjalnych.

Zatem sytuacjonizm etyczny to stanowisko, według którego człowiek powinien kierować się w swym działaniu jedynie rozeznaniem konkretnej sytuacji, każdorazowo

zawierającą niepowtarzalny zespół cech o istotnym znaczeniu moralnym. Z tego względu nie sposób sformułować jakiegokolwiek ogólnie ważne prawo moralne, które mogłoby pełnić rolę kryterium dobra i zła.

Nie ma jasnych i absolutnych zasad określających, co jest dobre, a co złe. Dobro i zło zależy w znacznej mierze od okoliczności.

Etyka sytuacyjna jest pewnym poglądem etyki moralnej, która utrzymuje, że moralność postępowania określona jest kontekstem, w jakim zachodzi. Etyka sytuacyjna stwierdza, że jeśli istnieje dobro i zło, to są one zależne od upragnionych korzyści wynikających z tej sytuacji. Etyka sytuacyjna różni się od moralnego relatywizmu tym, że stwierdza, iż nie istnieje dobro i zło. Etyka sytuacyjna przyjmuje kod etyczny, który zdefiniowany jest kontekstem sytuacji do tego, aby przyjąć, co jest dobre, a co złe.

Etyka sytuacyjna stwierdza, że moralność określona jest okolicznościami. Co jest dobre, a co złe, jest zdefiniowane przez naturę Stwórcy, który jest wierny.

Etyka sytuacyjna określa to, co dobre lub złe, aby zadowolić większość ludzi lub poszczególne osoby zgodnie z ich własnymi interesami.

Biblia naucza o absolutnej prawdzie, definiując dobro i zło jako wartość z góry określoną przez Boga. Etyka Biblii jest etyką absolutną, czyli nierelatywną.

Prawda potrzebuje autorytetów, także autorytetów moralnych, nie tylko wiedzy.

Termin autorytet pochodzi od łacińskiego *auctoritas* (*auctor*: znaczy sprawca, twórca, dawca). Czasownik *augere* znaczy powiększać, mnożyć i ma zbliżone brzmienie w wielu europejskiej językach. Duży słownik języka łacińskiego zawiera taką ilość zbliżonych znaczeń i kontekstów, że nie sposób ich wszystkich tutaj przytoczyć. Główne znaczenie tego słowa to: wzór, przykład, powaga, znaczenie. Możemy więc chyba bez przeszkód przyjąć, że autorytet ukierunkowuje nas na takie terminy jak „prestizż”, „uznanie”, „szacunek”, „poważanie”, „cześć” lub „respekt”.

Od autorytetu wymagamy przede wszystkim, aby był prawdomówny. Autorytet moralny: w odróżnieniu od autorytetu w sferze nauk szczegółowych, nie wymagamy od niego szczególnej, nadzwyczajnej wiedzy z teorii lub metodologii etyki, lecz domagamy się lub też oczekujemy, aby potrafił w sytuacjach trudnych dokonywać trafnego wyboru i umiał uzasadnić przekonywująco swoje postępowanie. Autorytet moralny musi więc być pewną osobowością o nieskazitelnych cechach charakteru, które jesteśmy w stanie uznać za pewnego rodzaju cnoty. Trudno więc nam będzie uznać kogoś za autorytet, choćby był kreowany przez media, jeśli zachwiana zostanie jego prawdomówność.

Etyka klasyczna traktuje ignorancję jako przeszkodę rzutującą na ocenę odpowiedzialności moralnej. Ta sama tradycja etyczna rozróżnia jednak ignorancję pokonalną i niepokonalną, zawinioną i niezawinioną.

Odbiorca powinien być zdolny do rozpoznania intencji nadawcy, nabrać właściwego dystansu do prezentowanych faktów i oddzielić je od interpretacji. Zadziwiające jest to, że nie mówi się o poprawności etycznej – ale o poprawności politycznej.

SUMMARY

Stanisław Ormanty

Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw

sormanty@tchr.org

Ethics and truth in public communication

Communication is a term that stems from the Latin words of “communicare” and “communicatio” (information transfer, communication) and usually means a two-way flow of information. “Communicare” – to do something universally known; “communis” – common, general, universal; “communion”, “communicare” – to share, participate in something; the verb “communico” – to give someone a message, and the noun “communion” – community, entering the community.

“Communion” stems from the Latin “cum” – together, jointly, and “munus” – duty, service. The way of living and acting of people in mutual relation, by which they confirm and affirm each other and form the closest community. In the sixteenth century it was given a meaning of transmission.

Communicating is the process of producing, transforming and transmitting information between individuals, groups and social organizations. Its aim is to constantly and dynamically shape, modify or change knowledge, attitudes and behaviors consistent with values and interests of entities interacting with each other.

Communication is sharing information, exchanging information between a recipient and a sender through a communication channel. The ability to communicate makes a human a social being. Without communication, it would be impossible to live in a community. A human being, who is made in the image and likeness of the Creator, is capable to express and share what is real, good and beautiful. Communication becomes a way of expressing one’s own responsibility in searching for the truth and building good. The most visible communication barriers are cultural differences, language, or a code we use. Psychology of communication indicates factors that interfere with interpersonal communication and basics of good communication. In communication, the priority is to promote the most important values that give meaning to human life and to raise people to a higher spiritual level. In communication, we also deal with so-called fake news. Fake news, based on stereotypes and prejudices, stimulate fear and contempt, anger, frustration and create enemies. It happens that in the media fake news become a more important than the truth.

In communication, listeners and readers are most important. Respect for recipients means to communicate information in a way that allows them to understand how it will influence their

lives. This especially applies to the tension between a form and content of communication. We can not agree to the ethics like “Good is what sells well”. Communication can not only describe the reality but also create it.

Does communication build community, build or humiliate people and create interpersonal tensions? This is determined by the attitude towards the truth and ethics.

Ethics is moral science, a philosophical discipline. The analysis and examination of moral principles and putting them in order must assume the general concept of ethics as a field of knowledge. The Greek “ethos” means proceeding, a custom. In the Biblical culture the ethos is understood as a consistent attitude towards moral issues. In the Greek philosophy there is systematization of moral principles. A philosopher is not only able to proclaim moral principles and live according to them, but also to reasonably teach them as a system. Ethics can be understood as metascience.

Morality includes deeds, judgments and moral instructions, while ethics is the conscious and thoughtful morality, reflection on good and evil in conscious people’s behaviour, on the essence and justification of good, on rules of behaviour. Complete ethics requires not only a mere presentation of a content of moral principles, but above all their justification, connection with beliefs and putting in order. Behind individual moral postulates there is a system of thought from which they arise. Ethics as moral philosophy makes use of the sources of cognition, above all refers to rational principles and not to any authority. Ethics formulates general moral principles and specific norms of human actions by means of innate cognitive abilities. Ethics includes, among others, axiology – the studies of moral good and moral values.

Ethical axiology – the study of values and ethical valuation, also known as the science of moral good, is connected with the goal and sense of interpersonal communication. The basic activities of the reason include formation of the so-called descriptive and value judgements. The truth is placed in real things.

On the basis of philosophy, the classical definition of truth is known, where authenticity of cognition means compliance with a learned thing. Truth is trying to find what is essential, the essence of things. The classical definition of truth has its origin in Aristotle’s “metaphysics”; the truth of thought consists of its compatibility with reality. Thomas Aquinas, based on Aristotle’s reflections, states that the truth occurs, when our intellect is consistent with reality. Educating to the truth means to educate so that people could discern, judge and consider their desires and inclinations.

For the ancient Hebrews, the concept of truth (Hebrew – *emet*) embraced more the sphere of interpersonal relations than the abstract reference of expression or external view to reality, as it is in case of cultures grown on the Greek and Roman philosophy. For the ancient Semites, “to be true” or “to be of truth” meant to be faithful, authentic, to fulfill given promises and to keep commitments. Truth is the very essence of human life. When there is no respect for the truth, then relativism and subjectivism are norms. Nowadays, suggestions are made that there is no truth, that everyone has their own truth, and even if the truth exists it is unknowable. The paradox is that it is told as truth that no truth exists.

Bogdan Balik¹, Diana Piotrowska²

¹ Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych

bogdan.balik@lasy.gov.pl

² Polski Związek Łowiecki

d.piotrowska@pzlowl.pl

Współczesne postrzeganie łowiectwa

CZĘŚĆ I

1. WSTĘP

Łowiectwo towarzyszyło człowiekowi od bardzo dawna, a według badań antropologów miało wpływ na kształtowanie się jego gatunkowej natury (Rancew-Sikora 2009). Z upływem wieków ulegało ewolucji, a wraz z rozwojem ekonomicznym społeczeństw jego znaczenie malało (Przybylski 1998).

Mimo że polowanie przyjmuje aktualnie formę rekreacji i ma charakter hobbyistyczny, to nie można zapominać o jego gospodarczym znaczeniu. Według informacji zawartych na stronach internetowych PWN Biznes, łowiectwo zapewnia w Unii Europejskiej 120 tys. miejsc pracy. Są one związane z produkcją broni, amunicji, optyki, ubiorów, podróżami i turystyką łowiecką, utrzymaniem łowisk. W 1995 roku, według danych Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) światowa produkcja dziczyzny wyniosła 1,1 mln ton (Dzięciołowski 2001).

Cele, jakie ma do spełnienia współczesne łowiectwo w Polsce, zostały określone w artykule 3 obowiązującej ustawy Prawo łowieckie z dnia 13 października 1995 roku i przedstawiają się następująco:

- ochrona, zachowanie różnorodności i gospodarowanie populacjami zwierząt łownych,
- ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego na rzecz poprawy warunków bytowania zwierzyny,
- uzyskiwanie możliwie wysokiej kondycji osobniczej i jakości trofeów oraz właściwej liczebności populacji poszczególnych gatunków zwierzyny przy zachowaniu równowagi środowiska przyrodniczego,
- spełnianie potrzeb społecznych w zakresie uprawiania myślistwa, kultywowania tradycji oraz krzewienia etyki i kultury łowieckiej.

Jak widać, cele te mają szeroki zakres, a zadania stojące przed myśliwymi wykonywane bez wsparcia i akceptacji społeczeństwa są bardzo trudne do realizacji. Dlatego też myśliwi muszą postępować bardzo rozważnie i starać się zyskiwać do współpracy jak najszersze kręgi sprzymierzeńców.

2. CHARAKTERYSTYKA POPULACJI MYŚLIWYCH W POLSCE

Charakterystykę populacji myśliwych w Polsce opracowano na podstawie danych zawartych w komputerowym systemie ewidencji myśliwych „Łowiectwo w Polsce”, udostępnionych przez Zarząd Główny Polskiego Związku Łowieckiego.

Stwierdzono, że średnia wieku polskiego myśliwego wynosi 52 lata i waha się w granicach od 18 do 99 lat. Najczęściej stwierdzanym wiekiem było 57 lat i zostało to potwierdzone u 3263 osób.

Średni wiek, w jakim kandydaci zostają myśliwymi, wynosi 32 lata, aczkolwiek najczęściej stwierdzanym jest wiek 28 lat (4260 przypadków). Minimalny wiek, jaki zaobserwowano u nowo wstępujących do PZŁ, to 18 lat (tutaj ograniczeniem są dodatkowo przepisy prawne), maksymalny – 80 lat.

Łowiectwem w Polsce zajmują się głównie mężczyźni – 97,7%, natomiast udział kobiet jest bardzo niski i wynosi zaledwie 2,3%.

Struktura zamieszkania myśliwych uwzględniająca jedynie podział wieś–miasto przedstawia się następująco: wieś – 38,2%, miasto – 61,8%. Bardziej szczegółowa analiza wykazuje, że najwięcej myśliwych mieszka na wsi określonej jako duża (powyżej 500 mieszkańców) – 27,7%, nieco mniej w miastach o liczbie mieszkańców wahającej się od 10 tysięcy do 49 999 – 22,7%. Najmniej natomiast w dużych miastach liczących od 500 tys. do 1 mln mieszkańców – 4,3% oraz powyżej 1 mln mieszkańców.

Strukturę zamieszkania na poziomie województw ujęto w tabeli 1. Dodatkowo przedstawiono odsetek myśliwych w województwach oraz liczbę mieszkańców przypadających na jednego myśliwego. Kolorem zielonym wyróżniono województwa, w których odsetek myśliwych jest wyższy od przeciętnego, natomiast czerwonym – niższy.

Tabela 1. Struktura zamieszkania na poziomie województw

Województwo	Liczba myśliwych	Udział procentowy myśliwych	Liczba mieszkańców	Liczba mieszkańców / km ²	Powierzchnia województwa [km ²]	Odsetek myśliwych w województwie	Liczba mieszkańców / myśliwego
Mazowieckie	13 824	13,4%	5 205 000	146	35 558	0,3%	377
Wielkopolskie	10 684	10,4%	3 398 000	114	29 827	0,3%	318
Dolnośląskie	8599	8,3%	2 877 000	144	19 947	0,3%	335
Pomorskie	6774	6,6%	2 220 000	121	18 310	0,3%	328
Małopolskie	6756	6,6%	3 287 000	217	15 183	0,2%	487
Warmińsko-mazurskie	6634	6,4%	1 427 000	59	24 173	0,5%	215
Kujawsko-pomorskie	6370	6,2%	2 068 000	115	17 972	0,3%	325
Lubelskie	6318	6,1%	2 162 000	86	25 122	0,3%	342
Podkarpackie	6236	6,1%	1 192 000	118	17 845	0,5%	191
Śląskie	6154	6,0%	4 646 000	377	12 334	0,1%	755
Łódzkie	5485	5,3%	2 549 000	140	18 219	0,2%	465
Zachodniopomorskie	5046	4,9%	1 694 000	74	22 892	0,3%	336
Lubuskie	4902	4,8%	1 009 000	72	13 988	0,5%	206
Świętokrzyskie	3259	3,2%	1 273 000	109	11 710	0,3%	391
Opolskie	3036	2,9%	1 033 000	110	9412	0,3%	340
Podlaskie	2917	2,8%	1 192 000	59	20 187	0,2%	409
Polska	102 994	100,00%	37 232 000	119	312 679	0,3%	362

42,0% polskich myśliwych posiada wykształcenie średnie, niewiele mniej – wyższe – 36,7%. Z kolei myśliwi z wykształceniem zawodowym stanowią 17,0% wszystkich zrzeszonych w PZŁ. Najniższy jest odsetek osób z wykształceniem podstawowym – 4,4%.

Członkowie kół łowieckich stanowią zdecydowaną większość w strukturach PZŁ (88,4%) w stosunku do myśliwych niestowarzyszonych z kołem łowieckim (11,6%). Należy przy tym odnotować, że uzyskanie statusu myśliwego niestowarzyszonego jest możliwe od 13 października 1995 roku, co jest konsekwencją wejścia w życie aktualnie obowiązującej ustawy Prawo łowieckie. Większość polskich myśliwych posiada selekcyjnerskie uprawnienia do wykonywania polowania – 59,3%, natomiast pozostała grupa to osoby z uprawnieniami podstawowymi – 40,7%.

BADANIE OPINII PUBLICZNEJ

W celu poznania opinii na temat postrzegania łowiectwa w Polsce oraz znajomości zagadnień związanych z realizacją zadań z zakresu gospodarki łowieckiej, skierowano do respondentów 16 pytań, z czego 9 miało charakter pytań zamkniętych, 2 – otwartych oraz 5 – półotwartych.

Badanie zostało przeprowadzone we współpracy z firmą PENTOR Research International na grupie 1025 osób. Wywiady były realizowane na reprezentatywnej próbie mieszkańców Polski w wieku powyżej 15 lat w domach/mieszkaniach respondentów techniką bezpośredniego wywiadu (face-to-face) w technice CAPI (Computer Assisted Personal Interviewing – wywiad osobisty wspomagany komputerowo) polegającej na użyciu laptopów lub palmtopów, zamiast tradycyjnych, „papierowych” kwestionariuszy (Babbie 2005).

Do badania losowane były rejony badawcze/punkty startowe z operatu „Pesel”, dysponującego bazą adresową wszystkich mieszkańców kraju. Próba pobierana była warstwowo. Algorytm losowania adresów–punktów startowych uwzględniał podział administracyjny i urbanizacyjny kraju na regiony, województwa oraz typy miejscowości (wieś, miasto do 20 tys., 20–200 tys. i ponad 200 tys. mieszkańców). Zastosowany algorytm bazuje na specjalnie przygotowanych danych wyjściowych ze Spisu ludności i mieszkań (GUS 2002), które były także wykorzystywane w procedurze ważenia wyników badania (Frankfort-Nachmias i Nachmias 2001).

Na podstawie przeprowadzonego badania okazało się, że wśród respondentów było 4 myśliwych, dlatego też obserwacje te zostały wyłączone z dalszej analizy.

Szczegółowa charakterystyka osób uczestniczących w badaniu została przedstawiona w tabeli 2.

Tabela 2. Szczegółowa charakterystyka osób uczestniczących w badaniu

STRUKTURA PRÓBY N=1021 (Omnibus)						
I.	Płeć	Mężczyzna 47%	Kobieta 53%			
II.	Wiek	do 29 lat 23%	30-39 lat 18%	40-49 lat 16%	50-59 lat 18%	60 i więcej lat 25%
III.	Wykształcenie	Podstawowe 26%	Zawodowe 26%	Średnie 34%	Wyższe 14%	
IV.	Miejsce zamieszkania	wieś 38%	do 20 tys. 10%	20-50 tys. 12%	50-200 tys. 17%	pow. 200 tys. 23%
V.	Dochód /PLN/	do 1250 24%	1251-2000 24%	2001-3000 27%	pow. 3000 25%	

Ponadto, na podstawie informacji zebranych o respondentach, wyodrębniono 5 grup społeczno-zawodowych, których udział został przedstawiony w tabeli 3.

Tabela 3. Wyodrębnione grupy społeczno-zawodowe

Grupa społeczno-zawodowa	Liczba	Udział procentowy
Robotnicy wykwalifikowani	377	36,9
Pracownicy biurowi niższego szczebla	202	19,8
Pracownicy umysłowi średniego szczebla	194	19,0
Rolnicy indywidualni + robotnicy niewykwalifikowani	153	14,9
Pracownicy biurowi wyższego szczebla + prywatni właściciele + wolne zawody	96	9,4
Ogółem	1021	100,0

ODPOWIEDZI NA PYTANIA SKIEROWANE DO RESPONDENTÓW

Wśród badanych aż 654 osoby stwierdziły, że nie znają żadnego myśliwego, co stanowiło 64,1% badanej grupy; 191 respondentów (18,7%) zna jedną taką osobę, 133 ankietowanych (13,0%) zna od 2 do 5 myśliwych. Natomiast najmniej liczną grupę stanowiły osoby, które znały więcej niż 5 myśliwych. Grupa ta była reprezentowana przez 43 osoby, co stanowiło 4,2% ankietowanych.

Aż 952 ankietowanych, co stanowi (93,2%) próby, nigdy nie brało udziału w polowaniu; zaledwie 69 respondentów (6,8% próby) twierdząco odpowiedziało na pytanie dotyczące uczestnictwa w polowaniu.

Analizując przyczyny brania udziału w polowaniu w Polsce, stwierdzono, że najczęściej wskazywaną była możliwość zdobycia ciekawych trofeów, takich jak skóry czy poroża. Odpowiedź ta była wskazywana przez 18,4% respondentów. Nieco mniej badanych (17,9%) stwierdziło, że przyczyną, dla której myśliwi polują, jest możliwość rekreacji i odpoczynku na świeżym powietrzu. Najmniejszym odsetkiem potwierdzeń ze strony uczestników badania charakteryzowała się odpowiedź dotycząca przyczyn wynikających z pierwotnych instynktów. Wynosił on 11,7%. Ponadto, jako marginalne należy potraktować inne przyczyny, wskazane zaledwie przez 0,9% respondentów.

Kolejne pytanie postawione badanym dotyczyło opinii na temat polowania. Najlicniejszą grupę stanowiły osoby twierdzące, że polowanie powinno się odbywać tylko na gatunki wyrządzające szkody i to w okresie ich powstawania. Stanowiła ona blisko 50% wszystkich badanych – dokładnie 46,6%, co przekłada się na bezwzględną liczebność w postaci 477 osób. 188 respondentów (18,5%) uważało, że polowania powinno się wykonywać na dotychczasowych warunkach i zasadach. 115 osób (11,3%) opowiadało się za całkowitym zakazem wykonywania polowania, natomiast 54 respondentów (5,3%) uważało, że należy ograniczyć listę zwierząt łownych. Dość duży odsetek badanych, bo prawie 1/5 grupy, dokładnie 187 osób (18,3%) nie zajęło stanowiska w przedmiotowej sprawie, nie mając na ten temat żadnego zdania.

Przedmioty kojarzące się z łowiectwem to kolejne pytanie skierowane do respondentów. Rozrzut odpowiedzi był bardzo szeroki. Zostały one zakwalifikowane do 11 grup. Najczęściej pojęcie łowiectwa kojarzyło się z bronią. Wymieniana była tutaj różna broń, ale przyjętym kryterium kwalifikującym ją do tej grupy była tzw. broń palna, przykładem skojarzeń były m.in. dubeltówka, sztucer, jednorurka itp. Liczebność tego wariantu odpowiedzi wynosiła 819, co stanowiło 38,9% wszystkich udzielonych odpowiedzi na to pytanie. Należy dodać, że pytanie dawało możliwość udzielania wielokrotnych odpowiedzi, stąd pojawiająca się różnica między wskazaniem udzielanymi przez respondentów a ogólną liczbą osób uczestniczących w badaniu. Drugą pod względem liczebności grupę tworzyły nazwy przedmiotów związane z atrybutami myśliwych, takie jak lornetka, kapelusz, torba myśliwska. Do niej zaliczono łącznie 394 odpowiedzi, co stanowiło 18,7% wszystkich udzielonych. Odsetek pozostałych grup odpowiedzi wahał się od 7,5% (159 odpowiedzi) do 0,4% (9 przypadków). Dwie końcowe grupy stanowiły odpowiedzi zakwalifikowane jako inne, gdzie mieściły się pojedyncze pojęcia skojarzeń „niepasujące” do wcześniej przyjętych oraz brak jakichkolwiek skojarzeń związanych z łowiectwem. Liczebność tych grup wynosiła odpowiednio 78 przypadków (inne) oraz 82 (nie wiem, nie mam zdania).

Na pytanie dotyczące uczestnictwa w imprezach artystycznych dotyczących łowiectwa 999 respondentów (97,8%) odpowiedziało negatywnie, 22 (2,2%) – pozytywnie. Z grupy osób, które kiedykolwiek brały udział w tego typu imprezach, 3 uczestniczyły z częstotliwością od 2 do 5 razy w roku, 6 osób – raz, natomiast 13 osób rzadziej niż raz w roku.

Jeszcze niższym odsetkiem odpowiedzi twierdzących, w porównaniu do poprzedniego pytania, charakteryzowały się odpowiedzi na pytania dotyczące znajomości autorów prac o tematyce myśliwskiej zarówno osób historycznych, jak i współczesnych. 1009 respondentów (98,8%) odpowiedziało, że nie zna żadnej takiej osoby, zaledwie 12 badanych (1,2% próby) kogoś takiego zna. Wśród wymienianych byli: Kossak (6 razy), Matejko i Mickiewicz (dwukrotnie), Fałat, Roszkowski, Chełmoński, Styka, Siemiradzki, Wiśniewski, Orłowski, Gierymski (po jednej odpowiedzi).

Podobny rozkład odpowiedzi, jak w dwóch ostatnich pytaniach, zaobserwowano w analizie dotyczącej znajomości obrazów, książek, utworów muzycznych o tematyce łowieckiej. Odsetek odpowiedzi potwierdzających taką wiedzę wynosił 2,4% (25 osób). Natomiast 97,6% (996 respondentów) odpowiedziało, że nie zna żadnego obrazu, książki ani utworu o tematyce łowieckiej.

Nieco większą liczbą twierdzących odpowiedzi wśród badanej grupy charakteryzowały się te, które dotyczyły znajomości programów radiowych lub telewizyjnych zajmujących się tematyką łowiecką. I tak 36 respondentów (3,5%) stwierdziło, że zna takie programy, natomiast 985 (96,5%) takich programów niestety nie zna.

Równie niskim odsetkiem twierdzących odpowiedzi charakteryzowały się wyniki dotyczące znajomości czasopism o tematyce łowieckiej. Spośród badanej grupy aż 1009

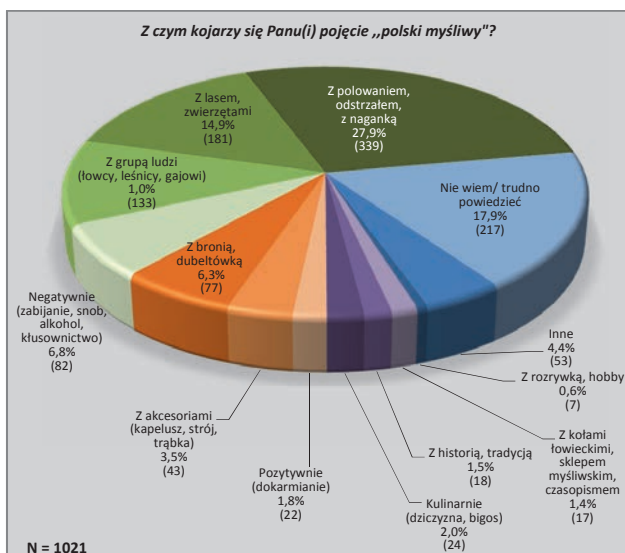
respondentów (98,8%) nie zna żadnego tego typu czasopisma, 9 (0,9%) – zna, ale nie czyta, zaledwie 3 z badanych osób (0,3%) zna i czyta czasopisma o przedmiotowej tematyce. Wśród wymienianych tytułów siedmiokrotnie podawany był „Łowiec Polski”, w jednym przypadku „Przyroda Polska”.

Kolejne pytanie zawarte w ankiecie dotyczyło konsumpcji dziczyzny. 216 respondentów (21,2%) wskazało, że choć raz w życiu jadło dziczyznę, natomiast pozostałych 805 badanych (78,8%) nigdy dziczyzny nie jadło. Jako główne przyczyny niejedzenia mięsa zwierząt dziko żyjących wskazywano: trudną dostępność (286 przypadków), zbyt wysoką cenę (232 przypadki), nieodpowiadające walory kulinarne (226 przypadków). Pewnego komentarza wymaga ostatnie stwierdzenie, gdyż było one wygłaszane głównie na podstawie opinii zasłyszanych od innych osób. W przeciwnym przypadku, gdyby były to doświadczenia własne, to te osoby należałoby zaliczyć do grupy, która dziczyznę jadła.

Pobyt na strzelnicy myśliwskiej, udział w zawodach strzeleckich, ewentualne korzystanie z formy rekreacji, jaką jest strzelectwo myśliwskie bez konieczności przynależenia do grona osób zajmujących się łowiectwem, było przedmiotem analizy kolejnego pytania stawianego respondentom. I tak wśród badanej grupy 63 osoby (6,2%) potwierdziły swój pobyt na strzelnicy, zawody strzeleckie obserwowało natomiast 27 osób (2,6%). 204 respondentów (20,0%) stwierdziło, że byłoby zainteresowane strzelectwem myśliwskim, treningami strzeleckimi, gdyby nie musiało być myśliwymi. Grono to może byłoby nawet większe, gdyż 41 osób (4,0%) nie ma zdania na ten temat. Oczywiście jest to tylko przypuszczenie i może się okazać, że ostatnia grupa po bardziej wnikliwym zastanowieniu może być w ogóle niezainteresowana tą formą spędzania wolnego czasu i „dołączyć” do osób, których rekreacja strzelecka nie interesuje.

Kolejne pytanie przedstawione respondentom dotyczyło ich skojarzeń z pojęciem polskiego myśliwego. Z 1213 uzyskanych odpowiedzi najliczniejszą grupę stanowiły skojarzenia z polowaniem, odstrzałem, naganką – 339 odpowiedzi (27,9%), drugą grupę pod względem liczebności stanowiły odpowiedzi związane z lasem, zwierzętami – 181 odpowiedzi (14,9%), trzecią grupę tworzyły skojarzenia respondentów z takimi pojęciami jak: myśliwy, łowca, gajowy – 133 odpowiedzi (11,0%). Odsetek odpowiedzi w wyżej wymienionych grupach przekraczał 10,0%, kolejne były już wskazaniem mniej licznymi. 217 respondentów (17,8%) nie miało żadnych skojarzeń z pojęciem „polski myśliwy”.

Szczegółową analizę odpowiedzi przedstawiono na wykresie 1.

Wykres 1.

Ostatnie pytanie postawione w ankiecie dotyczyło ewentualnego zamiaru zostania myśliwym. 957 badanych osób (93,7%) stwierdziło, że nie ma zamiaru zostać myśliwym. 33 respondentów (3,3%) zamierzało być myśliwymi, z tym, że w 22 przypadkach (2,2%) na przeszkodzie stanęły problemy finansowe, natomiast dla 11 respondentów (1,1%) jako powód rezygnacji podało kłopoty czasowe. Dwoje spośród ankietowanych osób (0,2%) deklarowało zostanie myśliwym w ciągu kilku najbliższych lat. Grupę osób, która nie zajęła stanowiska w przedmiotowej sprawie, stanowiło 29 ankietowanych (2,8%).

SZCZEGÓŁOWA ANALIZA WYBRANYCH ODPOWIEDZI NA PYTANIA ZAWARTE W ANKIECIE

Szczegółowej analizie poddano odpowiedzi na następujące pytania:

- Czy zna Pan(i) jakiegoś myśliwego?
- Jakie są według Pana(i) przyczyny wykonywania polowania przez myśliwych w Polsce?
- Które ze stwierdzeń najlepiej opisuje Pana(i) zdanie na temat tego, czy w Polsce powinno się wykonywać polowanie, czy też raczej nie?
- Czy je Pan(i) dziczyznę, choćby od czasu do czasu?
- Gdyby była możliwość uczestnictwa w strzelaniach myśliwskich (treningach, zawodach) bez konieczności bycia myśliwym, to czy korzystał(a)by Pan(i) z tej formy rekreacji?

Pytanie „Czy zna Pan(i) jakiegoś myśliwego?” zostało poddane modyfikacji, która polegała na wyodrębnieniu jedynie dwóch grup respondentów – znających i nieznających

myśliwego, bez podziału grupy znających myśliwego na mniejsze, uszczegóławiające, ile dokładnie osób uprawiających łowiectwo jest znanych.

Zrezygnowano natomiast z analizy odpowiedzi na pozostałe pytania, ze względu na małe zróżnicowanie w udzielanych odpowiedziach, a co się z tym wiąże również na bardzo małe ich liczebności.

W wyniku przeprowadzonego badania, pytanie dotyczące znajomości z myśliwym okazało się statystycznie istotne w przypadku związku z płcią, wykształceniem, wiekiem oraz miejscem zamieszkania respondentów; nieistotnym statystycznie natomiast okazał się związek przedmiotowego pytania z dochodem oraz grupą społeczno-zawodową badanych osób. Znajomość z myśliwymi częściej potwierdzali mężczyźni (42,5%) niż kobiety (30,2%). Najczęściej były to osoby z wykształceniem wyższym (41,2%), w wieku 50–59 lat (45,0%), mieszkające w miastach liczących do 20 tys. mieszkańców (45,1%) oraz na wsi (44,6%).

Związek dotyczący opinii respondentów na temat celowości wykonywania polowania został potwierdzony jako statystycznie istotny w przypadku płci, wieku, miejsca zamieszkania, grupy społeczno-zawodowej, znajomości z myśliwym oraz tej grupy respondentów, która potwierdziła w swojej diecie konsumpcję dziczyzny. Nieistotny statystycznie natomiast okazał się związek dotyczący wykształcenia oraz dochodu respondentów. I tak za utrzymaniem dotychczasowych zasad przy wykonywaniu polowania częściej opowiadali się mężczyźni (22,0%) niż kobiety (14,5%), osoby w wieku 50–59 lat (23,3%) oraz do 29 lat (22,7%), mieszkające w miastach liczących od 20 do 50 tys. mieszkańców (26,2%), zakwalifikowani do grupy społeczno-zawodowej – robotników wykwalifikowanych (21,2%), respondenci, którzy wśród swoich znajomych mają choć jednego myśliwego (19,8%) oraz konsumujący dziczyznę (31,0%).

Zdecydowanymi przeciwnikami polowania, domagającymi się jego całkowitego zaniechania były częściej kobiety (14,7%) niż mężczyźni (7,5%), osoby w wieku 40–49 lat (17,1%), mieszkające w największych miastach powyżej 200 tys. mieszkańców (17,2%), przedstawiciele grup społeczno-zawodowych określanych jako pracownicy biurowi niższego szczebla (14,9%) oraz pracownicy umysłowi wyższego szczebla + prywatni właściciele oraz wykonujący wolne zawody (14,7%), osoby, które wśród swoich znajomych nie mają nikogo, kto uprawiałby łowiectwo (14,2%) oraz niejedzący dziczyzny (13,4%).

Za zmianami w dotychczasowych zasadach realizowania polowania, polegającymi na ograniczeniu liczby gatunków zwierząt łownych oraz na wykonywaniu polowania tylko w okresach powstawania szkód i na gatunki je wyrządzające, opowiadały się tak samo często kobiety (52,7%), jak i mężczyźni (51,2%), ale zdecydowanie częściej osoby w wieku 60 lat i starsze (62,8%), mieszkające na wsi (59,6%), wywodzące się z grupy społeczno-zawodowej – pracowników umysłowych średniego szczebla (60,3%), znający myśliwych (59,2%) oraz niekonsumujący dziczyzny (52,7%).

Analizując kwestie spożywania dziczyzny przez respondentów, stwierdzono, że jedynie wysokość dochodu nie stanowiła statystycznie istotnego związku pomiędzy

badanymi parametrami. W przypadku wszystkich pozostałych związków ten był istotny statystycznie.

Osobami, które częściej jedzą mięso zwierząt dziko żyjących, są mężczyźni (27,4%) niż kobiety (15,6%), osoby z wyższym wykształceniem (30,5%), w wieku 40–49 lat (27,9%), mieszkający w miastach liczących od 20 do 50 tys. mieszkańców (33,3%), z grupy społeczno-zawodowej pracowników umysłowych wyższego szczebla + prywatnych właścicieli oraz wolnych zawodów (33,3%) i przede wszystkim znające myśliwych (39,2%).

Spożywanie dziczyzny przez respondentów było najsilniej związane z ich znajomością z myśliwymi.

Badając zainteresowania rekreacją strzelecką, bez konieczności bycia myśliwym, stwierdzono, że pytanie to było statystycznie istotne w kontekście związku z płcią respondentów, ich wykształceniem, wiekiem, miejscem zamieszkania, przynależnością do grupy społeczno-zawodowej oraz deklarowaną znajomością z myśliwymi. Nieistotny statystycznie okazał się związek z dochodami.

Praktycznie trzy razy częściej rekreacją strzelecką zainteresowani byli mężczyźni (34,0%) niż kobiety (9,2%). Osoby z wykształceniem zawodowym (27,2%), w wieku do 29 lat (29,7%), mieszkające w miastach liczących do 20 tys. mieszkańców (28,3%), zaliczające się do grupy społeczno-zawodowej tzw. robotników wykwalifikowanych (29,3%) oraz znające choćby jednego myśliwego (30,3%).

Przeprowadzając analizę odpowiedzi udzielonych przez respondentów na pytanie dotyczące powodów uprawiania polowania w Polsce, zastosowano analizę skupień. Włączono do niej sześć odpowiedzi, mianowicie to, że przyczynami wykonywania polowania są:

- możliwość zdobycia ciekawych trofeów;
- możliwość rekreacji i odpoczynku na świeżym powietrzu;
- konieczność utrzymywania ilości zwierzyny na odpowiednim poziomie;
- podtrzymywanie wielowiekowej tradycji;
- możliwość zdobycia mięsa (dzczyzny);
- zaspokajanie potrzeb wynikających z pierwotnych instynktów.

Zrezygnowano natomiast z ostatniej – siódmej, brzmiącej „inne” ze względu na bardzo małą liczebność – zaledwie 44 odpowiedzi.

Na podstawie analizy skupień wyodrębniono trzy grupy respondentów. Do pierwszej zaliczono te osoby, które wymieniły wszystkie 6 przyczyn wykonywania polowania w Polsce. Stanowiły one 52,2% całej badanej populacji. Drugą grupę tworzyli respondenci, którzy spośród wymienionych wariantów odpowiedzi wybrali wszystkie, z wyjątkiem stwierdzenia, że przyczyną wykonywania polowania jest zaspokajanie potrzeb wynikających z pierwotnych instynktów. Udział procentowy tej grupy wynosił 36,8%. Do trzeciej włączono osoby, które nie wybrały żadnej z zaproponowanych odpowiedzi, określających przyczyny wykonywania polowania w Polsce. Odsetek tak

odpowiadających respondentów wynosił 11,0%. W dalszej części przeprowadzono badania mające na celu bliższe określenie respondentów tworzących poszczególne grupy, używając dotychczasowych parametrów typu: płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania itp. Związek wszystkich parametrów, z wyjątkiem dochodu, okazał się statystycznie istotny w analizie poszczególnych grup.

I tak I grupę stanowili częściej mężczyźni (56,6%) niż kobiety (48,2%), osoby z wyższym wykształceniem (62,8%), w wieku 30–39 lat (57,7%), mieszkający w miastach liczących od 20 do 50 tys. mieszkańców (57,7%), tworzący grupę społeczno-zawodową pracowników biurowych niższego szczebla (63,2%), nieco częściej wywodzący się z grupy znajdującej myśliwego (52,7%) niż spośród osób nieznających myśliwych (51,9%).

II grupę tworzyły częściej kobiety (39,7%) niż mężczyźni (33,6%), osoby z wykształceniem zawodowym (40,1%) oraz podstawowym (39,7%), w wieku 60 lat i starsi (45,4%), mieszkający w miastach liczących do 20 tys. mieszkańców (44,1%), należący do grupy społeczno-zawodowej – robotnicy wykwalifikowani (46,9%), pochodzący znacznie częściej z grupy znajdującej myśliwego (41,0%) niż ze środowiska, w którym myśliwy jest osobą nieznaną (34,3%).

Do III grupy częściej były włączane kobiety (12,1%) niż mężczyźni (9,8%), osoby z wykształceniem średnim (15,5%), w wieku 40–49 lat (11,5%), mieszkający w miastach powyżej 200 tys. mieszkańców (18,0%), wywodzący się z grupy społeczno-zawodowej o nazwie: pracownicy umysłowi wyższego szczebla + prywatni właściciele oraz przedstawiciele wolnych zawodów (15,6%), praktycznie dwukrotnie częściej pochodzący ze środowiska nieznającego myśliwych (13,6%) niż z grupy, gdzie myśliwy jest osobą znaną (6,3%).

WNIOSKI

1. Akceptacja społeczna łowiectwa w Polsce jest niska. 18,5% respondentów opowiada się za obecnymi uwarunkowaniami wykonywania polowania. 46,7% badanych wyraża opinię, że polowanie powinno dotyczyć gatunków wyrządzających szkody i w okresie ich powstawania. 11,3% respondentów jest zdania, że powinien obowiązywać całkowity zakaz wykonywania polowania w Polsce.
2. Opinia myśliwych na temat akceptacji społecznej łowiectwa w Polsce jest negatywna. 65,5% myśliwych uważa, że społeczeństwo nie akceptuje łowiectwa, 33,5% jest odmiennego zdania.
3. Kulturowy aspekt łowiectwa jest nieznanym w społeczeństwie. 97,8% badanych nigdy nie było na imprezach artystycznych dotyczących łowiectwa. 97,6% respondentów nie zna obrazów, książek oraz utworów muzycznych o tematyce łowieckiej. 98,8% badanych nie zna autorów prac o tematyce łowieckiej.
4. Znajomość prasy łowieckiej oraz audycji radiowych i telewizyjnych w społeczeństwie jest znikoma. 96,5% respondentów nie zna żadnego programu radiowego

lub telewizyjnego o tematyce łowieckiej. 98,8% badanych nie czyta czasopism łowieckich; zaledwie 0,3% uczestników badania potrafi wymienić tytuł i czyta prasę łowiecką.

5. Postać myśliwego jest mało znana w społeczeństwie. 64,1% badanych stwierdziło, że nie zna żadnego myśliwego.
6. Społeczeństwo nie jest zainteresowane uprawianiem łowiectwa. 93,7% respondentów nie miało i nie ma aktualnie zamiaru zostać myśliwym. Zaledwie 0,2% badanych z takim zamiarem się nosi.
7. Społeczeństwo jest zainteresowane rekreacją strzelecką bez konieczności przynależenia do Polskiego Związku Łowieckiego. 20,0% respondentów potwierdziło chęć jej uprawiania.
8. Konsumpcja dziczyzny w społeczeństwie jest niewielka. Zaledwie 21,2% badanych potwierdziło choćby jednorazowe jej spożycie.
9. Populacja polskich myśliwych jest populacją „dojrzałą”. Średnia wieku wynosi 52 lata. Udział myśliwych w wieku do 30 lat wynosi zaledwie 6,9%.
10. Wzrasta udział myśliwych niestowarzyszonych z kołem łowieckim w strukturze Polskiego Związku Łowieckiego. Wynosi on obecnie 11,6%.

LITERATURA

- Babbie E. 2003. *Badania społeczne w praktyce*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Dzięciołowski R. 2001. *Łowiectwo doby współczesnej*. Sylwan, 3: 111–123.
- Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D. 2001. *Metody badawcze w naukach społecznych*. Zys i S-ka, Poznań.
- Przybylski W. 1998. *Łowiectwo historia, obyczaje, etyka, kultura*. Wydawnictwo Łowiec Polski, Warszawa.
- Rancew-Sikora D. 2009. *Sens polowania*. Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
- Ustawa Prawo łowieckie z dnia 13 października 1995 r. Dz.U. z 1995 r. nr 147 poz. 713 z późn. zm., stan prawny na dzień 9.10.2009 r.

CZĘŚĆ II

ANALIZA SYLWETKI POLSKIEGO MYŚLIWEGO W XXI W.

WSTĘP

Postrzeganie łowiectwa w ciągu ostatnich lat uległo zmianie. Z działalności nobilitującej i budzącej podziw społeczny przekształciło się w działalność poddawaną ostracyzmowi i marginalizacji. Celem łowiectwa w XXI wieku jest ograniczanie konfliktów na poziomie człowiek–zwierzę oraz umożliwienie prawidłowego funkcjonowania człowiekowi, z jednoczesnym zachowaniem stabilnych i utrzymywanych w dobrej kondycji populacji zwierząt dziko żyjących. Myśliwi realizują zadania nałożone przez państwo, w tym ochronę zwierząt łownych i gospodarowanie ich zasobami w zgodzie z zasadami ekologii oraz zasadami racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej i rybackiej¹.

Źródło zmian ma złożone podłoże. Z jednej strony związane jest z nurtami filozofii życia napływającymi z zachodniej Europy, z drugiej zaś strony ze zmianami ustrojowymi, z którymi mieliśmy do czynienia w Polsce.

Zmiany ideologiczne rozpoczęły się już w latach 60. ubiegłego wieku w Ameryce Północnej, kiedy to wzrosła świadomość ekologiczna społeczeństwa i zaczęły tworzyć się ruchy anarchistyczne oraz bojówki przeciwstawiające się cywilizacji konsumpcyjnej. Szybko amerykańska ideologia znalazła swoich wyznawców w Europie, gdzie rozpoczęły się zmiany mające obecnie ciąg dalszy. Kluczowy był tu rozwój kultury hippisowskiej, która przejawiała się buntem młodych przeciwko dorosłym i instytucjom, takim jak rodzina, kościół, szkoła czy korporacja. Odrzucone zostały wszelkie normy społeczne oparte na konsumpcji, rywalizacji i materializmie. Konsekwencjami tego ruchu było znaczne rozszerzenie się zasięgu występowania grup o ideologii pacyfistycznej i ekologicznej. Ruch hippisowski głosił pochwałę dla wegetarianizmu, traktując zwierzęta jako przyjaciół, braci mniejszych, których się nie jada. W II połowie ubiegłego wieku zaczęły się tworzyć organizacje proekologiczne. Ich przykładem jest Greenpeace, który wyłamał się z grupy Sierra jako radykalna grupa realizująca swoje cele metodą „żywych tarcz”, to znaczy osłanianiem własnym ciałem zwierząt przed działalnością ludzi. Ideologia ekologiczno-wegetariańska funkcjonowała w Europie już w II połowie XX w., jednak w Polsce zaczęła się pojawiać dopiero po zmianach ustrojowych w 1989 r., kiedy w znacznym stopniu zelżał reżim, zmniejszyła się cenzura i rozpoczęła wolność słowa. Zaczęto manifestować pod hasłami związanymi z ochroną środowiska, wegetarianizmem, które ewoluują w bardzo niebezpieczny sposób w kierunku personifikacji zwierząt przy jednoczesnej animalizacji ludzi, aż do tak skrajnych przekonań jak akceptacja śmierci człowieka dla ochrony zwierzęcia. Zmiany, które nastąpiły zarówno w Europie, jak i w Polsce, doprowadziły do zmniejszenia akceptacji dla zabijania zwierząt.

¹ Ustawa Prawo łowieckie z dnia 13 października 1995 r. z późn. zm.

Zdjęcie 1. Manifestacja antyłowiecka „zwierzęta czują ból jak my”
Źródło: fecwis.org

Zdjęcie 2. Manifestacja antyłowiecka z hasłami „zabiliście moją mamę”
Źródło: radioszczecin.pl

Nie bez znaczenia była sytuacja polityczna w Polsce i idące za tym zmiany legislacyjne oraz ustrojowo-społeczne. Niezwykle ważne dla zmian w łowiectwie były transformacje ustrojowe. Kiedy w Europie trwał swoisty boom rozwojowy, w Polsce mieliśmy do czynienia z „komuną”, która w znacznym stopniu również hamowała rozwój łowiectwa, ściśle związanego z posiadaniem broni, która w tym okresie dostępna była tylko dla

prominentnych działaczy. Ten stan rzeczy spowodował, że w społeczeństwie utrwaliło się przeświadczenie, że jest to działalność elitarna, lukratywna, przeznaczona dla wąskiej grupy ludzi. Opisywaną grupę cechował zazwyczaj dobry status społeczny, także finansowy, przez co spotkania na polowaniach były często huczne, pełne rozpasania, suto zakrapiane alkoholem. Utrzymywanie się tego stanu rzeczy wpłynęło negatywnie na postrzeganie myśliwego oraz utrwaliło stereotypy, które niezwykle trudno zmienić. Społeczeństwo pytane o cechy myśliwego podaje zazwyczaj: mężczyzna, w średnim wieku, szpakowaty, grubszy, z kapeluszem z piórkiem, najczęściej pod wpływem alkoholu.

Celem pracy jest analiza sylwetki myśliwego pod kątem: zmiany stosunku płci, wieku, zmiany średniej wieku myśliwych i kandydatów na myśliwych oraz wykształcenia. Analiza ma na celu określenie, w jakim stopniu przekazywane stereotypy mają odzwierciedlenie w rzeczywistości oraz jak zmienia się sylwetka myśliwego w czasie.

SYLWETKA MYŚLIWEGO W XXI WIEKU

Analiza zmian liczby myśliwych w Polsce

Analiza przeprowadzona w Polsce w latach 2008–2017 wskazuje, że pomimo pogarszającego się wizerunku odnotowywany jest stały wzrost liczby myśliwych. W 2008 roku była to liczba 107 382, natomiast w 2017 r. wyniosła 123 348. Jest to wzrost o blisko 15% (wykres 1).

Wykres 1. Liczba myśliwych w Polsce w latach 2008–2017²

² Dane opracowane na podstawie ŁOW – zestawienie opracowywane przez zarządców oraz dzierżawców obwodów łowieckich dla roku gospodarczego.

Nie bez znaczenia jest również stale rosnąca liczba kandydatów do Polskiego Związku Łowieckiego. O ile na przełomie wieku było to niespełna 1000 osób rocznie, to w 2018 roku liczba ta wyniosła ponad 4500³.

Liczba myśliwych nie jest wskaźnikiem, który może posłużyć do porównania Polski z innymi krajami, które różnią się pomiędzy sobą zarówno powierzchnią, jak i liczbą ludności. Porównania można dokonać na podstawie procentowego udziału myśliwych w ogólnej liczbie ludności zamieszkującej dany kraj. Biorąc pod uwagę, że w Polsce żyje ok. 38,5 mln ludzi, to stosunek liczby myśliwych do liczby ludności wynosi 1:313. Oznacza to, że na jednego myśliwego w 2017 r. przypadało 313 osób.

Analizując sytuację w Europie według danych FACE (Federation of Associations for Hunting and Conservation of the EU), można zauważyć trwający od kilku lat spadek liczby myśliwych w Europie. To trend zupełnie odwrotny niż obserwujemy w Polsce. Może to wynikać z ograniczeń ustrojowych i później rozpoczynających się zmian o podłożu ideologicznym w stosunku do Europy Zachodniej.

Tabela 1. Liczba myśliwych w krajach Europy

Countries Pays Länder	KM ² x 10 ³		M	KM ²	
France	643	1,331,000	64.1	100	1:48
Germany	358	351,000	82.5	230	1:233
Italy	301	750,000	58.1	193	1:77
Spain	505	980,000	40.5	85	1:41
United Kingdom	245	800,000	61.1	248	1:76
Denmark	43	165,000	5.5	126	1:33
Finland	338	308,000	5.2	15	1:17
Norway	324	190,000	4.7	14	1:24
Sweden	450	290,000	9	20	1:31
Estonia	45	16,600	1.3	29	1:78
Latvia	65	25,000	2.3	35	1:92
Lithuania	65	32,000	3.6	55	1:112
Poland	313	106,000	38.5	123	1:363
Belgium	31	23,000	10.4	341	1:452
Ireland	70	350,000	4.2	58	1:12
Luxembourg	3	2,000	0.5	192	1:250
Netherlands	42	28,170	16.7	395	1:618
Austria	84	118,000	8.3	98	1:70
Czech Republic	79	110,000	10.2	129	1:93
Hungary	93	55,000	9.9	109	1:190
Slovakia	49	55,000	5.4	110	1:98
Slovenia	20	22,000	2	100	1:91
Switzerland	41	30,000	7.6	185	1:253
Cyprus	9	45,000	0.8	89	1:17
Greece	132	235,000	10.7	84	1:45
Malta	.3	15,000	0.4	1333	1:27

Źródło: www.face.eu

³ Dane opracowane na podstawie ŁOW – zestawienie opracowywane przez zarządców oraz dzierżawców obwodów łowieckich dla roku gospodarczego.

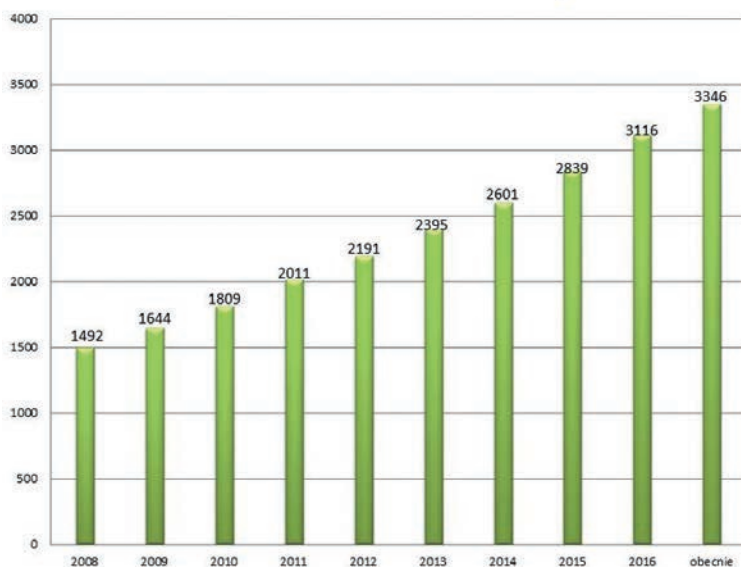
Powyższe dane z 2010 roku (tab.1) wskazują, że stosunek liczby myśliwych do liczby ludności wynosił w Polsce 1:363, co pokazuje, że sytuacja w kraju poprawia się. Dla porównania, w krajach, gdzie nie ma tak dużego problemu ze złym postrzeganiem myśliwych jak w Polsce, odsetek myśliwych wynosi: we Francji 1:48, w Wielkiej Brytanii 1:76, w Finlandii co 17 osoba jest myśliwym, a w Norwegii co 24. Wymienione kraje mają wysoką akceptowalność łowiectwa, można więc sądzić, że liczba myśliwych w danym kraju ma istotne znaczenie dla postrzegania przez społeczeństwo.

ANALIZA DYNAMIKI WZROSTU LICZBY KOBIEC POLUJĄCYCH W POLSCE NA TLE EUROPY

Zgodnie ze stereotypami powtarzanych przez osoby niemające nic wspólnego z łowiectwem myśliwi to mężczyźni. W łowiectwie, podobnie jak w innych dziedzinach, które były zarezerwowane dla mężczyzn, wzrasta liczba kobiet. Kobiety coraz częściej polują. Powodem może być chęć zdobycia zdrowego i bogatego w mikroelementy pożywienia, jakim jest dziczyzna, chęć pokazania niezależności, a także potrzeba kontaktu z przyrodą. Najczęściej kobiety trafiają do łowiectwa dzięki mężczyznom: ojcom, mężom czy braciom.

W Polsce obserwujemy bardzo dynamiczny wzrost liczby kobiet w łowiectwie. W 2008 roku było ich 1492, a w 2017 roku blisko 3500 – to wzrost o 230% (wykres 3). Kobiety zdecydowanie ocieplają wizerunek myśliwego. Elegancko ubrana kobieta z bronią staje się obiektem zainteresowania ludzi, którzy z większym zrozumieniem i akceptacją patrzą na łowiectwo. Myśliwi posądzeni są o atawistyczne zachowania, czego nie można już zarzucić kobietom. Wzrost liczby kobiet w łowiectwie poza tym, że łamie stereotypy i poprawia wizerunek, ma jeszcze duży wpływ na zachowanie innych myśliwych, którzy w towarzystwie kobiet dbają o wygląd, ubiór, a także naberają ogłady.

Kobiety w łowiectwie przyjęły istotną rolę edukatorek społeczeństwa, szczególnie dzieci i młodzieży. Informacje dotyczące łowiectwa przekazywane przez kobietę, która najczęściej sama jest matką, są bardziej akceptowalne i mniej kontrowersyjne społecznie. Kobiety posiadają naturalne predyspozycje do bycia edukatorami: cierpliwość, zaangażowanie, rzetelność i profesjonalizm.

Wykres 2. Liczba kobiet polujących w Polsce w latach 2008-2017⁴

Dynamiczny wzrost liczby kobiet-myśliwych obserwowany jest prawie we wszystkich krajach Europy. Aby porównać Polskę z innymi krajami należy określić procentowy udział kobiet w ogólnej liczbie myśliwych. W Polsce wynosi on 2,72%. Dla porównania w Niemczech jest to 10%, Austrii 7,5%, Wielkiej Brytanii 6%, duży odsetek kobiet polujących obserwujemy w krajach skandynawskich, np. w Norwegii wynosi on ponad 12% (tab. 2). Wszystkie wymienione kraje cieszą się dużą akceptowalnością społeczną łowiectwa, można więc sądzić, że większa liczba kobiet polujących może pozytywnie wpływać na postrzeganie w społeczeństwie łowiectwa, co jest obserwowane również w Polsce.

Zdjęcie 3. Kobieta z upolowaną zwierzyną

Źródło: prywatne archiwum A. Baraniecka.

⁴ Dane opracowane na podstawie ŁOW – zestawienie opracowywane przez zarządców oraz dzierżawców obwodów łowieckich dla roku gospodarczego.

Zdjęcie 4. Mężczyzna z upolowaną zwierzyną
Źródło: Koło łowieckie Rega w Gryficach.

Zdjęcie 5. Polowanie kobiet. Jelenia Góra 2018 r.
Źródło: Archiwum własne.

Tabela 2. Procentowy udział kobiet polujących w stosunku do ogólnej liczby myśliwych w krajach Europy

WOMEN HUNTERS IN EUROPE

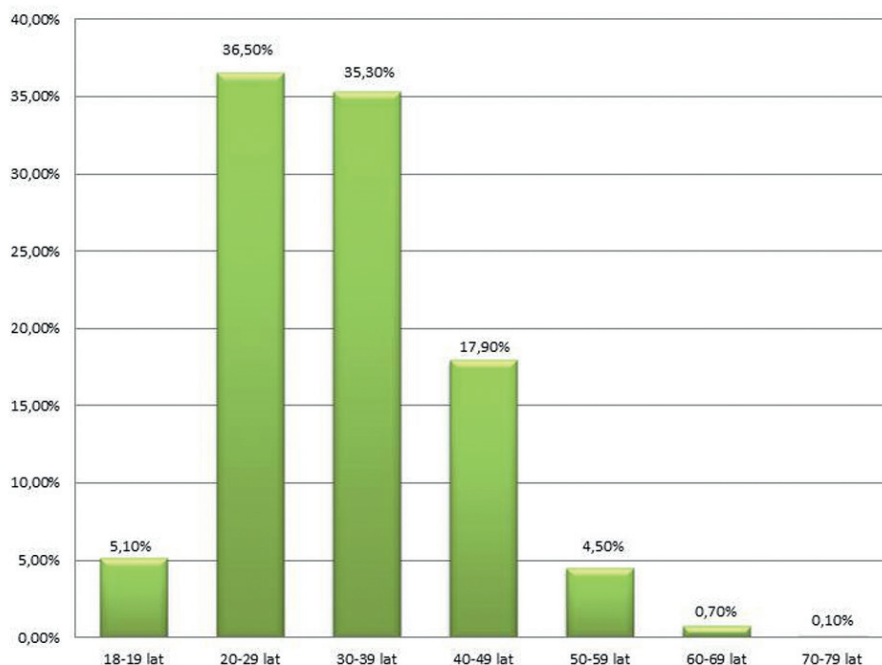
PROPORTION OF WOMEN HUNTERS IN DIFFERENT EUROPEAN COUNTRIES

COUNTRY	PERCENTAGE OF FEMALE HUNTERS	DATE OF DATA
Austria	7,50%	2013
Belgium	1%	2001
Bulgaria	1,30%	2013
Croatia	0,60%	2013
Denmark	5,70%	2013
Estonia	1,34%	2013
Finland	6,10%	2013
France	2%	2006
Germany	10%	2012
Hungary	1,20%	2004
Iceland	2%	2002
Ireland	<3%	2008
Italy	<1%	2013
Latvia	<1%	2013
Lithuania	1,48%	2012
Netherlands	5%	2004
Norway	12%	2013
Poland	2,32%	2013
Slovakia	3%	2013
Sweden	5,30%	2013
Switzerland	5%	2013
UK	6,50%	2017

Źródło: http://www.face.eu/sites/default/files/attachments/face_female_hunters_in_europe.pdf

ANALIZA WIEKU MYŚLIWYCH ORAZ KANDYDATÓW NA MYŚLIWYCH

Najczęściej opisując myśliwego, używa się określenia – mężczyzna w średnim wieku. W społeczeństwie przeważa również przekonanie, że myśliwy to osoba starsza. Przeprowadzona analiza wskazuje, że największy udział wśród osób wstępujących do Polskiego Związku Łowieckiego stanowią osoby pomiędzy 20 i 39 rokiem życia i wynosi on 71,8%. Ponad 5% kandydatów to osoby do 20 roku życia (wykres 4). To bardzo dobry wynik, biorąc pod uwagę, że myśliwym w Polsce można zostać po ukończeniu 18 roku życia.

Wykres 4. Rozkład wieku kandydatów do Polskiego Związku Łowieckiego w 2017 roku⁵

Osoby po 50 roku życia stanowią zaledwie 5,3% ogólnej liczby kandydatów. Świadczy to o tym, że łowiectwem interesują się osoby młode, w okresie rozwoju zawodowego. Ma to bardzo duży wpływ na wizerunek myśliwego, a także łamie stereotyp. Młodzi ludzie są aktywni w Internecie, w mediach społecznościowych – zakładają blogi, fanpage i strony internetowe, na których prezentują łowiectwo nie tylko jako zabijanie zwierząt dla rozrywki, ale szerzej – również jako działania związane z ochroną przyrody, kontakt z naturą, kreując swoisty styl życia. Działania te mają bardzo duży wpływ na pozytywne postrzeganie łowiectwa przez społeczeństwo, które posiada ograniczoną wiedzę na temat działalności myśliwych. Wynik analizy jest satysfakcjonujący. Ze względu na to, że myśliwym można zostać dopiero po ukończeniu 18 roku życia i wiąże się to z wydatkiem finansowym, trudno będzie znacznie obniżyć wiek kandydatów na myśliwych.

Znaczny spadek średniego wieku kandydatów ma wpływ na średnią wieku myśliwych. W 2005 roku wynosiła ona 64 lata⁶, w 2017 roku wyniosła 52 lata⁷, zachowując

⁵ Dane opracowane na podstawie ŁOW – zestawienie opracowywane przez zarządców oraz dzierżawców obwodów łowieckich dla roku gospodarczego.

⁶ Dane opracowane na podstawie ŁOW – zestawienie opracowywane przez zarządców oraz dzierżawców obwodów łowieckich dla roku gospodarczego.

⁷ Dane opracowane na podstawie ŁOW – zestawienie opracowywane przez zarządców oraz dzierżawców obwodów łowieckich dla roku gospodarczego.

stały trend malejący. Zmiany prawne, jakie nastąpiły po 1 kwietnia 2018 roku, wprowadzają dla wszystkich myśliwych badania okresowe co 5 lat – może to być powodem rezygnacji z członkostwa w PZŁ i w efekcie wpłynąć na obniżenie średniego wieku myśliwych.

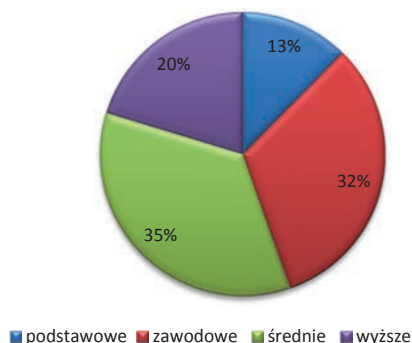
Brak jest danych na temat średniego wieku kandydatów w kolejnych latach, jednak w 2017 roku średnia ta wynosiła 34 lata⁸.

Rycina 1. Średnia wieku myśliwych i kandydatów na myśliwych w 2017 r.

Źródło: Zestawienie sprawozdawczości łowieckiej wykonane na podstawie ŁOW.

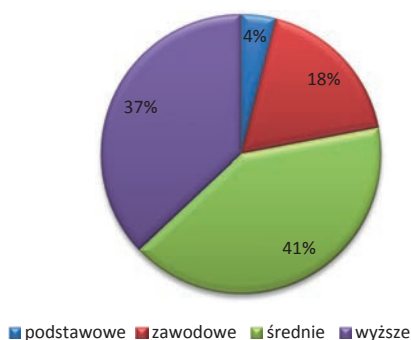
WYKSZTAŁCENIE MYŚLIWYCH NA TLE SPOŁECZEŃSTWA POLSKIEGO

Wykres 5. Struktura wykształcenia Polaków w 2014 r.

Źródło: BKL – Badanie ludności 2014.

⁸ Dane opracowane na podstawie ŁOW – zestawienie opracowywane przez zarządców oraz dzierżawców obwodów łowieckich dla roku gospodarczego.

Wykres 6. Struktura wykształcenia myśliwych w 2017 r.

Źródło: Zestawienie sprawozdawczości łowieckiej wykonane na podstawie ŁOW.

Analizując wykształcenie myśliwych na tle struktury wykształcenia Polaków, widać wyraźnie, że wśród myśliwych jest znacznie większy odsetek osób z wykształceniem wyższym – w przypadku myśliwych jest to 37% (wykres 6), gdy wśród ogółu społeczeństwa to 20% (wykres 5). Myśliwych z wykształceniem podstawowym jest 4% (wykres 6), Polaków 13% (wykres 6). Myśliwi, aby uzyskać uprawnienia do wykonywania polowania, odbywają roczny staż, kończą złożone szkolenie oraz zdają trzyetapowy egzamin. Do wiedzy teoretycznej dochodzi praktyka, wiedza wynikająca z obserwacji przyrody oraz obcowania z nią. Myśliwy staje się fachowcem, co ma wpływ na postrzeganie go w społeczeństwie. Kreowanie myśliwego na osobę, która jest ekspertem, zna biologię i ekologię zwierząt, umie poruszać się w lesie, z pewnością wpłynie na pozytywne postrzeganie myśliwego w społeczeństwie.

SUMMARY

Bogdan Balik¹, Diana Piotrowska²

¹ Directorate-General of the State Forests

bogdan.balik@lasy.gov.pl

² Polish Hunting Association

d.piotrowska@pzlow.pl

Current perception of hunting

People were accompanied by hunting for a long time. Over centuries, hunting was evolving and with economic growth of societies its role was decreasing. Currently in Europe it is a recreational activity and hobby, which is handled by about 7.3 million people. However, its financial dimension can't be forgotten, because only in the European Union hunting creates 120,000 jobs.

The perception of hunting in both European and global societies is quite diverse. This is mainly due to the current model, tradition and percentage of hunters in a society, which directly translates into understanding the problems of modern hunting. Poland is characterized by a very unfavorable ratio of the number of inhabitants to the number of hunters. It is at the level of 362 people per 1 hunter and ranks our country on the fourth place from the bottom in Europe, after the Netherlands, Belgium and Turkey.

In every society, there are always great emotions caused by killing of animals. And although the hunting environment uses terms "harvesting" or "shooting", the final of these activities is the same. Public consent for killing animals for meat, leather or other economic needs is decreasing.

Nevertheless there are areas of hunting that the society accepts and wants to actively participate in. These are mainly: recreational shooting and interest in consumption of game meat. This makes a certain paradox: on one hand the acceptance of killing animals for meat is getting smaller, on the other – the society expresses more and more willingness to eat that meat. This raises a question of whether the opinion actually expressed is true or it is – shaped by specific correctness – the evidence of hypocrisy?

Hunting is also a wide area of creating culture: painting, graphics, literature, music, as well as communication with the public on the radio, television, press, and currently also on the Internet. Knowledge of these issues in the society is marginal. Very rarely anyone can name titles of literary works, authors of painting works or composers hunting music, and does not realize our contribution to the world heritage.

Hunters themselves play the most important role in making the public aware of the hunting problems. In order to gain acceptance of their activities, they must effectively reach their

recipients. It involves the modern media and information forms. This is a domain of young people, who are open to new solutions. Unfortunately, the hunting society belongs to quite aged – the average age of a hunter within the Polish Hunting Association is 52 years and the percentage of people under 30 is less than 7% of all members. The asset of the organization that gathers Polish hunters is over 100 years of experience and it should be particularly used in solving modern problems. The most fundamental one is how to reach the general public, which could positively affect the understanding and acceptance of the hunters' activities.

The image of a hunter in the 21st century

Hunting in the 21st century is a difficult issue and the image of a hunter in the society is often based on stereotypes and misconceptions. The question why hunters are perceived in this way must be asked.

There are many reasons – these may be political and social changes that took place in the second half of the last century, as well as new global ideologies, which are associated with a strong opposition to all activities related to the use of animals. Sociologists also observe the problem of lack of contact between people, especially those living in cities, with surrounding nature, lack of awareness of the processes taking place in nature, as well as a growing trend of humanization of animals and animation of a man. Problems are also inside and concern the number of hunters, their age and actions taken. There are many reasons, so it is necessary to take consistent actions to increase public awareness in the area of sustainable management of natural resources, such as wild animals.

LITERATURA PRZEDMIOTU

- Balik B. 2010. Społeczny odbiór łowiectwa. Warszawa.
Louv R. 2014. Ostatnie dziecko lasu. Wydawnictwo Relacja.
Lisek Z. Wpływ komputerów na zdrowie człowieka. www.profesor.pl
Ustawa Prawo łowieckie z dnia 13 października 1995 r. z późn. zm.
Zestawienie statystyki łowieckiej ŁOW.

STRONY INTERNETOWE

- <https://magdalenagolda.com/blog/deficyt-natury>
www.face.eu
www.pzlow.pl
www.rdlptorun.lasy.gov.pl

*Małgorzata Krokowska-Paluszak¹, Adrian Łukowski^{1,2}, Arkadiusz Gruchała³,
Maciej Skorupski¹*

¹ Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

gosiakrokowska@gmail.com

² Instytut Dendrologii PAN w Kórniku

³ Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

„Las i leśnicy w oczach społeczeństwa” - co wpływa na wizerunek Lasów Państwowych i leśników - badania sondażowe w województwie wielkopolskim

1. WPROWADZENIE

W zależności od grupy zainteresowanych podejście do zrównoważonej, wielofunkcyjnej gospodarki leśnej i zagadnień związanych ze znaczeniem wartości leśnych, takich jak różnorodność biologiczna, piękno krajobrazu, potrzeby rekreacyjne, rola kulturotwórcza i rola produkcyjna może się różnić (Berninger i in. 2009, Eriksson i in. 2012). Bez wątplenia jedną z grup interesariuszy mających własne oczekiwania w stosunku do lasów i leśników jest ogół społeczeństwa (Eriksson i in. 2014). Ważne jest, aby zrozumieć opinię publiczną i poznać postawę społeczną wobec lasów, bo dzięki temu możliwe jest stworzenie właściwej polityki leśnej (Elasser 2007, Kozak i in. 2008). Aktualnie nadrzędnym celem polityki leśnej państwa jest wskazanie działań kształtujących stosunek człowieka do lasu, które mają zmierzać do wielofunkcyjności lasów oraz ochrony i trwałości ich środowiskotwórczej roli zgodnie z oczekiwaniami społeczeństwa (Polityka Leśna Państwa 1997).

Analizując badania przeprowadzane w różnych częściach świata, można dostrzec podobieństwa opinii publicznej dotyczące lasów (Tarrant i in. 2002, Li i in. 2010, Eriksson i in. 2013). Lasy spełniają wiele funkcji ekosystemowych, stanowią nieodłączny element krajobrazu, ale i nierozzerwalnie łączą się z ludzką egzystencją. Funkcje te są wynikiem interakcji między strukturą ekosystemu, a procesami w nim zachodzącymi, procesami, które są podstawą zdolności ekosystemu do dostarczania towarów i usług (Joint Research Center 2005).

Funkcje ekosystemowe spełniane przez lasy są wynikiem interakcji między strukturą ekosystemu a procesami w nim zachodzącymi, procesami, które są podstawą zdolności ekosystemu do dostarczania towarów i usług (Joint Research Center 2005).

Lasy do niedawna pełniły głównie funkcję produkcyjną, obecnie nieprodukcyjne funkcje lasu stają się coraz bardziej znaczące. Wśród tych nieprodukcyjnych jest funkcja ochronna, która obejmuje ochronę wód (Calder 2000, Pierzgałski 2008), gleby (Bao i Laituri 2011), a także różnorodności biologicznej (Kuuluvainen i in. 2011), ochronę i kształtowanie klimatu (McPherson i in. 2005, Livesley i in. 2016). Las pełni także funkcję społeczną, która aktualnie staje się coraz ważniejsza (Tarrant i in. 2002, Paschalis Jakubowicz 2005, Li i in. 2010, Eriksson i in. 2013, Krokowska-Paluszak i in. 2017). Koncepcja funkcji społecznej lasu jest bardzo szeroka i odnosi się zarówno do kwestii takich jak: ochrona zdrowia ludzkiego (Kožuch i in. 2014, Novak i in. 2014), wzbogacanie rynku pracy (Porter i in. 2016) oraz rola kulturotwórcza i edukacyjna (Ludwiczak i in. 2012). W świetle ostatnich badań, wydaje się być właściwym stwierdzenie, że zrównoważone i wielofunkcyjne zarządzanie gospodarką leśną jest konieczne także dla zaspokojenia określonych potrzeb społecznych, takich jak rekreacja i wypoczynek (Lindhagen i Hornsten 2000, Roovers i in. 2002, Gundersen i Frivold 2008, Gołos 2010, Eriksson i in. 2012, Gołos 2013, Smoleński 2015). Las jest miejscem szczególnie atrakcyjnym głównie dla mieszkańców obszarów miejskich, jest to przestrzeń, w której mogą zaspokoić jedną ze swoich podstawowych potrzeb, czyli kontakt ze środowiskiem naturalnym (Gołos 2013). Staje się to nie do przecenienia zwłaszcza dziś, kiedy społecznie odczuwany jest coraz silniejszy deficyt natury. Według wielu teorii, kontakt z przyrodą umożliwia obniżenie poziomu stresu (Ulrich 1984, Bielinis i in. 2018), ma korzystny wpływ na ludzki umysł i poprawia koncentrację (Tomalak 2006, Jaszczak 2008).

Należy pamiętać, że każdy las, w każdym miejscu pełni różne funkcje w sposób naturalny, a człowiek gospodarujący w lesie uprzedmiotawia jego wielofunkcyjność (Rykowski 2009). Lasami, które należą do Skarbu Państwa, więc do nas wszystkich, zarządzają leśnicy. Coraz częściej jednak, oprócz bycia gospodarzami i zarządcami danego terenu, stają się także edukatorami i popularyzatorami wiedzy o naturze. Między innymi dzięki takim przedsięwzięciom leśnicy aktywnie uczestniczą w działaniach zwiększających poziom wiedzy społeczeństwa na temat różnych aspektów gospodarki leśnej, a także na temat swojej pracy (Chrzanowski 2011, Kapuściński 2003, Chrzanowski 2014).

Społeczna potrzeba korzystania z lasu pozostaje nie bez znaczenia dla lasu jako ekosystemu. Dlatego dziś, kiedy zainteresowanie lasem, a zwłaszcza jego funkcjami pozaprodukcyjnymi, widocznie wzrasta, ważne jest określenie oczekiwań różnych grup interesariuszy w zakresie funkcji lasu, a także preferencji ludzi w zakresie rekreacyjnego użytkowania lasu. Szczegółowe informacje na ten temat pomogą w podejmowaniu decyzji w sprawach racjonalnego gospodarowania zasobami leśnymi i rozwoju infrastruktury rekreacyjnej na obszarach leśnych. Poglądy ludzi na temat lasów są elementem hierarchicznej struktury poznawczej, przy czym proces poznania przebiega od ogółu

do szczegółu (Fulton i in. 1996, Eagly i Kulesa 1997). Taka struktura stwierdza, że bardziej szczegółowe poznanie, w tym posiadanie przekonania i postawy, jest kształtowane i zależy od bardziej ogólnego poznania, takiego jak posiadane wartości. Wartości leśne, czasami nazywane ogólnymi przekonaniami leśnymi, pokazują, dlaczego ludzie cenią las (Manning i in. 1999). Ocenę lasu przedstawiają także badania postawy respondentów wobec gospodarki leśnej, które można określić jako ocenę sposobu zarządzania lasem (McFarlane i Boxall 2003, Shaaf i in. 2006).

2. CEL PRACY

Przeprowadzono badania sondażowe, które miały na celu:

- Określenie postawy, jaką prezentują mieszkańcy Wielkopolski, wobec lasów i leśników.
- Wskazanie czynników znaczących dla kształtowania się postawy respondentów wobec lasów i leśników.

3. MATERIAŁ I METODY

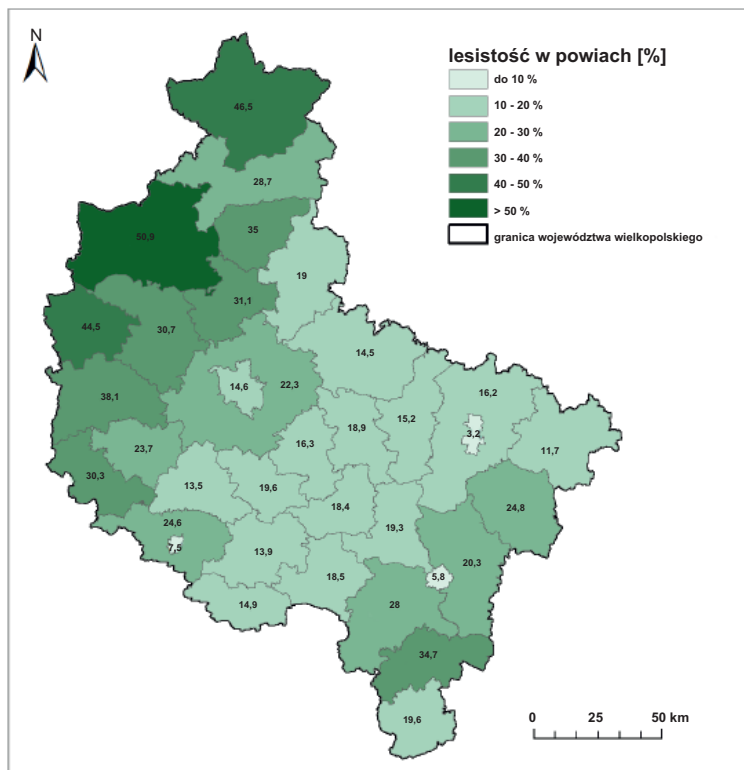
Badanie przeprowadzono wśród mieszkańców województwa wielkopolskiego w pierwszym kwartale 2018 roku. Technikę badawczą stanowiła ankieta, która została przeprowadzona z wykorzystaniem narzędzia elektronicznego. Badanie przeprowadzono na próbie 381 respondentów. Pytania kwestionariuszowe dotyczyły cech indywidualnych respondentów (pytania metryczkowe) oraz wielowątkowych zagadnień związanych z postrzeganiem gospodarki leśnej oraz leśnika i jego pracy. Od lat prowadzone są liczne badania opinii publicznej dotyczące postrzegania lasów oraz podejścia społecznego do kwestii związanych z rodzajem ochrony przyrody. Badania ankietowe prowadzone za pośrednictwem papierowych kwestionariuszy badawczych dostarczanych pocztą podejmowane są w Szwecji, Niemczech, Australii czy Stanach Zjednoczonych (Conover 1997, Manfredo i Dayer 2004, Hill i Deane 2007, König 2007, Stewart 2011, Ljung i in. 2012, Eriksson i in. 2014, Ljung i in. 2015). W Niemczech, podobnie jak w Polsce, ze względu na prawodawstwo dotyczące ochrony danych osobowych, ankietowani muszą być anonimowi, co uniemożliwia dostęp do danych imiennych i adresowych (Eriksson 2014). Badania sondażowe podejmowane są również za pośrednictwem wywiadów (Loker i in. 1999), wywiadów telefonicznych (Conover 1997), ale i elektronicznie lub rozprowadzanych na różnego rodzaju imprezach czy targach (Kotlowski i König 2008). Zdarza się też tak, że badania opinii publicznej przeprowadzane są metodą mieszaną, łączącą metodę ilościową z metodą jakościową (Dillman i in. 2009, Leedy i Ormrod 2013, Baura i in. 2016). Wówczas uszczegółowieniem pisemnych kwestionariuszy może być wywiad z losowo wybranymi respondentami (König 2007), również wywiad telefoniczny (Manfredo i Dayer 2004).

3.1. Teren badań

Respondenci, którzy brali udział w badaniu, zamieszkiwali teren województwa wielkopolskiego.

Według danych GUS z 31 grudnia 2017 roku województwo to zamieszkuje 3 489 210 mieszkańców.

Lesistość tego obszaru w 2014 r. wynosiła 25,7%, przy lesistości dla Polski 29,4%. Powierzchnia gruntów leśnych ogółem wynosiła 787 559,36 ha, z czego lasy zajmowały 767 530,76 ha. Powierzchnia lasów publicznych wynosiła 683 739,22 ha, a lasów prywatnych – 83 791,54 ha. Rozmieszczenie lasów na terenie województwa jest nierównomierne. Największą lesistością w 2014 r. charakteryzowały się powiaty: czarnkowsko-trzcianecki (50,9%), złotowski (46,5%), międzychodzki (44,5%), nowotomyski (38,1%), chodzieski (35%). Najmniejsza lesistość występowała w miastach na prawach powiatu: Koninie (3,2%), Kaliszu (5,8%) i Lesznie (7,5%) oraz w powiatach kolskim (11,7%) i kościańskim (13,5%) (Program Ochrony Środowiska dla Województwa Wielkopolskiego na lata 2016–2020).

Rycina 1. Lesistość w powiatach województwa wielkopolskiego w 2014 r. wg GUS (Program Ochrony Środowiska dla Województwa Wielkopolskiego na lata 2016–2020)

3.2. Formularz badawczy

Dane zostały zebrane za pomocą formularza badawczego przygotowanego w oparciu o formularz elektroniczny. Zawierał on część dotyczącą danych demograficznych. Respondenci zostali poproszeni o podanie płci (kobieta, mężczyzna), wieku (daty urodzenia), poziomu wykształcenia (podstawowe, gimnazjalne, średnie, wyższe). Zapytani zostali również o miejsce zamieszkania z podziałem na miasto powyżej 200 tysięcy mieszkańców, miasto między 50 a 200 tysięcy mieszkańców, miasto do 50 tysięcy mieszkańców oraz wieś. Respondenci zostali poproszeni o podanie swoich dochodów w przedziałach poniżej 2000 złotych, między 2000 a 4000 zł, między 4000 a 6000 zł, powyżej 6000 zł. W celu weryfikacji ankietowani zostali również zapytani o nazwę województwa, z którego pochodzą. Wielkopolan zapytano także o to, czy posiadają wykształcenie przyrodnicze lub okołoprzyrodnicze i czy wykonują zawód związany z przyrodą.

Ankieta składała się z 13 pytań zamkniętych i 1 pytania otwartego.

Zawierała 11 pytań o alternatywie wielocząłkowej i 2 pytania o alternatywie dwuczłkowej.

Pytania dotyczyły intensywności wizyt w lesie, źródeł czerpania wiedzy o lesie, ale także weryfikacji informacji o Lasach Państwowych i leśnikach. Zapytano respondentów, czy znają nazwę nadleśnictwa, na terenie którego mieszkają, czy wiedzą, na czym polega praca leśnika, gdzie najczęściej widują leśników i czy znają osobiście leśników. Pytania dotyczyły również poznania opinii mieszkańców Wielkopolski na temat tego, czy jednostki Lasów Państwowych powinny prowadzić punkty sprzedaży bezpośredniej takich produktów jak dziczyzna, jagody, grzyby i inne dobra leśne, oraz czy na terenie poszczególnych nadleśnictw, np. w siedzibie nadleśnictwa, powinny znajdować się stacje ładowania aut elektrycznych.

Pytanie 13 było prośbą o ustosunkowanie się do 11 stwierdzeń dotyczących lasu i leśników. Respondenci mogli zgodzić się całkowicie, częściowo się zgadzać, nie mieć zdania, częściowo się nie zgadzać i całkowicie się nie zgadzać. Na tej podstawie określono postawę respondentów.

Postawa została określona jako względnie stała skłonność do pozytywnego lub negatywnego ustosunkowywania się jednostki do danego obiektu, zdarzenia czy drugiej osoby (Strelau 2001).

Przyjęto trójskładnikową definicję postawy, która zakłada istnienie trzech komponentów postawy:

- **elementu emocjonalnego** – określającego stosunek wartościujący jednostki do danego zjawiska,
- **elementu poznawczego** – obejmującego wiedzę jednostki, jej przekonania, opinie,
- **elementu behawioralnego** – czyli reakcji jednostki wobec danej osoby czy zjawiska.

Formularz zawierał też pytanie, co zdaniem respondentów wpływa na ich opinię na temat Lasów Państwowych i leśników.

3.3. Analiza danych

Wynik bazował na odpowiedzi na jedenaście pytań określających postawę wobec lasu i leśników (tab. 1). Zastosowano analizę głównych składowych (PCA) do oceny trafności, a współczynnik α Cronbacha do pomiaru wewnętrznej spójności (Vaske 2008).

Na analizowanych jedenaście pytań respondenci mogli odpowiedzieć: całkowicie się zgadzam, częściowo się zgadzam, nie mam zdania, częściowo się nie zgadzam, całkowicie się nie zgadzam, co pozwoliło na zastosowanie pięciopunktowej skali Linkerta. Cztery z odpowiedzi na powyższe pytania były odrzucone, ostateczna ocena polegała na tym, że wybór odpowiedzi najbardziej pozytywnej w stosunku do lasów i leśników zawsze otrzymywał 2, częściowo pozytywnej otrzymywał 1, respondenci, którzy wskazywali, że nie mają określonego zdania otrzymywali 0, a odpowiedzi częściowo negatywne -1, natomiast całkowicie negatywne -2. Skala nastawienia wahała się od -22 do 22. W analizie wzięto pod uwagę 379 respondentów ($n = 379$), dwa formularze uległy wykluczeniu ze względu na błędy formalne.

Wykorzystując test Kruskala-Wallisa oraz test Tukey'a oceniliśmy różnice postawy pomiędzy respondentami, którzy nigdy nie korzystali z oferty rekreacyjno-edukacyjnej oferowanej przez Lasy Państwowe, a tymi, którzy korzystali z takiej oferty z różną częstotliwością.

Używając testu Kruskala-Wallisa, porównano prezentowaną przez respondentów postawę z tym, co według nich wpływa na ich opinię na temat Lasów Państwowych i leśników.

Wszystkie obliczenia wykonano przy wykorzystaniu JMP 12 PRO software (SAS Institute Inc., Cary, NC, USA).

4. WYNIKI

Przeprowadziliśmy badanie na 381 respondentach. Dwa formularze zostały odrzucone ze względu na błędy formalne. Do dalszej analizy wykorzystaliśmy odpowiedzi 379 respondentów.

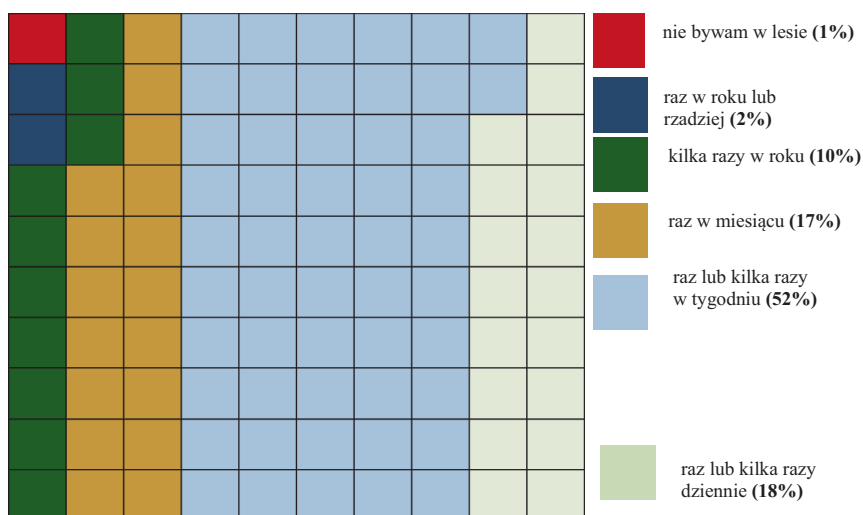
4.1. Opis respondentów i ich opinie

Wśród respondentów większość (53%) stanowiły kobiety ($n = 202$), a mężczyzn było 177 (47%).

Respondenci byli w wieku: powyżej 60 lat (8%), 50–60 lat (8%), 35–49 lat (25%), 25–34 lata (32%), do 24 lat (27%). Pochodzili z miast powyżej 200 tys. mieszkańców

(36%), między 50 a 200 tys. mieszkańców (11%), do 50 tys. mieszkańców (21%) oraz ze wsi (32%). Ankietowani posiadali wykształcenie podstawowe (1%), gimnazjalne (1%), średnie (36%), wyższe (63%). Wykształcenie przyrodnicze bądź okołoprzyrodnicze posiadało 260 respondentów (69%), a nie posiadało 119 respondentów (31%). Zawód związany z przyrodą wykonywało 213 respondentów (56%), a nie wykonywało 166 respondentów (44%). Wszyscy respondenci byli mieszkańcami województwa wielkopolskiego.

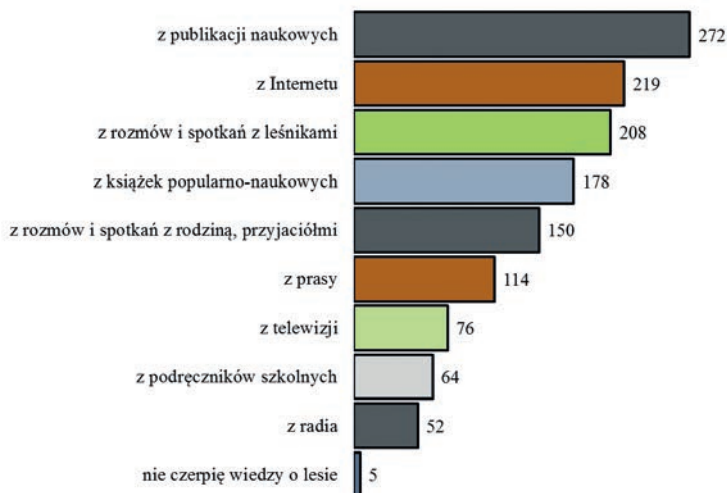
Respondenci w zdecydowanej większości (70%) okazali się być stałymi bywalcami lasu, czyli bywali w nim raz lub kilka razy w tygodniu (52%) lub raz lub kilka razy dziennie (18%) (ryc. 2).

Rycina 2. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Jak często bywa Pan(i) w lesie?*

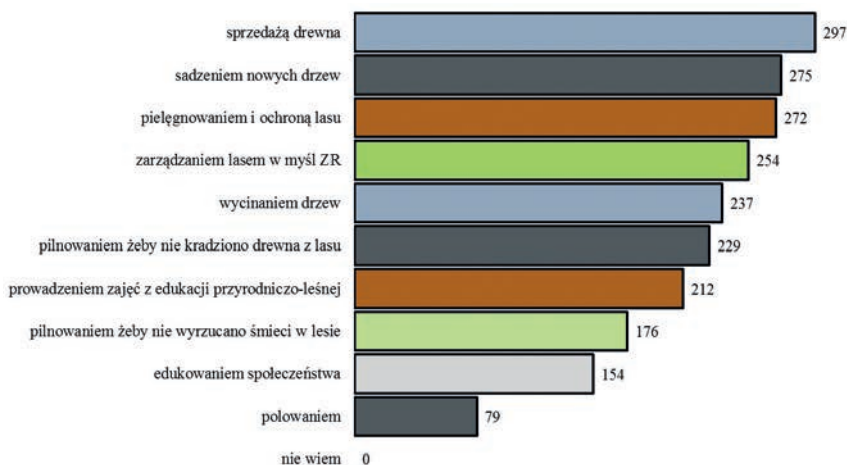
Respondenci, wskazując źródła wiedzy o lesie, najczęściej podawali publikacje naukowe ($n = 272$), Internet ($n = 219$) oraz rozmowy i spotkania z leśnikami ($n = 208$) (ryc. 3).

Ankietowani w przeważającej większości (98%) deklarowali znajomość nazwy nadleśnictwa, na terenie którego mieszkają. Natomiast 67% badanych przyznało, że odwiedza fanpage Lasów Państwowych i poszczególnych nadleśnictw dostępne na Facebooku lub/oraz transmisje na żywo, np. „Bieliki online” czy „Żubry online”.

Rycina 3. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Skąd czerpie Pan(i) wiedzę o lesie?*

Wielkopolanie, jako odpowiedź na pytanie, czym zajmują się leśnicy najczęściej, wskazywali sprzedaż drewna ($n = 297$), sadzenie nowych drzew ($n = 275$) oraz pielęgnowanie i ochronę lasu ($n = 272$) (ryc. 4).

Rycina 4. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Czym Pana(i) zdaniem zajmują się leśnicy w swojej codziennej pracy?*

Ankietowani najczęściej mieli kontakt z leśnikami podczas swoich odwiedzin w lesie (42%), w telewizji, radiu, Internecie (22%) oraz na festynach, piknikach i innych imprezach plenerowych (20%). Wśród badanych 4% zadeklarowało, że nie widziało nigdy leśnika.

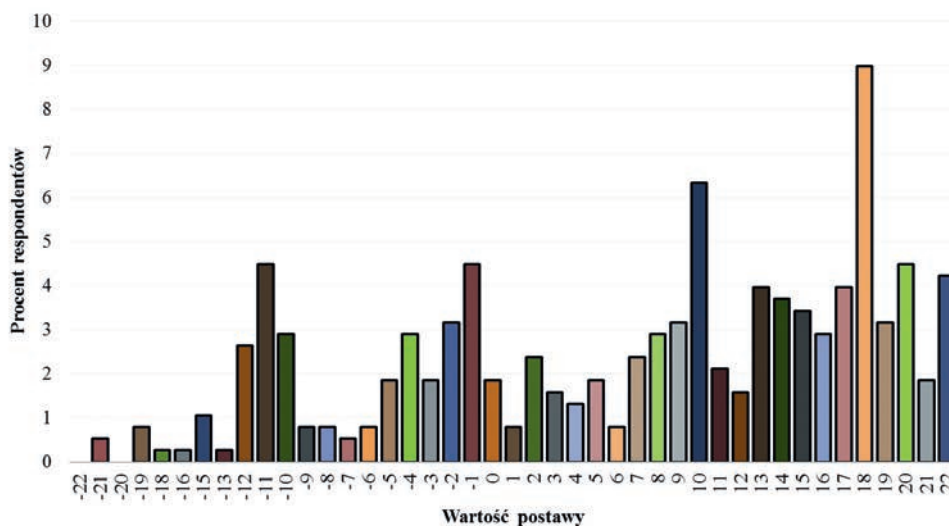
4.2. Postawa wobec lasów i leśników

Respondenci w Wielkopolsce wyrazili pozytywną postawę wobec lasów i leśników. Uznali, że leśnicy są odpowiednio przygotowani i dobrze wykonują swoją pracę. Respondenci wskazali także, że w przedszkolach i szkołach powinno się więcej mówić o polskiej przyrodzie, lesie i pracy leśników. A także, o tym, że leśnicy powinni częściej spotykać się z lokalną społecznością i tłumaczyć, na czym polega ich praca (tab. 1).

Tabela 1. Odsetek respondentów zgadzających się z poszczególnymi stwierdzeniami w 11-punktowej skali. Tabela pokazuje również wartość PC1 (Principal Component Analysis). Pogrubione stwierdzenia to te, które zostały odwrócone znaczeniowo

	Stwierdzenia	Zgadzam się (%)	Nie zgadzam się (%)	Nie mam zdania (%)	PC1
1.	Leśnicy są dobrze przygotowani do wykonywania swojej pracy.	68,3	20,6	11,1	0,76380
2.	Leśnicy dobrze wykonują swoją pracę.	67,0	25,3	7,7	0,77730
3.	Lasy w Polsce nie są właściwie prowadzone.	44,1	51,7	4,2	0,57945
4.	Nie lubię leśników.	65,2	22,2	12,7	0,72164
5.	Nie widzę nic złego w prowadzeniu planowej gospodarki leśnej i wycianiu drzew.	66,5	30,9	2,6	0,74526
6.	Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe (PGL LP) jest organizacją rzetelnie zarządzaną i budząca zaufanie.	48,0	41,2	10,8	0,84036
7.	W przedszkolach i szkołach powinno się więcej mówić o polskiej przyrodzie, lesie i pracy leśników.	80,2	14,0	5,8	0,77556
8.	Leśnicy powinni częściej spotykać się z lokalną społecznością i tłumaczyć, na czym polega ich praca.	71,5	20,1	8,4	0,78686
9.	Leśnicy zbyt często występują w radiu, telewizji i Internecie.	50,9	23,5	25,6	0,72332
10.	W telewizji jest wystarczająco dużo programów pokazujących Lasy Państwowe i leśników.	55,9	21,6	24,4	0,71734
11.	Lasy Państwowe i leśnicy powinni być bardziej obecni w mediach społecznościowych.	54,4	21,0	23,7	0,71127

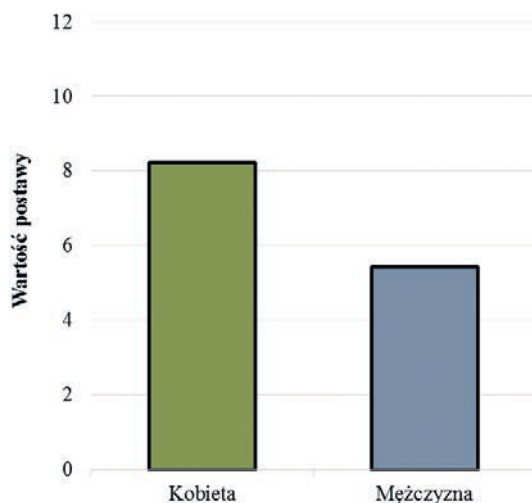
Jedenaście stwierdzeń, na podstawie których była określana postawa respondentów wobec lasu i leśników (współczynnik α Cronbacha = 0,92), miało podobną wartość współczynnika (od 0,58 do 0,84) na komponencie głównym 1 (PC1), który był jedynym składnikiem z wartością własną > 1 (6,07). PC1 wyjaśnił 55,2% wariacji i oceniono, że wystarczy użyć tylko tego głównego składnika. PC1 był silnie skorelowany z wynikiem punktowym postawy ($r = 0,9981$, $n = 379$, $P < 0,001$), który był łatwiejszy do interpretacji niż PC1. W związku z tym uznano, że ocena punktowa postawy jest odpowiednią miarą. Większość respondentów (76%) posiadała pozytywną ocenę lasu i leśników (tj. miała ocenę punktową ≤ 0 ; ryc. 5); średni wynik postawy wynosił 6,91.

Rycina 5. Histogram ilustrujący postawę społeczeństwa zamieszkującego województwo wielkopolskie wobec lasów i leśników

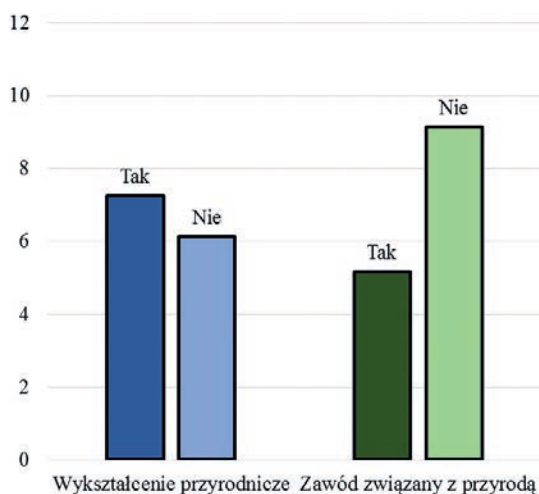
4.3. Czynniki wpływające na wartość postawy

Płeć miała istotny wpływ na wartość postawy, kobiety miały lepsze zdanie na temat lasów i leśników niż mężczyźni ($\chi^2 = 6,8187$; $P = 0,0090$) (ryc. 6).

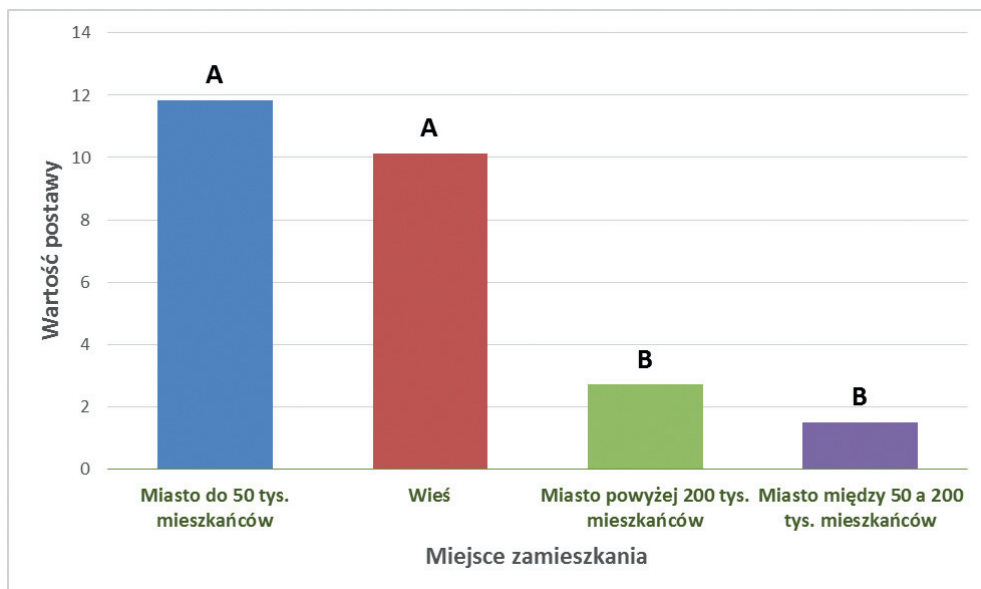
Rycina 6. Ocena postawy respondentów w stosunku do lasów i leśników a płeć

Także wykształcenie przyrodnicze miało wpływ na prezentowaną przez respondentów postawę wobec lasów i leśników. Ankietowani, którzy posiadali wykształcenie przyrodnicze, mieli wyższą wartość postawy ($\chi^2 = 4,1888$; $P = 0,0407$) (ryc. 7), odwrotnie natomiast wyglądała sytuacja z respondentami wykonującymi zawód związany z przyrodą. Ci oceniali lasy i leśników słabiej niż niewykonyjący zawodu związanego z przyrodą ($\chi^2 = 5,7204$; $P = 0,0168$) (ryc. 7).

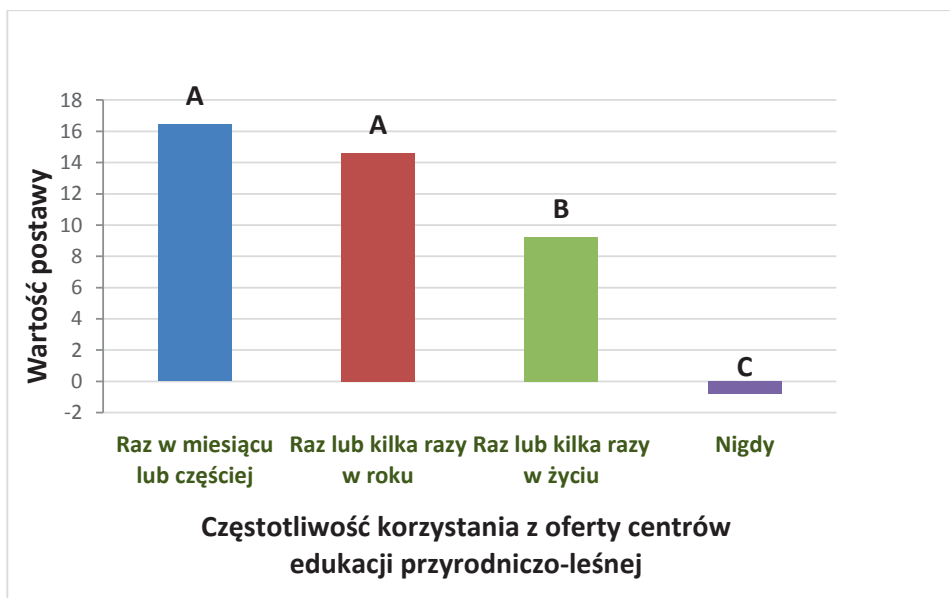
Rycina 7. Ocena postawy respondentów w stosunku do lasów i leśników a posiadane wykształcenie i wykonywany zawód

Znaczenie dla wartości postawy miało także pochodzenie. Mieszkańcy miast poniżej 50 tysięcy mieszkańców oraz wsi posiadali wyższą wartość postawy niż mieszkańcy miast powyżej 50 tysięcy mieszkańców ($\chi^2 = 56,6682$; $P < 0,0001$) (ryc. 8).

Rycina 8. Ocena postawy respondentów w stosunku do lasów i leśników a miejsce zamieszkania

Sprawdzono wpływ częstotliwości korzystania z oferty centrów edukacji przyrodniczo-leśnej, zajęć w terenie prowadzonych przez edukatorów leśnych ($\chi^2 = 72,7330$; $P < 0,0001$) (ryc. 9), a także ze ścieżek przyrodniczo-leśnych, ścieżek rowerowych, biegowych, konnych dostępnych na terenach leśnych ($\chi^2 = 4,4368$; $P = 0,2180$) oraz z oferty stoisk jednostek promocyjnych Lasów Państwowych na festynach, piknikach rodzinnych, imprezach plenerowych ($\chi^2 = 130,3147$; $P < 0,0001$) (ryc. 10).

Rycina 9. Ocena postawy respondentów w stosunku do lasów i leśników a częstotliwość korzystania z oferty centrów edukacji przyrodniczo-leśnej, zajęć w terenie prowadzonych przez edukatorów leśnych

Rycina 10. Ocena postawy respondentów w stosunku do lasów i leśników a częstotliwość korzystania z oferty stoisk jednostek promocyjnych Lasów Państwowych na festynach, piknikach rodzinnych, imprezach plenerowych

Wynik punktowy postawy bazujący na odpowiedzi na jedenaście pytań w stosunku do tego, jak respondenci sami ocenili czynniki wpływające na ich opinie na temat Lasów Państwowych i leśników, pokazał, że respondenci, którzy mają najwyższą średnią wartość postawy, twierdzą, że na ich opinie na temat LP i leśników wpływają transmisje na żywo, tj. „Żubry online”, „Bieliki online”, oraz spotkania z leśnikami na lokalnych imprezach typu pikniki, festyny, biegi. Ważnym czynnikiem kształtującym według samych respondentów ich opinie na temat LP i leśników są strony internetowe jednostek Lasów Państwowych, rozmowy i opinie rodziny i przyjaciół, a także bezpośredni kontakt np. z leśnikiem z mojej okolicy (tab. 2).

Tabela 2. Punktowa wartość postawy w zależności od odpowiedzi na pytanie: *Co wpływa na Pana(i) opinię na temat Lasów Państwowych i leśników?*

Co wpływa na Pana(i) opinię na temat Lasów Państwowych i leśników?	N liczba, która wskazała daną odpowiedź	Punktowa wartość postawy	Błąd standardowy
strony internetowe jednostek Lasów Państwowych	167	8,15	0,88
transmisje na żywo, tj. „Żubry online”, „Bieliki online”	89	9,93	1,19
czasopisma dotyczące lasów i przyrody	185	6,21	0,87
komunikacja z leśnikami w mediach społecznościowych (Facebook, Instagram, Twitter, YouTube)	192	7,21	0,83
programy telewizyjne prezentujące Lasy Państwowe i leśników	132	7,05	1,02
wypowiedzi znanych i cenionych autorów	150	5,04	0,86
celebryci angażujący się w kampanie promocyjne	37	7,59	1,64
spotkania z leśnikami na lokalnych imprezach typu pikniki, festyny, biegi	152	9,79	0,87
bezpośredni kontakt, np. z leśnikiem z mojej okolicy	261	8,03	0,70
rozmowy i opinie rodziny i przyjaciół	166	8,11	0,78

Dla kształtowania postawy istotna była także częstotliwość odwiedzin w lesie. Ci respondenci, którzy bywali w lesie codziennie lub kilka razy dziennie, prezentowali postawę o wartości punktowej na poziomie 13,17, natomiast ankietowani, którzy nie bywali w lesie, posiadali postawę o wartości -15. Na wartość postawy miała wpływać także znajomość z (wieloma) leśnikami (10,68). Ci ankietowani, którzy widują leśników

w odwiedzanych przez siebie lasach, mają postawę o wartości 11,26, a ci, którzy spotykają się z leśnikami na imprezach plenerowych, takich jak pikniki i festyny itp. mają postawę o wartości 5,94.

5. WNIOSKI I DYSKUSJA

Respondenci w zdecydowanej większości okazali się być stałymi bywalcami lasu, co potwierdza wzrastającą potrzebę społeczeństwa korzystania z lasu i jego funkcji. Las stał się zieloną przestrzenią publiczną, w której społeczeństwo zaspokaja swoje potrzeby kontaktu z naturą (Gołos 2013, Louv 2014). Las pełni także funkcję społeczną, która aktualnie staje się coraz ważniejsza (Tarrant i in. 2003, Paschalis Jakubowicz 2005, Li i in. 2010, Eriksson i in. 2013, Krokowska-Paluszak i in. 2017). Częstotliwość odwiedzin w lesie była ważnym czynnikiem kształtującym postawę respondentów w stosunku do lasów i leśników. Ci z ankietowanych, którzy odwiedzali las codziennie, prezentowali postawę dwukrotnie przewyższającą średnią dla badanej grupy. Wzrost jakości życia, poprawa świadomości ekologicznej, ale także potrzeba regeneracji, rekreacji i wypoczynku spowodowały, że zmienił się społeczny odbiór i oczekiwania w stosunku do lasu (Mandziuk i Janeczko 2009, Bielinis i in. 2018).

Znaczącym dla kształtowania postawy wobec lasu i leśników okazuje się być również miejsce zamieszkania. Mieszkańcy małych miast i wsi prezentowali niemal czterokrotnie wyższą wartość postawy niż mieszkańcy dużych miast. Warto jednak pamiętać, że mieszkańcy terenów wiejskich stanowią inną grupę interesariuszy niż mieszkańcy miast (Eriksson i in. 2014). Dodatkowo dla mieszkańców miast las jest przestrzenią, która zapewnia im zaspokojenie potrzeb związanych z kontaktem z naturą (Gołos 2013, Louv 2014), mieszkańcy terenów wiejskich w zupełnie inny sposób korzystają z lasu (Porter i in. 2016).

Ankietowani najczęściej spotykali leśników podczas swoich odwiedzin w lesie. Ci z badanych, którzy korzystali regularnie z oferty rekreacyjno-edukacyjnej proponowanej przez PGL LP, czyli mieli bezpośredni kontakt z leśnikami, prezentują ponad dwukrotnie wyższą punktową wartość postawy niż średnia dla badanej grupy. Koresponduje to z opinią samych respondentów, którzy wskazują, że na ich opinię o LP i leśnikach wpływa właśnie bezpośredni kontakt z leśnikami. Wzmacnia to fakt, że ci respondenci, którzy znają wielu leśników, prezentują wysoką punktową wartość postawy. Skoro więc bezpośredni kontakt z leśnikami to jeden z czynników budujących opinię publiczną, to warto zauważyć, że to właśnie od samych leśników najbardziej zależy, jaki będzie społeczny odbiór ich pracy i ich samych. Należy także podkreślić znaczenie pracy edukatorów leśnych. To właśnie edukatorzy najczęściej mają bezpośredni kontakt ze społeczeństwem. Edukacja leśna społeczeństwa należy do ważnych zadań realizowanych przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe (Chrzanowski 2014). Edukacja prowadzona przez LP ma na celu propagowanie w społeczeństwie wiedzy o lesie

i podnoszenie świadomości w ramach zrównoważonej gospodarki leśnej oraz budowanie zaufania społecznego do działalności zawodowej leśników (Grzywacz 2007). Obecnie dominującą aktywną formą edukacji leśnej są organizowane przez pracowników Lasów Państwowych zajęcia edukacyjne, głównie dla dzieci i młodzieży, prowadzone w terenie lub przy wykorzystaniu obiektów edukacyjnych (Chrzanowski 2014).

Co ważne, Wielkopolanie w przeważającej większości deklarowali znajomość nazwy nadleśnictwa, na terenie którego mieszkają. Ponadto, zdecydowana większość badanych deklarowała, że odwiedza fanpage Lasów Państwowych i poszczególnych nadleśnictw dostępne na Facebooku lub/oraz transmisje na żywo np. „Bieliki online” czy „Żubry online”. Respondenci korzystający z internetowych serwisów związanych z LP prezentowali wyższą niż średnia postawę wobec lasów i leśników. Potwierdza to, że leśnicy od kilku lat z powodzeniem część swojej działalności realizują w Internecie (np. strony internetowe, blogi itp.), poszerzając tym samym grupę odbiorców. A tym samym wskazuje skuteczny kanał komunikacyjny i promocyjny (Łukowski i in. 2016).

Respondenci w Wielkopolsce prezentowali pozytywną punktową postawę wobec lasów i leśników (6,91). Największa ilość badanych (moda) udzieliła odpowiedzi na poziomie 18 punktów indeksowych (maximum = 22). Respondenci uznali, że leśnicy są dobrze przygotowani i dobrze wykonują swoją pracę. Wskazali także, że w przedszkolach i szkołach powinno się więcej mówić o polskiej przyrodzie, lesie i pracy leśników. A także o tym, że leśnicy powinni częściej spotykać się z lokalną społecznością i tłumaczyć, na czym polega ich praca, co jest zgodne z wynikami innych prac (McFarlane i in. 2011, Eriksson i in. 2013).

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że omawiana ankieta, przy odpowiednim doborze grupy respondentów, jest wiarygodnym narzędziem badawczym.

SUMMARY

Małgorzata Krokowska-Paluszak¹, Adrian Łukowski^{1,2}, Arkadiusz Gruchala³, Maciej Skorupski¹

¹ Poznań University of Life Sciences

gosiakrokowska@gmail.com

² Institute of Dendrology of the Polish Academy of Sciences in Kórnik

³ Warsaw University of Life Sciences

Forest and foresters as perceived by society - what affects the image of the State Forests and foresters - survey in the Wielkopolska Province

The forester's profession has been recognized and respected for many decades. The State Forests Information Centre, as a specialized unit, carries out periodical surveys to monitor changes in perception of the State Forests. The results allow to characterize social recognition for the State Forests, foresters and their work, and indicate the necessary activities aimed at maintaining the high level of trust. It seems, however, that this image has been recently undermined, and the prestige and the social appraisal, both of the State Forests and the forester's profession built over the years have been significantly impaired. Probably the reasons for this state of affairs should be seen in intensification of social conflicts in the light of the methods used for protecting the natural environment, reported by various media, but also in the growing information noise in this area.

It should be remembered that forests constituting the public space are becoming a place that is more often and more willingly visited, among others, for tourism or recreation. Social preferences in this area have noticeably changed over recent years. It is worth analysing the status and reasons that shape the social perception and assessment of the foresters' work.

One of the objectives of this study was to verify the dependencies that take place, among others, between the frequency of visits in the forest, knowledge about the forest, sources of this knowledge and the presented assessment of the forester's work and the perception of the State Forests. In addition, it was recognized how contact with foresters influences the approach to themselves and to activities they perform.

A research hypothesis was that there is a relationship between educational background (including in particular natural science), a performed profession (including nature-related), a place of residence, presence of foresters in traditional and social media and the level of social acceptance.

The study was of a pilot nature and was carried out among residents of the Wielkopolska Province. The research technique was a questionnaire which was carried out using an electronic tool. The study was based on a sample of 381 respondents, representative for the Wielkopolska Province. The questionnaire questions concerned respondent's particulars and substantive issues related to the acceptance and multi-subject perception of forest management.

The obtained results will be used to verify the research tool and conduct the study on a representative sample in the whole country.

LITERATURA

- Bao T., Laituri M. 2011. Defining required forest area protection soil from erosion in Vietnam: a GIS-based application. *VNU Journal of Science: Earth and Environmental Sciences*, 27: 63–76.
- Baura J.W.R., Tynonb J.F., Riesc P., Rosenbergerb R.S. 2016. Public attitudes about urban forest ecosystem services management: A case study in Oregon cities. *Urban Forestry & Urban Greening*, 17: 42–53.
- Berninger K., Kneeshaw D., Messier C. 2009. The Role of Cultural Models in Local Perceptions of SFM – Differences and Similarities of Interest Groups from Three Boreal Regions. *Journal of Environmental Management*, 90: 740–751.
- Bielinis E., Takayamab N., Boikoa S., Omelanc A., Bielinisd L. 2018. The effect of winter forest bathing on psychological relaxation of young Polish adults. *Urban Forestry & Urban Greening*, 29: 276–283.
- Calder I.R. 2000. Forests and hydrological services: reconciling public and science perceptions. *Land Use and Water Resources Research*, 2: 1–12.
- Chrzanowski T. 2011. Raport z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych w 2010 roku. Warszawa.
- Chrzanowski T. 2014. Raport z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych w 2013 roku. Warszawa.
- Conover M.R. 1997. Wildlife management by metropolitan residents in the United States: practices, perceptions, costs and value. *Wildlife Society Bulletin*, 25(2): 306–311.
- Dillman D.A., Smyth J.D., Christian L.M. 2009. *Internet, Mail, and Mixed-mode Surveys: The Tailored Design Method*. 3rd ed. John Wiley & Sons, Inc. Hoboken, NJ.
- Eagly A.H., Kulesa P. 1997. Attitudes, Attitude Structure, and Resistance to Change: Implications for Persuasion on Environmental Issues. [In:] *Environment, Ethics, and Behavior. The Psychology of Environmental Valuation and Degradation*, ed. M.H. Bazerman, D.M. Messick, A.E. Tenbrusel and K.A. Wade-Benzoni, Lexington Press, San Francisco, CA: 122–153.
- Elasser P. 2007. Do 'Stakeholders' Represent Citizen Interests? An Empirical Inquiry into Assessments of Policy Aims in the National Forest Programme for Germany. *Forest Policy and Economics*, 9: 1018–1030.

- Eriksson L. 2012. Exploring Underpinnings of Forest Conflicts: A Study of Forest Values and Beliefs in the General Public and Among Private Forest Owners in Sweden. *Society and Natural Resources*, 25: 1102–1117.
- Eriksson L., Nordlund A., Olsson O., Westin K. 2012. Recreation in different forest settings: a scene preference study. *Forests*, 3: 923–943.
- Eriksson L., Nordlund A.M., Westin K. 2013. The General Public’s Support for Forest Policy in Sweden: A Value Belief Approach. *Journal of Environmental Planning and Management*, 56(6): 850–867.
- Eriksson L., Nordlund A.M. 2013. How is setting preference related to intention to engage in forest recreation activities. *Urban Forestry & Urban Greening*, 12: 481–489.
- Eriksson L., Nordlund A., Schenk T., Westin K. 2014. A study of forest values and management attitudes in the general public in Germany and Sweden: does context matter? *Journal of Environmental Planning and Management*, 58(8): 1412–1431.
- Fulton D.C., Manfredo M.J., Lipscomb J. 1996. Wildlife Value Orientations: A Conceptual and Measurement Approach. *Human Dimensions of Wildlife*, 1: 24–47.
- Gołos P. 2010. Społeczne znaczenie publicznych funkcji lasu – pożądany dla rekreacji i wypoczynku model drzewostanu i lasu. *Leśne Prace Badawcze*, 71(2): 149–164.
- Gołos P. 2013. Wybrane aspekty rekreacyjnej funkcji lasu w opinii użytkowników. *Leśne Prace Badawcze*, 74(3): 257–272.
- Grzywacz A. 2007. Edukacja leśna w Polsce, stan obecny i perspektywy. Materiały konferencji Towarzystwa Przyjaciół Lasu „Edukacja leśna – stan i perspektywy”, 20–21 kwietnia 2007, Jedlnia.
- Gundersen V., Frivold L. 2008. Public preferences for forest structures: a review of quantitative surveys from Finland, Norway and Sweden. *Urban Forestry & Urban Greening*, 7: 241–258.
- Hill N.J., Deane E.M. 2007. Human-Possum Conflict in Urban Sydney, Australia: Public Perceptions and Implications for Species Management. *Human Dimensions of Wildlife An International Journal*, 12: 101–113.
- Jaszczak R. 2008. Las i gospodarka leśna w zasięgu oddziaływania miast w Polsce. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej*, 10, 3(19): 152–171.
- Joint Research Center, Forest Ecosystem Services. 2005. <http://forest.jrc.ec.europa.eu/activities/forest-ecosystem-services/> (Accessed 6 November 2017).
- Kapuściński R. 2003. Edukacja leśna – stan obecny i perspektywy. *Poradnik Edukacji Leśnej*, 1.
- König A. 2007. Fears, attitudes and opinions of suburban residents with regard to their urban foxes. A case study in the community of Grünwald – a suburb of Munich. *European Journal of Wildlife Research*, 54(1): 101–109.
- Kotulski Y., König A. 2008. Conflicts, crises and challenges: wild boar in the Berlin City – a social empirical and statistical survey. *Natura Croatica*, 17(4): 233–246.

- Kozak R.A., Spetic W.C., Harshaw H.W., Maness T.C., Sheppard S.R.J. 2008. Public Priorities for Sustainable Forest Management in Six Forest Dependent Communities of British Columbia. *Canadian Journal of Forest Research*, 38: 3071–3084.
- Kożuch A., Piszczek M., Kuc M. 2014. Znaczenie komunikacji marketingowej Lasów Państwowych i Polskiego Związku Łowieckiego w informowaniu i kształtowaniu postaw społeczeństwa wobec ubocznego użytkowania lasu. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie*, 16, 38(1): 46–53.
- Krokowska-Paluszak M., Opalińska P., Łukowski A., Błasiak A., Wierzbicka A., Skorupski M., Sagan J., Gruchała A., Tomusiak R. 2017. Las i rola współczesnego leśnika widziane oczami społeczeństwa. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie*, 19, 50(1): 102–113.
- Leedy P.D., Ormrod J.E. 2013. *Practical Research: Planning and Design*. 10th ed. Pearson Education Inc., Upper Saddle River, NJ.
- Li C., Wang C.-P., Liu S.-T., Weng L.-H. 2010. Forest Value Orientations and Importance of Forest Recreation Services. *Journal of Environmental Management*, 91: 2342–2348.
- Lindhagen A., Hornsten L. 2000. Forest recreation in 1977 and 1997 in Sweden: changes in public preferences and behaviour. *Forestry*, 73(2): 143–151.
- Livesley S.J., McPherson G., Calfapietra C. 2016. The urban forest and ecosystem services: impacts on urban water, heat, and pollution cycles at the tree, street, and city scale. *Journal of Environmental Quality*, 45: 119–124.
- Ljung P.E., Riley S.J., Heberlein T.A., Ericsson G. 2012. Eat Prey and Love: Game-meat Consumption and Attitudes toward Hunting. *Wildlife Social Bulletin*, 36(4): 669–675.
- Ljung P.E., Riley S.J., Ericsson G. 2015. Game Meat Consumption Feeds Urban Support of Traditional Use of Natural Resources. *Society and Natural Resources*, 28: 657–669.
- Loker C.A., Decker D.J., Schwager S.J. 1999. Social acceptability of wildlife management actions in suburban areas: 3 cases from New York. *Wildlife Society Bulletin*, 27(1): 152–159.
- Louv R. 2014. *Ostatnie dziecko lasu*. Wydawnictwa Relacje, Warszawa.
- Ludwiczak I., Maciaszczyk K., Rzeźnik W., Witczak A. 2012. Przegląd funkcji lasu w praktyce. Studencki obóz naukowy w Puszczy Augustowskiej. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie*, 14, 32(3): 297–301.
- Łukowski A., Opalińska P., Wierzbicka A. 2016. Aktywność nadleśnictw w mediach społecznościowych na przykładzie portalu „Facebook”. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie*, 18, 47(2): 209–216.
- Mandziuk A., Janeczko K. 2009. Turystyczne i rekreacyjne funkcje lasu w aspekcie marketingowym. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej*, 11, 4(23): 65–71.

- Manfredo M.J., Dayer A.A. 2004. Concepts for Exploring the Social Aspects of Human–Wildlife Conflict in a Global Context. *Human Dimensions of Wildlife*, 9: 1–20.
- Manning R., Valliere W., Minter B. 1999. Values, Ethics, and Attitudes Toward National Forest Management: An Empirical Study. *Society and Natural Resources*, 12: 421–436.
- McFarlane B.L., Boxall P.C. 2003. The Role of Social Psychological and Social Structural Variables in Environmental Activism: An Example of the Forest Sector. *Journal of Environmental Psychology*, 23: 79–87.
- McFarlane B.L., Beckley T.M., Huddart-Kennedy E., Nadeau S., Wyatt S. 2011. Public Views on Forest Management: Value Orientation and Forest Dependency as Indicators of Diversity. *Canadian Journal of Forest Research*, 41: 740–749.
- McPherson G., Simpson J.R., Peper P.J., Maco S.E., Xiao Q. 2005. Municipal forest benefits and costs in five U.S. cities. *Journal of Forestry*, 103: 411–416.
- Novak D., Hirabayashi S., Bodine A., Greenfield E. 2014. Tree and forest effect on air quality and human health in the United States. *Environmental Pollution*, 193: 119–129.
- Paschalis Jakubowicz P. 2005. Lasy i leśnictwo Polskie w Unii Europejskiej – oczekiwania i niepokoje. [W:] *Społeczny wymiar lasów*. Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Warszawa: 53–67.
- Pierzgalski E. 2008. Relacje między lasem a wodą – przegląd problemów. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej*, 10, 2(18): 13–23.
- Polityka Leśna Państwa. 1997. Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, Warszawa.
- Porter B., Czyżyk K., Trzciniński G. 2016. Las i leśnictwo dla rozwoju gospodarki. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie*, 18, 49B(5): 72–77.
- Postrzeżenie Lasów Państwowych. Raport z badania. 2017. Sopot.
- Program Ochrony Środowiska dla Województwa Wielkopolskiego na lata 2016–2020. 2016. EKOSTANDARD, Poznań.
- Roovers P., Hermy M., Gulincx H. 2002. Visitor profile, perceptions and expectations in forest from a gradient of increasing urbanization in central Belgium. *Landscape and Urban Planning*, 59: 129–145.
- Rykowski K. 2009. Pojęcie i zadania wielofunkcyjnej gospodarki leśnej. (<http://www.ibles.pl>).
- Shaaf K.A., Ross-Davis A.L., Broussard S.R. 2006. Exploring the Dimensionality and Social Bases of the Public’s Timber Harvesting Attitudes. *Landscape and Urban Planning*, 78: 135–146.
- Smoleński M. 2015. Preferencje mieszkańców Białegostoku względem leśnych usług rekreacyjnych – potrzeba odmienności krajobrazowej. *Leśne Prace Badawcze*, 76(4): 341–349.
- Strelau J. 2001. The concept and status of trait in research on temperament. *European Journal of Personality*, 15: 311–325.

- Tarrant M.A., Cordell H.K., Green G.T. 2003. PVF – a Scale to Measure Public Values of Forests. *Journal of Forestry*, 101: 24–30.
- Tomalak M. 2006. Postrzeganie drzew, szkodników oraz zabiegów ochrony roślin na obszarach parków i lasów miejskich. *Postępy w Ochronie Roślin*, 46(1): 337–343.
- Ulrich R.S. 1984. View through a window may influence recovery from surgery. *Science*, 224: 420–421.
- Vaske J. 2008. *Survey research and analysis: applications in parks, recreation and human dimensions*. Venture Publishing, State College, Pennsylvania, USA.

Joanna Szewczykiewicz¹, Artur Rutkowski², Urszula Zubert³

¹ Instytut Badawczy Leśnictwa
j.szewczykiewicz@ibles.waw.pl

² Głos Lasu
artur.rutkowski@cilp.lasy.gov.pl

³ Las Polski
u.zubert@oikos.net.pl

Polskie czasopisma leśne - stan obecny i strategia rozwoju

Publikowanie naukowe ma istotne znaczenie w upowszechnianiu nauki oraz prowadzeniu badań naukowych i ich innowacyjności. Kluczową rolę w tym procesie odgrywają czasopisma naukowe, które od momentu powstania w XVII w. stanowią cenne źródło informacji oraz podstawowy kanał wymiany myśli naukowej. Obecnie stosowana ocena czasopism naukowych jest podstawowym i jednym z najistotniejszych narzędzi ewaluacyjnych w polskim systemie polityki naukowej.

Pośród wielu statystyk dotyczących nauki, nazywanych naukometrią, bibliometrią zajmuje szczególne miejsce. Jest jedną z niewielu poddziedzin, skupiających się na mierzeniu wytwórczego wymiaru nauki (Godin 2006).

Czasopisma naukowe stanowią niezmiernie ważne narzędzie współczesnej komunikacji naukowej. Zgodnie z definicją komunikacji naukowej czasopisma naukowe odgrywają istotną rolę w kreowaniu wiedzy naukowej oraz w dzieleniu się wiedzą (Cisek i Sapa 2006). Umożliwiają transfer danych, informacji oraz wiedzy o źródłach wiedzy. W ten sposób czasopisma stają się nie tylko narzędziami upowszechniania wiedzy, ale również nadają rangę publikowanym w nich treściom.

Każdego roku pojawia się coraz więcej nowych tytułów czasopism naukowych. W 1970 r. powstało 799 czasopism naukowych (akademickich), w 1990 r. przybyło 2227 periodyków, a już w 2010 roku – 38 901. Przy tak dużej liczbie czasopism naukowych, nawet badacz reprezentujący bardzo wąską specjalność nie jest w stanie znać wszystkiego, co na dany temat zostało opublikowane (Drabek 2018). Czasopismo naukowe, aby być uznane w świecie nauki, musi być cytowane, a to zależy od widoczności czasopisma. Widoczność i zwiększenie atrakcyjności czasopismom naukowym zapewnia indeksacja w międzynarodowych bazach. Indeksowanie czasopism w bibliograficznych bazach danych wpływa na zwiększenie szans na cytowalność. Do tych najważniejszych baz zaliczamy Web of Science Core Collection (WoSCC) i Scopus.

Każde czasopismo naukowe dąży do rejestracji w Web of Science Core Collection i w konsekwencji do posiadania Impact Factor, zaistnienia na liście A czasopism punktowanych MNiSW i uzyskania jak największej ilości punktów (15–50).

Web of Science (WoS) to platforma firmy Clarivate Analytics. Ogółem w WoS jest zindeksowane 26,8 tys. czasopism aktywnych. Ponadto WoS rejestruje monografie oraz materiały konferencyjne. WoS oprócz standardowych informacji bibliograficznych zawiera również bibliografie załącznikowe, które składają się na ponad miliard cytowań. Flagowym produktem WoS jest Web of Science Core Collection skupiająca następujące bazy:

- Science Citation Index Expanded (SCI Ex) – od 1945 r.
- Social Science Citation Index (SSCI) – od 1956 r.
- Arts & Humanities Citation Index (A&HCI) – od 1975 r.
- Conference Proceedings Citation Index-Science (CPCI-S) – od 1990 r.
- Conference Proceedings Citation Index-Social Science & Humanities (CPCI-SSH) – od 1990 r.
- Book Citation Index-Science (BKCI-S) – od 2010 r.
- Book Citation Index-Social Science & Humanities (BKCI-SSH) – od 2010 r.
- Emerging Sources Citation Index (ESCI) – od 2015 r.
- Current Chemical Reactions (CCR-EXPANDED) – od 2010 r.
- Index Chemicus (IC) – od 2010 r.

Najmłodsza podbaza WoSCC – Emerging Sources Citation Index została stworzona w celu rozszerzenia WoS o recenzowane publikacje wysokiej jakości z czasopism o znaczeniu regionalnym. Wraz z uruchomieniem ESCI zmienił się właściwie sposób włączania czasopism do WoS. Do tej pory czasopisma, które przeszły szczegółową ocenę, były od razu indeksowane w SCI Ex lub SSCI (w zależności od tematyki) i w trzecim roku indeksowania mogły już mieć wyliczony IF. Teraz ocenie podlega 5 podstawowych kryteriów, czasopismo trafia do ESCI i dopiero później, po kolejnej ocenie może (ale nie musi) być włączone do SCI lub SSCI i może liczyć na Impact Factor. Emerging Sources Citation Indeks liczy obecnie 6,7 tys. czasopism naukowych i stanowi etap obserwacji tytułów czasopism przed umieszczeniem ich w podstawowych indeksach cytowań bazy Web of Science Core Collection.

Drugą wiodącą bazą naukową jest Scopus wydawnictwa Elsevier, która zawiera informacje o opublikowanych pracach naukowych, takich jak artykuły w czasopismach naukowych, książki, materiały konferencyjne oraz patenty. Jak informuje wydawca bazy – „Scopus zapewnia wszechstronny przegląd światowych wyników badań naukowych w dziedzinie nauk ścisłych, technologii, medycyny, nauk społecznych, sztuki i nauk humanistycznych; oferuje także inteligentne narzędzia do śledzenia, analizy i wizualizacji wyników badań naukowych”. W kwietniu 2018 r. baza liczyła przeszło 70 milionów rekordów, w tym ponad 37 tys. czasopism naukowych, z czego 22,8 tys. na bieżąco indeksowanych aktywnych tytułów wydawanych przez ponad 5 tys. wydawców. Ponadto

zindeksowanych jest w niej ok. 150 tys. książek i 8 mln publikacji opublikowanych w materiałach pokonferencyjnych.

Do porównywania czasopism naukowych indeksowanych w bazie Scopus pod kątem liczby dokumentów opublikowanych, liczby cytowań, wskaźnika SJR (wskaźnik „cytowalności” i „oglądalności”), indeksu Hirscha, przeznaczony jest ogólnodostępny portal SCImago Journal & Country Rank (SJR). Stanowi on alternatywę dla bazy Journal Citation Report (JCR).

W 2013 r. w SJR do kategorii leśnictwo zakwalifikowano 115 tytułów czasopism światowych, natomiast w 2017 r. już 159 czasopism, w tym 4 z Polski: „Dendrobiologia”, „Sylwan”, „Drewno” oraz „Folia Forestalia Polonica Series A – Forestry”.

Czasopismo „Leśne Prace Badawcze” jest wydawane w języku polskim (w wersji papierowej i online) oraz w języku angielskim (od IV kwartału 2012 r.) – tylko w formie online. Obszar poruszanych zagadnień, zarówno podstawowych, jak i stosowanych, obejmuje wszystkie dyscypliny leśne, tj. hodowlę lasu, ekologię, fizjologię, entomologię, fitopatologię i genetykę, inwentaryzację, zarządzanie i użytkowanie lasu oraz związane z lasem i leśnictwem aspekty ekonomiczne, polityczne i społeczne.

„Leśne Prace Badawcze” są indeksowane przez 32 bazy i serwisy naukowe, m.in. CABI (Agroforestry Abstracts), Forestry Abstracts, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Forest Science Database, Google Scholar, Index Copernicus, Zoological Record – Clarivate Analytics, Wildlife Review & Fisheries Review.

„Folia Forestalia Polonica Series A – Forestry” ukazuje się od 1957 roku i jest wydawana wspólnie przez Polską Akademię Nauk oraz Instytut Badawczy Leśnictwa. W latach 1957–2007 „Folia Forestalia Polonica Series A – Forestry” była rocznikiem, w okresie 2009–2011 ukazywała się co pół roku, natomiast od 2012 r. jest kwartalnikiem. Jest czasopismem anglojęzycznym o zasięgu międzynarodowym wydawanym w formie tradycyjnej – drukowanej, a od 2007 roku również w formie elektronicznej.

Czasopismo prezentuje wyniki badań z zakresu nauk przyrodniczych, a w szczególności tych, które wiążą się z pojęciami „środowiska”, „leśnictwa” i „agroleśnictwa”. Celem nadrzędnym pisma jest ukazywanie inter- oraz multidyscyplinarnego podejścia do wielofunkcyjnego leśnictwa.

Czasopismo „Folia Forestalia Polonica Series A – Forestry” jest indeksowane przez 28 baz danych i serwisów naukowych, m.in. przez: Zoological Record – Clarivate Analytics, Scopus-Elsevier, Index Copernicus, Google Scholar, CABI-CAB Abstracts, CABI-Forest Science Database, CABI-Forestry Abstracts, DOAJ, Polish Scientific Journals Database oraz Scimago Journal & Country Rank.

Polityka wydawnicza czasopism naukowych wydawanych przez Instytut Badawczy Leśnictwa: „Folia Forestalia Polonica Series A – Forestry” i „Leśnych Prac Badawczych”, jest zgodna z modelem otwartej nauki i umożliwia nie tylko wydawanie najwyższej jakości publikacji, ale również uzyskiwanie wysokich ocen w wykazach czasopism punktowanych (tab.1).

Tabela 1. Porównanie liczby punktów przyznanych przez MNiSW polskim czasopismom o tematyce leśnej w latach 2008–2016

Lista MNiSW	Tytuł czasopisma	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015-2016
A	Dendrobiology	4	6	9	20	20	15	15	20
A	Drewno	-	2	6	15	15	15	15	15
B	Folia Forestalia Polonica Series A - Forestry	2	2	2	7	7	8	8	14
B	Leśne Prace Badawcze	6	6	9	7	7	7	7	13
A	Sylvan	6	6	9	15	15	15	15	15

Polskie czasopisma naukowe, w tym wydawane przez IBL, powinny wdrożyć wszystkie najnowsze standardy wydawnicze, do których zaliczamy:

1. Procedury antyplagiatowe – czasopismo zamieszcza na swojej stronie internetowej informacje o procedurze postępowania z wykrywaniem, zapobieganiem i informowaniem o plagiacie oraz o wykorzystywaniu w swojej pracy programu antyplagiatowego (sprawdzanie nadesłanych tekstów).
2. DOI – czasopismo wdrożyło cyfrowy identyfikator DOI.
3. ORCID – czasopismo umożliwia w jakikolwiek sposób wykorzystanie ORCID, czyli cyfrowego identyfikatora naukowca.
4. System zarządzania pracą wydawniczą – czasopismo korzysta z systemu zarządzania pracą wydawniczą.

Obydwa czasopisma wydawane przez Instytut posiadają system zarządzania pracą wydawniczą oraz nadają artykułom cyfrowy identyfikator DOI.

Redakcje obu czasopism podjęły również decyzję o zdigitalizowaniu wszystkich archiwalnych numerów periodyków. Wymagało to zeskanowania i przygotowania plików PDF dla wielu tysięcy stron. Proces ten jednak pozwolił „złapać czasopismom drugi oddech”, a starsze artykuły uzyskały „drugą młodość” dzięki widoczności w wyszukiwarkach naukowych. W konsekwencji proces ten powinien doprowadzić do wzrostu cytowalności obu czasopism. Natomiast słabym punktem obu periodyków jest czas, jaki upływa od zakończenia procesu redakcyjnego do upublicznienia wersji elektronicznej publikacji. Jest on zdecydowanie zbyt długi i znacząco ogranicza możliwość zacytowania artykułu.

Istotne jest również zwiększenie widoczności czasopism wydawanych przez Instytut Badawczy Leśnictwa w Google Scholar, która zawiera głównie dostępne online artykuły naukowe udostępniane przez największe na świecie wydawnictwa.

Należy pamiętać, że oprócz wymogów redakcyjnych i bibliometrycznych, ważne jest, czy nowy tytuł wniesie coś atrakcyjnego tematycznie do zawartości bazy WoSCC.

Polskim czasopismom przyrodniczym, w tym i leśnym, trudno jest rywalizować z wiodącymi w danej dziedzinie światowymi tytułami. W większości dziedzin naukowych, a z pewnością w naukach przyrodniczych, prace badawcze są prowadzone w oparciu o współpracę wielu zespołów, często funkcjonujących w różnych krajach. Zespoły te liczące często kilkanaście, a nawet kilkadziesiąt osób publikują wyniki swoich badań w najwyżej cenionych na świecie czasopismach naukowych (Szewczykiewicz 2016). Pomimo tych trudności, czasopisma powinny dążyć do zapewnienia międzynarodowej różnorodności autorów. „Dzisiejsze badania naukowe są prowadzone w globalnym kontekście i międzynarodowe czasopismo ma większe szanse na odegranie ważnej roli w międzynarodowej społeczności naukowców” (cytat z zasad oceny czasopism przez Thomson Reuters).

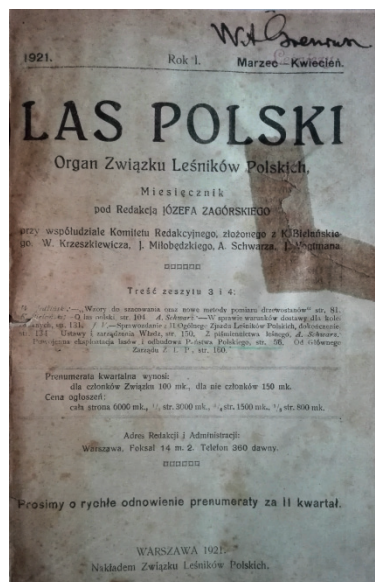
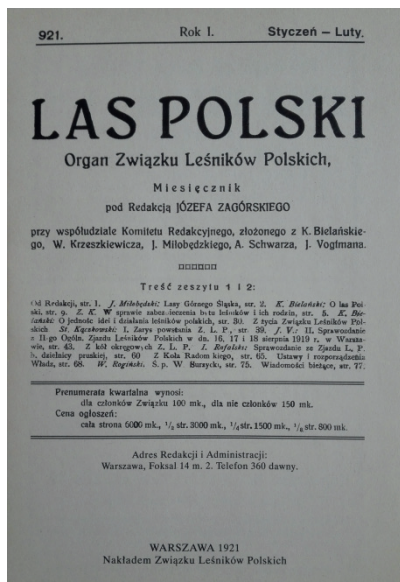
Niemniej, systematyczny wzrost wskaźników bibliometrycznych analizowanych czasopism pozwala przypuszczać, że polscy naukowcy, oprócz publikowania w zagranicznych i renomowanych czasopismach, coraz częściej dostrzegają również potencjał krajowych wydawnictw, publikując w nich wyniki swoich prac. Takie postępowanie powinno skutkować wzmocnieniem pozycji krajowych czasopism naukowych na arenie międzynarodowej. Warto też zastanowić się, jakie warunki merytoryczne powinny spełnić teksty polskich autorów publikowane w języku angielskim, aby zainteresować ich treścią odbiorców z innych krajów.

HISTORIA CZASOPISMA „LAS POLSKI”

Poza publikacjami stricte naukowymi nie sposób pominąć roli, jaką odgrywają czasopisma popularnonaukowe poświęcone leśnictwu. Jednym z nich jest wydawany od 1921 r., obecnie jako dwutygodnik, „Las Polski”. Nie sposób mówić także o teraźniejszości i przyszłości czasopisma, o perspektywach rozwoju, pomijając jego bogatą, 97-letnią tradycję. Rzutuje ona zarówno na formułę czasopisma, jak i na zawarte w nim treści. Nie ulega także wątpliwości, że „Las Polski”, utrzymując się na rynku wydawniczym tak długo, jest nieodzownym i ważkim elementem polskiego leśnictwa. Od początku istnienia na jego łamach poruszane były tematy aktualne z punktu widzenia leśników – zarówno teoretyczne, jak i praktyczne.

„Las Polski” powstał w 1921 r. (fot. 1) w powojennej zawierusze jako młodszy brat „Sylwana” i organ Związku Zawodowego Leśników Polskich (powstanie czasopisma o przeszło trzy lata poprzedziło powstanie Polskich Lasów Państwowych). W lutym tego roku ukazał się podwójny numer (1–2/1921), w którym redakcja, pod kierunkiem Józefa Zagórskiego, pisała: „W niesłychanie ciężkich warunkach przystępujemy do wydawnictwa – w poczuciu, że nakazuje nam to obowiązek wobec społeczeństwa i leśników. W piśmie, które niesiemy, winna ujawnić się myśl, ukochanie

i dążenie leśników. Chcemy, by „Las Polski” stał się terenem naszych wspólnych prac duchowych, wolną trybuną w sprawach dotyczących leśnictwa, sumieniem i doradcą wszystkich leśników polskich, oraz obrońcą interesów zawodowych członków Związku Leśników. Dążyć będziemy, by pismo nasze stało się dźwignią ideową leśnictwa polskiego, ogniskiem naszych myśli i uczuć, miejscem naszego poznania się i porozumienia” („Las Polski” 1921).

Fotografia 1. Reprint okładki „Lasu Polskiego” nr 1-2 z 1921 r., wydanej w nakładzie 1 tys. egzemplarzy z okazji 80-lecia czasopisma oraz okładka numeru 3-4 z roku 1921 r.

W latach 1936–1939 czasopismo nie było formalnie związane z żadną organizacją, a wydawała je „Prasa Leśna”. Prezentowane na łamach czasopisma treści reprezentowały poglądy ówczesnej Dyrekcji Naczelnej Lasów Państwowych. Ówczesne łamy „Lasu Polskiego” wypełniała tematyka organizacyjna – zwłaszcza konieczność poprawy bytu leśników oraz stanu lasów. Pojawiały się także zagadnienia związane z ekonomią, prezentowano treść nowych aktów prawnych.

W czasie II wojny światowej wydawanie „Lasu Polskiego” zostało wstrzymane – ostatni numer przedwojenny ukazał się w czerwcu 1939 roku. Dopiero na Zjeździe Leśników w Łodzi 25 lutego 1946 r. podjęto uchwały w sprawie wznowienia wydawania czasopisma. Uchwała nr 1 Zjazdu brzmiała: „Z uwagi na nieodzowną potrzebę podniesienia i pogłębienia fachowego leśników, zebrani na Zjeździe w dn. 25. II. 1946 r. w sprawie prasy leśnej stwierdzają konieczność natychmiastowego wznowienia wydawnictwa „LAS POLSKI”, które przejęłoby chlubną tradycję przedwojennego pisma o tej samej nazwie” („Las Polski” 1946).

W uchwale nr 2 nakreślono charakter czasopisma (utrzymywany do dziś): „Zebrani na Zjeździe w dniu 25. II. 1946 r. w sprawie prasy leśnej stwierdzają konieczność i celowość nadania miesięcznikowi „LAS POLSKI” charakteru ściśle fachowego w zakresie wiedzy leśnej i drzewnej, o poziomie popularno-naukowym z szerokim uwzględnieniem zagadnień szkoleniowych” („Las Polski” 1946).

Pierwszy powojenny egzemplarz czasopisma ukazał się w lipcu 1946 r. (był numerem podwójnym). Po wojnie periodyk poruszał tematy m.in. odbudowy zniszczonych lasów i kraju, bardzo dużo uwagi poświęcano sprawom technicznym, racjonalizatorstwu i unowocześnianiu polskiego leśnictwa.

Do końca 1949 r. „Las Polski” był organem Związku Zawodowego Pracowników Leśnych i Przemysłu Drzewnego. Początkowo wydawała go spółdzielnia „Las” (do lipca 1947 r.), a następnie sam Związek. Niestety, duże trudności w wydawaniu miesięcznika doprowadziły do zmiany patrona, którym zostało Polskie Towarzystwo Leśne. W 1951 r. wydawanie czasopisma przejęło Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne. Dzięki zapleczu finansowemu miesięcznik mógł ukazywać się bez przeszkód.

W styczniu 1952 r. patronat nad „Lasem Polskim” objęło Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Leśnictwa i Drzewnictwa (początkowo wspólnie z Centralnym Zarządem Lasów Państwowych, później z Ministerstwem Leśnictwa). Od 1956 r., kiedy „Las Polski” zmienił formułę z miesięcznika na dwutygodnik, nadzór nad wydawnictwem pełnił już wyłącznie SITLiD. Z czasem wyraźnie wzrosło zainteresowanie czasopisma sprawami ochrony przyrody oraz leśnictwem zagranicznym.

Choć do 1956 r. „Las Polski” był w zasadzie miesięcznikiem, na skutek trudności finansowych ukazało się wiele numerów łączonych (np. 7–9/1921, 1–3/1934). Od połowy 1956 r. czasopismo zaczęło się ukazywać jako dwutygodnik. Rósł jego nakład – w szczytowym momencie „Las Polski” drukowano w 14 tys. egzemplarzy (1969 r.).

STAN OBECNY CZASOPISMA „LAS POLSKI”

Niestety, taki stan nie mógł trwać w nieskończoność. W połowie 1991 r. pojawiła się groźba zaprzestania wydawania „Lasu Polskiego”. Powodem były trudności finansowe, a także brak zainteresowania dyrekcji Lasów Państwowych i innych instytucji mających wpływ na losy czasopisma. Wówczas wydawcą została Oficyna Wydawnicza Oikos, założona przez absolwentów Wydziału Leśnego SGGW. Odkupione czasopismo pozostaje w rękach wydawnictwa Oikos do dziś. Oficyna wydawnicza kierowana przez Jacka Kłudkę i Witolda Łasicę utrzymuje tytuł bez jakichkolwiek dotacji z zewnątrz, a „Las Polski” jest jedynym niezależnym czasopismem leśnym na polskim rynku wydawniczym. Posiłkuje się wyłącznie przychodami ze sprzedaży prenumerat (dostępne jest wyłącznie w tej formie dystrybucji) oraz powierzchni reklamowych. „Las Polski” nadal ukazuje się w formule dwutygodnika (co także stanowi wyróżnik na tle innych tytułów poświęconych leśnictwu).

Przejęcie czasopisma w wywiadzie z okazji 10-lecia Oficyny Wydawniczej Oikos prezesi wspominają: „przez przypadek od prof. Bruchwalda dowiedzieliśmy się, że ówczesny wydawca „Lasu Polskiego” – PWRiL wstrzymał ze względów finansowych na czas nieokreślony wydawanie dwutygodnika. Przystąpiliśmy do rozmów z dyrekcją PWRiL i już po około dwóch tygodniach w październiku 1991 r. podpisaliśmy umowę o przejściu przez „Oikos” „Lasu Polskiego”” (Jajor 2001).

Tak długa obecność tytułu na rynku wydawniczym zobowiązuje nas do pamięci o historii i jej obecności na naszych łamach również współcześnie.

Fotografia 2. Przykład współczesnej okładki „Lasu Polskiego” (nr 8/2018) i poruszanych na jego łamach treści dotyczących bieżących problemów pracowników leśnictwa (nr 22/2017)

Choć wielokrotnie dyskutowano nad zmianą częstotliwości ukazywania się „Lasu Polskiego”, przyjęta formuła dwutygodnika została utrzymana. Pomimo ogromnego nakładu pracy ma ona bowiem ogromną zaletę – aktualność treści. Żadne inne czasopismo branżowe poświęcone leśnictwu nie ukazuje się z częstotliwością większą niż miesięczna. Ta uprzywilejowana pozycja pozwala czasopismu informować czytelników o najbardziej aktualnych wydarzeniach. Co więcej, umożliwia znaczne zwiększenie obszerności publikowanych informacji (miesięcznie ukazują się dwa numery po 40 stron każdy; łączone numery lipcowy i sierpniowy liczą po 48 stron).

Na łamach „Lasu Polskiego” goszczą zarówno artykuły typowo techniczne i poradnikowe, jak i kwestie związane z wizerunkiem leśników, łowiectwem, kierunkami rozwoju leśnictwa. Pismo jest otwarte na polemiki, komentarze i opinie czytelników. Ze stron „Lasu Polskiego” niemal nie schodzą artykuły poświęcone ochronie lasu, ochronie

przyrody oraz historii leśnictwa. Czasopismo pełni także rolę informacyjną oraz środowiskową dla ludzi pracujących w różnych dziedzinach leśnictwa.

Od powstania „Las Polski” miał być ową „wolną trybuną w sprawach dotyczących leśnictwa, sumieniem i doradcą wszystkich leśników polskich”. Od początku tematy pojawiające się na łamach czasopisma niejednokrotnie wybiegały w przyszłość. Samo ukazanie się „Lasu Polskiego”, jeszcze przed powstaniem instytucji zarządzającej polskimi lasami, pozwoliło czasopismu stać się miejscem dyskusji o rodzimym leśnictwie. „Czasopismo niezależne od struktur rządowych było wówczas najlepszym forum wyrażania opinii ludzi, którzy stworzyli tę organizację” [Polskie Lasy Państwowe – przyp. autora] – „praktyków leśnictwa” – pisał z okazji jubileuszu 90-lecia „Lasu Polskiego” ówczesny redaktor naczelny Rafał Zubkowicz (Zubkowicz 2011). Także dziś takie dyskusje toczą się na łamach „Lasu Polskiego” – choćby ta dotycząca Narodowego Programu Leśnego. Co więcej, czasopismo od początku istnienia zachęcało czytelników do współtworzenia „Lasu Polskiego” i zabierania głosu w sprawach leśnictwa. W artykule „O las polski” z pierwszego numeru czasopisma autorstwa Kazimierza Bielańskiego czytamy, że powojenna sytuacja „nie może zwalniać leśników polskich od ich szerszego, obywatelskiego obowiązku zabrania głosu o kwestji leśnej. Dotąd nie zdobyli się oni niestety na głos syntetyczny, ujmujący całość zagadnienia, wyciągający wszystkie konsekwencje nie tylko z ogromnie bogatej wiedzy leśniczej, lecz także z wiążących się z nią ściśle nauk i zagadnień: pojawiły się jedynie krótkie i nieliczne artykuły, niewybiegające poza ciasne granice parafialnych stosunków rewiru lub jednej, czy choćby paru gałęzi leśnictwa” (Bielański 1921). Dyskusja i wymiana poglądów charakteryzowały „Las Polski” okresu międzywojennego, były obecne przez kolejne lata. Podobne zachęty do dyskusji (jak i same dysputy oraz polemiki) są obecne na łamach czasopisma także dziś.

„Las Polski” daje obecnie możliwość prezentowania wyników prac naukowych w sposób przystępny dla pracowników terenowych. Autorzy decydują się często na zamieszczenie na łamach „Lasu Polskiego” artykułów naukowych publikowanych wcześniej np. w miesięczniku „Sylwan”. Pozbawione formalnego języka treści stają się bardziej zrozumiałe dla pracowników terenowych administracji leśnej. Ułatwiać to może znacznie transponowanie osiągnięć naukowych do praktyki leśnej. Opracowania naukowe mogą zostać od razu opatrzone praktycznymi wskazówkami czy kolorowymi ilustracjami. Sprzyja to upowszechnianiu wiedzy leśnej – od najbardziej podstawowej po najnowsze osiągnięcia nauki i techniki w dziedzinie leśnictwa – w przystępny, ciekawy sposób, unikając książkowej czy stricte naukowej prezentacji i terminologii.

Od kilku lat na łamach czasopisma goszczą niemal na stałe tematy prawne. Prezentowane są rozwiązania nie tylko dla leśników, ale także administracji samorządowej czy prywatnych właścicieli lasów. Stała rubryka „Las, przyroda i prawo” oraz informacje oznaczane piktogramem paragrafu, śledzące najważniejsze zmiany w prawie leśnym, łowieckim czy ochrony przyrody, to kolejny przykład na to, jak prostym, zrozumiałym językiem przekazać czytelnikom najnowsze aktualizacje prawodawstwa leśnego.

Na łamach „Lasu Polskiego” publikujemy doniesienia z leśnictwa światowego (zarówno w ujęciu gospodarczym, jak i w formie ciekawych rozwiązań praktycznych). Działy „Z zagranicy” i teksty winietowane „Na świecie” pozwalają śledzić najnowsze doniesienia z rozwoju leśnictwa na świecie. Dla wielu leśników relacje z targów w innych krajach są często zachętą do odbycia podobnej podróży i rozwoju zawodowego.

Co roku „Las Polski” prezentuje podsumowane wyników poszczególnych gospodarstw leśnych krajów europejskich. To niejednokrotnie przyczynek do szerszej dyskusji na łamach pisma, np. nad wynagrodzeniami leśników w Polsce i za granicą.

Czasopismo wyszukuje i promuje pozytywne modele – zarówno jeśli chodzi o przedstawianie postaw i osiągnięć poszczególnych leśników, jak i wyników pracy zespołowej (w dziedzinie ochrony przyrody, edukacji przyrodniczej, nowatorskich rozwiązań technicznych itp.).

„Las Polski” stara się też zapewnić leśnikom niezbędny „oddech” po pracy, spojrzenie na las z nieco innej strony lub w szerszym aspekcie. Niegdyś na łamach „Lasu Polskiego” gościła rubryka z rysunkami satyrycznymi czy dowcipami. Dziś w dziale „Projekt las” autorstwa Justyny Haładaj prezentujemy przykłady pasji leśników, np. tworzenia kartek okolicznościowych inspirowanych lasem i przyrodą.

PRZYSZŁOŚĆ CZASOPISMA „LAS POLSKI”

Przyglądając się rynkowi czasopism leśnych w Polsce, można by się zastanowić, czy odpłatne czasopismo (m.in. „Las Polski”) poświęcone leśnictwu ma szansę konkurencji z prasą korporacyjną udostępnianą bezpłatnie (np. „Głos Lasu”). Odpowiedź brzmi: zdecydowanie tak, m.in. dlatego, że na niewielkim rynku prasy leśnej w Polsce poszczególne wydawnictwa nie stanowią dla siebie wprost konkurencji, a raczej potrzebne uzupełnienie. „Las Polski” to czasopismo popularnonaukowe nastawione na szeroką dyskusję na tematy związane z leśnictwem. Niezależność komercyjnego wydawnictwa, jakim jest „Las Polski”, pozwala na podejmowanie na jego łamach znacznie szerszej dyskusji na bieżące tematy ważne dla leśników. Uznawany (a nawet niejednokrotnie mylony z „Lasem Polskim”) „Głos Lasu” nastawiony jest głównie na komunikację wewnętrzną.

To, że na rynku jest miejsce dla wszystkich czasopism leśnych, pokazują dodatkowo rosnące co roku statystyki prenumerat „Lasu Polskiego” odzwierciedlające rosnące zainteresowanie czytelników pismem. Aktualny nakład magazynu to 7 tys. egzemplarzy. Dwutygodnik trafia głównie do nadleśnictw, DGLP, rdLP, szkół leśnych, placówek naukowych, jednostek samorządowych i rządowych, indywidualnych odbiorców i wielu innych.

Zmiany społeczne stawiają coraz większe wyzwania przed wydawcami tradycyjnej, papierowej prasy leśnej. Czytelnicy są coraz bardziej wymagający, a jednocześnie coraz bardziej wpisują się w tzw. społeczeństwo obrazkowe, nastawione na przekaz

treści w postaci zdjęć, filmów, grafik opatrzonych raczej krótkimi tekstami. Przed twórcami prasy papierowej stoi więc ogromne wyzwanie dotyczące nadążenia za zmieniającymi się wymogami czytelników. Stąd też rosnąca uwaga przykładana do wizualnej strony „Lasu Polskiego”. Zmieniony w połowie marca 2018 r. layout „Lasu Polskiego” (od nr. 6/2018) to jeden z elementów dostosowywania charakteru czasopisma do oczekiwań czytelników. Nowoczesna szata graficzna z dużymi fotografiami to dziś nieodzowny element przyciągający uwagę czytelników. Wielu z nich w Internecie szuka uzupełnienia treści wydawnictw papierowych, dlatego wiele artykułów zamieszczanych jest także w mediach społecznościowych (m.in. portal społecznościowy Facebook) czy na stronie internetowej czasopisma (www.laspolski.pl). Publikowanie treści z prasy drukowanej w Internecie pozwala na uzupełnianie ich o szerszy materiał graficzny, który nie zawsze mieści się w tradycyjnym wydaniu – fotogalerie, filmy czy nagrania muzyczne.

W przyszłości być może warto będzie rozważyć wprowadzenie coraz bardziej popularnych kodów QR, umożliwiających odtwarzanie za pomocą aplikacji np. w smartfonie ukrytych treści (m.in. filmów).

W kolejnych latach z pewnością rozwinie się także korelacja czasopisma z treściami zamieszczanymi w należącej do wydawcy „Lasu Polskiego” telewizji internetowej Oikos TV (www.oikos.tv), w której prezentowane są relacje wideo m.in. z targów leśnych czy zawodów drwali.

„GŁOS LASU” - OD CZASOPISMA BRANŻOWEGO DO MAGAZYNU PRACOWNICZEGO

Braki w komunikacji wewnętrznej w Lasach Państwowych wzbudziły niepokój kierownictwa organizacji w 2010 r. Aby uzyskać wiarygodne informacje na ten temat, zlecono badania opinii wśród pracowników. Komunikację wewnętrzną we wszystkich trzech obszarach (góra-dół – od kierownictwa do pracowników; dół-góra – od pracowników do kierownictwa; pozioma – między pracownikami i jednostkami organizacyjnymi LP) ocenili oni, z małymi wyjątkami, dość słabo. Funkcjonująca do tej pory komunikacja operacyjna, dzięki której pracownicy dowiadawali się, jakie są ich zadania i terminy wykonania, okazała się niewystarczająca. Do pracowników powinny również trafiać wyjaśnienia dotyczące celu i znaczenia podejmowanych decyzji, uzupełniane o informacje o tym, w jaki sposób ogólna sytuacja i zadania organizacji wpływają na codzienną pracę każdego leśnika. Nie mniej ważne są informacje płynące w drugą stronę (komunikacja dół-góra), pozwalające na szybkie reagowanie kierownictwa na pojawiające się wyzwania.

Wspólnie ze specjalistami z firmy GFMP Management Consultants stworzono plan naprawy komunikacji w organizacji, ujęty w formie „Strategii rozwoju komunikacji wewnętrznej w LP”. Główne cele postawione przed LP w tym dokumencie to:

- docieranie do wszystkich pracowników z aktualną informacją;
- tworzenie klimatu i sposobności do wyrażania opinii przez pracowników;

- łączenie rozproszonych po Polsce pracowników i umożliwianie im dzielenia się wiedzą i doświadczeniem.

W praktyce zalecenia strategii znalazły zastosowanie w Zarządzeniu nr 44 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 14 października 2011 r. w sprawie komunikacji wewnętrznej w Lasach Państwowych. W zarządzeniu określono cele komunikacji, zdefiniowano jej najważniejsze grupy docelowe i przedstawiono zestaw narzędzi, których umiejętne wykorzystanie może posłużyć rozwojowi komunikacji wewnętrznej w LP.

Najważniejsze z tych narzędzi to:

- „Głos Lasu”,
- Portal Pracowniczy LP,
- komunikacja kierownicza,
- newsletter LP – cotygodniowy przegląd najważniejszych wydarzeń w LP,
- mailing bezpośredni do pracowników, z którego korzystają dyrektor generalny LP i rzecznik prasowy LP,
- narady oraz komunikaty z narad, spotkania, imprezy i szkolenia.

W „Głosie Lasu” zmiany zaplanowano w dwóch obszarach: po pierwsze przybliżenia jego treści do potrzeb i zainteresowań zawodowych pracowników, po drugie zwiększenia liczby pracowników z różnych jednostek LP zaangażowanych w tworzenie pisma. Zmiany objęły także wygląd i zasady dystrybucji miesięcznika, tak by docierał przede wszystkim do pracowników terenowych (leśniczych i podleśniczych), których część jest odcięta od elektronicznych środków przekazu.

Przekształcanie „Głosu Lasu” w magazyn pracowniczy nastąpiło w pięciu etapach:

1. **Planowanie.** Najważniejszym zadaniem była zmiana podejścia redakcji – z przekazywania jedynie informacji na komunikację zakładającą wsłuchiwanie się w potrzeby czytelników i otwartość na ich szerszy udział w tworzeniu magazynu. Zmieniono szatę graficzną czasopisma, a także przygotowano nowoczesną makietę. Określono też nową grupę docelową – leśniczych i podleśniczych, którzy wówczas sygnalizowali braki w dostępie do pełnej informacji elektronicznej.
2. **Zmiany w treści.** Zmiany te odpowiadały na potrzeby pracowników wyrażone w badaniu komunikacji wewnętrznej. Z ich perspektywy najistotniejsze tematy w czasopiśmie wewnętrznym to: praktyczna wiedza fachowa, możliwości rozwoju pracowniczego, zasady wynagradzania i sprawy socjalne oraz interpretacja przepisów leśnych. Zmianom w treści towarzyszyło też pozyskanie nowych autorów, najczęściej pracujących w administracji LP.
3. **Zaangażowanie pracowników w tworzenie magazynu.** To najważniejszy aspekt przemiany „Głosu Lasu”. W ramach jego realizacji stworzono nową Radę Programową magazynu, złożoną przede wszystkim z pracowników niższych szczebli zarządzania w LP. Poza tym poszukiwano (i wciąż się poszukuje) współpracowników terenowych, którzy mogą się dzielić swoją wiedzą i doświadczeniami z praktyki leśnej.

Ważną rolę pełni organizowany co roku od pięciu lat konkurs na artykuł „Ruszamy na łamy”, dzięki któremu redakcja pozyskuje ciekawe teksty i odkrywa nowych potencjalnych współpracowników magazynu. „Głos Lasu” organizuje także konkurs fotograficzny dla pracowników LP pod patronatem dyrektora generalnego LP. By wzbogacić dyskusję prowadzoną na łamach czasopisma, redakcja założyła i prowadzi zamkniętą grupę „Głos Lasu” na portalu społecznościowym Facebook, która liczy obecnie blisko 3000 osób. Stworzono też możliwość wydawania przez poszczególne rdLP własnych, kwartalnych dodatków do „Głosu Lasu”.

4. **Dystrybucja.** W ramach rewitalizacji czasopisma zmieniono także zasady dystrybucji miesięcznika. Zwiększono nakład tak, by magazyn docierał do każdego leśniczego i podleśniczego (grupa docelowa); obecnie nakład wynosi 17 500 egz. Umożliwiono też dostęp do „Głosu Lasu” online na stronie internetowej Lasów Państwowych oraz zniesiono odpłatność za magazyn.
5. **Badania.** Na każdym etapie prace nad magazynem, ich efekty i potrzeby wprowadzenia ewentualnych korekt były konfrontowane z głosem pracowników, wyrażanym podczas badań opinii realizowanych w ramach zleczanych w cyklu dwuletnim audytów komunikacji wewnętrznej. Na podstawie wyników lat 2011 i 2016 (ostatni audyt) można stwierdzić, że „Głos Lasu” znacznie poprawił swoją pozycję na mapie komunikacji w LP i przyczynił się do poprawy komunikacji góra–dół. Magazyn nie tylko jest częściej czytany przez pracowników, ale też zbiera znacznie lepsze oceny, jeśli chodzi o: istotność treści dla pracowników (wzrost ocen pozytywnych z 43 do 66%, a w grupie docelowej leśniczych i podleśniczych nawet do 77%) oraz prezentowanie na łamach punktu widzenia pracowników (wzrost ocen pozytywnych z 22 do 38%, w grupie docelowej – do 46%).

Zmiany te zostały docenione nie tylko przez pracowników, ale także poza środowiskiem leśnym. W roku 2013 „Głos Lasu” otrzymał prestiżową nagrodę Złote Szpalty w konkursie Szpalty Roku organizowanym przez Stowarzyszenie Prasy Firmowej w kategorii magazyn dla pracowników.

Audyty potwierdzają, że Lasy Państwowe poczyniły pierwsze kroki w kierunku polepszenia komunikacji wewnętrznej, ale droga do dobrych wyników wciąż jest daleka. Jak wspomniano, zgodnie z Zarządzeniem nr 44 „Głos Lasu” jest tylko jednym z wielu elementów planu naprawy komunikacji w LP. Żaden z nich nie będzie dobrze spełniać swojego zadania, jeśli nie zbuduje się w Lasach Państwowych zaufania pracowników do własnej firmy. W atmosferze obawy o swoje miejsce pracy czy strachu przed konsekwencjami szczyrych wypowiedzi nie ma co liczyć na szybszą jakościową zmianę w komunikacji. Bez odbudowy zaufania nawet najlepsze dla pracowników decyzje przyjmowane są przez nich z niedowierzaniem, a dobre intencje pracodawcy – z nieufnością. O sukcesie na drodze poprawy komunikacji zadecydują:

- zaangażowanie kierownictwa, bo to od niego zależy kształtowanie kierunków rozwoju kultury organizacyjnej;

- kompetencje kadry kierowniczej, bo umiejętność skutecznego komunikowania się trzeba nieustannie rozwijać;
- stosowanie narzędzi i przekazywanie treści dopasowanych do potrzeb pracowników;
- cierpliwość i konsekwencja, bo poprawienie komunikacji wewnętrznej, rozumiane jako budowa zrozumienia i zaufania, nie jest zadaniem jednorazowym ani krótkotrwałym;
- brak tematów tabu i ograniczania dostępu do informacji, bo tylko stworzenie w ramach organizacji miejsca wolnej wymiany poglądów i doświadczeń może skłonić pracowników do tego, by dyskusję na temat firmy prowadzić wewnątrz LP i dla dobra organizacji.

SUMMARY

Joanna Szewczykiewicz¹, Artur Rutkowski², Urszula Zubert³

¹ Forest Research Institute

j.szewczykiewicz@ibles.waw.pl

² Głos Lasu

artur.rutkowski@cilp.lasy.gov.pl

³ Las Polski

u.zubert@oikos.net.pl

Forest scientific journals and forestry magazines - current state and development strategy

Scientific publishing is important in disseminating science and conducting scientific research and their innovativeness. Scientific journals, which since their inception in the 17th century have been a valuable source of information and a basic channel for the exchange of scientific ideas, play a key role in this process. The currently used methods of scientific journals assessment are key evaluating tools in the Polish system of scientific policy.

One of the aims of the study is to present the publishing policy of scientific journals published by the Forest Research Institute, namely: “Folia Forestalia Polonica Series A – Forestry” and “Leśne Prace Badawcze” (“Forest Research Papers”), which is consistent with the Open Science model and enable not only to publish papers of the highest quality, but also to be highly

ranked in the lists of scored journals. We specify the most important reasons for indexing magazines in databases and discuss the role of these databases in the process of scientific journals evaluation in Poland. The main goal of the study is to present the effective way of publishing, promoting and developing a journal.

Besides strictly scientific journals it is impossible to ignore the role of popular forest-related magazines. One of them is “Las Polski”, published since 1921, currently as biweekly magazine. We will present briefly the history of this magazine, which affected its current formula. We will also outline the matter of influence of this journal on forestry development in Poland. We will discuss benefits of publishing articles in a commercial popular science magazine that offers presenting the results of research on one hand, and disputing current forestry-related events on the other. We consider whether popular science magazines compete with or complement scientific journals.

In our paper we also consider if payable forestry-related journals have a chance to compete with corporate press available for free. We will also look at requirements that a forest magazine must meet today to be interesting for readers and to encourage both scientists and practitioners for publishing and commenting articles.

We also consider changes that took place in the “Głos Lasu” monthly, which is published by the State Forests Information Center. Its formula was modified in 2011 from a payable trade magazine to a corporate magazine for the State Forests (SF) employees, focused on bilateral internal communication and distributed free of charge in organizational units of the SF. The changes included not only a target group and a distribution method, but also the magazine layout and subjects of articles.

We also discuss the results of internal communication research, which has been carried out in the SF since 2010. The aim of the research was first of all to examine the communication needs of the SF employees, and then also to evaluate the undertaken communication activities. We also outline the goals of internal communication specified in the regulation of the Director-General of the State Forests on this matter as well as results that have been achieved, including changing the content of the “Głos Lasu” magazine so as it would meet expectations of the SF employees and engage them in developing the magazine.

LITERATURA

- Bieleński K. 1921. O Las Polski. *Las Polski*, 1: 9–25.
- Cisek S., Sapa R. Komunikacja naukowa w Internecie – mity i rzeczywistość [online] [dostęp 27 listopada 2015] http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/9148/1/cisek_sapa_2006.pdf.
- Drabek A. 2018. Indeksowanie czasopism w referencyjnych bazach danych. Poradnik dla wydawców czasopism. Adam Mickiewicz University in Poznań; Scholarly Communication Research Group Poznań, doi: 10.6084/M9.FIGSHARE.5683972
- Godin B. 2006. On the origins of bibliometrics. *Scientometrics*, 68(1): 109–133.

Jajor R. 2001. Dziesięć lat z Oficyną OIKOS. *Las Polski*, 24: 22–23.

Od Redakcji. 1921. *Las Polski*, 1: 1–2.

Szewczykiewicz J. 2016. Polskie czasopisma z dziedziny nauk leśnych w światowych bazach danych oraz ich ocena parametryczna na przykładzie czasopism wydawanych przez Instytut Badawczy Leśnictwa. Rozprawa doktorska, Instytut Badawczy Leśnictwa. Sękocin Stary.

Uchwały Zjazdu Leśników w sprawie wznowienia „Lasu Polskiego”. 1946. *Las Polski*, 1: 3.

Zasady oceny czasopism – Thomson Reuters.

Zubkowicz R. 2011. 90 lat „Lasu Polskiego”. *Las Polski*, 1: 18–19.

http://wokinfo.com/media/essay/journal_selection_essay-pl.pdf

WNIOSKI Z X SESJI ZIMOWEJ SZKOŁY LEŚNEJ PRZY IBL PT. „WSPÓŁCZESNE PROBLEMY KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ I EDUKACJI W LEŚNICTWIE”

SĘKOCIN STARY, 13-15 MARCA 2018 R.

Poniższe wnioski opracowane zostały na podstawie streszczeń nadesłanych przez autorów referatów, prezentacji wygłoszonych w trakcie Sesji oraz wniosków i uwag zgłoszonych przez uczestników X Sesji Szkoły. Ze względu na różnorodność prezentowanych zagadnień, wnioski nie wyczerpują całej złożoności tematyki poruszanej w trakcie Sesji. Przedstawione zostały w formie syntetycznej, aby zachęcić czytelników do bliższego zapoznania się z treścią poszczególnych referatów.

1. Dynamiczne zmiany środowiskowe, gospodarcze i społeczne mają istotny wpływ na kształtowanie oczekiwań społecznych związanych z lasami i gospodarką leśną oraz postrzeganie zawodu leśnika. Przed środowiskiem zawodowym leśników stoją wyzwania związane z poprawą komunikacji i prowadzeniem nowoczesnej edukacji środowiskowej, stanowiącej klucz do kształtowania postaw i budowania odpowiedzialnego społeczeństwa.
2. Brak komunikacji w obrębie organizacji bezpośrednio zagraża osiągnięciu celów tej organizacji. Problemy komunikacyjne „na zewnątrz” organizacji wynikają najczęściej z problemów i konfliktów w jej obrębie. Należy dążyć do stworzenia i utrzymania skutecznych sposobów komunikacji w obrębie organizacji leśnych. Wykorzystanie olbrzymiego potencjału ludzkiego wymaga zmiany paradygmatu zarządzania organizacją w kierunku kompleksowego zarządzania jakością (*Total Quality Management, TQM*).
3. Wskazane jest podejmowanie oceny efektywności działań z zakresu edukacji leśnej prowadzonej przez jednostki organizacyjne Lasów Państwowych. Ocena realizowanych zadań pozwoli na skuteczne dostosowywanie treści i metod edukacji do aktualnych potrzeb i oczekiwań różnych grup odbiorców, a także umożliwi racjonalne i efektywne wykorzystywanie środków finansowych przeznaczonych na ten cel.

4. Od ponad dwóch dekad edukacja leśna jest bardzo istotnym elementem statutowej działalności Lasów Państwowych. Sprostanie wyzwaniom edukacyjnym wiąże się z potrzebą ciągłego i szerokiego kształcenia kadr edukatorów leśnych. Praca edukatorów wymaga specyficznego przygotowania i szczególnego zaangażowania. Ich kształcenie powinno mieć charakter systemowy i bazować na aktualnej, nowoczesnej wiedzy oraz kłaść nacisk na doskonalenie umiejętności i kompetencji społecznych.
5. Wprowadzona w 2017 r. nowa podstawa programowa w szkolnictwie zawiera liczne odniesienia do edukacji leśnej, w tym do działań prowadzonych przez Lasy Państwowe. Wprowadzone zmiany otwierają szerokie możliwości współpracy edukatorów leśnych z nauczycielami i pozwalają na korzystanie z infrastruktury oraz oferty edukacyjnej Lasów Państwowych w procesie edukacji formalnej.
6. Edukacja leśna wymaga zastosowania zróżnicowanych sposobów dotarcia do odbiorców. W przekazywaniu wiedzy i kształtowaniu postaw należy korzystać zarówno z tradycyjnych i sprawdzonych metod (lekcje, pogadanki, warsztaty itp.), jak i nowoczesnych narzędzi komunikacji (aplikacje mobilne, media społecznościowe), co pozwoli zwiększyć zasięg i efektywność przekazu wiedzy.
7. Prowadzenie trwałej, wielofunkcyjnej gospodarki leśnej w zmieniających się warunkach przyrodniczych, gospodarczych i społecznych wymaga ciągłego doskonalenia systemu szkolnictwa leśnego (na poziomie średnim i wyższym) oraz rozwijania systemu ustawicznego kształcenia i doskonalenia kadr w leśnictwie. Wskazane jest poszukiwanie nowych form i metod przekazu wiedzy oraz dostosowywanie przekazywanych treści do potrzeb praktyki leśnej.
8. Konieczne jest utrzymanie i wzmacnianie powiązań między nauką a szkolnictwem a praktyką leśną, pozwalających na wymianę i uzupełnianie się wiedzy teoretycznej i praktycznej. Edukacja zawodowa powinna opierać się na aktualnej wiedzy na temat funkcjonowania ekosystemów leśnych i sposobów prowadzenia gospodarki leśnej. Niezbędne jest rozwijanie potencjału i infrastruktury badań leśnych zarówno podstawowych, jak i stosowanych, aby mogły one w jak największym stopniu wspierać prowadzenie gospodarki leśnej w warunkach rosnących oczekiwań społecznych wobec lasów i leśnictwa.
9. Kluczową rolę w rozpowszechnianiu wyników badań naukowych odgrywają czasopisma naukowe. Należy dążyć do ciągłego podnoszenia ich jakości i pozycji zgodnie z przyjętymi standardami międzynarodowymi. Z kolei czasopisma branżowe i popularnonaukowe są ważnym, sprawdzonym i uznanym forum wymiany informacji o lasach i leśnictwie, popularyzacji wyników badań leśnych oraz prowadzenia polemiki.
10. Istotnym ogniwem w propagowaniu wiedzy leśnej oraz zachowaniu łączności między nauką a praktyką leśną a społeczeństwem są stowarzyszenia leśne (m.in. Polskie Towarzystwo Leśne, Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Leśnictwa

i Drzewnictwa, Towarzystwo Przyjaciół Lasu). Ich działalność popularyzatorska, edukacyjna, ekspercka i doradcza powinna być nadal rozwijana i wspierana.

11. Celem komunikowania się jest stałe i dynamiczne kształtowanie, modyfikacja bądź zmiana wiedzy, postaw i zachowań zgodnych z wartościami i interesami oddziałujących na siebie osób. Należy dokładać wszelkich starań, aby komunikacja w środowisku leśników i z otoczeniem odbywała się z poszanowaniem zasad etycznych, w atmosferze szacunku i otwartości oraz dążenia do dotarcia do prawdy.
12. Prowadzenie trwałej, wielofunkcyjnej gospodarki leśnej wymaga od leśników nawiązania i utrzymania współpracy z różnymi grupami interesariuszy. Stworzenie płaszczyzny dialogu i wymiany informacji z zainteresowanymi stronami pozwala na uniknięcie lub złagodzenie sytuacji konfliktowych, wpływa na poprawę wizerunku Lasów Państwowych i prowadzi do lepszego zrozumienia pracy leśników.
13. Dynamiczny rozwój technologii informacyjnych stawia przed Lasami Państwowymi nowe wyzwania w zakresie komunikacji ze społeczeństwem. Rośnie znaczenie portali społecznościowych. Aktywny kontakt informacyjny z interesariuszami wymaga stałego i profesjonalnego kształtowania wizerunku całej organizacji, na poziomie centralnym i lokalnym zarówno w tradycyjnych, jak i nowoczesnych mediach.
14. Skuteczne budowanie wizerunku Lasów Państwowych wymaga tworzenia i ciągłego edukowania kadr z zakresu komunikacji. Regularnymi szkoleniami z zakresu efektywnej komunikacji i komunikacji kryzysowej powinni być objęci wszyscy pracownicy będący na kluczowych stanowiskach kierowniczych na różnych poziomach zarządzania. Należy dążyć do zachowania trwałości kadrowej osób posiadających kompetencje w zakresie komunikacji.

